

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

«Παραβίαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Φαινομενολογία και το
Πλαίσιο Παιδικής Προστασίας»

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Απόφαση Υπ. Αριθμ. 3201/23-05-2016, Προέδρου ΕΚΔΔΑ

Μέλη της Ομάδας Εργασίας

Συντονίστρια: **Μαρία Γκασούκα**, (κωδ. Ο.Π.Σ.:000399), Αντιπρόεδρος Ε.Κ.Δ.Δ.Α.,

Διευθύντρια ΙΝ.ΕΠ., Αν. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου

Συντάκτες/-τριες:

- ✓ **Γιώργιος Μόσχος**, (κωδ. Ο.Π.Σ.: 011943), Βοηθός Συνηγόρου
στον κύκλο Δικαιώματα του Παιδιού στο Συνήγορο του Πολίτη
- ✓ **Ευτυχία Κατσιγαράκη**, (κωδ. Ο.Π.Σ.: 014635),
Δρ. Εγκληματολογίας, Στέλεχος Υπ. Δικαιοσύνης.
- ✓ **Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου**, (κωδ. Ο.Π.Σ.: 015928)
Ειδική Επιστήμονας στο Συνήγορο του Πολίτη στον Κύκλο
Δικαιώματα του Παιδιού

ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΜΕΡΟΣ Α΄	11
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΟΥ – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	11
ΕΝΟΤΗΤΑ 1	11
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	11
1.1. Αντικείμενο και στόχοι του επιμορφωτικού προγράμματος.....	13
1.2. Προσδοκώμενα αποτελέσματα του επιμορφωτικού προγράμματος.....	14
ΕΝΟΤΗΤΑ 2	15
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ: ΝΟΜΙΚΟ & ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	15
2.1. Τα Δικαιώματα του Παιδιού υπό το πρίσμα της κατοχύρωσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	16
2.2. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού	19
2.2.1. Κύρωση και θεσμική αξία της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	19
2.2.2. Δομή της Σύμβασης και συμπληρωματικά Πρωτόκολλα	20
2.2.3. Βασικές αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού	21
2.2.3.1. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού	22
2.2.3.2. Η αρχή της μη διάκρισης	23
2.2.3.3. Το δικαίωμα στη ζωή, στην επιβίωση και στην ανάπτυξη (άρθρο 6) ...	24
2.2.3.4. Δικαίωμα σε ακρόαση και συμμετοχή	25
2.2.4. Βασικές διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης σε σχέση με την παιδική προστασία	26
2.3. Λοιπή ευρωπαϊκή & διεθνής νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού.....	28
2.4. Διεθνή κείμενα παιδικής προστασίας μη δεσμευτικού χαρακτήρα	29
ΕΝΟΤΗΤΑ 3	32
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ	32
3.1. Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού	33
3.1.1. Σύνταγμα.....	33
3.1.2. Αστικός Κώδικας.....	34
3.1.3. Ποινικός Κώδικας & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας.....	36
3.1.4. Ειδικοί νόμοι.....	37
3.1.4.1. Ν. 3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις».....	37
3.1.4.2 Λοιποί ειδικότεροι νόμοι.....	38
3.2. Εννοιολογική προσέγγιση βασικών παραβιάσεων στην ελληνική έννομη τάξη.....	39

3.3. Θεσμικές εξελίξεις & σύγχρονες τάσεις στην ελληνική έννομη τάξη για την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του Παιδιού	44
3.3.1. Εκθέσεις της Ελλάδας προς την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ.....	44
3.3.2. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	46
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	51
ΜΕΡΟΣ Β΄.....	55
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	55
ΕΝΟΤΗΤΑ 4.....	55
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	55
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ – ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ.....	55
4.1. Εξελικτική Ανάπτυξη: Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά παιδιού και εφήβου και	56
Περιγραφή Σταδίων. Ορισμοί Εξελικτικής Ανάπτυξης.....	57
4.1.1. Βρεφική ηλικία (0-2 έτη)	57
4.1.1.1. Ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	57
4.1.1.2. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη.....	57
4.1.2. Νηπιακή/Προσχολική ηλικία (3-6 έτη).....	58
4.1.2.1. Γνωστική ανάπτυξη.....	58
4.1.2.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	59
4.1.3. Σχολική ηλικία (6-12 έτη).....	60
4.1.3.1. Γνωστική ανάπτυξη.....	61
4.1.3.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	61
4.1.3.3. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη.....	62
4.1.4.1. Γνωστική ανάπτυξη.....	64
4.1.4.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	65
4.1.4.3. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη.....	66
4.2. Η οικογένεια ως σύμπλεγμα σχέσεων, ρόλων και λειτουργιών.....	67
4.2.1. Η οικογενειακή κρίση και οι συνέπειές της στα νεαρά μέλη της.....	67
4.3. Τα «ένοχα» οικογενειακά χαρακτηριστικά.....	77
4.3.1. Τα «ένοχα» οικογενειακά χαρακτηριστικά «Παραμέληση, Σωματική Κακοποίηση, Σεξουαλική Κακοποίηση».(Ορισμοί - περιγραφή).....	77
4.4. Η προστιθέμενη αξία των ένοχων οικογενειακών χαρακτηριστικών.....	103
4.4.1. Περιγραφή της προστιθέμενης αξίας.....	103
4.5. Παράγοντες στην οικογένεια που επηρεάζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού.....	112
4.5.1. Η οικογένεια ως στόχος και φορέας στιγματισμού.....	112
4.5.2. Η προστιθέμενη αξία στην «εαυτού» εικόνα.....	117
4.5.3. Στον σχηματισμό της νέας «κοινωνικής ταυτότητας».....	119
4.5.4. Στη διαμόρφωση του είδους της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνει το παιδί.....	123

BIBΛIOΓPAΦIA.....	130
ENOHTHTA 5.....	135
ΠPOCTA CIA TOY ΠAIDIOY AΠO TH BIA ΣTON XΩPO TOY ΣXOΛEIOY	135
5.1. Σxολική βία: Φαινομενολογία και πολιτικές αντιμετώπισης της από τις σχολικές μονάδες	137
5.2. Οι ευθύνες των εκπαιδευτικών - παιδαγωγών ως προς την προστασία των παιδιών από την ενδοοικογενειακή βία (ν.3500/06)	146
5.3 Οι ευθύνες των εκπαιδευτικών – παιδαγωγών ως προς την προστασία των παιδιών από την παραμέληση ή άλλες επικίνδυνες καταστάσεις.....	149
5.4. Ενέργειες για την πρόληψη της σχολικής βίας	151
Δραστηριότητα.....	152
Δωδεκάλογος παιδικής προστασίας, για επαγγελματίες	152
ENOHTHTA 6.....	156
Δραστηριότητα Φόρουμ:.....	158
6.1. Διακίνηση ανηλίκων.....	159
6.2. Εργασιακή εκμετάλλευση.....	161
6.3. Παραβιάσεις δικαιωμάτων σε χώρους φιλοξενίας	163
6.4. Η προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων	167
6.5. Τα δικαιώματα του παιδιού σε συνθήκες στέρησης της ελευθερίας τους.....	168
BIBΛIOΓPAΦIA.....	180
MEPOC Γ΄	171
TO ΠΛAIZIO THΣ ΠAIDIKHΣ ΠPOCTA CIAΣ.....	171
ENOHTHTA 7.....	171
ΦOPEIΣ, YΠHPECIEΣ KAI ΔOMEΣ: OΓPAHΩTIKO ΠΛAIZIO THΣ ΠAPOXHΣ YΠHPECIOH ΦPOHTIDAΣ KAI ΠPOCTA CIAΣ ANHΛIKΩN	171
7.1. Φορείς, υπηρεσίες και δομές στο πεδίο της παιδικής προστασίας.....	172
7.1.1. Ο ρόλος του κράτους – Οργανωτικό πλαίσιο.....	173
7.1.1.1. Υπηρεσίες Πρόνοιας.....	173
7.1.1.2. Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας	178
7.1.1.3. Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας.....	180
7.1.1.4. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης.....	181
7.1.1.5. Εκπαιδευτικό Σύστημα.....	185
7.1.1.6. Συνήγορος του Παιδιού	186
7.2. Δικτύωση φορέων του δημόσιου τομέα και πλέγμα προστασίας.....	188
ENOHTHTA 8.....	193
OΓPAHΩCIEIΣ THΣ KOINΩNIAΣ TΩN ΠOΛITΩN KAI O POΛOC TOYΣ CTO ΠEΔIO THΣ ΠPOCTA CIAΣ TΩN ΔIKAIΩMATΩN TOY ΠAIDIOY.....	193
8.1. Μη κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς του ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της παιδικής προστασίας	194
8.2. Ο ρόλος του τρίτου τομέα στην παιδική προστασία	195
8.3. Συνεργασία δημόσιου τομέα με ιδιωτικό και εθελοντισμό.....	198

8.4. Προβληματισμοί και προτάσεις	202
ΕΝΟΤΗΤΑ 9	205
ΠΤΥΧΕΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	205
9.1. Παρουσίαση περιπτώσεων παραβίασης μέσα από την εμπειρία και την οπτική του Συνηγόρου του Παιδιού.....	206
9.1.1. Επαφή ανηλίκου με υπηρεσίες ψυχικής υγείας & πρόνοιας	206
9.1.2. Φοίτηση ανήλικων αλλοδαπών στην υποχρεωτική εκπαίδευση.....	211
9.1.3. Επαναχορήγηση προνοιακού επιδόματος σε ανήλικη με βαριά αναπηρία.....	212
9.1.4. Διαμεσολάβηση για αντιμετώπιση παραμελητικής – κακοποιητικής συμπεριφοράς σε βάρος μαθητή.....	214
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	216
ΕΝΟΤΗΤΑ 10.....	220
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΔΟΜΩΝ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ – ΔΙΚΤΥΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ.....	220
10.1. Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών Κακοποίησης-Παραμέλησης Παιδιών (ΚαΠα-Π): πόσο εφικτή και αποτελεσματική είναι;.....	221.
10.1.1. Πρόληψη.....	222
10.1.2. Διαχείριση - Μηχανισμοί δράσης και δομές επί περιστατικών ΚαΠα-Π	
10.1.2.1. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης - Επιχειρησιακή Συντονιστική Υπηρεσία Δράσεων Παιδικής Προστασίας.....	228
10.1.2.2. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού - Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας.....	233
10.1.3. Πρωτοβουλίες υπηρεσιών, φορέων και οργανώσεων.....	254
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ.....	259
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	260

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το εκπαιδευτικό υλικό και το υλικό πιστοποίησης που περιλαμβάνεται στις θεματικές ενότητες που ακολουθούν, εκπονήθηκε και αφορά το επιμορφωτικό πρόγραμμα με τίτλο «Παραβίαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Φαινομενολογία και το Πλαίσιο της Παιδικής Προστασίας», το οποίο υλοποιείται από το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΙΝ.ΕΠ. - Ε.Κ.Δ.Δ.Α.) και απευθύνεται σε φορείς και υπηρεσίες της κεντρικής διοίκησης (Υπουργείο Εσωτερικών-Δημοσίας Τάξης – Προστασίας του Πολίτη, Υπ. Δικαιοσύνης, Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα, Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων κ.ά.), ΟΤΑ (α' και β' βαθμού) και ν.π.δ.δ.

Ειδικότερα, απευθύνεται σε στελέχη – κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες (κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, εκπαιδευτικοί, νηπιαγωγοί, αστυνομικοί), καθώς και σε διοικητικά στελέχη της κεντρικής διοίκησης, των Δήμων και των Περιφερειών που το ειδικότερο αντικείμενο ενασχόλησής τους, τους φέρνει σε επαφή με ανηλίκους και ιδίως όσους, ασχολούνται με θέματα φροντίδας, προστασίας, επιμέλειας, αρωγής, εκπαίδευσης, συμβουλευτικής, ποινικής μεταχείρισης και ένταξης ανηλίκων. Συγκεκριμένα, απευθύνεται σε άτομα που εργάζονται σε νοσηλευτικά ιδρύματα (νοσοκομεία, κέντρα υγείας, Υπηρεσίες ΠΕΔΥ), στην αστυνομία (π.χ. στον κλάδο αλλοδαπών και προστασίας συνόρων ή σε ειδικές υπηρεσίες), στο λιμενικό, σε τελωνεία, στο υπουργείο δικαιοσύνης και σε δικαστικές αρχές, σε υπηρεσίες ασύλου και πρώτης υποδοχής, σε υπηρεσίες αλλοδαπών & μετανάστευσης (της αποκεντρωμένης διοίκησης), σε υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής (σύμφωνα με το Π.Δ. 233/2003), κοινωνικές υπηρεσίες δήμων/ περιφερειών, δομές ισότητας των φύλων των Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού, στο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.), στην Ελληνική Ραδιοφωνία & Τηλεόραση (ΕΡΤ), καθώς επίσης και σε εκπαιδευτικούς.

Επειδή οι προαπαιτούμενες γνώσεις για το συγκεκριμένο αντικείμενο δεν συνιστούν προϋπόθεση για τη συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα και επειδή το πρόγραμμα είναι εντατικό και πλήρες, καλύπτοντας 5 ημέρες και 35 ώρες επιμόρφωσης, το εκπαιδευτικό υλικό περιλαμβάνει ευρεία γκάμα ζητημάτων και αρθρώνεται σε 10 θεματικές ενότητες, με στόχο να δοθεί μια όσο το δυνατόν πιο

ολοκληρωμένη εικόνα τόσο για το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, όσο και για τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις αναγνώρισης της παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού καθώς και για τις ενδεικνυόμενες πολιτικές – δράσεις αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού συναρτήσει του κοινωνικού πεδίου, στο οποίο εκδηλώνεται.

Το σύνολο των ενότητων περιλαμβάνουν σχετικά εργαλεία ή και ασκήσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν από τις εκπαιδευτριες και τους εκπαιδευτές, καθώς και παραπομπές σε ιστοσελίδες, σχετικά κείμενα, μελέτες, έρευνες και εργαλεία ή οδηγούς, ενώ στο τέλος κάθε ενότητας παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία, που αξιοποιήθηκε για τη συγγραφή της.

Αναλυτικότερα, στην πρώτη ενότητα, η οποία έχει εισαγωγικό χαρακτήρα, πραγματοποιείται σύντομη παρουσίαση του αντικειμένου, των στόχων και των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων του προγράμματος.

Η δεύτερη ενότητα ασχολείται με την ανάλυση του ισχύοντος νομικού και θεσμικού πλαισίου σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Μεταξύ άλλων κειμένων παρουσιάζεται η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού (γενικές αρχές, βασικά δικαιώματα).

Στην τρίτη ενότητα παρατίθεται το βασικό νομικό οπλοστάσιο της ελληνικής έννομης τάξης σε σχέση με τα επιμέρους ζητήματα που άπτονται της παιδικής προστασίας (συνταγματικές διατάξεις, επιμέλεια, γονική μέριμνα, αδικήματα σε βάρος ανηλίκων, κώδικες δεοντολογίας επαγγελματιών, προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, υποχρεώσεις επαγγελματιών κ.λπ.). Παράλληλα, επιχειρείται προσέγγιση των κυριότερων εννοιών που χρησιμοποιούνται για τους σκοπούς του προγράμματος (λ.χ. παιδική προστασία, παιδί, ασυνόδευτος ανήλικος και, ειδικότερα, των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του παιδιού (λ.χ. κακοποίηση, εκμετάλλευση, παραμέληση). Τέλος, γίνεται αναφορά σε θεσμικές εξελίξεις στο πεδίο της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα, με εστίαση στις περιοδικές εκθέσεις της ελληνικής πολιτείας και ανεξάρτητων φορέων ως προς την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού προς την αρμόδια Επιτροπή του ΟΗΕ και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Η τέταρτη ενότητα έχει ως τίτλο: «Το παιδί στην οικογένεια». Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται αρχικά τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού: (α) Γνωστική

ανάπτυξη, β) Ανάπτυξη της προσωπικότητας, γ) Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν ή ακόμα επιβαρύνουν την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως η δυσλειτουργία του οικογενειακού πλαισίου καθώς και οι αρνητικές δυναμικές, που δημιουργούνται στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της οικογένειας. Στην επόμενη υποενότητα το ενδιαφέρον της ανάλυσης εστιάζεται στα «ένοχα οικογενειακά» χαρακτηριστικά (παραμέληση, σωματική –συναισθηματική- σεξουαλική κακοποίηση), όπως καταδεικνύονται με βάση τη θυματολογική προσέγγιση. Μετά την παρουσίαση των ορισμών, καθώς και του πλαισίου διαμόρφωσης, θα αναλυθεί η προστιθέμενη αξία τους, ως προς την αντιστροφή των ρόλων –από θύμα δράστης-, καθώς και ο μηχανισμός διαγενεακής μεταβίβασής τους, διαμέσου του μοντέλου αγωγής- διαπαιδαγώγησης της οικογένειας. Στη συνέχεια, θα στραφεί το ενδιαφέρον στην ανάλυση των παραγόντων που λειτουργούν στιγματιστικά ως προς το παιδί και κατατάσσουν την οικογένεια στους επίσημους, όσο και στους ανεπίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, στόχο και φορέα στιγματισμού.

Στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται ζητήματα που άπτονται της φαινομενολογίας και των πολιτικών αντιμετώπισης της σχολικής βίας. Γίνεται αναφορά στην υποχρέωση των εκπαιδευτικών–παιδαγωγών για προστασία από την ενδοοικογενειακή βία και περιγράφονται ενέργειες προς την κατεύθυνση της πρόληψης.

Το ενδιαφέρον στην έκτη ενότητα εστιάζεται στην προσέγγιση παραβιάσεων δικαιωμάτων του παιδιού σε λοιπούς, εκτός οικογένειας και σχολείου, χώρους, με έμφαση στη διακίνηση ανηλίκων, την εργασιακή εκμετάλλευση, καθώς και στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του παιδιού σε πλαίσια φιλοξενίας, καθώς και σε χώρους στέρησης της ελευθερίας (λ.χ. καταστήματα κράτησης, Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης ανηλίκων αλλοδαπών). Η ενότητα αυτή κλείνει με την παρουσίαση των μηχανισμών ενεργοποίησης του προστατευτικού για το παιδί πλαισίου, κατόπιν σχετικού αιτήματος.

Η έβδομη ενότητα ασχολείται με τους φορείς, τις υπηρεσίες και τις δομές φροντίδας και προστασίας των ανηλίκων. Επικεντρώνεται καταρχάς στην ανάλυση του ρόλου του κράτους, μέσα από παράθεση κι κατανόηση των αρμοδιοτήτων των κυριότερων υπηρεσιών που εντάσσονται άμεσα ή και έμμεσα στο πλαίσιο της παιδικής

προστασίας. Στη συνέχεια, ακολουθεί προβληματισμός και η διατύπωση προτάσεων σε σχέση με τη βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας μέσα από τη δικτύωση των φορέων που ανήκουν στον δημόσιο τομέα, στο πλαίσιο δημιουργίας πλέγματος προστασίας του παιδιού.

Στην όγδοη ενότητα αποτυπώνονται τόσο οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, μέσω της χαρτογράφησης των κύριων μη κυβερνητικών οργανώσεων και φορέων του ιδιωτικού τομέα. Γίνεται σύντομη αναφορά στον τρόπο συνεργασίας με το δημόσιο και ιδίως στον ρόλο τον οποίο καλούνται να διαδραματίσουν οι ιδιώτες, σε συνθήκες κοινωνικο-οικονομικής κρίσης. Η ενότητα δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς προβληματισμούς, που συνοδεύουν συχνά τη δραστηριοποίηση εθελοντικών οργανώσεων σε ποικίλα πεδία, και αφορούν ιδίως τα όρια της δράσης, τον έλεγχο της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και τη διασφάλιση μιας λειτουργικής συνεργασίας με το κράτος, που φέρει την ευθύνη της προστασίας των ανηλίκων, αλλά αντιμετωπίζει μεγάλα κενά και αδυναμίες για την εκπλήρωση της υποχρέωσής του αυτής.

Η ένατη ενότητα πραγματεύεται, με βάση την εμπειρία του Συνηγόρου του Πολίτη, επιμέρους ζητήματα γενικότερου ωστόσο ενδιαφέροντος για τους/τις επαγγελματίες, τα οποία σχετίζονται με την παιδική προστασία. Η ενασχόληση αυτή, που έχει αφορμή κατά κύριο λόγο αναφορές που διαχειρίστηκε η ανεξάρτητη αρχή, αναδεικνύει διαμεσολαβητικούς τρόπους χειρισμού περιπτώσεων παραβίασης δικαιωμάτων και ιδίως προσέγγισης μέσα από το πρίσμα της διασφάλισης των δικαιωμάτων του παιδιού.

Στη δέκατη και τελευταία ενότητα, αναλύονται μηχανισμοί, πρωτόκολλα ανίχνευσης, διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης κακοποίησης ή άλλων μορφών παραβίασης (λ.χ. trafficking) που έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς και οι προσπάθειες δημιουργίας βάσεων καταγραφής περιστατικών, με στόχο τη δημιουργία μιας κοινής πηγής, αξιοποιήσιμης από το σύνολο των εμπλεκόμενων στο πεδίο επαγγελματιών, προς το συμφέρον πάντοτε του παιδιού. Τα σχετικά εργαλεία προσεγγίζονται μέσα από τον ρόλο των φορέων που έχουν εμπλακεί κατά κύριο λόγο στην ανάπτυξη και προώθησή τους, δηλαδή του Εθνικού Κέντρου κοινωνικής Αλληλεγγύης και του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού.

Υπεύθυνοι/ες για την εκπόνηση του εκπαιδευτικού υλικού ήταν οι εξής:

Ευτυχία Κατσιγαράκη, Εγκληματολόγος M.Sc., Ph.D, Προϊσταμένη της Δ/σης Στρατηγικού Σχεδιασμού, Οργάνωσης και Λειτουργίας της Δικαιοσύνης, η οποία συνέταξε την ενότητα 4 και την εισαγωγή.

Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου, Εγκληματολόγος, διδάκτορας Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, ειδική επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη, η οποία συνέταξε τις ενότητες 1, 2, 3, 7, 8, 9 και 10. Η τελευταία ωστόσο ενότητα βασίστηκε σε υλικό που είχε επεξεργαστεί για τις ανάγκες της αντίστοιχης εισήγησης και έθεσε στη διάθεση της ομάδας η κ. Μ. Τσάγκαρη, ψυχολόγος, ειδική επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη, την οποία και ευχαριστούμε θερμά.

Γιώργος Μόσχος, Βοηθός Συνηγορός του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, νομικός - εγκληματολόγος, ο οποίος συνέταξε τις ενότητες 5 και 6.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΟΥ – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι η πληροφόρηση/ενημέρωση για το αντικείμενο, τους στόχους και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα του επιμορφωτικού προγράμματος.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα περιλαμβάνει: α) το αντικείμενο και τους στόχους του επιμορφωτικού προγράμματος, και β) τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες εκπαιδευόμενοι/ες θα είναι σε θέση:

- **Να προσδιορίζουν** το περιεχόμενο και τους στόχους του επιμορφωτικού προγράμματος.
- **Να αντιλαμβάνονται** τα αναμενόμενα αποτελέσματα και τη σκοπιμότητα του επιμορφωτικού προγράμματος.
- **Να εκθέτουν** με σαφήνεια τη δομή, το περιεχόμενο και τους άξονες του επιχειρησιακού προγράμματος για τη διοικητική μεταρρύθμιση.
- **Να γνωρίζουν** τους βασικούς άξονες του πλαισίου υλοποίησης των επιμορφωτικών προγραμμάτων.

Έννοιες - κλειδιά

Δικαιώματα παιδιού, παραβίαση, φαινομενολογία, παιδική προστασία

Εισαγωγή

Η προάσπιση και η προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού έχει αναδειχθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε πεδίο κομβικής σημασίας για τη χώρα μας ιδίως σε συνέχεια διεθνών διακηρύξεων, κατευθυντηρίων γραμμών και διεθνών κανόνων και μετά τη υπογραφή από την Ελλάδα της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992). Ιδιαίτερη σημασία και πρακτική αξία είχε άλλωστε κατά τα τελευταία χρόνια η αλλαγή στον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων, που προσεγγίζονται πλέον ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι ως αντικείμενα προστασίας. Η εξέλιξη αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον χώρο της δημόσιας διοίκησης σε συνδυασμό με τη Διεθνή Σύμβαση και τα ως άνω αναφερόμενα νομικά κείμενα, στον βαθμό που επιβάλλει συχνά διαφορετικούς χειρισμούς, αλλά και διαδικασίες με ενεργό εμπλοκή των παιδιών στα θέματα που τα αφορούν και σεβασμό της άποψής τους, όπως αυτή εκφράζεται ανάλογα με την ωριμότητά τους.

Η σταδιακή προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας και της διοικητικής πρακτικής στις προβλέψεις της Σύμβασης και άλλων διεθνών νομικών κειμένων, συνδυάζεται τα τελευταία χρόνια με την αύξηση της ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας σχετικά με την ανάγκη ενίσχυσης των θεσμών και μηχανισμών παιδικής προστασίας. Με τον όρο αυτόν αναφερόμαστε στις υπηρεσίες και στις προβλεπόμενες διαδικασίες (καταγραφής υποθέσεων, συνεργασίας μεταξύ των υπηρεσιών, πραγματοποίησης παραπομπών κ.λπ.), που διασφαλίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών και την προστασία τους από παραβιάσεις (όπως κακοποίηση, παραμέληση της φροντίδας και κάλυψης των αναγκών τους κ.λπ.).

Η προστασία εξάλλου των παιδιών από τις παραπάνω παραβιάσεις εμπίπτει εκ των πραγμάτων και στο έργο του σχολείου. Γι' αυτό και αναδεικνύεται σε καθημερινή βάση η ανάγκη για παροχή ενημέρωσης, διασύνδεσης αλλά και εργαλείων για τον εντοπισμό, την παιδαγωγική διαχείριση ή και την παραπομπή.

Μια σημαντική παράμετρος για την παιδική προστασία είναι η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση παιδιών και ενηλίκων (γονέων και επαγγελματιών) για το νόημα των προβλεπόμενων στη νομοθεσία δικαιωμάτων και τα μέσα προστασίας τους.

Κατά τα τελευταία έτη έχει παρατηρηθεί, εξάλλου, αύξηση αιτημάτων προνοιακής φροντίδας λόγω της αύξησης των κοινωνικών προβλημάτων και της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης που πλήττει αναπόφευκτα και τα παιδιά. Ενδεικτικά αναφέρονται ο αυξημένος αριθμός παιδιών που ζουν σε ακραίες συνθήκες φτώχειας και

ανέχειας, ο μεγάλος αριθμός οικογενειών που βιώνουν εντάσεις, βίαιες συμπεριφορές και διενέξεις, τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται, κυρίως, από ανασφάλιστες οικογένειες ως προς την πρόσβαση σε δωρεάν εμβολιασμούς και σε υπηρεσίες υγείας, τα θέματα φιλοξενίας και φροντίδας ασυνόδευτων αλλοδαπών ανηλίκων, αλλά και για φιλοξενία ή, γενικότερα, κάλυψη βασικών αναγκών παιδιών, των οποίων οι γονείς βρίσκονται σε αδυναμία παροχής της αναγκαίας φροντίδας.

Παράλληλα, έχει διαπιστωθεί σταδιακή αποδυνάμωση των υπηρεσιών και φορέων που ασχολούνται με την παιδική προστασία, λόγω υποστελέχωσης, ελλείψεων σε υλικά (λ.χ. εμβόλια για ευάλωτες ομάδες), σε χώρους φιλοξενίας και ημερήσιας φροντίδας και, γενικότερα, λόγω οικονομικών δυσχερειών. Το γεγονός αυτό επιβάλλει αυξημένο συντονισμό και ενημέρωση, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα κατά το δυνατό αποτελεσματικό δίκτυο, ικανό να καλύπτει τα κενά.

1.1. Αντικείμενο και στόχοι του επιμορφωτικού προγράμματος

Εξαιτίας άλλωστε των προαναφερθεισών δυσχερειών, εκτιμάται ότι είναι αναγκαία η ενημέρωση της δημόσιας διοίκησης σε σχέση με τις αρμοδιότητες και δράσεις των λοιπών φορέων της κοινότητας (του δημόσιου αλλά και του ιδιωτικού τομέα) που δραστηριοποιούνται στο πεδίο και η διασύνδεση με αυτούς προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού).

Το πρόγραμμα αφορά ένα μεγάλο εύρος υπηρεσιών που υπάγονται σε διαφορετικά υπουργεία και για τον λόγο αυτόν θεωρείται περισσότερο αναγκαία η διασύνδεση μέσω της ενημέρωσης. Με στόχο ακριβώς τη δικτύωση των φορέων και τη βέλτιστη παροχή υπηρεσιών στον χώρο της κοινωνικής πρόνοιας έχουν διαμορφωθεί και τίθενται στη διάθεση των υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας από τους αρμόδιους φορείς (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης -ΕΚΚΑ- και Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού) εργαλεία για την καταγραφή και αναφορά περιστατικών, την τήρηση δεδομένων και την ορθή παραπομπή τους. Μία πρώτη εξοικείωση με τις παραπάνω διαδικασίες, βάσεις δεδομένων και πρωτόκολλα αναμένεται να συμβάλει στην ευχερέστερη εφαρμογή τους από τους/τις εκπαιδευόμενους/ες, προς όφελος πάντοτε των εξυπηρετούμενων ανηλίκων.

Το αντικείμενο της παιδικής προστασίας εμπεριέχεται τέλος στους άξονες προτεραιότητας του Ε.Π. «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα», (βλ. καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, ευπαθείς ομάδες, πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης).

1.2. Προσδοκώμενα αποτελέσματα του επιμορφωτικού προγράμματος

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα του προγράμματος εντοπίζονται ιδίως στα ακόλουθα σημεία:

- εξοικείωση με την έννοια και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων των παιδιών και σύνδεσή τους με το πλαίσιο προστασίας αλλά και, γενικότερα, με την καθημερινότητα σε χώρους όπου δραστηριοποιούνται ή/και διαμένουν παιδιά
- ενδυνάμωση και εξειδίκευση των στελεχών και λειτουργών που εμπλέκονται στο πεδίο της παιδικής προστασίας, φροντίδας και εκπαίδευσης
- ευαισθητοποίηση αλλά και παροχή μεθοδολογικών και άλλων εργαλείων για την έγκαιρη αναγνώριση/τον έγκαιρο εντοπισμό περιπτώσεων κακοποίησης/ παραμέλησης
- ενίσχυση των γνώσεων και της επιχειρησιακής ετοιμότητας των αρμόδιων στελεχών αναφορικά με τον τρόπο έγκαιρης και ορθής παρέμβασης στις περιπτώσεις διαπίστωσης, πληροφόρησης ή ενδείξεων για παραβιάσεις δικαιωμάτων ανηλίκων
- συντονισμός μεταξύ συναρμόδιων υπουργείων/φορέων/υπηρεσιών σχετικά με θέματα παιδικής προστασίας και ανάληψης ειδικών δράσεων/ μέτρων
- ανάπτυξη ενός δικτύου συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων
- ενίσχυση και σταθεροποίηση της συνεργασίας μεταξύ δημόσιας διοίκησης και φορέων της κοινωνίας των πολιτών (ΜΚΟ)
- εξοικείωση με μηχανισμούς και πρωτόκολλα καταγραφής, αναφοράς και παραπομπής περιστατικών παραβίασης δικαιωμάτων ανηλίκων που καθιστούν αναγκαία την ενεργοποίηση φορέων και μηχανισμών παιδικής προστασίας
- ανατροφοδότηση για τη διαμόρφωση εσωτερικών καλών πρακτικών και διαδικασιών

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ: ΝΟΜΙΚΟ & ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι η συνοπτική παρουσίαση των βασικών διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων (δεσμευτικού και μη χαρακτήρα) σε σχέση με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων του παιδιού. Έμφαση δίνεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, με ανάδειξη των βασικών αρχών της, αλλά και επιμέρους προβλέψεων που εστιάζουν ιδίως στο πεδίο της παιδικής προστασίας.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα περιλαμβάνει απλή παράθεση διεθνών διακηρύξεων, συμβάσεων κ.λπ. διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων, που αφορούν την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, επομένως, βρίσκονται στη βάση και των δικαιωμάτων του παιδιού. Διευκρινίζεται επίσης η νομική αλλά και η πολιτική ισχύς τέτοιων κειμένων και αποσαφηνίζεται η ένταξή τους στο εσωτερικό δίκαιο σε περίπτωση κύρωσής τους από τη χώρα. Το διεθνές οπλοστάσιο εξειδικεύεται περαιτέρω με αναφορά στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ιδίως στις γενικές αρχές της, που αποτελούν βασικό εργαλείο στα χέρια του εφαρμοστή του δικαίου της παιδικής προστασίας. Τέλος, γίνεται ενδεικτική παράθεση διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων που εξειδικεύουν τα δικαιώματα του παιδιού, χωρίς ωστόσο ισχύ νόμου («ήπιο δίκαιο»).

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα:

- Έχουν εξοικειωθεί με βασικά διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, μέσω των οποίων αναγνωρίζονται και κατοχυρώνονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, με εστίαση ιδίως στα δικαιώματα του παιδιού
- Είναι σε θέση να ανατρέχουν στα κείμενα αυτά στη βιβλιογραφία και να τα αξιοποιούν κατά στο μέγιστο βαθμό κατά την άσκηση του έργου τους.

- **Κατανοούν** την ευρωπαϊκή και την εθνική σημασία και διάσταση των διακηρύξεων και συμβάσεων που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού από όλα τα κράτη.
- Έχουν εξοικειωθεί με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ως το βασικό διεθνές κείμενο, με άμεση εφαρμογή στην ελληνική έννομη τάξη.
- **Αντιλαμβάνονται τον ρόλο και τη δυνατότητα αξιοποίησης** των διεθνών και ευρωπαϊκών θεσμικών εργαλείων, ως κατευθυντηρίων για τον προσδιορισμό της προσέγγισης των παραβιάσεων δικαιωμάτων του παιδιού και του καθορισμού των κατά περίπτωση βέλτιστων χειρισμών προς το συμφέρον του.
- Έχουν **αποκτήσει βασικές γνώσεις** σε σχέση με τις γενικές αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που θέτουν τους άξονες για τη θεώρηση και τη διασφάλιση των επιμέρους δικαιωμάτων, τα οποία κατοχυρώνονται στη Σύμβαση.

Έννοιες - κλειδιά

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, (υπέρτερο) συμφέρον του παιδιού, ακρόαση (άποψης) του παιδιού

2.1. Τα Δικαιώματα του Παιδιού υπό το πρίσμα της κατοχύρωσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η διασφάλιση των δικαιωμάτων των ανηλίκων, όπως είναι αυτονόητο, δεν πηγάζει μόνο από νομοθετικές ρυθμίσεις ή διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, προσανατολισμένα ειδικά στο παιδί, αλλά και από αντίστοιχα κείμενα τα οποία αναγνωρίζουν και κατοχυρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα συνολικά ή και εστιάζουν σε ορισμένα από αυτά. Τα κείμενα αυτά λειτουργούν συμπληρωματικά ή/και ενισχυτικά προς τις διακηρυκτικού ή δεσμευτικού χαρακτήρα προβλέψεις που αφορούν αποκλειστικά το παιδί, αναδεικνύοντας κατά περίπτωση τη σημασία και τη γενικότερη θεμελίωση αρχών και αξιών, που βρίσκονται στη βάση της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του παιδιού.¹

---

¹ Χαρακτηριστικό είναι εν προκειμένω το παράδειγμα της ρητής και πανηγυρικής αναγνώρισης του εγγενούς και θεμελιώδους δικαιώματος της αξιοπρέπειας στο Προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του

Η αναγνώριση και συνομολόγηση επομένως των δικαιωμάτων των ανηλίκων, σαν μια ξεχωριστή κατηγορία δικαιωμάτων, δεν έρχεται να αποκλείσει την ισχύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περίπτωση των ανηλίκων, συνεπώς και τη δυνατότητα επίκλησής τους, όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο ή σκόπιμο. Τα δικαιώματα του παιδιού δημιουργούν ένα πρόσθετο «πλέγμα» ασφαλείας σε σχέση με εκείνο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία επίσης δικαιούνται οι ανήλικοι.

Με βάση την παραπάνω συλλογιστική καταγράφονται στη συνέχεια ορισμένα από τα βασικότερα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, τα οποία κατοχυρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αναφορά είναι ενδεικτική και δεν συνοδεύεται από προσέγγιση του περιεχομένου τους, καθώς εκτιμάται ότι τυχόν αναλυτικότερη παράθεση θα υπερέβαινε τις δυνατότητες του συγκεκριμένου προγράμματος.

- **Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** (1948)
- [Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης](#) (2012/C 326/02)
- **Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης** (N. 1426/1984)
- **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου & των θεμελιωδών ελευθεριών** όπως τροποποιήθηκε από τα Πρωτόκολλα υπ' αριθ. 11 και 14 συνοδευόμενη από το Πρόσθετο Πρωτόκολλο και το Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 7 ([N.Δ. 53/1974 ΦΕΚ Α' 256](#), [N. 2400/1996 ΦΕΚ Α' 96](#), [N. 1705/1987 ΦΕΚ Α' 89](#), [N. 3344/2005 ΦΕΚ Α' 133](#))
- **Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος** (σύμβαση του Παλέρμιο με τα 3 Πρωτόκολλά της, ν. 3875/2010)
- **Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία** (2006)
- **Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη, την Καταστολή και την Τιμωρία της Εμπορίας Ανθρώπων, ιδίως των Γυναικών και των Παιδιών** ([N. 3875/2010 ΦΕΚ Α' 158](#))
- **Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων** ([N. 4216/2013 ΦΕΚ Α' 266](#))

Ανθρώπου και της υιοθέτησης αυτούσιας της σχετικής διατύπωσης στο Προοίμιο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού («Η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο»).

Χρήσιμο για την καλύτερη κατανόηση της σημασίας των ανωτέρω συμβάσεων και διακηρύξεων είναι να αναφερθεί -όπως θα αναπτυχθεί εκτενέστερα κατά την προσέγγιση των κειμένων που αναφέρονται στα δικαιώματα του παιδιού- ότι ορισμένα από τα παρατιθέμενα στη συνέχεια διεθνή κείμενα, έχουν καταστεί αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής έννομης τάξης μέσω της κύρωσής τους με νόμο, γεγονός που καθιστά την ισχύ τους δεσμευτική για τον εφαρμοστή του δικαίου. Οι λοιπές συμβάσεις και τα πρωτόκολλα διατηρούν την αξία τους, ως κατευθυντήριες γραμμές σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο που (οφείλουν να) αξιοποιούνται σε επίπεδο χάραξης εθνικής πολιτικής, αλλά και ερμηνευτικής προσέγγισης στην εκάστοτε έννομη τάξη του περιεχομένου των επιμέρους ανθρώπινων δικαιωμάτων.

2.2. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

2.2.1. Κύρωση και θεσμική αξία της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ) υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1989, τέθηκε σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου 1990 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον [Ν. 2101/1992](#) στις 3 Δεκεμβρίου 1992.

Σε διεθνές επίπεδο η Σύμβαση αντισταθμίζει την εξέλιξη της προσπάθειας της διεθνούς κοινότητας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της παιδικής ηλικίας υπό το πρίσμα της αναγνώρισης της θέσης του παιδιού ως υποκειμένου δικαιωμάτων. Σε αυτή τη βάση άλλωστε και με δεδομένη την κύρωσή της από το σύνολο σχεδόν των κρατών του πλανήτη², συνιστά ένα εργαλείο αφενός άμεσα αξιοποιήσιμο σε επίπεδο εσωτερικής έννομης τάξης και αφετέρου στοιχειώδες για τη χάραξη μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής, τόσο για τη νομική κατοχύρωση όσο και για την πρακτική υλοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού.

Με βάση τα παραπάνω, η ΔΣΔΠ θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα κείμενα του διεθνούς συμβατικού δικαίου στον τομέα της διεθνούς προστασίας, το οποίο κατοχυρώνει τόσο τα ατομικά και πολιτικά, όσο και τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, παρέχοντας -σε θεσμικό τουλάχιστον επίπεδο- την πλέον ολοκληρωμένη προστασία στα δικαιώματα του παιδιού.³

Σε ό,τι αφορά την ισχύ της Σύμβασης στο εσωτερικό δίκαιο επισημαίνεται ότι, μετά την κύρωσή της από την Ελλάδα, η ΔΣΔΠ αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου με άμεση ισχύ και μάλιστα υπέρτερη από τον κοινό νόμο, βάσει του άρθ. 28 παρ. 1 του Συντάγματος⁴. Η πρακτική αξία της παρατήρησης αυτής συνίσταται καταρχάς στη δυνατότητα επίκλησης των διατάξεων της Σύμβασης

² Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι η πιο ευρέως αποδεκτή συμφωνία ανθρώπινων δικαιωμάτων στον κόσμο. Έχει κυρωθεί μέχρι σήμερα από 196 κράτη, δηλαδή από όλα εκτός από τις ΗΠΑ, που την έχουν υπογράψει χωρίς ωστόσο να της προσδώσουν νομική ισχύ (www.0-18.gr/gia-megaloyis/efarmogi-symbasis-gia-ta-dikaiomata-toy-paidiou).

³ Π. Νάσκου – Περράκη, Κ. Χρυσόγονος, Χ.Ανθόπουλος (επιμ.), *Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού και η εσωτερική έννομη τάξη, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002, σ. 11.

⁴ Το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει ότι: «οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου».

από τον εφαρμοστή του νόμου και φυσικά τα ελληνικά δικαστήρια, κατά την εκτίμηση υποθέσεων που αφορούν παραβιάσεις δικαιωμάτων του παιδιού. Επιπλέον, σε περίπτωση που νόμος, ακόμη και μεταγενέστερος ή και ειδικότερος, έρχεται σε αντίθεση με τις προβλέψεις της Διεθνούς Σύμβασης, δεν εφαρμόζεται από τα δικαστήρια, σε συνέχεια παρεμπόδιοντα ελέγχου της αντισυμβατικότητας των κοινών νόμων, ο οποίος μάλιστα οφείλει να γίνεται και αυτεπάγγελτα από τον δικαστή.

Στην ίδια βάση και σε συνδυασμό με τις συνταγματικές προβλέψεις, ο ερμηνευτής ή εφαρμοστής του δικαίου μπορεί να επωφεληθεί από το κανονιστικό περιεχόμενο της Σύμβασης, προκειμένου να ερμηνεύσει τις σχετικές διατάξεις του Συντάγματος, διασφαλίζοντας ένα πληρέστερο και πιο εξειδικευμένο πλαίσιο κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του παιδιού.

Το πλαίσιο άλλωστε αυτό αποτελεί συνάμα και το πρίσμα μέσα από το οποίο ο επαγγελματίας που ασχολείται με υποθέσεις ανηλικών οφείλει να ερμηνεύει και να εφαρμόζει τις ειδικότερες νομοθετικές ρυθμίσεις, κατά την εξέταση των ζητημάτων που έρχονται στην αντίληψή του.

Για τον σκοπό αυτόν μεταξύ άλλων άλλωστε θεωρείται σκόπιμη η εξοικείωση των εμπλεκόμενων φορέων και επαγγελματιών με τη Διεθνή Σύμβαση και, ιδίως, με τις βασικές αρχές που θέτουν τους άξονες για την ερμηνεία, την προάσπιση αλλά και την προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού στα πεδία δραστηριοποίησής τους.

2.2.2. Δομή της Σύμβασης και συμπληρωματικά Πρωτόκολλα

Η ΔΣΔΠ ρυθμίζει τις υποχρεώσεις των κρατών για την προστασία και την προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού.

Κομβικής σημασίας στοιχείο που διαπνέει τη Σύμβαση είναι, όπως προαναφέρθηκε, η αναγνώριση του παιδιού ως *υποκειμένου δικαίου*, στο οποίο αναγνωρίζονται ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, που διακρίνονται σε:

- Δικαιώματα προστασίας (από κάθε μορφής κακοποίηση, εκμετάλλευση, διάκριση, κ.λπ.)
- Δικαιώματα παροχών (στην εκπαίδευση, την υγεία, την πρόνοια, την ψυχαγωγία, κ.λπ.)
- Δικαιώματα συμμετοχής (δικαίωμα σε έκφραση γνώμης, πληροφόρηση, ελεύθερο χρόνο κ.λπ.).

Σε ό,τι αφορά τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη ΔΣΔΠ, σημειώνεται ότι τα κράτη μέλη έχουν αναλάβει τη δέσμευση, εκτός από το να λαμβάνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στη Σύμβαση Δικαιωμάτων (ΔΣΔΠ αρ. 4), να υποβάλουν στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, περιοδικές εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει για την εφαρμογή της (άρθ. 44).⁵ Τελικά εκδίδει τις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της και ζητά από τα κράτη - μέλη να εξασφαλίσουν ότι οι Συστάσεις της θα εφαρμοσθούν και ότι θα είναι διαθέσιμες σε ανηλίκους και στο ευρύ κοινό. Προκειμένου επομένως να εγγυηθεί κατά το δυνατό την αποτελεσματική εφαρμογή της και -μέσω αυτής- την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, η ΔΣΔΠ προέβλεψε και αντίστοιχο μηχανισμό παρακολούθησης.

Η Σύμβαση συνοδεύεται από τρία **Προαιρετικά Πρωτόκολλα** που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένα ζητήματα με περισσότερη λεπτομέρεια απ' ό,τι η ίδια η Σύμβαση. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για:

- α) Το «Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία», το οποίο κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον [Ν. 3625/2007](#).
- β) το «Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη», όπως αυτό κυρώθηκε με τον [Ν. 3080/2002](#).
- γ) Το πιο πρόσφατο (2011) «Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού για τη διαδικασία αναφορών» σε σχέση με την υποβολή ατομικών ή συλλογικών αναφορών προς την Επιτροπή σε περιπτώσεις παραβιάσεων δικαιωμάτων του παιδιού, το οποίο δεν έχει κυρωθεί προς το παρόν από την Ελλάδα⁶.

2.2.3. Βασικές αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η ΔΣΔΠ διέπεται από τέσσερις θεμελιώδεις γενικές αρχές, οι οποίες προσδιορίζουν την ίδια τη φυσιογνωμία, τη θεμελιώδη ταυτότητα της Σύμβασης και με

⁵ Οι Ανεξάρτητες Αρχές και οι ΜΚΟ μπορούν επίσης να υποβάλλουν εναλλακτικές εκθέσεις με τις δικές τους διαπιστώσεις και προτάσεις. Η Επιτροπή καλεί σε ακρόαση τους συντάκτες και μπορεί να στείλει ερωτήματα προς διευκρίνιση στα κράτη -μέλη. Σε ειδική συνεδρία της, θέτει τα τελικά ερωτήματα προς την εθνική αντιπροσωπεία.

⁶ Επομένως, το τελευταίο αυτό Πρωτόκολλο δεν έχει αποκτήσει ακόμη δεσμευτική ισχύ για τη χώρα μας.

βάση τις οποίες πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται τα δικαιώματα του παιδιού⁷:

1) το δικαίωμα σε μη διάκριση⁸,

2) το δικαίωμα στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη⁹,

3) το δικαίωμα έκφρασης της γνώμης του παιδιού¹⁰ και

4) το δικαίωμα να λαμβάνεται υπόψη πρωτίστως το συμφέρον του παιδιού¹¹, το οποίο αναζητείται σε περίπτωση σύγκρουσης των δικαιωμάτων του - πάντοτε υπό την οπτική της προστασίας της ευημερίας του παιδιού για το μέλλον.

Αυτονόητο είναι εξάλλου, αλλά χρήσιμο να σημειωθεί και στο σημείο αυτό, ότι οι παραπάνω αρχές απορρέουν από το εγγενές δικαίωμα του παιδιού στην αξιοπρέπεια¹² και συνάμα συνιστούν με αυτό τα αναγκαία ερμηνευτικά εργαλεία των λοιπών δικαιωμάτων. Λόγω της ιδιαίτερης αυτής αξίας των γενικών αρχών, στη συνέχεια γίνεται σύντομη προσέγγιση του περιεχομένου τους, προκειμένου στη συνέχεια να λάβουν χώρα δραστηριότητες εμπέδωσης και αξιοποίησης του συγκεκριμένου γνωστικού στοιχείου, στη βάση ομαδικών εργασιών.

2.2.3.1. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (άρθρο 3§1)

Πρόκειται για την επιταγή να αξιολογείται κατά προτεραιότητα το συμφέρον του παιδιού σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από νομοθετικά όργανα, διοικητικές αρχές ή δικαστήρια, είτε από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας. Η ανάδειξη στη Σύμβαση της αρχής αυτής ως κριτηρίου για την ερμηνεία και εφαρμογή των λοιπών διατάξεων αποκτά ακόμη μεγαλύτερη αξία λόγω της πρόβλεψης ότι αφορά και δεσμεύει άμεσα όλους τους

⁷ Π.Νάσκου – Περράκη, Κ.Χρυσόγονος, Χ. Ανθόπουλος, ό.π., σ. 45.

⁸ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης» (ΔΣΔΠ άρθ. 2 παρ. 1).

⁹ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή [...] Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής, που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του» (ΔΣΔΠ άρθ. 6).

¹⁰ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και τον βαθμό ωριμότητάς του» (ΔΣΔΠ άρθ. 12 παρ. 1).

¹¹ «Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν στα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές είτε από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού» (ΔΣΔΠ άρθ. 3 παρ. 1).

¹² Βλ. παραπάνω υποσημ. με αριθμ. 1.

φορείς ή τα πρόσωπα που καλούνται να λάβουν αποφάσεις για το παιδί. Η χρησιμότητά της μάλιστα καθίσταται περισσότερο εμφανής ιδίως σε περιπτώσεις που το νομοθετικό πλαίσιο –είτε πρόκειται για διατάξεις της Σύμβασης είτε για λοιπές νομοθετικές προβλέψεις- δεν θεσπίζει κανόνες με ακριβές περιεχόμενο, αλλά αφήνει περιθώριο εκτίμησης στον νομοθέτη ή στον δικαστή ή διακριτική ευχέρεια στη διοίκηση (λ.χ. στον/στην επαγγελματία που παρέχει υπηρεσίες στο πεδίο της παιδικής προστασίας). Αυτό σημαίνει για παράδειγμα ότι στην περίπτωση που ένας δικαστής πρέπει να αποφασίσει για τη γονική μέριμνα – επιμέλεια του παιδιού (δηλ. αν το παιδί θα πρέπει να ζει με τον πατέρα ή την μητέρα του), αυτός ο ίδιος δικαστής θα πρέπει να λάβει υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού ως πρωταρχικό κριτήριο για τον σχηματισμό της δικανικής κρίσης του.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η εν λόγω αρχή κατοχυρώνεται ρητά και στον Αστικό Κώδικα (άρθ. 1511 ΑΚ).¹³

2.2.3.2. Η αρχή της μη διάκρισης (άρθ. 2)

Η έννοια της διάκρισης γίνεται αντιληπτή ως διαφορετική (δυσμενέστερη) μεταχείριση ατόμου ή ομάδας, με βάση αυθαίρετα κριτήρια, όπως η φυλή, το χρώμα της επιδερμίδας, το φύλο, η γλώσσα, η θρησκεία, οι πολιτικές πεποιθήσεις ή η κοινωνική καταγωγή κ.λ.π.

Το δικαίωμα σε προστασία από τις διακρίσεις επιβάλλει σε κάθε Κράτος να απέχει από τη θέσπιση και την εφαρμογή νόμων, πολιτικών και πρακτικών που ισοδυναμούν με άμεση ή έμμεση διακριτική μεταχείριση. Δηλαδή θα πρέπει να απέχει είτε από προφανώς ανομοιόμορφη μεταχείριση ομοίων περιπτώσεων (άμεσες διακρίσεις) είτε από εκ πρώτης όψεως ουδέτερη μεταχείριση, που χωρίς όμως αντικειμενική προσέγγιση, οδηγεί σε διαμόρφωση δυσμενέστερων συνθηκών σε βάρος μιας κοινωνικής ομάδας ή κάποιων συγκεκριμένων ατόμων (έμμεσες διακρίσεις). Για παράδειγμα, θα ήταν παραβίαση δικαιωμάτων η θέσπιση ενός νόμου που παρεμποδίζει τα παιδιά συγκεκριμένης εθνοτικής ομάδας από το να φοιτούν στο σχολείο λόγω της διαφορετικής εθνοτικής τους καταγωγής. Επίσης, θα ήταν διακριτική μεταχείριση η θέσπιση ενός νόμου που έμμεσα εμποδίζει τα ίδια παιδιά να παρακολουθήσουν το

---

¹³ Βλ. παρακάτω υπό 2.1. Άλλη χαρακτηριστική έκφραση της αρχής της προστασίας του συμφέροντος του παιδιού αποτελεί και η ρύθμιση του άρθ. 1534 του Αστικού Κώδικα, που προβλέπει υποκατάσταση της συναίνεσης των γονέων από τον/την Εισαγγελέα, σε περίπτωση κατεπείγουσας ανάγκης ιατρικής επέμβασης στο παιδί, εάν υπάρχει αδικαιολόγητη άρνηση των γονέων.

σχολείο, για παράδειγμα απαιτώντας από εκείνα να φορούν στολές/ενδυμασίες που είναι ασύμβατες με τα «πιστεύω» των ατόμων που ανήκουν στην ίδια ομάδα.

Διευκρινίζεται, ωστόσο, ότι η άνιση μεταχείριση διαφορετικών καταστάσεων δεν επιτρέπεται απλώς αλλά επιβάλλεται προς επίτευξη ουσιαστικής ισότητας και απόλαυσης ίσων δικαιωμάτων χωρίς αρνητικές διακρίσεις. Τέτοια είναι λ.χ. η περίπτωση λήψης θετικών μέτρων υπέρ ευάλωτων ομάδων, όπως τα άτομα με αναπηρία.

Η προστασία από τις διακρίσεις καλύπτει, εκτός από το παιδί, και τους γονείς ή τον νόμιμο κηδεμόνα του, ενώ επιβάλλει στα κράτη μέλη, όχι μόνο αποχή από συμπεριφορές που συνιστούν διάκριση, αλλά και λήψη μέτρων για την προστασία του παιδιού έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του (άρθ. 2 παρ. 2 ΔΣΔΠ).

2.2.3.3. Το δικαίωμα στη ζωή, στην επιβίωση και στην ανάπτυξη (άρθρο 6)

Σύμφωνα με την πρόβλεψη της Σύμβασης, όλα τα παιδιά δικαιούνται να ζουν σε μια κοινωνία, κοινότητα και περιβάλλον που προστατεύει το δικαίωμά τους στη ζωή, στην επιβίωση και σε κάθε μορφή ανάπτυξης. Κατά συνέπεια τα κράτη έχουν ως γενική υποχρέωση να προστατεύουν το δικαίωμα του παιδιού στη ζωή, στην επιβίωση και στην ανάπτυξη, θεσπίζοντας διατάξεις που ενεργά υποστηρίζουν τα παιδιά να ζήσουν και να αναπτυχθούν, αποτρέποντας, απαγορεύοντας και τιμωρώντας πράξεις επιζήμιες για τη ζωή των παιδιών, την επιβίωση και την ανάπτυξή τους.

Παρά τη σχετικοποίηση μάλιστα της υποχρέωσης λήψης θετικών μέτρων εκ μέρους των Κρατών Μελών με τη ρήτρα της διασφάλισης της επιβίωσης και της ανάπτυξης του παιδιού «στο μέτρο του δυνατού», το αντίστοιχο δικαίωμα έχει δυναμική έννοια και εμπεριέχει πτυχές όπως το δικαίωμα στην τροφή, την υγεία, την εκπαίδευση, την ισότητα των ευκαιριών. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η νομολογία (δηλ. οι δικαστικές αποφάσεις) σχετικά με το δικαίωμα στη ζωή το ερμηνεύει σταθερά με στενή έννοια, καθώς αποφαινεται ότι δεν συνεπάγεται και αναγνώριση του δικαιώματος σ' ένα συγκεκριμένο επίπεδο διαβίωσης, αλλά περιορίζεται στην παροχή ενός νομοθετικού συστήματος που απαγορεύει την αυθαίρετη αφαίρεση της ζωής και

εξασφαλίσει τις απαραίτητες δομές για την εφαρμογή αυτής της απαγόρευσης.¹⁴

2.2.3.4. Δικαίωμα σε ακρόαση και συμμετοχή (άρθρο 12)

Αυτό το άρθρο ορίζει ότι οι ανήλικοι/ες μιας ορισμένης ηλικίας διαθέτουν ικανότητα κρίσης και δικαιούνται να αυτοπροσδιορίζονται και να συγκαθορίζουν από κοινού με τους/τις λοιπούς/ές ενδιαφερομένους/ες το μέλλον τους, διατυπώνοντας τις απόψεις τους για ζητήματα που η εξέλιξή τους θίγει τα συμφέροντα ή τα δικαιώματά τους.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι το πεδίο εφαρμογής της διάταξης δεν εξαντλείται στις διοικητικές και τις δικαστικές διαδικασίες (οι οποίες αναφέρονται στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου) αλλά καταλαμβάνει και οποιαδήποτε άλλη διαδικασία, τυπική ή άτυπη, αρκεί να εμπλέκεται ευθέως σε αυτήν ανήλικο πρόσωπο.

Η διάταξη του άρθρου 12 επιβάλλει στα Κράτη μέλη της Σύμβασης συγκεκριμένη υποχρέωση, που δεν εξαντλείται σε μια σειρά νομοθετικών προβλέψεων, με τις οποίες θεσπίζεται η σχετική δυνατότητα. Τα κράτη οφείλουν να οργανώνουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν παιδιά με τέτοιο τρόπο, ώστε να διευκολύνεται κατά το δυνατό η συμμετοχή των τελευταίων. Γίνεται μάλιστα δεκτό ότι ούτε ο χώρος της οικογένειας εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της διάταξης, με αποτέλεσμα να νομιμοποιείται και εκεί ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους (με τη πρόβλεψη σχετικών διαδικασιών) για τη διασφάλιση του δικαιώματος, παρόλο που πρόκειται για σαφώς ιδιωτική σφαίρα. Στην επόμενη ενότητα γίνεται αναφορά σε σχετικές προβλέψεις του έλληνα νομοθέτη, στο πλαίσιο συμμόρφωσης με την παραπάνω υποχρέωση.¹⁵

Με αφετηρία εξάλλου την παρατήρηση ότι πολλές φορές στην πράξη αγνοείται το σημαντικό αυτό δικαίωμα, και υπερισχύει η άποψη ότι τα παιδιά είναι πολύ μικρά για να έχουν γνώμη ή κρίση, επισημαίνεται ότι ως προαπαιτούμενο η Σύμβαση θέτει την *ικανότητα διάκρισης* και όχι εκείνη της *διαμόρφωσης γνώμης*. Ακόμη λοιπόν και ένα παιδί λ.χ. 8 ετών που δεν μπορεί να σχηματίσει ολοκληρωμένη άποψη για την κατάστασή του, αλλά αντιλαμβάνεται τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τι το

---

¹⁴ Γ.Σαρμάς, *Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής*, Αθήνα – Κομοτηνή 1998, σ. 52 επ.´

¹⁵ Ένα άλλο πεδίο, στο οποίο η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του άρθρου 12 είναι ιδιαίτερα σημαντική, είναι ο χώρος του σχολείου. Τα παιδιά δικαιούνται να συμμετέχουν στις διαδικασίες που κατεξοχήν τα αφορούν, εκφράζοντας την άποψή τους και συγκαθορίζοντας κατά περίπτωση το αποτέλεσμα (λ.χ. διαμόρφωση σχολικού κανονισμού, συμμετοχή σε συνεδριάσεις στις οποίες αποφασίζονται σχολικές εκδηλώσεις ή η λήψη μέτρων στο πλαίσιο της πειθαρχικής διαδικασίας).

ευχαριστεί και τι όχι, ποια είναι τα προβλήματά του κ.λπ., δεν θα πρέπει να στερείται το δικαίωμα έκφρασης της άποψής του.

Η άποψη εξάλλου αυτή λαμβάνεται κατά τη Σύμβαση υπόψη και βαραίνει κατά τη λήψη απόφασης ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητα του παιδιού. Τα τελευταία στοιχεία δεν συμβαδίζουν απαραίτητα. Επίσης, ο βαθμός ωριμότητας εκτιμάται κατά περίπτωση με βάση το κρινόμενο ζήτημα (λ.χ. ένα συγκεκριμένο παιδί μπορεί να είναι αρκετά ώριμο να υποδείξει πώς θα ήθελε να περάσει τις διακοπές του αλλά όχι το εάν θα υποστεί χειρουργική επέμβαση).¹⁶

Θυμάμαι ότι: Η αρχή της μη διάκρισης, το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του παιδιού και εκείνου στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη, συνιστούν προανατολιστικούς κανόνες για την ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής της προστασίας του συμφέροντος του παιδιού.

2.2.4. Βασικές διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης σε σχέση με την παιδική προστασία

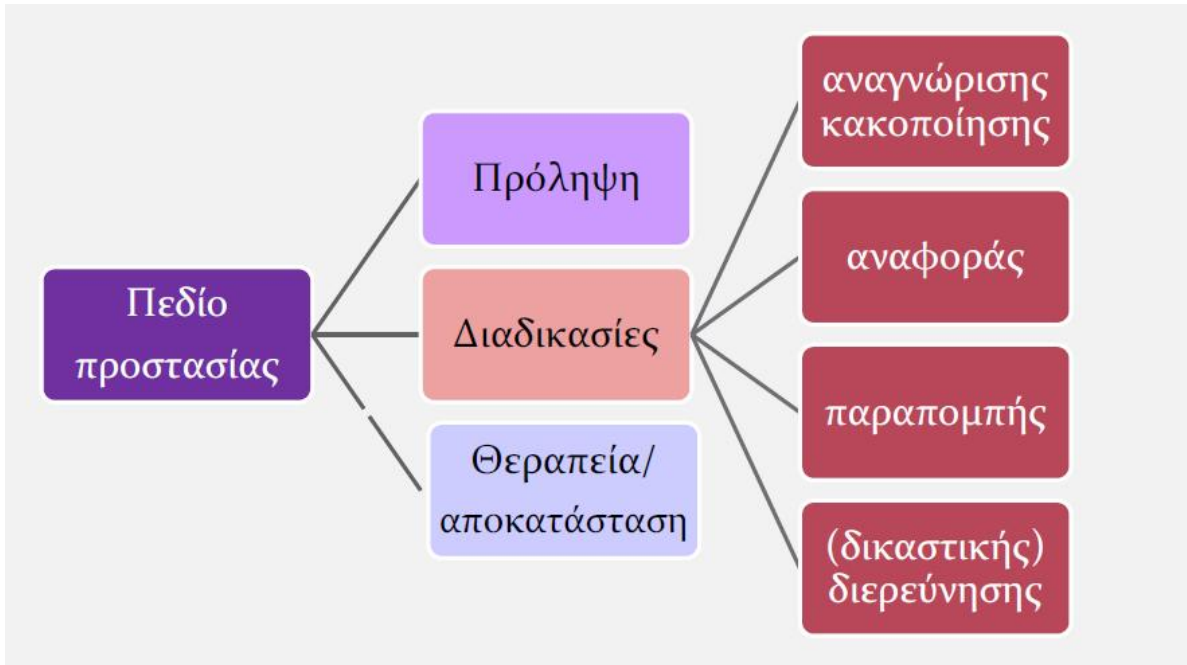
Πέρα από τις γενικές αρχές της Σύμβασης που αξιοποιούνται, όπως προαναφέρθηκε, για την ερμηνεία και εφαρμογή όλων των δικαιωμάτων, αξίζει εν προκειμένω για τους σκοπούς του προγράμματος να γίνει σύντομη μνεία σε ειδικότερες διατάξεις της ΔΣΔΠ που αφορούν την προστασία από θυματοποίηση. Στη Σύμβαση εντοπίζονται καταρχάς τρία βασικά άρθρα (19, 34, 39) και σειρά άλλων που ρυθμίζουν επιμέρους εκφάνσεις.

Με το άρθρο 19 προβλέπεται τα κράτη να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα (νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά) μέτρα για την προστασία του παιδιού από κάθε μορφής σωματική ή πνευματική βία και προσβολή, εγκατάλειψη ή παραμέληση, κακή μεταχείριση ή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά τον χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του, του νόμιμου εκπροσώπου του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου, στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί. Στο άρθρο αναφέρεται ρητά ότι τα μέτρα αυτά αφορούν την πρόληψη, τη διαδικασία αναγνώρισης της κακοποίησης, αναφοράς στις αρμόδιες αρχές,

¹⁶ Π.Νάσκου – Περράκη, Κ.Χρυσόγονος, Χ. Ανθόπουλος, ό.π., σ.σ. 122-123.

παραπομπής, ανάκρισης, θεραπείας, την παρακολούθηση της εξέλιξής τους και τις διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης.

Σχήμα 1: Υποχρέωση θετικών μέτρων προστασίας άρθ. 19 ΔΣΔΠ

Στο άρθρο 34 της Σύμβασης γίνεται ειδική αναφορά στην υποχρέωση του κράτους να προστατεύει το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής βίας και εκμετάλλευσης. Συγκεκριμένα για τη σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση, η Ελλάδα δεσμεύεται και από το προαναφερθέν 2^ο Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (2002), για την πώληση παιδιών, παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία, το οποίο υπέγραψε και κύρωσε με τον νόμο 3625/2007, καθώς και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση (Lanzarote, 2007), η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 3727/2008.

Με το άρθρο 39 θεσπίζεται η υποχρέωση των κρατών για λήψη κατάλληλων μέτρων που διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος. Αξιοσημείωτο ως προς την ουσία της προστασίας είναι ότι απαιτείται αυτή να πληροί ελάχιστες προϋποθέσεις («κατάλληλα μέτρα», επομένως αποτελεσματικότητα, και ανάρρωση και επανένταξη σε περιβάλλον που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού). Επιπλέον, το πεδίο της εκτείνεται από την αποκατάσταση της υγείας (σωματικής-ψυχικής-

πνευματικής) έως την ομαλή επιστροφή και επανένταξη στο στενό ή στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Ειδικότερες τέλος διατάξεις που περιλαμβάνονται στη ΔΣΔΠ και έχουν έντονα προστατευτικό χαρακτήρα, ως προς επιμέρους τομείς είναι ιδίως εκείνες των άρθρων: 22 (προστασία παιδιών προσφύγων), 23 (προστασία παιδιού με ειδικές ανάγκες), 38 προστασία στη διάρκεια ένοπλων συρράξεων¹⁷, 32 (προστασία από οικονομική εκμετάλλευση και επικίνδυνη εργασία), 33 (προστασία από ναρκωτικές ουσίες) και 36, το οποίο εισάγει υποχρέωση προστασίας «από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας» του παιδιού, ολοκληρώνοντας τη δέσμη των άρθρων 32 έως 36, αντικείμενο των οποίων είναι η προστασία του παιδιού από την εν γένει εκμετάλλευσή του. Η τελευταία δηλαδή αυτή διάταξη στοχεύει στο να καλύψει κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης, η οποία δεν εμπίπτει σε κάποια από τις ειδικά περιγραφόμενες στα προηγούμενα άρθρα, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα κατά το δυνατό πληρέστερο πεδίο προστασίας του παιδιού.

2.3. Λοιπή ευρωπαϊκή & διεθνής νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού

Το διεθνές και το ευρωπαϊκό οπλοστάσιο που ισχύει παράλληλα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και επιστρατεύεται, όπως προαναφέρθηκε, με δεσμευτική ισχύ για τον εφαρμοστή του δικαίου, λόγω της κύρωσης των αντίστοιχων κειμένων με νόμο, απαρτίζεται από μεγάλο αριθμό νομοθετημάτων, ορισμένα από τα οποία καταγράφονται στη συνέχεια, με κριτήριο ιδίως τη συνάφεια με το αντικείμενο του προγράμματος.

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών ([N. 2502/1997 ΦΕΚ Α' 103](#))
- Ευρωπαϊκή Οδηγία 2011/93/ΕΕ σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (N. 4267/2014)

---

¹⁷ Εξειδίκευση της σχετικής πρόβλεψης επήλθε με το προαναφερθέν «Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη», όπως αυτό κυρώθηκε με τον Ν. 3080/2002.

- Σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, την εκτέλεση και τη συνεργασία ως προς τη γονική ευθύνη και τα μέτρα προστασίας των παιδιών (Ν. 4020/2011)
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από σεξουαλική εκμετάλλευση – κακοποίηση, (Lanzarote, [Ν. 3727/2008 ΦΕΚ Α' 257](#))
- Σύμβαση Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ, άρ. 138) περί του κατωτάτου ορίου ηλικίας εισόδου στην απασχόληση ([Ν. 1182/1981 ΦΕΚ Α'193](#))
- Σύμβαση ΔΟΕ (άρ. 182) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους ([Ν. 2918/2001 ΦΕΚ Α'119](#)).¹⁸

2.4. Διεθνή κείμενα παιδικής προστασίας μη δεσμευτικού χαρακτήρα

Το διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο της παιδικής προστασίας συγκεκριμενοποιείται και αποσαφηνίζεται σε μεγάλο βαθμό επίσης μέσω μη δεσμευτικών κειμένων, που συχνά έχουν τη μορφή «Σχολίου», «Κατευθυντηρίων Γραμμών», «Ανακοίνωσης» κ.λπ. Παρά το γεγονός ότι τα εν λόγω κείμενα δεν έχουν ενσωματωθεί στην εσωτερική έννομη τάξη, η αξία τους είναι αδιαμφισβήτητη στον βαθμό που, αφενός, αποτυπώνουν τη θέση και την πρακτική των αρμόδιων διεθνών οργάνων προς τη βέλτιστη διασφάλιση των δικαιωμάτων, στα οποία αναφέρονται, και, αφετέρου, διευκολύνουν την ερμηνευτική προσέγγιση εννοιών και ρυθμίσεων του ισχύοντος πλαισίου από τον εφαρμοστή του δικαίου (ιδίως κατά την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας της διοίκησης).

Ιδιαίτερης αξίας σε ό,τι αφορά το πεδίο της παιδικής προστασίας είναι ιδίως τα ακόλουθα:

¹⁸ Στα παραπάνω προστίθεται επίσης σειρά κυρωμένων από την Ελλάδα συμβάσεων, σχετικά με τις σχέσεις γονέων – τέκνων, την υιοθεσία κ.λπ. (Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης περί υιοθεσίας ανηλίκων -[Ν. 1049/1980 ΦΕΚ Α' 114](#), Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των τέκνων που γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους -[Ν. 1702/1987 ΦΕΚ Α' 86](#), Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε θέματα επιμέλειας των τέκνων και για την αποκατάσταση της επιμέλειάς τους -[Ν. 2104/1992 ΦΕΚ Α' 195](#), Σύμβαση της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών -[Ν. 2102/1992 ΦΕΚ Α' 193](#), Σύμβαση της 2^{ης} Οκτωβρίου 1973 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής -[Ν. 3137/2003 ΦΕΚ Α' 90](#), Σύμβαση της 2^{ης} Οκτωβρίου 1973 για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σχετικών με υποχρεώσεις διατροφής -[Ν. 3171/2003 ΦΕΚ Α' 192](#), Σύμβαση της 29^{ης} Μαΐου 1993 για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική υιοθεσία -[Ν. 3765/2009 ΦΕΚ Α' 101](#), Σύμβαση της 19^{ης} Οκτωβρίου 1996 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, την εκτέλεση και τη συνεργασία ως προς τη γονική ευθύνη και τα μέτρα προστασίας των παιδιών -[Ν. 4020/2011 ΦΕΚ Α' 217](#) κ.ά.).

- Γενικό Σχόλιο αρ. 8, **Το δικαίωμα του παιδιού στην προστασία από τη σωματική τιμωρία και άλλες σκληρές ή ταπεινωτικές μορφές τιμωρίας**, 2006 (Επιτροπή Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού)
- Γενικό Σχόλιο αρ. 12, **Το Δικαίωμα ακρόασης του παιδιού**, 2009 (Επιτροπή Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού)¹⁹
- **Στρατηγική για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2012-2015** (CM, 2011, 171, Συμβούλιο της Ευρώπης)
- Κατευθυντήριες Αρχές για την **Παιδική Προστασία & Πρόνοια** (UNHCR, Γενεύη 1994)
- Κατευθυντήριες Γραμμές για τη **Δικαιοσύνη σε ζητήματα που αφορούν Παιδιά Θύματα και Μάρτυρες Εγκλημάτων** (απόφαση 2005/20 της 22 Ιουλίου 2005 του Οικονομικού & Κοινωνικού Συμβουλίου)
- Κατευθυντήριες Γραμμές για την **Εναλλακτική Φροντίδα των παιδιών** (ΟΗΕ, 2009)
- Κατευθυντήριες γραμμές για την **πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων** («Κατευθυντήριες Γραμμές Ryadh», ΟΗΕ)
<http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm>
- Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την **προστασία των Ανηλίκων που στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας** [http:// www2. ohchr.org /english/law/pdf/res45_113.pdf](http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/res45_113.pdf)
- Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την **Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους** (Κανόνες Πεκίνου)

¹⁹ Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ακόλουθα σχόλια της Επιτροπής: [N°18 \(2014\)](#): Επιβλαβείς πρακτικές (Από κοινού γενική εισηγήση/γενικό σχόλιο N°31 της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών και N°18 της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Παιδιού), [N°17 \(2013\)](#): Το δικαίωμα του παιδιού στην ανάπαυση, στον ελεύθερο χρόνο, στο παιχνίδι, στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, στην πολιτιστική ζωή και στην τέχνη, [N°16 \(2013\)](#): Υποχρεώσεις του Κράτους σχετικά με τις επιπτώσεις [των δραστηριοτήτων] του επιχειρηματικού τομέα στα δικαιώματα των παιδιών, [N°15 \(2013\)](#): Το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατό επίπεδο υγείας, [N°14 \(2013\)](#): Το δικαίωμα του παιδιού να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το ύψιστο συμφέρον του, [N°13 \(2011\)](#): Το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία από όλες τις μορφές της βίας, [N°11 \(2009\)](#): Αυτόχθονα παιδιά και τα δικαιώματα τους σύμφωνα με τη Σύμβαση, [N°10 \(2007\)](#): Δικαιώματα των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων, [N° 9 \(2006\)](#): Τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία, [N° 7 \(2005\)](#): Εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού κατά την πρόωπη παιδική ηλικία, [N° 6 \(2005\)](#): Μεταχείριση ασυνόδευτων παιδιών και παιδιών που έχουν αποχωριστεί τις οικογένειές τους εκτός της χώρας προέλευσής τους, [N° 5 \(2003\)](#): Γενικά μέτρα εφαρμογής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, [N° 4 \(2003\)](#): Υγεία και ανάπτυξη εφήβων στο πλαίσιο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, [N° 3 \(2003\)](#): HIV/AIDS και τα δικαιώματα του παιδιού, [N° 2 \(2002\)](#): Ο ρόλος των ανεξάρτητων εθνικών φορέων [προάσπισης των] ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προαγωγή και στην προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, [N° 1 \(2001\)](#): Οι στόχοι της εκπαίδευσης.

<http://www2.ohchr.org/english/law/beijingrules.htm>

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι η αποτύπωση με τρόπο συνοπτικό και περιεκτικό βασικών ρυθμίσεων της ελληνικής έννομης τάξης σε σχέση με την παιδική προστασία και την παραβίαση δικαιωμάτων του παιδιού. Επιδιώκεται η ανάδειξη, διευκρίνιση και εμπέδωση επιμέρους νομοθετικών ρυθμίσεων, που φαίνεται να προβληματίζουν συχνά τους/τις μη νομικούς επαγγελματίες και/ή έχουν ιδιαίτερη πρακτική αξία στο πλαίσιο των υπηρεσιών που παρέχουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Παράλληλα με την αποσαφήνιση του ισχύοντος πλαισίου, η ενότητα στοχεύει στην εξοικείωση των επαγγελματιών, που προέρχονται συνήθως από διαφορετικούς χώρους, με έννοιες που απαντώνται κατά την ανάπτυξη της φαινομενολογίας των παραβιάσεων, στις επόμενες ενότητες. Τέλος, γίνεται αναφορά σε πρόσφατες θεσμικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο, οι οποίες σχετίζονται με την προώθηση της εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και, μέσω αυτής, την προώθηση από τη χώρα μας στόχων και ενεργειών για τη βέλτιστη διασφάλιση της παιδικής προστασίας.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα επιχειρεί να παράσχει μια αδρή εικόνα του νομοθετικού και του θεσμικού πλαισίου που διαμορφώνεται στην Ελλάδα σε σχέση με τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού γενικότερα και την παιδική προστασία ειδικότερα. Προσεγγίζονται καταρχάς με συντομία τα βασικότερα γενικά ή ειδικά νομοθετήματα που διέπουν την παιδική προστασία, πέραν των κυρωμένων διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων, που αποτελούν επίσης αναπόσπαστο μέρος του εθνικού δικαίου και εκτέθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Έμφαση δίνεται σε επιμέρους ρυθμίσεις που εμφανίζουν μεγαλύτερη πρακτική αξία για τους/τις επαγγελματίες ή δεν είναι επαρκώς γνωστές παρά την ευρεία ισχύ τους. Με αφετηρία τις σχετικές ρυθμίσεις αποσαφηνίζονται στη συνέχεια έννοιες που σχετίζονται με το αντικείμενο. Τέλος, περιγράφονται θεσμικές πρωτοβουλίες και ενέργειες ανταπόκρισης της ελληνικής πολιτείας στις διεθνείς επιταγές για διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα:

- Αναγνωρίζουν και να αξιοποιούν το εσωτερικό δίκαιο, σε επίπεδο ιδίως κοινού νόμου, που διέπει τα δικαιώματα του παιδιού με έμφαση στην παιδική προστασία
- Αντιλαμβάνονται το περιεχόμενο βασικών εννοιών που χρησιμοποιούνται στην ενότητα και σχετίζονται ιδίως με παραβιάσεις δικαιωμάτων του παιδιού
- Έχουν ενημερωθεί ως προς θεσμικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο σχεδιασμού πολιτικών και προώθησης εφαρμογής των επιταγών που απορρέουν από τις διεθνείς δεσμεύσεις και, γενικότερα, από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την παιδική προστασία

Έννοιες - κλειδιά

Κακοποίηση, παραμέληση, παιδική προστασία, ενδοοικογενειακή βία, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, γονική μέριμνα, επιμέλεια

3.1. Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού

Εκτός από τα κυρωμένα διεθνή (ιδίως τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού) και ευρωπαϊκά κείμενα, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού δικαίου και εκτέθηκαν με συντομία στην προηγούμενη ενότητα, το νομοθετικό πλαίσιο στην ελληνική έννομη τάξη σε σχέση με την παιδική προστασία και τις παραβιάσεις δικαιωμάτων παιδιού συνδιαμορφώνει μεγάλος αριθμός γενικότερων και ειδικών κοινών νόμων και φυσικά των συναφών διατάξεων του Συντάγματος. Έμφαση στη συγκεκριμένη ενότητα δίνεται σε επιμέρους ρυθμίσεις που εμφανίζουν μεγαλύτερη πρακτική αξία για τους/τις επαγγελματίες ή δεν είναι επαρκώς γνωστές ή κατανοητές παρά την ευρεία εφαρμογή τους.

3.1.1. Σύνταγμα

- άρθ. 21 παρ. 1 και 3: προστασία της παιδικής ηλικίας & της νεότητας
- άρθ. 2 παρ. 1: προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

- άρθ. 5 παρ. 1, 2: ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

3.1.2. Αστικός Κώδικας (ΑΚ)

Διατάξεις που αφορούν την άσκηση της γονικής μέριμνας και την προστασία της προσωπικότητας (άρθ. 1510 επ.)

Αφετηριακό σημείο για την προστασία του παιδιού στο πλαίσιο της οικογένειας αποτελεί αναμφισβήτητα, όπως θα αναπτυχθεί και σε επόμενη ενότητα, ο ρόλος των γονέων, ο οποίος μεταφράζεται σε επίπεδο νόμου, ως γονική μέριμνα. «Η μέριμνα για το ανήλικο τέκνο είναι καθήκον και δικαίωμα των γονέων (γονική μέριμνα) οι οποίοι το ασκούν από κοινού» (άρθ. 1510 ΑΚ). Ως τέτοιο πρέπει, λοιπόν, να ασκείται με στόχο το συμφέρον του παιδιού (άρθ. 1511 ΑΚ).

Στο ίδιο άρθρο ο έλληνας νομοθέτης ορίζει το ίδιο πρωταρχικό κριτήριο και σε σχέση με την τυχόν δικαστική απόφαση που θα απαιτηθεί για την ανάθεση της γονικής μέριμνας ή τον καθορισμό του τρόπου άσκησής της (άρθ. 1511 παρ. 2 ΑΚ). Επίσης, σημαντική είναι η πρόβλεψη, ότι πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα, πρέπει, ανάλογα με την ωριμότητα του παιδιού, να ζητείται και να συνεκτιμάται η γνώμη του (άρθ. 1511 παρ. 3).

Η παραπάνω διάταξη εισάγει στο πλαίσιο του οικογενειακού δικαίου, αλλά και στις λοιπές πτυχές της ζωής και της δραστηριοποίησης των ανηλίκων τις βασικές αρχές της ΔΣΔΠ (άρθ. 3) και, ιδίως εκείνες της ακρόασης της γνώμης του παιδιού για τα θέματα που το αφορούν και της υποχρέωσης το συμφέρον του παιδιού να αποτελεί γνώμονα για τις αποφάσεις σε υποθέσεις, στις οποίες εμπλέκεται αυτό, είτε αυτές λαμβάνονται από τους γονείς, το σχολείο, τους δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές και τα νομοθετικά όργανα.

Η έννοια της γονικής μέριμνας είναι ευρύτερη από εκείνη της επιμέλειας, καθώς η πρώτη περιλαμβάνει καταρχήν την δεύτερη (ιδίως όταν τη συνολική φροντίδα του παιδιού έχουν και οι δύο γονείς από κοινού ή ο ένας αποκλειστικά).

Ένα μέρος λοιπόν της γονικής μέριμνας του παιδιού, που περιλαμβάνει «ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του» (άρθ. 1518 ΑΚ), μπορεί υπό ορισμένες συνθήκες να αποχωριστεί από το σύνολο της γονικής μέριμνας και να ανατεθεί στον

ένα γονέα, όπως συμβαίνει συχνά στις περιπτώσεις διαζυγίου. Σε κάθε περίπτωση, ο γονέας που έχει την επιμέλεια του παιδιού έχει και τη γονική μέριμνα.

Αλλά και εκείνος/η που στερήθηκε την επιμέλεια, εφόσον δεν υπάρξει αντίθετη απόφαση, διατηρεί τη γονική μέριμνα, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να έχει λόγο σε σοβαρά ζητήματα που αφορούν τη φροντίδα του παιδιού, τη διαχείριση της περιουσίας του και την εκπροσώπησή του. Χαρακτηριστική για παράδειγμα είναι η περίπτωση κατά την οποία εξετάζεται η σκοπιμότητα ή/και η αναγκαιότητα να υποβληθεί το παιδί σε σοβαρή χειρουργική επέμβαση. Πρέπει να τονιστεί, λοιπόν, με βάση τα παραπάνω - επειδή απασχολεί συχνότατα τις υπηρεσίες και τους φορείς που ασχολούνται με παιδιά και βρίσκεται στη βάση δυσάρεστων καταστάσεων και εντάσεων- ότι ο γονέας που στερήθηκε την επιμέλεια, όχι όμως και τη γονική μέριμνα, δεν αποτελεί τρίτο πρόσωπο σε σχέση με το παιδί. Αντίθετα, εξακολουθεί να το εκπροσωπεί και δικαιούται καταρχήν (εφόσον δηλ. δεν τίθεται ζήτημα σύγκρουσης συμφερόντων, πράγμα που πρέπει ωστόσο να αιτιολογείται ειδικά) ενημέρωση σε σχέση με την πορεία του, την κατάσταση υγείας του κ.λπ. με τη μορφή πληροφόρησης ή και χορήγησης αντιγράφων (με βάση τον ν. 2690/1999 που διέπει τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης).²⁰ Εξάλλου καθένας από τους γονείς μπορεί να «επιχειρεί και μόνος του πράξεις αναφερόμενες στην άσκηση της γονικής μέριμνας: 1. όταν πρόκειται για συνήθεις πράξεις επιμέλειας του προσώπου του τέκνου ή για την τρέχουσα διαχείριση της περιουσίας του ή για πράξεις που έχουν επείγοντα χαρακτήρα. 2. Όταν πρόκειται για τη λήψη δήλωσης βούλησης που είναι απευθυντέα προς το τέκνο» (άρθ. 1516 ΑΚ).

Σε ό,τι αφορά τον τρόπο άσκησης της γονικής μέριμνας του παιδιού, σημειώνεται ότι οι γονείς φέρουν ευθύνη σε περίπτωση που, λόγω πλημμελούς εποπτείας συμβεί κάτι στο παιδί τους ή σε άλλο άτομο εξαιτίας συμπεριφοράς του παιδιού (άρθ. 1531 ΑΚ). Σε περίπτωση κακής άσκησης του γονικού ρόλου των γονέων, προβλέπεται (άρθ. 1532 παρ. 1, 2, 1533, 1537 ΑΚ) δυνατότητα του δικαστηρίου να λάβει μέτρα προς το συμφέρον του παιδιού, όπως λ.χ. η αφαίρεση της επιμέλειας ή της γονικής μέριμνας από τον ένα γονέα ή και από τους δύο μερικά ή συνολικά με αντίστοιχη ανάθεση σε τρίτον²¹ και ο διορισμός επιτρόπου (άρθ. 1589 επ. ΑΚ)²².

²⁰ Συναφής άσκηση εμπέδωσης περιλαμβάνεται στο τέλος της ενότητας.

²¹ Διευκρινίζεται πάντως ότι η αφαίρεση της γονικής μέριμνας αποφασίζεται μόνο σε περιπτώσεις ανεπάρκειας των λοιπών μέτρων και εφόσον κινδυνεύει η σωματική, πνευματική ή/και η ψυχική υγεία του παιδιού. Στις περιπτώσεις αυτές το δικαστήριο μπορεί να αναθέσει την επιμέλεια (συνεπώς και τη γονική μέριμνα συνολικά ή εν μέρει) σε ανάδοχη οικογένεια, κατά προτίμηση συγγενική αλλά και μη συγγενική αλλά ακόμη και σε μεμονωμένο άτομο (άρθ. 1,2 παρ. 3 π.δ. 86/2009 για τον θεσμό της αναδοχής). Εφόσον δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα, αποφασίζεται

Εφόσον μάλιστα εκτιμηθεί ότι επίκειται άμεσος κίνδυνος για το παιδί λόγω της κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, προβλέπεται η δυνατότητα του εισαγγελέα να διατάξει κάθε πρόσφορο μέτρο για την προστασία του, μέχρι την έκδοση της απόφασης του δικαστηρίου (άρθ. 1532 παρ. 3 ΑΚ).²³

Ο Αστικός Κώδικας προβλέπει τέλος προς το συμφέρον του ανηλίκου και τις περιπτώσεις σύγκρουσης συμφερόντων του παιδιού με τα συμφέροντα των γονέων (οπότε ορίζεται ειδικός επίτροπος, άρθ. 1517 ΑΚ) αλλά και υποκατάστασης της συναίνεσης των γονέων που δεν συμφωνούν, ενώ υφίσταται κατεπείγουσα ανάγκη ιατρικής επέμβασης στο παιδί για να αποτραπεί κίνδυνος ζωής ή υγείας του (άρθ. 1534 ΑΚ).

3.1.3. Ποινικός Κώδικας & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Ρυθμίσεις του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ) και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) που σχετίζονται με παραβιάσεις των δικαιωμάτων του παιδιού, αφορούν ιδίως τα ακόλουθα πεδία και παρατίθενται εντελώς ενδεικτικά, περισσότερο υπό τη μορφή ερεθίσματος.

- **αδικήματα** (κατά της σωματικής ακεραιότητας – άρθ. 308 επ. ΠΚ, της προσωπικής ελευθερίας – άρθ. 322 επ.ΠΚ, της γενετήσιας ελευθερίας – άρθ. 336 επ. ΠΚ, οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – άρθ. 348 επ. ΠΚ, σχετικά με την οικογένεια – άρθ. 360 ΠΚ κ.λπ.)
- **υποχρέωση αναφοράς αδικήματος στις αρχές** (άρθ. 371 νόμιμη παραβίαση επαγγελματικής εχεμύθειας, υποχρέωση δημόσιων υπαλλήλων για άμεση ανακοίνωση στον εισαγγελέα πληροφορίας για αξιόποινη πράξη που διώκεται αυτεπαγγέλτως -άρ. 37 ΚΠΔ, υποχρέωση ιδιωτών για συγκεκριμένα, προβλεπόμενα στον νόμο αδικήματα -άρθ. 40 ΚΠΔ – παρασιώπηση κακουργήματος -άρθ. 232 παρ. 1 ΠΚ).

η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ίδρυμα. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ευρετήριο Ισχύουσας Νομοθεσίας για την Κακοποίηση και Παραμέληση Παιδιών, σ. 22.

²² Πρόκειται για το φυσικό πρόσωπο στο οποίο ανατίθεται η επιμέλεια του ανηλίκου και η διαχείριση της περιουσίας του, σε περίπτωση που υπάρχει ανάγκη υποκατάστασης της ελλείπουσας ή μη ασκούμενης γονικής μέριμνας.

²³ Ειδικά για τις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (άρθ. 735 ΚΠολΔ) προβλέπει δυνατότητα να διαταχθεί η απομάκρυνση του γονέα από την οικογενειακή κατοικία ή στον χώρο φιλοξενίας, απαγόρευση προσέγγισης σε αυτήν ή σε χώρους όπου συχνάζει το παιδί (λ.χ. το σχολείο, το φροντιστήριο) κ.λπ.

- Δικαίωμα ανήλικου θύματος άνω των 12 ετών να καταγγείλει και μόνο του (άρθ. 118 παρ. 1-3 ΠΚ)

3.1.4. Ειδικοί νόμοι

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό από μια πρόχειρη αναζήτηση, μεγάλος αριθμός διατάξεων, που περιλαμβάνονται -πέραν του Συντάγματος και των παραπάνω Κωδίκων- σε νομοθετήματα γενικού ή ειδικότερου περιεχομένου τα οποία αφορούν δικαιώματα του παιδιού ή και ειδικοί νόμοι καθεαυτοί έρχονται να ολοκληρώσουν και να αποσαφηνίσουν το πλαίσιο της παιδικής προστασίας, όπως αυτό διαγράφεται από το Σύνταγμα και τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Ορισμένα από τα κείμενα αυτά καταγράφονται βοηθητικά στη συνέχεια με τη μορφή απλής παράθεσης. Κατ' εξαίρεση γίνεται εκτενέστερη αναφορά στον Ν. 3500/2006 λόγω κατεξοχήν συνάφειας με το αντικείμενο του προγράμματος.

3.1.4.1. Ν. 3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»

Ενδιαφέρον καταρχάς ως προς το πεδίο εφαρμογής του νόμου αυτού είναι ότι υιοθετείται για τους σκοπούς του ένας ευρύτερος ορισμός της οικογένειας, καθώς σε αυτήν περιλαμβάνονται σύζυγοι, μόνιμοι σύντροφοι των γονέων που συγκατοικούν μαζί τους, πρώην σύζυγοι, γονείς, συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας και τα θετά παιδιά τους, συγγενείς μέχρι τέταρτου βαθμού που συνοικούν (λ.χ. θείοι, ανίψια, ξαδέλφια), πρόσωπα για τα οποία έχει οριστεί επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας από το δικαστήριο ένα μέλος της οικογένειας, καθώς και κάθε ανήλικο πρόσωπο που μένει στην οικογένεια, και, σε ορισμένες περιπτώσεις, κάθε πρόσωπο που εργάζεται σε φορέα παροχής κοινωνικής μέριμνας και παρέχει τις υπηρεσίες του σε παιδιά (λ.χ. φροντιστής παιδιού σε στέγη φιλοξενίας).

Ήδη στην αρχή (άρθ. 2) του σχετικού νομοθετήματος αναφέρεται πανηγυρικά ότι: «Η άσκηση βίας κάθε μορφής μεταξύ των μελών της οικογένειας απαγορεύεται».

Στη συνέχεια, εξάλλου, προσδιορίζεται ότι η άσκηση βίας ως μορφή σωφρονισμού εμπίπτει στις περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας (άρθ. 4: «Επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, ως μέσου σωφρονισμού στο

πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα») και, επομένως, μπορεί να έχει τις συνέπειες που προβλέπονται γι' αυτήν.

Κάθε μορφή τιμωρίας λοιπόν που απειλεί τη σωματική ακεραιότητα και την ψυχική υγεία του παιδιού προκαλώντας του πόνο, δυσφορία ή ακόμη και ταπείνωση με σκοπό την πειθαρχία ή τη συμμόρφωσή του όχι μόνο αποδοκιμάζεται αλλά απαγορεύεται από το ελληνικό δίκαιο.

Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι σε κάθε τέτοια περίπτωση θα χάνει ο γονέας την επιμέλεια του παιδιού ή θα διώκεται ποινικά, καθώς κάτι τέτοιο συχνά δεν είναι προς το συμφέρον του παιδιού (βλ. και Γενικό Σχόλιο 8 της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Παιδιού)²⁴.

Το άρθρο 6 του νόμου ορίζει την ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη και τις διαβαθμίσεις της, ενώ τα επόμενα άρθρα (7 επ.) κάνουν λόγο και για άλλες εκφάνσεις της κακοποίησης στην οικογένεια (παράνομη βία και απειλή, προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας).

Ενδιαφέρουσα στο πλαίσιο του προγράμματος τέλος είναι η ρητή πρόβλεψη της υποχρέωσης του σχολείου, που *αντιλαμβάνεται ή πληροφορείται* διάπραξη εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας να προβεί σε καταγγελία στην εισαγγελία ή στην αστυνομία, μέσα από συγκεκριμένη διαδικασία (άρθ. 23).

3.1.4.2 Λοιποί ειδικότεροι νόμοι

- μεταναστευτικό και προσφυγικό δίκαιο (ν. 4251/2014, ν. 3907/2011 κ.λπ.)
- δικαίωμα στην εργασιακή απασχόληση (ν. 3850/2010, άρθ. 50-68, ν. 3730/2008 κ.ά.)
- εκπαιδευτική νομοθεσία
- διατάξεις προνοιακού χαρακτήρα (λ.χ. δωρεάν νομική βοήθεια - ν. 3226/2004)
- Ν. 3064/2002 - «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής»
- ΠΔ 233/2003: Προστασία & αρωγή στα θύματα εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων
- Ν. 4267/2014: «Καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και άλλες διατάξεις»

²⁴ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, ό.π., σσ. 18-19.

- Κώδικες δεοντολογίας (ιατρικός κώδικας, ν. 3418/2005, νόμοι που διέπουν άσκηση επαγγέλματος ψυχολόγου: ν. 991/1979 & του κοινωνικού λειτουργού: π.δ. 23/1992 κ.λπ.), ιδίως διατάξεις για:
  - τήρηση & άρση απορρήτου/εχεμύθειας
  - παροχή υπηρεσιών σε ανηλίκους
- Ν. 2472/1997: Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Θυμάμαι ότι:

- ✓ Τα κυρωμένα από την Ελλάδα διεθνή κείμενα αποτελούν εσωτερικό δίκαιο με δεσμευτικό χαρακτήρα & ισχύ ανώτερη του κοινού νόμου (άρθ. 28 παρ. 1 Συντάγματος)
- ✓ Όλες οι ειδικότερες διατάξεις ερμηνεύονται & εφαρμόζονται εντός του πλαισίου που θέτουν το Σύνταγμα και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
- ✓ Η παρουσίαση είναι ενδεικτική, με δεδομένο και το ευρύτατο πεδίο των υποχρεώσεων παιδικής προστασίας

3.2. Εννοιολογική προσέγγιση βασικών παραβιάσεων στην ελληνική έννομη τάξη

Η αποσαφήνιση του περιεχομένου βασικών εννοιών που απαντώνται κατά τη διάρκεια του προγράμματος θεωρείται σκόπιμη στο σημείο αυτό, για τη διευκόλυνση της κατανόησης των επόμενων εστιασμένων σε ειδικότερα πεδία ενοτήτων, λαμβάνοντας υπόψη και τα διαφορετικά γνωστικά πεδία των συμμετεχόντων.

- **Παιδί:** Κάθε πρόσωπο κάτω των 18 ετών, εκτός εάν το εθνικό δίκαιο ορίζει διαφορετικά (άρθ. 1 ΔΣΔΠ). Στο ελληνικό νομικό σύστημα δεν ορίζεται ρητά η

ανηλικότητα, ωστόσο συνάγεται ο ανωτέρω προσδιορισμός από το άρθ. 127 του Αστικού Κώδικα.

- **Παιδική προστασία** νοείται η προστασία παιδιού από τη βία, την κακοποίηση, την παραμέληση, την εγκατάλειψη και την εκμετάλλευση, σε κάθε πεδίο ζωής (εντός και εκτός οικογένειας) μέσω ενός εθνικού συστήματος, με έμφαση στην πρόληψη, την υποστήριξη και την αποκατάσταση, το οποίο πρέπει να λειτουργεί στη βάση της νομοθεσίας, πολιτικών, κανονισμών, υπηρεσιών και πρακτικών, υπό την οπτική των Δικαιωμάτων του Παιδιού, όπως αυτά κατοχυρώνονται στη ΔΣΔΠ (ν. 2101/92) και λοιπά συναφή διεθνή νομικά κείμενα κυρωμένα από την Ελλάδα (Κείμενο Αρχών Παιδικής Προστασίας)²⁵.
- **Ασυνόδευτοι Ανήλικοι Μετανάστες:** Οι υπήκοοι τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς, ηλικίας κάτω των 18, που εισέρχονται ή παραμένουν σε μια χώρα (της Ε.Ε.) χωρίς να συνοδεύονται από ενήλικο άτομο, το οποίο να φέρει την ευθύνη τους, σύμφωνα με τον νόμο ή το έθιμο (Οδηγία 2001/55/ΕΚ ά. 2 παρ. F)
- **Trafficking (ή διεθνική εμπορία ανθρώπων):** Στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, εγκατάσταση ή παραλαβή προσώπων μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, της απαγωγής, του δόλου, της εξαπάτησης, της κατάχρησης της δύναμης, της κατάχρησης μιας τρωτής ή ευάλωτης θέσης, της προσφοράς ή της αποδοχής οικονομικού ή άλλου οφέλους για την επίτευξη της σύμφωνης γνώμης, εκ μέρους ενός προσώπου το οποίο ασκεί έλεγχο ή εξουσία επί άλλου προσώπου για τον σκοπό της εκμετάλλευσής.²⁶ Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει την πορνεία ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσής, την εξαναγκαστική εργασία, ή παροχή υπηρεσιών, τη διαμόρφωση συνθηκών σκλαβιάς, ή τη λήψη σωματικών οργάνων.
- **Λαθραία Διακίνηση (Smuggling):** Η υποβοήθηση της παράτυπης εισόδου ενός ατόμου σε ένα κράτος, του οποίου το πρόσωπο αυτό δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος, με σκοπό την απόκτηση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση αυτή, ο στόχος του/της μεταφορέα

---

²⁵ Βλ. παρακάτω, Ενότητα 9.

²⁶ Ο επίσημος ορισμός του trafficking αντλείται διεθνώς από το «Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης διακίνησης Προσώπων με σκοπό τη Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών». Ως θύμα εμπορίας ανθρώπων (trafficking), πάντως, στο πλαίσιο της νομοθεσίας περί αλλοδαπών (ν. 4251/2014 άρθ. 1 περ. 1^α) χαρακτηρίζεται το πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα ή το οποίο είναι θύμα εγκλήματος κατά της προσωπικής ελευθερίας, γενετήσιας ελευθερίας ή εκμετάλλευσής της γενετήσιας ζωής. Στην ίδια έννοια περιλαμβάνεται και το θύμα βιασμού, εφόσον είναι ανήλικο.

δεν είναι να εκμεταλλευτεί τον/την μετανάστη/ρια από τη στιγμή που θα φθάσει στον προορισμό του/της, αλλά να εξασφαλίσει οικονομικό όφελος.

- **Βία:** Η σκόπιμη χρήση σωματικής δύναμης ή εξουσίας, με μορφή απειλής ή πράξης, ενάντια στον εαυτό, σε κάποιο άλλο πρόσωπο ή ενάντια σε μία ομάδα ή κοινότητα, η οποία είτε έχει ως αποτέλεσμα είτε αυξάνει τις πιθανότητες να έχει ως αποτέλεσμα τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, καθυστέρηση στην ανάπτυξη ή αποστέρηση.²⁷
- **Ενδοοικογενειακή βία:** Τα εγκλήματα σωματικής βλάβης, παράνομης βίας & απειλής, βιασμού & κατάχρησης σε ασέλγεια, προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας, ανθρωποκτονίας & θανατηφόρας σωματικής βλάβης όταν τελούνται από μέλος της οικογένειας του θύματος (ν. 3500/2006, άρθ. 1 παρ. 1).
- **Κακοποίηση ή κακομεταχείριση:** Όλες οι μορφές σωματικής και/ή συναισθηματικής κακής μεταχείρισης: η σεξουαλική κακοποίηση, η παραμέληση ή η πλημμελής φροντίδα ή η εκμετάλλευση για εμπορικούς ή άλλους σκοπούς, που έχουν ως αποτέλεσμα πραγματική ή δυνητική βλάβη στην υγεία, την επιβίωση, την ανάπτυξη ή/και την αξιοπρέπεια του παιδιού στο πλαίσιο μιας σχέσης ευθύνης, εμπιστοσύνης ή ισχύος (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 1999). Μάλιστα, ο ίδιος Οργανισμός διέκρινε 4 τύπους κακομεταχείρισης.

²⁷ Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. and Lozano, R. (2002), *World Report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, p. 4.

Σχήμα 2: Βασικοί τύποι κακοποίησης

- ▶ **Σωματική Κακοποίηση:** η χρήση σωματικής βίας σε βάρος ενός παιδιού, η οποία έχει ως αποτέλεσμα – ή έχει υψηλή πιθανότητα να έχει ως αποτέλεσμα – τη βλάβη στην υγεία του παιδιού στην επιβίωση, την ανάπτυξη ή την αξιοπρέπείά του. Η σωματική βία περιλαμβάνει πρακτικές όπως τα χτυπήματα, τις κλωτσιές, το ταρακούνημα, το δάγκωμα, το στραγγαλισμό, το κάψιμο, τη δηλητηρίαση και την πρόκληση ασφυξίας. Πολλές φορές η σωματική βία που λαμβάνει χώρα στο σπίτι ασκείται σε βάρος των παιδιών ως τιμωρία ή επιβολή υπερβολικά αυστηρής πειθαρχίας.
- ▶ **Παραμέληση:** Το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο η διατροφή, η ιατρική φροντίδα, η ένδυση, η στέγαση, η σχολική φοίτηση ή η παρακολούθηση που παρέχεται στο παιδί είναι έντονα ανεπαρκής ή ακατάλληλη, σε βαθμό τέτοιο ώστε να παραβλέπεται ή να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξή του. Ένα παιδί είναι παραμελημένο εάν αφεθεί χωρίς φροντίδα για μακρά χρονικά διαστήματα ή εάν εγκαταλειφθεί. Στο πλαίσιο της παραμέλησης εντάσσεται και η ανεπάρκεια της αύξησης ή δυστροφία μη οργανικής αιτιολογίας. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, αναφέρεται ως ξεχωριστή κατηγορία.²⁸

Παιδική εργασία: Η διεύρυνση του ορισμού της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών κάτω από την επήρεια της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ, ενέταξε και την παιδική εργασία ως μία μορφή παραμέλησης, κακομεταχείρισης αλλά και οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Ως παιδική εργασιακή εκμετάλλευση δεν πρέπει να θεωρείται η ολιγόωρη ημερήσια ή εβδομαδιαία εργασία ενός παιδιού άνω των 15 ετών, η οποία δεν αναστέλλει ή επηρεάζει τα δικαιώματά του για σχολική φοίτηση, ψυχαγωγία και ανάπαυση.

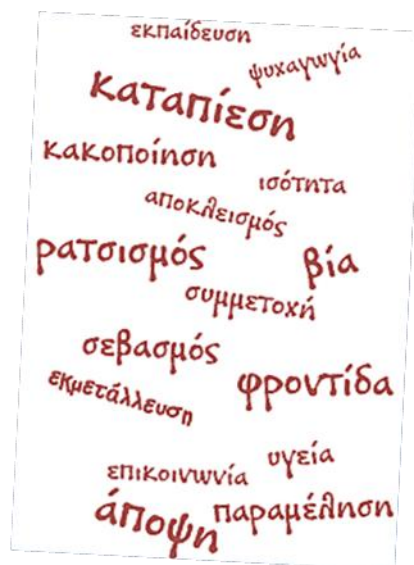
- ▶ **Ψυχολογική κακοποίηση:** Η συναισθηματική-ψυχολογική κακοποίηση περιλαμβάνει «τόσο μεμονωμένα περιστατικά όσο και ένα πρότυπο διαρκούς αποτυχίας του γονέα ή φροντιστή να παράσχει στο παιδί ένα περιβάλλον

---

²⁸ Σημειώνεται εν προκειμένω ότι, όπως έχει παρατηρηθεί, οι γονείς των παραμελημένων παιδιών δεν είναι απαραίτητα φτωχοί, αντίθετα, μπορεί να είναι οικονομικά ευκατάστατοι. Η παραμέληση δεν πρέπει να συγχέεται με την ένδεια πόρων της οικογένειας, αντίθετως αναπαριστά ως επί το πλείστον μια συμπεριφορά αποστέρησης υφιστάμενων πόρων και δυνατοτήτων από τους γονείς/φροντιστές προς το παιδί.

αναπτυξιακά κατάλληλο και υποστηρικτικό, εφαρμόζοντας πρακτικές που έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στη συναισθηματική υγεία και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Τέτοιες πρακτικές είναι: ο περιορισμός των κινήσεων του παιδιού, η ταπείνωσή του, η χρήση κατηγοριών, απειλών και εκφοβισμών, η διάκριση εις βάρος του ή η γελοιοποίησή του και άλλες μη σωματικές μορφές απόρριψης ή εχθρικής αντιμετώπισης»²⁹.

- ▶ **Σεξουαλική κακοποίηση:** Ως σεξουαλική κακοποίηση ορίζεται «η εμπλοκή ενός παιδιού σε σεξουαλική δραστηριότητα την οποία δεν κατανοεί πλήρως και για την οποία δεν είναι σε θέση να συναινέσει ή για την οποία δεν είναι αναπτυξιακά ώριμο ή παραβιάζει τους νόμους. Τα παιδιά μπορεί να υποστούν σεξουαλική κακοποίηση τόσο από ενήλικα άτομα όσο και από άλλα παιδιά τα οποία, λόγω της ηλικίας τους ή του αναπτυξιακού τους σταδίου, βρίσκονται σε θέση ευθύνης, εμπιστοσύνης ή δύναμης σε σχέση με το θύμα».³⁰

²⁹ Εύη Ντίκου, «Κακοποίηση: Παραμέληση Ανηλίκου», <https://sites.google.com/site/dikouevi/kakopoiiese-paramelese-anelikou>

³⁰ World Health Organization & International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (2006), *Preventing Child Maltreatment: A guide to Taking Action and Generating Evidence*, World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, Geneva, p. 10.

3.3. Θεσμικές εξελίξεις & σύγχρονες τάσεις στην ελληνική έννομη τάξη για την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του Παιδιού

Η προσέγγιση του νομοθετικού και του θεσμικού πλαισίου, που διέπουν το πεδίο των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα, ολοκληρώνεται με την αναφορά σε προσπάθειες και θεσμικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο σχεδιασμού πολιτικών και προώθησης εφαρμογής των επιταγών που απορρέουν από τις διεθνείς δεσμεύσεις και το εσωτερικό δίκαιο. Ειδικότερα, στο σημείο αυτό περιγράφονται: α) η υποβολή Έκθεσης από το ελληνικό κράτος προς την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, διαδικασία προς εκπλήρωση της αντίστοιχης υποχρέωσης που απορρέει από τη ΔΣΔΠ και β) η επεξεργασία Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ως ενέργεια ανταπόκρισης της πολιτείας στις Συστάσεις της παραπάνω Επιτροπής και στις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη. Σε επόμενη ενότητα αναπτύσσονται λοιπές πρωτοβουλίες προς την ίδια κατεύθυνση, όπως είναι η Κατάρτιση Κειμένου Αρχών³¹ για την Παιδική Προστασία, που αποτελεί καρπό συνεργασίας μεγάλου αριθμού φορέων και στοχεύει στην άσκηση πίεσης προς την ελληνική πολιτεία να προβεί σε συγκεκριμένες θετικές δράσεις διασφαλίζοντας ένα αναγκαίο επίπεδο παιδικής προστασίας.

3.3.1. Εκθέσεις της Ελλάδας προς την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ

Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού είναι ένα όργανο αποτελούμενο από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες που επιβλέπει την εφαρμογή της [Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού](#) από τα Κράτη μέλη τα οποία δεσμεύονται από αυτή. Η εν λόγω Επιτροπή επιβλέπει και την εφαρμογή των δύο Προαιρετικών Πρωτοκόλλων της Σύμβασης.

Όλα τα Κράτη μέλη της Σύμβασης υποχρεούνται να υποβάλουν στην Επιτροπή, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, [εκθέσεις](#) (reports/ rapports) για την εφαρμογή των προβλεπόμενων από τη Σύμβαση δικαιωμάτων. Η Επιτροπή εξετάζει την κάθε έκθεση και παρουσιάζει τις ανησυχίες της και τις συστάσεις της στο Κράτος μέλος με τη μορφή «καταληκτικών παρατηρήσεων».

---

³¹ Βλ. παρακάτω, Ενότητα 9.

Στο ίδιο πλαίσιο εξετάζονται, επίσης, και οι συμπληρωματικές [εκθέσεις](#) που παρουσιάζονται από τα Κράτη που έχουν προσχωρήσει στα δύο Προαιρετικά Πρωτόκολλα.³²

Το ελληνικό κράτος έχει υποβάλει στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού εκθέσεις το **2000** ([αρχική έκθεση](#)) και το **2009** (δεύτερη και τρίτη [περιοδική έκθεση](#)). Μη Κυβερνητικές οργανώσεις έχουν, επίσης, υποβάλει εναλλακτικές εκθέσεις στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού τόσο το **2001** (ενόψει της εξέτασης της αρχικής έκθεσης) όσο και το **2011** (ενόψει της εξέτασης της δεύτερης και τρίτης περιοδικής έκθεσης).

Ο Συνήγορος του Πολίτη (ενόψει της εξέτασης της δεύτερης και τρίτης περιοδικής έκθεσης) είχε υποβάλει και αυτός [έκθεση](#) προς την Επιτροπή με τίτλο «Διαπιστώσεις και προτάσεις της Ανεξάρτητης Αρχής για την εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα (Ιούλιος 2003 – Δεκέμβριος 2011)»³³. Στην Έκθεση αυτή συνοψίστηκαν με τρόπο συγκεκριμένο οι διαπιστώσεις της Αρχής που είναι αρμόδια για την προάσπιση και προαγωγή των Δικαιωμάτων του Παιδιού στη χώρα, σε σχέση με την εφαρμογή των Δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η ΔΣΔΠ. Παράλληλα, διατυπώθηκαν προτάσεις σε σχέση με την ανάγκη ανάδειξης της σημασίας προάσπισης των δικαιωμάτων του παιδιού ως εργαλείου που θα ενσωματωθεί δυναμικά στον σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής και θα δημιουργήσει τα αναγκαία αναχώματα για την προστασία των παιδιών του σήμερα αλλά και των επόμενων γενεών. Με αφετηρία την κρίσιμη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που βιώνει η χώρα, ο Συνήγορος ζήτησε προσεκτική εστίαση στην ορθολογική οργάνωση του δημόσιου τομέα, στην κατάλληλη ενεργοποίηση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης και στην αξιοποίηση της συνδρομής της κοινωνίας των πολιτών, ώστε να συνδυάζεται ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των αναγκαίων υπηρεσιών και δράσεων για τα παιδιά με την εξοικονόμηση πόρων. Στο πνεύμα αυτό προτάθηκε από τον Συνήγορο και η κατάρτιση Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις που εξέδωσε η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού το **2012**, Καταληκτικές Παρατηρήσεις κατόπιν της εξέτασης της δεύτερης και

---

³² Η Επιτροπή προβαίνει ακόμη σε ερμηνεία των διατάξεων των σχετικών με τα δικαιώματα των παιδιών υπό τη μορφή [γενικών σχολίων](#) (general comments/observations générales). Τα κυριότερα Σχόλια της Επιτροπής παρατίθενται παραπάνω.

³³ Βλ. σχετικά: <http://www.synigoros.gr/resources/perilipsi-mosxos-27-9-2012.pdf> και www.0-18.gr/gia-megaloyis/deltia-typoy/i-proaspisi-ton-dikaiomaton-toy-paidioy-stin-ellada-stin-periodo-tis-krisis

της τρίτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας και των εκθέσεων των φορέων που υποβλήθηκαν παράλληλα, επισημάνθηκαν μεταξύ άλλων οι ανάγκες: α) να καταβληθούν προσπάθειες από την ελληνική πολιτεία για τη διατήρηση και επέκταση των επενδύσεων και της κοινωνικής προστασίας των ατόμων που βρίσκονται σε πιο εύάλωτη κατάσταση, εξασφαλίζοντας ισότιμη πρόσβαση με προτεραιότητα στα παιδιά, β) ενίσχυσης των μηχανισμών για συλλογή δεδομένων και δημιουργίας μιας εθνικής κεντρικής βάσης δεδομένων για τα παιδιά, γ) σχεδιασμού δημόσιων πολιτικών για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας, δ) ίδρυσης σαφώς δομημένου φορέα για τον συντονισμό της εφαρμογής πολιτικών και προγραμμάτων σε σχέση με τα δικαιώματα του παιδιού και ε) υιοθέτησης ενός Σχεδίου Δράσης, με συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα ενεργειών και μετρήσιμων στόχων, με πόρους για την εφαρμογή του, ώστε να είναι εφικτή η αποτελεσματική παρακολούθηση της εξέλιξης που σημειώνεται στον τομέα της εφαρμογής των δικαιωμάτων όλων των παιδιών υπό την δικαιοδοσία του Κράτους.³⁴

3.3.2. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Λαμβάνοντας υπόψη τις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, τις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής του ΟΗΕ ύστερα από την εξέταση της Ελληνικής Έκθεσης (Ιούνιος 2012), τις απόψεις που διατυπώθηκαν κατά τη διάρκεια δημοσίων εκδηλώσεων, τις επαφές με ΜΚΟ και όσες προτάσεις απεστάλησαν από εκπροσώπους φορέων και Εμπειρογνώμονες και προέκυψαν από τη συνεργασία των σχετικών Υπουργείων και Κρατικών φορέων³⁵, η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης ανέλαβε την ευθύνη για εκπόνηση ενός Σχεδίου, το οποίο θα περιέχει τις σημαντικότερες πολιτικές και δράσεις που απορρέουν από τις διαπιστωθείσες ανάγκες για τη λήψη μέτρων με στόχο την

---

³⁴ Στο παρελθόν είχαν εξαγγελθεί προσπάθειες για τη σύνταξη Ελληνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού από εξειδικευμένους φορείς, οι οποίες τελικά δεν τελεσφόρησαν. Ο Συνηγόρος του Πολίτη, επίσης, είχε εκφράσει την αναγκαιότητα της υιοθέτησης και εφαρμογής ενός Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού με συγκεκριμένο περιεχόμενο.

³⁵ Σημειωτέον ότι και η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ήδη από τον Μάιο 2002, υιοθετώντας το κείμενο «Ένας Κόσμος κατάλληλος για τα παιδιά» (A world fit for children), είχε καλέσει τα κράτη μέλη να εξετάσουν τη λήψη ειδικών μέτρων, στα οποία θα περιλαμβάνονταν «η εκπόνηση, όπου απαιτείται, αποτελεσματικών νομοθετημάτων, πολιτικών και σχεδίων δράσης και η κατανομή πόρων για την πραγμάτωση και προστασία των δικαιωμάτων και της ευημερίας των παιδιών», (άρθρ. 30 παρ. α. Ψήφισμα 10/5/2002 ΓΣ ΟΗΕ).

προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και την πληρέστερη εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού (ΔΣΔΠ) στη χώρα μας.

Η εκπόνηση του Σχεδίου Δράσης για τα παιδιά αποφασίστηκε να καλύψει χρονική περίοδο πέντε ετών (2015 -2020).

Τον σχεδιασμό ανέλαβε ειδική Ομάδα Εργασίας, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι Υπουργείων, κρατικών φορέων και Ανεξάρτητων-συμβουλευτικών προς την πολιτεία οργάνων για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η ίδια αυτή διυπουργική ομάδα εργασίας, θα συνεχίσει τις συναντήσεις και τις εργασίες της ως όργανο παρακολούθησης της εφαρμογής και αξιολόγησης των δράσεων που περιέχονται στο Σχέδιο, με τη συνδρομή των αρμόδιων φορέων, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών.

Η εκπόνηση και υλοποίηση ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού αποτελεί θετική πολιτική και προκύπτει ως όρος για την εφαρμογή των δικαιωμάτων των παιδιών στην πράξη. Η υιοθέτηση εξάλλου του συγκεκριμένου Σχεδίου αποτελεί και υλοποίηση της δέσμευσης για την εκπόνηση Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Παιδιά, που περιέχεται ως δράση στο κεφάλαιο για τα δικαιώματα των παιδιών, στο γενικό Α' Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2014-2016) που ήδη εφαρμόζεται στη χώρα μας.

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα του Παιδιού, είναι ένας συνεκτικός «οδηγός», με τον οποίο δίνεται έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών που βρίσκονται στην Ελλάδα και παρέχεται ένα σαφές και συστηματικό πλαίσιο δράσης για την βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης. Περιλαμβάνει ειδικούς, μετρήσιμους, εφικτούς στόχους και χρονικά καθορισμένες δεσμεύσεις, ενώ καθορίζει την κατεύθυνση διαφύλαξης και προαγωγής των δικαιωμάτων των παιδιών, από κάθε είδους κινδύνους και παραβιάσεις. Όπως κάθε Εθνικό Σχέδιο στηρίζεται και λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαίτερες ιστορικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες της έννομης τάξης που ρυθμίζει.

Το περιεχόμενο του Σχεδίου Δράσης, θέτει τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διοικητικές, κυβερνητικές, νομοθετικές και δικαστικές αρχές για θέματα αρμοδιότητάς τους, αλλά ταυτόχρονα χρησιμεύει και ως πλαίσιο αναφοράς και «συγκρίσιμος δείκτης» για φορείς, θεσμούς και διεθνή όργανα, όσον αφορά την εφαρμογή και υλοποίηση από την χώρα μας, πολιτικών και δράσεων που άπτονται των δικαιωμάτων του παιδιού.

Σε σχέση με την κατάρτιση και παρακολούθηση της εφαρμογής του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ο Συνήγορος του Πολίτη πρότεινε τη δημιουργία ειδικού μηχανισμού. Το εκάστοτε εκπονηθέν Σχέδιο Δράσης, θα πρέπει να διασφαλίζει ρητά διατυπωμένους και πραγματοποιήσιμους στόχους, συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα (προτείνεται 5ετές) και διαδικασίες ανάπτυξης, παρακολούθησης, αναθεώρησης και αξιολόγησης, θα τίθεται σε δημόσια διαβούλευση κατά την έναρξή του καθώς και σε συγκεκριμένα στάδια της υλοποίησής του θέτοντας συγκεκριμένες δράσεις και λαμβάνοντας υπόψη την κατανομή αρμοδιοτήτων τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, με συμμετοχή εκπροσώπων των ΟΤΑ, δημοσίων υπηρεσιών για τα παιδιά και ΜΚΟ.

Σε ό,τι αφορά τη δομή του Εθνικού Σχεδίου παρατηρείται ότι οι επιμέρους θεματικές ακολουθούν τη διάρθρωση των δικαιωμάτων, όπως παρουσιάζονται στη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ), ιδίως σε σχέση με τις καταληκτικές παρατηρήσεις της Επιτροπής ΔΣΔΠ προς την Ελλάδα (Ιούνιος 2012), με αναφορά στα δικαιώματα και στην πραγμάτωσή τους, λόγω ιδιαίτερων συνθηκών σε σχέση με συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως Ρομά, ΑμεΑ κλπ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

I. Παιχνίδια Γνωριμίας (στην αρχή του Προγράμματος)

Ενδεικτικά:

1) Γνωριμία ανά ζευγάρια και παρουσίαση στην ομάδα του ενός προσώπου από το άλλο (πληροφορίες όπως: όνομα, τόπος προέλευσης, επαγγελματική απασχόληση, ενδιαφέρον ως προς την ενότητα κ.λπ.)

2) Αυτοπαρουσίαση από κάθε συμμετέχοντα/ουσα με μια αλήθεια κι ένα ψέμα σε σχέση με την ταυτότητα, την επαγγελματική απασχόλησή του/της ή συναφείς πληροφορίες. Πρόσκληση με διάθεση αστεϊσμού για «σπάσιμο πάγου»

II. Πρόσκληση προς τους/τις συμμετέχοντες/-ουσες για έκφραση προσδοκιών από την ενότητα

- Εντοπισμός και κωδικοποίηση προσδοκιών
- Καταγραφή από τον εισηγητή σε σημείο ορατό από όλους
- Αποσαφήνιση εκ των προτέρων των ορίων της ενότητας και τυχόν δυνατοτήτων προσαρμογής
- Επαλήθευση κατά την ολοκλήρωση της ενότητας

III. Προτεινόμενες Δραστηριότητες Εμπέδωσης

1) Εργασία σε ομάδες

- Επιλογή περιστατικού από κάθε ομάδα

Προτείνεται στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να χωριστούν σε μικρές ομάδες 4 περίπου ατόμων και να επιλέξουν κάποιο περιστατικό που τους έχει απασχολήσει στον χώρο απασχόλησής τους και σχετίζεται με παραβίαση δικαιωμάτων παιδιού.

- Εναλλακτικά (σε περίπτωση δυσκολίας εκ μέρους των συμμετεχόντων/ουσών) θα μπορούσαν να προταθούν από τον/την εισηγητή/τρια σενάρια – υποθετικές περιπτώσεις προς επεξεργασία από τις ομάδες

- Συζήτηση στην κάθε ομάδα ως προς τα δικαιώματα του παιδιού που παραβιάζονται, με βάση όσα αποτέλεσαν αντικείμενο επεξεργασίας
- Στάθμιση & πρόταση ενεργειών με βάση τις θεμελιώδεις γενικές αρχές της ΔΣΔΠ. Οι συμμετέχοντες/-ουσες καλούνται ιδίως να εντοπίσουν εάν στην περίπτωση τέθηκε στην πράξη ζήτημα ακρόασης της άποψης του παιδιού πριν τη λήψη απόφασης που το αφορούσε, καθώς και εάν έγινε στάθμιση κατά προτεραιότητα του συμφέροντός του, σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές της ΔΣΔΠ
- Ακολουθεί συζήτηση στις ομάδες και καταγραφή προτάσεων για βέλτιστο χειρισμό του περιστατικού, με αξιοποίηση των αρχών της Σύμβασης.
- Παρουσίαση από κάθε ομάδα
- Συζήτηση (καλή πρακτική, προβληματισμοί κ.λπ.)

2) Παρουσίαση περιστατικών προς συζήτηση

Ενδεικτική περίπτωση: Διαζευγμένος γονέας απευθύνεται σε παιδικό σταθμό και ζητάει να ενημερωθεί για την πορεία του παιδιού του, αλλά και να το συναντήσει.

- Ποιο ή ποια δικαιώματα του παιδιού θα μπορούσατε να εντοπίσετε, το οποίο/τα οποία τίθεται/τίθενται υπό αξιολόγηση και στάθμιση;
- Ποιες θεμελιώδεις αρχές της Σύμβασης θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν εδώ για τη λήψη της απόφασης του παιδικού σταθμού;
- Τι θα πρέπει να διευκρινισθεί σε σχέση με το νομικό καθεστώς του γονέα ως προς το παιδί, λόγω του διαζυγίου; Ποια θα είναι η θέση του σταθμού, ανάλογα με την περίπτωση;

Βοηθητικό υλικό:

<http://www.synigoros.gr/resources/eggrafoypourgeioy-paidikoi-stathmoi.pdf>

<http://www.synigoros.gr/resources/epistolhsynigorou--2.pdf>

http://www.synigoros.gr/resources/egkykliosypourgeiou_paideias--3.pdf

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) Ελληνική

- Αγάθωνος, Ε., Τσαγκάρη, Μ., «Παιδί, παιδική ηλικία και δικαιώματα», *Κοινωνική Εργασία*, τευχ. 55, 1999, σελ. 155-164
- Βράιλα, Χρ., Πετρουλά, Ελ., *Διεθνείς συμβάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Μπουρλογιάννη-Βράιλα Χρ., Πετρουλά Ελ., *Διεθνείς συμβάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Ευρετήριο Ισχύουσας Νομοθεσίας για την Κακοποίηση και Παραμέληση Παιδιών, Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης, Διαχείρισης ΚαΠα-Π & Εθνικό Σύστημα Αναφοράς ΚαΠα-Π*, Αθήνα, χ.χρ.
- Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Πρωτόκολλο Διερεύνησης Διάγνωσης και Διαχείρισης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών*, Αθήνα, χ.χρ., (και σε ηλεκτρονική μορφή: <http://docplayer.gr/1636631-Protokollo-diereynisis-diagnosis-kai-diaheirisis.html>)
- Κέντρο Διεθνούς Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Νάσκου – Περράκη, Π. (επιμ.), *Η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού και η εσωτερική έννομη τάξη: Ερμηνεία κατά άρθρο*, Αθήνα - Κομοτηνή, Α. Σάκκουλας, 2002
- Κονδύλη, Δ., *Παιδική προστασία: τάσεις και προοπτικές*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, 1994
- Μουζακίτης, Χρ., Ζαλκιτζόγλου, Τ., «Το νομικό καθεστώς για την Κακοποίηση – παραμέληση του παιδιού στην Ελλάδα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κοινωνικός λειτουργός», *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τευχ. 65, 1984
- Νάσκου - Περράκη, Π., «Η προστασία του παιδιού στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου*, τ. 21, τεύχ. ειδικό, 2001, σελ. 307 επ.

- Νάσκου Περράκη Π., Παπασχάλης, Π., *Child protection in the framework of the Council Europe*, Working papers, Athens, A. Sakkoulas, 2002
- Ντίκου Εύη, «Κακοποίηση: Παραμέληση Ανηλίκου», <https://sites.google.com/site/dikouevi/kakopoiese-paramelese-anelikou>
- Παπαγούνος, Γ., «Η έννοια του δικαιώματος και το παιδί», *Κοινωνική Εργασία*, τευχ. 4, 1992, σελ. 349-354
- Σαρμάς Ι., *Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής*, Αθήνα –Κομοτηνή 1998
- Συνήγορος του Πολίτη – Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, «Κείμενο Αρχών για την παιδική προστασία στην Ελλάδα», http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno%20%20Archon_gia_tin_Paidiki_Prostasia.pdf
- Συνήγορος του Πολίτη, «Εκθεση προς την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ ως προς την Εφαρμογή των Δικαιωμάτων του Παιδιού στη χώρα» (2012): <http://www.synigoros.gr/resources/docs/ek8esh-pros-thn-epitroph-dikaiwmatwn-toy-paidiow-toy-ohe.pdf>
- Συνήγορος του Πολίτη, «Επαφή ανηλίκων με υπηρεσίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας – Συστάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη»:
  - 1) <http://www.synigoros.gr/resources/docs/474806.pdf>
  - 2) <http://www.synigoros.gr/resources/epistolh-synhgoroy-gia-anhlikoys-yphresies-yyxikhs-ygeias.pdf>
  - 3) <http://www.synigoros.gr/resources/eggrafo-epitropis-ypourgeiow-ygeias.pdf>

β) Ξενόγλωσση

- Angel William, D. (ed.), *The international law of youth rights: source documents and commentary*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. and Lozano, R., *World Report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002

- LeBlanc, Lawmaking, J., *The convention on the rights of the child: United Nations Lawmaking on human rights*, Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1995
- Van Bueren, G., *International law on the rights of the child*, Dordrecht, Martinus, Nijhoff, 1995
- World Health Organization & International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, *Preventing Child Maltreatment: A guide to Taking Action and Generating Evidence*, World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, Geneva, 2006

γ) Νομοθεσία – Διεθνή Κείμενα

- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ν. 2101/1992, <http://www.0-18.gr/gia-megaloyis/dsdp>
- Ευρωπαϊκή Οδηγία 2011/93/ΕΕ σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (Ν. 4267/2014)
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών ([Ν. 2502/1997 ΦΕΚ Α΄ 103](#))
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου & των θεμελιωδών ελευθεριών όπως τροποποιήθηκε από τα Πρωτόκολλα υπ' αριθ. 11 και 14 συνοδευόμενη από το Πρόσθετο Πρωτόκολλο και το Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 7 ([Ν.Δ. 53/1974 ΦΕΚ Α΄ 256](#), [Ν. 2400/1996 ΦΕΚ Α΄ 96](#), [Ν. 1705/1987 ΦΕΚ Α΄ 89](#), [Ν. 3344/2005 ΦΕΚ Α΄ 133](#))
- Κατευθυντήριες γραμμές για την πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων («Κατευθυντήριες Γραμμές Ryadh», ΟΗΕ): <http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm>
- Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των Ανηλίκων που στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας: http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/res45_113.pdf

- Ν. 3080/2002, «Κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμιξη παιδιών σε ένοπλη σύρραξη», <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/n-3080-2002.html>
- Ν. 3625/2007 «Κύρωση, Εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις» <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=cUmkCRDNX9A%3D&tabid=132>
- Ν. 4020/2011, «Κύρωση της Σύμβασης για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, την εκτέλεση και τη συνεργασία ως προς τη γονική ευθύνη και τα μέτρα προστασίας των παιδιών» <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/n-4020-2011.html>
- Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους (Κανόνες Πεκίνου): <http://www2.ohchr.org/english/law/beijingrules.htm>
- Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (σύμβαση του Παλέρμο με τα 3 Πρωτόκολλά της, ν. 3875/2010)
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από σεξουαλική εκμετάλλευση – κακοποίηση, (Lanzarote, [Ν. 3727/2008 ΦΕΚ Α΄ 257](#))
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων ([Ν. 4216/2013 ΦΕΚ Α΄ 266](#))
- Σύμβαση Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ, άρ. 138) περί του κατωτάτου ορίου ηλικίας εισόδου στην απασχόληση ([Ν. 1182/1981 ΦΕΚ Α΄ 193](#))
- Σύμβαση ΔΟΕ (άρ. 182) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους ([Ν. 2918/2001 ΦΕΚ Α΄ 119](#))
- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, <http://users.uoa.gr/~ahatzis/Charter.pdf>

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ 4 ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ – ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ

Στόχος ενότητας

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι η παρουσίαση των δομολειτουργικών χαρακτηριστικών της οικογένειας, καθώς και ο τρόπος επίδρασης τους ως προς την πλημμελή ή μη άσκηση του γονεικού της ρόλου. Επίσης, στην ενότητα αυτή αναλύεται η αρνητική επίδραση των ανωτέρω παραγόντων, ως προς την ανάπτυξη τύπων δυσλειτουργικής επικοινωνίας του παιδιού με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, όσο και η αξιοποίηση τους από τους επίσημους και ανεπίσημους φορείς κοινωνικής αντίδρασης στο πλαίσιο απόδοσης στο παιδί μιας «παραβατικής ετικέτας».

Σύντομη περιγραφή ενότητας

Στη παρούσα ενότητα καταρχήν αποτυπώνονται τα στάδια παιδικής ανάπτυξης τα οποία συναρτώνται, με το σωματικό, νοητικό, συναισθηματικό, συμπεριφορισμό και κοινωνικό προφίλ του παιδιού. Επίσης, περιγράφονται τα δομολειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας τα οποία επιδρούν καταλυτικά ως προς την πλημμελή ή μη άσκηση του γονεικού της ρόλου. Τέλος, αναλύεται τόσο η αρνητική επιδράση των ανωτέρω παραγόντων, ως προς την ανάπτυξη τύπων δυσλειτουργικής επικοινωνίας του παιδιού με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, όσο και η αξιοποίησή τους από τους επίσημους και ανεπίσημους φορείς κοινωνικής αντίδρασης στο πλαίσιο απόδοσης στο παιδί μιας «παραβατικής ετικέτας».

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση:

- Να **κατανοούν** τα στάδια της παιδικής ανάπτυξης τα οποία είναι συνδεδεμένα με το κοινωνικο-συναισθηματικό, σωματικό, συμπεριφορικό και διανοητικό προφίλ του παιδιού.
- Να **αναγνωρίζουν** και να διακρίνουν τους τύπους δυσλειτουργικών οικογενιών (*συνεκτιμώντας τα δομολειτουργικά τους χαρακτηριστικά*), να αξιολογούν ενδείξεις κακοποίησης/παραμέλησης, που λαμβάνουν χώρα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, οποίες συναρτώνται άρρηκτα με την πλημμελή άσκηση του γονεϊκού ρόλου και επιδρούν καταλυτικά, τόσο της διαμόρφωσης στην «εαυτού εικόνα» του παιδιού, όσο και στον «κοινωνικό στιγματισμό του» από τους επίσημους και ανεπίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου.

4.1. Εξελικτική Ανάπτυξη: Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά παιδιού και εφήβου: Ορισμοί Εξελικτικής Ανάπτυξης και Περιγραφή Σταδίων

Είναι γνωστό ότι τόσο τα δομικά όσο και λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας έχουν διαφορετικές επιδράσεις σε κάθε μέλος της. Κατά συνέπεια δεν είναι ταυτόσημες αλλά ποικίλλουν τόσο σε ποσότητα/ένταση όσο και σε είδος. Ειδικότερα σε ότι αφορά τα μικρότερα σε ηλικία μέλη, δηλαδή τα παιδιά, η επίδραση αυτή είναι ποικίλη και πολυεπίπεδη, δεδομένου ότι το παιδί είναι ένας αναπτυσσόμενος οργανισμός που περνά από πολλές φάσεις, καθεμία από τις οποίες έχει διαφορετικό ρυθμό και διαφορετικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, οι τέσσερις αναπτυξιακές περίοδοι (*βρεφική, νηπιακή, σχολική και εφηβική*) έχουν διαφορετικό βαθμό ευαισθησίας στις περιβαλλοντικές επιδράσεις. Αλλά ακόμη και στην ίδια αναπτυξιακή περίοδο, δεν επηρεάζονται από το περιβάλλον όλες οι πλευρές της ανάπτυξης με τον ίδιο τρόπο, και αυτό γιατί έχουν διαφορετικό ρυθμό. Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά την περιγραφή των ως άνω αναφερθέντων αναπτυξιακών περιόδων ξεκινώντας από τη Βρεφική Ηλικία.

4.1.1. Βρεφική ηλικία (0-2 έτη)

Η αναπτυξιακή αυτή περίοδος, θεωρείται από πολλούς μια σημαντική, ίσως η πιο σημαντική, περίοδος της ανθρώπινης ανάπτυξης, με την έννοια ότι το σχεδόν παντελώς αδύναμο πλάσμα στον τοκετό, μετά από δύο χρόνια, γίνεται ένας σχετικά ανεξάρτητος και «σκεπτόμενος» άνθρωπος.

Στο τέλος του 2ου έτους, το παιδί έχει διανύσει μια τεράστια απόσταση όσον αφορά την ανάπτυξη των νοητικών του ικανοτήτων. Με ενδιάμεσο «σταθμό» τη μονιμότητα του αντικείμενου (τη δυνατότητα δηλαδή να κατανοεί ότι ένα αντικείμενο εξακολουθεί να υπάρχει ακόμη κι όταν δεν είναι άμεσα αντιληπτό), το βρέφος κατακτά τη δυνατότητα να σχηματίζει και να χρησιμοποιεί σύμβολα, τα οποία αντιπροσωπεύουν (στο μυαλό του) την εξωτερική πραγματικότητα. Έτσι, το παιδί αρχίζει να παίζει συμβολικό παιχνίδι, όπου χειρίζεται με όποιον τρόπο αυτό θέλει την εξωτερική πραγματικότητα, χρησιμοποιώντας σύμβολα (παιχνίδια, αντικείμενα, κινήσεις) τα οποία μοιάζουν πολύ, λίγο ή καθόλου με πραγματικές καταστάσεις στο περιβάλλον του.

4.1.1.1. Ανάπτυξη της προσωπικότητας

Με τον όρο προσωπικότητα εννοούμε ένα ευρύ σύνολο ατομικών χαρακτηριστικών που σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο κάθε άνθρωπος συστηματικά αλληλεπιδρά με τους άλλους και τον κόσμο γύρω του. Το να είναι κανείς κοινωνικός ή απόμακρος, περιεργός ή όχι, ασφαλής ή ανασφαλής, ανεξάρτητος ή εξαρτημένος, όλα αυτά είναι στοιχεία του όρου «προσωπικότητα». Ειδικότερα για τη βρεφική και προσχολική ηλικία, χρησιμοποιείται συχνότερα ο όρος «αδισυγκρασία». Ο όρος αυτός είναι μερικότερος (της προσωπικότητας) και ουσιαστικά αποδίδει το πώς το παιδί αντιδρά σε περιβαλλοντικά ερεθίσματα. Ο συστηματικός αυτός τρόπος αντίδρασης έχει βιολογικές βάσεις και φαίνεται να χαρακτηρίζει το άτομο και σε μεταγενέστερα στάδια της ζωής του.

4.1.1.2. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Το βρέφος αρχίζει σχετικά νωρίς να επικοινωνεί με τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του με σημαντικότερη την ανάπτυξη της προσκόλλησης. Με τον όρο αυτόν εννοούμε τον ισχυρό συναισθηματικό δεσμό που αναπτύσσεται μεταξύ του παιδιού και της μητέρας (ή άλλου ενήλικα που φροντίζει του παιδί), μεταξύ 5ου και 8ου μήνα. Η προσκόλληση περιλαμβάνει ένα εύρος συμπεριφορών, όπως χαμόγελο, βλεμματική επαφή, σωματική επαφή, «γάντζωμα»

ή/και κλάμα, μορφές συμπεριφοράς δηλαδή που επιτρέπουν στο παιδί (ή τον ενήλικα) να πετύχει και να διατηρήσει εγγύτητα προς το πρόσωπο με το οποίο έχει την προσκόλληση. Εμφανή σημεία προσκόλλησης δείχνει το βρέφος όταν: α) χαίρεται να είναι κοντά σε κάποιο πρόσωπο, αναστατώνεται από την απουσία του και δείχνει τη χαρά του όταν εκείνο επανεμφανίζεται, και β) φοβάται και διαμαρτύρεται με την παρουσία ξένων προσώπων στο περιβάλλον του.

Η προσκόλληση είναι στην αρχή μονο-προσωπική και αργότερα (2ο έτος) γίνεται πολυ-προσωπική (περιλαμβάνει αδέρφια, παππούδες, νηπιαγωγούς κ.α.). Ως προς το είδος, την ποιότητά της, η προσκόλληση διακρίνεται, σύμφωνα με την έρευνα της M. Ainsworth, σε ασφαλή και σε ανασφαλή. Ασφαλής λέγεται η προσκόλληση όταν το βρέφος επιδιώκει να είναι κοντά στη μητέρα του, διαμαρτύρεται όταν εκείνη εξαφανίζεται από το οπτικό του πεδίο και ικανοποιείται και χαμογελάει (χαμογελάει, πηγαίνει κοντά της) όταν εκείνη επανεμφανίζεται. Αντίθετα, το παιδί με ανασφαλή προσκόλληση δεν ικανοποιείται με την επανεμφάνιση της μητέρας και, είτε δείχνει απόμακρο (τύπος αποφυγής) είτε άλλοτε αρνείται την επαφή και άλλοτε την επιδιώκει με έντονο τρόπο (τύπος αντίστασης/αμφιβολίας).

4.1.2. Νηπιακή/Προσχολική ηλικία (3-6 έτη)

Οι αλλαγές στη συμπεριφορά του παιδιού και οι κατακτήσεις του στη διάρκεια αυτής της αναπτυξιακής περιόδου είναι ίσως ακόμη πιο σημαντικές: Το παιδί κινείται άνετα στο χώρο του, σκέπτεται «πρωτόγονα» μεν αλλά λογικά, αποκτά φίλους, ρυθμίζει και ελέγχει καλύτερα το συναίσθημά του, επικοινωνεί γλωσσικά με το περιβάλλον του και, στο τέλος της περιόδου αυτής, έχει όλα τα χαρακτηριστικά που θα του επιτρέψουν να ξεκινήσει το σχολείο.

4.1.2.1. Γνωστική ανάπτυξη

Είναι ο τομέας με τις εντυπωσιακότερες αλλαγές. Το νήπιο: α) χρησιμοποιεί προ-έννοιες, δηλαδή ατελείς έννοιες, με τις οποίες αντιπροσωπεύει εσωτερικά πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, β) κατηγοριοποιεί αντικείμενα, κυρίως με βάση τα λειτουργικά (και όχι εννοιολογικά τους) χαρακτηριστικά και γ) προβαίνει σε συλλογισμούς με τη διαδικασία του αναλογικού συλλογισμού, μεταβαίνοντας νοητικά από το μερικό στο γενικό, συχνά με αυθαίρετες προεκτάσεις της σκέψης του.

4.1.2.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας

Όπως ήδη σημειώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο για τα χαρακτηριστικά της βρεφικής ηλικίας, ο όρος «ιδιοσυγκρασία», αντί «προσωπικότητα», ισχύει και για τη νηπιακή/προσχολική ηλικία. Στην ηλικία αυτή, επίσης, ανευρίσκονται γνωρίσματα, όπως «δραστήριο παιδί», «κοινωνικό», «συναισθηματικό» ή «παρορμητικό». Εννοείται ότι υπάρχουν πάρα πολλές ατομικές διαφορές (μεταξύ των νηπίων) στα γνωρίσματα αυτά και το εύρος τού τι θα ήταν φυσιολογική συμπεριφορά είναι αρκετά μεγάλο, κάτι που πρέπει να γνωρίζουν και να αποδέχονται οι γονείς.

Η ανάπτυξη της προσωπικότητας στην προσχολική περίοδο περιγράφεται, επίσης, και από τις δύο ψυχοδυναμικές Θεωρίες. Συγκριμένα, κατά τη Θεωρία του Freud, το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται από το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, το οποίο κατά κανόνα αναφέρεται στα αγόρια. Το αγόρι, γύρω στα 4 έτη, αρχίζει να αποκτά ένα είδος σεξουαλικής προσκόλλησης με τη μητέρα του και να βλέπει τον πατέρα του σαν αντίζηλο. Συγχρόνως, συνειδητοποιεί ότι ο πατέρας είναι δυνατός και απειλητικός. Κατά συνέπεια, βιώνει μια σύγκρουση ανάμεσα στην επιθυμία του να έχει τη μητέρα και το φόβο για τον δυνατό πατέρα. Τελικά, το δημιουργούμενο άγχος μειώνεται με τη διαδικασία της ταύτισης, σύμφωνα με την οποία το αγόρι ενσωματώνει την εικόνα του πατέρα και προσπαθεί να ταιριάξει τη δική του συμπεριφορά με την πατρική εικόνα. Μια παράλληλη διαδικασία ακολουθείται και από το κορίτσι, το οποίο τελικά ταυτίζεται με τη μητέρα.

Στη Θεωρία του Erikson η ηλικία 4-6 εκπροσωπείται από το στάδιο της πρωτοβουλίας (σε αντιδιαστολή με την ενοχή). Όπως το δηλώνει ο όρος, το παιδί, αφού περάσει επιτυχώς από το στάδιο της βασικής εμπιστοσύνης (1ο έτος) και της αυτονομίας (2ο-3ο έτος), αρχίζει να αναλαμβάνει πλέον πρωτοβουλίες για κατάστρωση σχεδίων και επίτευξη σκοπών. Με εφόδιο τις νέες γνωστικές του ικανότητες, το παιδί επιχειρεί καινούργια πράγματα, σε μια περαιτέρω προσπάθεια να ανακαλύψει τον κόσμο γύρω του. Ο κίνδυνος εδώ είναι ότι είτε το παιδί μπορεί να «το παρατραβήξει» είτε οι γονείς να θέσουν υπερβολικούς περιορισμούς στις δραστηριότητες του παιδιού. Σε μια τέτοια περίπτωση είναι πιθανό ότι το παιδί θα μεταφέρει την αρνητική εμπειρία σε μεταγενέστερες φάσεις, δηλαδή, θα απέχει από σχεδιασμούς και πρωτοβουλίες, κάτω από το βάρος αισθημάτων ενοχής.

Μία ακόμη σημαντική κατάκτηση του νηπίου είναι η κατανόηση του φύλου στο οποίο ανήκει. Η διαδικασία αυτή περιγράφεται από Θεωρίες, όπως η Θεωρία της κοινωνικής μάθησης (το παιδί μιμείται τη συμπεριφορά του γονέα του ίδιου φύλου και ενισχύεται για αυτή

τη συμπεριφορά) και η ψυχαναλυτική θεωρία (το παιδί ταυτίζεται με το γονέα του ίδιου φύλου, ξεπερνώντας το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα)³⁶³⁷.

4.1.2.3. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Σε ότι αφορά το πρίσμα των διαπροσωπικών σχέσεων του νηπίου, αυτές εμφανίζουν, επίσης, αξιολογούμενες αλλαγές, τόσο ποσοτικές, όσο και ποιοτικές.

Έτσι η «προσκόλληση της βρεφικής ηλικίας», επεκτείνεται και σε άλλα πρόσωπα πέραν του οικογενειακού περιβάλλοντος του παιδιού. Έτσι, το νήπιο προσκολλάται τόσο σε άλλους ενήλικες (δάσκαλος/α) όσο και σε συνομηλίκους του, κάτι που σηματοδοτεί τις πρώτες φιλίες. Επίσης, κατά το στάδιο αυτό ανάπτυξης ένα ζήτημα που τίθεται, για πρώτη φορά, στις μεταξύ γονέων και παιδιών σχέσεις είναι το είδος και η συχνότητα των περιορισμών ή των τιμωριών που χρησιμοποιούν οι γονείς. Είναι ένα ζήτημα αρκετά δύσκολο, καθώς σχεδόν κάθε νήπιο μπορεί να βάλει σε δοκιμασία κάθε γονιό σε ποικίλες περιστάσεις (*αντιδραστικότητα, υπερβολική ζωντανότητα, άρνηση για συμμόρφωση κ.α.*). Παρόλο που υπάρχουν μεγάλες ατομικές διαφορές μεταξύ των νηπίων στα χαρακτηριστικά αυτά, μπορεί κανείς να ορίσει δύο αρχές: α) η «τιμωρία» δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη με την «παράβαση» του παιδιού και β) οι κανόνες/περιορισμοί δεν μπορούν να είναι υπερβολικοί, έτσι ώστε η τήρησή τους να είναι σχετικά εύκολη (*και οι γονείς να μπορούν να επιμείνουν στην τήρησή τους*).

4.1.3. Σχολική ηλικία (6-12 έτη)

Το χρονικό διάστημα των περίπου έξι (6) ετών από την προσχολική στην εφηβική ηλικία καταλαμβάνει μία αναπτυξιακή φάση κατά την οποία δεν συμβαίνουν ραγδαίες αλλαγές σχεδόν σε καμία πλευρά της ανάπτυξης του παιδιού. Θα έλεγε κανείς ότι περισσότερο συμπληρώνονται και σταθεροποιούνται οι κατακτήσεις της προηγούμενης φάσης παρά ότι λαμβάνουν χώρα «συνταρακτικά» γεγονότα. Ωστόσο, η ηλικία αυτή είναι καθοριστική για τη μετέπειτα πορεία του παιδιού για έναν, αλλά σημαντικό, λόγο: στα 6 αυτά χρόνια το παιδί θα πάει στο σχολείο, όπου οι συνθήκες και οι απαιτήσεις είναι περισσότερες και διαφορετικές από εκείνες του οικογενειακού περιβάλλοντος. Το παιδί θα πρέπει να περάσει

---

³⁷ Σύμφωνα με τη γνωστική-εξελικτική θεωρία του L. Kohlberg το παιδί πρώτα κατανοεί ότι το φύλο είναι σταθερό χαρακτηριστικό (που δεν μεταβάλλεται) και μετά αρχίζει να υιοθετεί συμπεριφορές που ταιριάζουν με αυτή του την αντίληψη.

ένα μεγάλο μέρος της ημέρας σε ένα περιβάλλον που απαιτεί οργάνωση, σταθερότητα, συνέπεια και, για πρώτη φορά, απαιτεί εργασία. Από την ανταπόκριση του παιδιού-μαθητή στις απαιτήσεις αυτές θα εξαρτηθεί η περαιτέρω πρόοδος και η μαθησιακή του πορεία.

4.1.3.1. Γνωστική ανάπτυξη

Όπως περιγράφηκε προηγουμένως το παιδί, πριν ακόμη τα 6 έτη, έχει αρχίσει να κατανοεί ότι ένα αντικείμενο παραμένει το ίδιο παρά τις τυχόν εξωτερικές του μεταβολές. Η ικανότητα αυτή κατακτάται πλήρως κατά τη σχολική ηλικία και αναφέρεται σε ιδιότητες, όπως η ποσότητα, το βάρος, ο όγκος.

Αυτό που χαρακτηρίζει τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού σχολικής ηλικίας μπορεί να αποδοθεί με τον όρο συγκεκριμένη λογική σκέψη. Η νέα αυτή κατάκτηση είναι εμφανής στις νοητικές πράξεις της πρόσθεσης (και αφαίρεσης), του πολλαπλασιασμού (και της διαίρεσης), της ταξινόμησης σε σειρά μεγέθους πολλών αντικειμένων. Όσον αφορά στο είδος του συλλογισμού, το παιδί αρχίζει να χρησιμοποιεί τον επαγωγικό συλλογισμό είναι ο συλλογισμός που έχει ως αποτέλεσμα τη διατύπωση κανόνων.

Το βασικότερο έλλειμμα της σκέψης του παιδιού σχολικής ηλικίας είναι ότι οι νοητικές του πράξεις (π.χ. ταξινόμηση) γίνονται μόνο με βάση συγκεκριμένα πράγματα (και όχι αφηρημένες έννοιες ή σύμβολα). Το παιδί, μέχρι τα 11-12 έτη, δεν είναι σε θέση ακόμη να συμπεράνει. Μπορεί, όμως, να καταλήξει σε αντίστοιχο συμπέρασμα, μόνο όταν τα στοιχεία του συλλογισμού είναι συγκεκριμένα αντικείμενα ή πρόσωπα.

Παράλληλα με τη γνωστική ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη της ηθικότητας κατά τη σχολική ηλικία. Κατά τον L. Kohlberg, το παιδί στην περίοδο αυτή κρίνει τι είναι καλό ή κακό με βάση τα κριτήρια των άλλων (μελών της οικογένειας ή του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου) και με το τι αναμένεται από το ίδιο. Είναι το στάδιο της συμβατικής ηθικής.

4.1.3.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας

Σχετικά με τη διάκριση μεταξύ ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας (στην οποία αναφερθήκαμε σε προηγούμενες ενότητες), στην ηλικία αυτή μπορούμε να πούμε ότι το παιδί εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που ανευρίσκει κανείς στον ενήλικο. Όπως δείχνουν σχετικές έρευνες στις οποίες ζητήθηκε από γονείς να περιγράψουν την προσωπικότητα/συμπεριφορά των παιδιών τους, βρέθηκαν και οι πέντε διαστάσεις προσωπικότητας του Θεωρητικού μοντέλου των Πέντε Παραγόντων. Από την ηλικία των 6

περίπου ετών, αναδύονται εμφανώς και διαστάσεις, όπως: η ευσυνειδησία και η δεκτικότητα σε εμπειρίες, τις οποίες ανευρίσκει η έρευνα στη σύνθεση της ενήλικης προσωπικότητας. Είναι ευνόητο ότι τέτοια χαρακτηριστικά προσωπικότητας συνδέονται με τη νέα ιδιότητα του παιδιού ως μαθητή και είναι καθοριστικά για την ανάληψη και περαίωση σχολικού έργου και την ανακάλυψη νέων γνώσεων.

Η εικόνα του ευσυνείδητου παιδιού-μαθητή που ανακαλύπτει τη γνώση και αναλαμβάνει εργασίες στο σχολείο, συμπληρώνεται με τα χαρακτηριστικά που του αποδίδει η Θεωρία του Erikson. Κατά τη Θεωρία αυτή, χαρακτηριστικό της αναπτυσσόμενης προσωπικότητας στη σχολική ηλικία είναι η φιλοπονία. Το παιδί κερδίζει την επιδοκμασία των άλλων με την «παραγωγικότητά» του: μαθαίνει να διαβάζει, να χειρίζεται αντικείμενα και γενικώς αποκτά τις δεξιότητες που αναμένει από αυτό το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Σε αντίθετη περίπτωση, είναι πιθανή η εμφάνιση της αίσθησης κατωτερότητας (όταν το παιδί δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των άλλων). Από το άλλο μέρος, η φροϊδική Θεωρία επιφυλάσσει έναν ουδέτερο χαρακτηρισμό για τη σχολική ηλικία, αυτόν της λανθάνουσας σεξουαλικότητας.

Τέλος, το παιδί στην ηλικία των 6-12 ετών σταθεροποιεί την αντίληψή του για το ρόλο του φύλου (αφού έχει προηγουμένως κατανοήσει ότι το φύλο είναι μία σταθερή ιδιότητα) και υιοθετεί με συνέπεια μορφές συμπεριφοράς που αναμένονται από αυτό ως αγόρι ή κορίτσι. Μάλιστα, στην περίοδο αυτή εμφανίζονται οι ισχυρότερες στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον κοινωνικό ρόλο του φύλου. Το παιδί, όχι μόνον εμφανίζει (και μάλιστα με προσήλωση) χαρακτηριστικά συμπεριφοράς που αναμένονται από αυτό ως αγόρι ή κορίτσι, αλλά, όπως δείχνουν σχετικές έρευνες, αποδίδει στους ενήλικες γνωρίσματα που πιστεύει ότι «ανήκουν» στο καθένα από τα δύο φύλα: Για παράδειγμα, για τους άνδρες πιστεύει ότι είναι δυνατοί, ανθεκτικοί, επιθετικοί, σκληροί, φιλόδοξοι και κυριαρχικοί/κτητικοί. Για τις γυναίκες, από το άλλο μέρος, πιστεύει ότι είναι αδύναμες, συναισθηματικές, στοργικές, ήσυχες και ευγενικές.³⁸

4.1.3.3. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

---

³⁸ Κογκίδου Δ., *Πέρα από το Ροζ και το Γαλάζιο*, Επίκεντρο, 2015. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. & Σακκά, Δ., *Εφηβικές ταυτότητες του φύλου: Διερευνώντας τον παράγοντα φύλο στο σχολικό πλαίσιο. Εγχειρίδιο με ερευνητικά εργαλεία για εκπαιδευτικούς*. ΕΠΕΑΕΚ II, Κατηγορία Πράξης 4.1.1.α.: Ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και παρεμβατικά προγράμματα για την προώθηση της ισότητας των φύλων, ΚΕΘΙ, Αθήνα, 2007.

Εκτός από την επέκταση της προσκόλλησης σε δασκάλους και συμμαθητές, δύο είναι τα αξιοσημείωτα γεγονότα που αφορούν τις διαπροσωπικές σχέσεις στη σχολική ηλικία: Πρώτον, το παιχνίδι γίνεται περισσότερο οργανωμένο-παιχνίδι με κανόνες, στο οποίο κάθε παιδί έχει ρόλο και συμμορφώνεται σε κανόνες που έχουν συμφωνηθεί από όλους. Ας σημειωθεί εδώ ότι το παιχνίδι και η παρέα περιλαμβάνουν σχεδόν αποκλειστικά παιδιά του ίδιου φύλου(τουλάχιστον μέχρι περίπου το 11^ο έτος), κάτι που συμφωνεί με τις στερεοτυπικές περί φύλου αντιλήψεις του παιδιού (που σημειώσαμε προηγουμένως).Δεύτερον, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταβάλλονται ποσοτικά και -κυρίως-ποιοτικά. Ο αριθμός των παιδιών στην παρέα μειώνεται σταδιακά μέχρι το τέλος της περιόδου και οι σχέσεις γίνονται περισσότερο στενές και σταθερές: Είναι η εποχή που αρχίζουν για το παιδί οι πρώτες μόνιμες φίλιες.

Τα παιδιά της σχολικής ηλικίας δεν έχουν όλα τις ίδιες δεξιότητες στις διαπροσωπικές σχέσεις. Για παράδειγμα, υπάρχουν παιδιά που απλώς συμμετέχουν στην ομάδα και, κατά κανόνα, ακολουθούν τους άλλους και παιδιά που αναλαμβάνουν συγκεκριμένο ρόλο, ηγετικά, στην ομάδα των συνομηλίκων. Τα δεύτερα είναι τα δημοφιλή παιδιά. Η δημοτικότητα δεν είναι ένα μεμονωμένο χαρακτηριστικό, αλλά περισσότερο ένα σύνολο γνωρισμάτων που σχετίζονται με αυτή και πιθανότατα συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός παιδιού στην ηγεσία μιας ομάδας. Έτσι, τα δημοφιλή παιδιά περιγράφονται ως φιλικά, συνεργάσιμα, εξωστρεφή, με καλή σχολική επίδοση.

Ένας άλλος παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά, την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τις διαπροσωπικές σχέσεις του παιδιού είναι το περιβάλλον. Η οικογένεια, το σχολείο, η ομάδα των συνομηλίκων, όλα συνδέονται στενά με τις προοπτικές του παιδιού για τη μετέπειτα ζωή του. Σημαντικά θέματα που «αποφασίζονται» στο οικογενειακό περιβάλλον είναι η αγωγή του παιδιού, κανόνες πειθαρχίας, τα κίνητρα για επίδοση και επιτυχία αυτο-έλεγχος του παιδιού και η αυτο-εκτίμησή του. Όλα τα παραπάνω συνδέονται με χαρακτηριστικά της οικογένειας, όπως η στοργή για το παιδί, η καλή επικοινωνία των μελών της, η χρήση γονεϊκών προτύπων συμπεριφοράς κ.α. Αντίθετα, δυσαρμονία στις σχέσεις στην οικογένεια, έλλειψη επικοινωνίας, διαζύγιο κ.τ.ό., συνδέονται με προβλήματα συμπεριφοράς στο παιδί, χαμηλή αυτο-εκτίμηση και κακές διαπροσωπικές σχέσεις. Ακόμη και η ένταξη των παιδιών στην ομάδα των συνομηλίκων και ο ρόλος τους σ' αυτή επηρεάζονται από χαρακτηριστικά της οικογένειας. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η δημοτικότητα του παιδιού, για την οποία μιλήσαμε πιο πάνω: η έρευνα δείχνει ότι τα δημοφιλή παιδιά προέρχονται από οικογένειες που ενισχύουν την

αυτο-εκτίμηση του παιδιού, αποθαρρύνουν την επιθετικότητα και αντικοινωνική του συμπεριφορά, χρησιμοποιούν ελάχιστα την τιμωρία, δείχνουν στοργή στο παιδί και παρέχουν στο παιδί ευκαιρίες για παιχνίδι με άλλα παιδιά.

4.1.4. Εφηβική ηλικία (12-18 έτη)

Για πολλούς (ειδικούς, γονείς, ερευνητές), η εφηβική ηλικία είναι μια κρίσιμη, ενδιαφέρουσα ή/και δύσκολη αναπτυξιακή περίοδος. Η άποψη αυτή δεν είναι αδικαιολόγητη για δύο λόγους: α) οι αλλαγές στην εμφάνιση και συμπεριφορά του παιδιού είναι πολλές, ραγδαίες και εντυπωσιακές καθώς το παιδί της σχολικής ηλικίας, μέσα σε διάστημα μερικών μηνών, «μεταμορφώνεται» κυριολεκτικά και αποκτά χαρακτηριστικά που θα του επιτρέψουν αργότερα να ενταχθεί ως ισότιμο μέλος στην κοινωνία, β) η ηλικία αυτή είναι η τελευταία αναπτυξιακή περίοδος. Ως τέτοια, αποκτά μια κρίσιμη σημασία για την εξελικτική πορεία του παιδιού.

4.1.4.1. Γνωστική ανάπτυξη

Η ανεπάρκεια της προηγούμενης αναπτυξιακής περιόδου (η συγκεκριμένη λογική σκέψη) ξεπερνιέται βαθμιαία με την έναρξη της εφηβείας. Ο έφηβος πετυχαίνει την τέλεια (και τελική) απελευθέρωση της σκέψης του από το «εδώ και τώρα», από το συγκεκριμένο, από την ανάγκη δηλαδή για φυσική παρουσία προσώπων και πραγμάτων. Το υλικό της σκέψης είναι πλέον αφηρημένες έννοιες και ιδέες και η κατεύθυνση του συλλογισμού του έχει αντιστραφεί: αντί από το μερικό προς το γενικό, τώρα εκκινεί από το γενικό και, κατόπιν, επιχειρεί να διαπιστώσει αν -και πώς- κάτι ισχύει και στην πραγματικότητα. Μάλιστα, αυτό το «κάτι» της πραγματικότητας μπορεί να περιγραφεί με ποικίλους τρόπους, με πολλές εναλλακτικές μορφές. Αν δείξετε, για παράδειγμα, σε ένα παιδί σχολικής ηλικίας φωτογραφία ενός τροχαίου δυστυχήματος και τον/τη ρωτήσετε τι μπορεί να έχει συμβεί, το παιδί μέχρι τα 11-12 έτη συνήθως θα δώσει μια-δυο λύσεις-απαντήσεις για το τι πραγματικά συνέβη (π.χ. υπερβολική ταχύτητα). Ο έφηβος θα απαντήσει, αντίθετα, προτείνοντας πολλές εναλλακτικές λύσεις σχετικά με το τι θα μπορούσε να συμβεί. Από τα παραπάνω προκύπτει ένα νέο είδος συλλογισμού για τον έφηβο, ο απαγωγικός ή υποθετικός-παραγωγικός συλλογισμός.

Άμεση συνέπεια των νοητικών αυτών αλλαγών είναι ότι ο έφηβος αντιμετωπίζει τον κόσμο γύρω του (άρα και τους οικείους του στην οικογένεια, στο σχολείο ή στην ομάδα του) με διαφορετικό τρόπο. Ιδιαίτερα οι ενήλικοι του περιβάλλοντός του δυσκολεύονται να

αντιμετωπίσουν τον έφηβο, ο οποίος, πλέον, μπορεί ευκολότερα να αντιστέκεται στην προσπάθειά τους για συμμόρφωσή του, να αμφισβητεί ή/και να απορρίπτει τη γνώμη τους, η οποία δεν αντιπροσωπεύει παρά μία από τις πολλές γνώμες που θα μπορούσαν να διατυπωθούν για ένα θέμα! Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αισθητό στη συζήτηση των δύο μερών (γονείς ή δάσκαλοι - έφηβοι) για το τι είναι καλό ή κακό. Ο έφηβος τώρα χρησιμοποιεί δικά του, προσωπικά, κριτήρια για το «τι δέον γενέσθαι». Η νέα αυτή αντίληψη περιλαμβάνει: α) το ενδιαφέρον για την τήρηση των νόμων, οι οποίοι, ωστόσο, μπορούν να αλλάξουν γιατί είναι σχετικοί και β) την αξία της ατομικής συνείδησης που θα πρέπει να υπερέχει, όταν υπάρχει περίπτωση σύγκρουσής της με το νόμο.

Τέλος, άξιο μνείας είναι ένα ακόμη χαρακτηριστικό της ηλικίας αυτής, που έχει γνωστική αφετηρία αλλά άμεσες προεκτάσεις στη συμπεριφορά του εφήβου: είναι ο εγωκεντρισμός της εφηβικής ηλικίας. Ο έφηβος αφενός νιώθει ότι είναι το κέντρο της προσοχής των άλλων (φανταστικό ακροατήριο), πράγμα που του αυξάνει το άγχος και την αμηχανία, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που βρίσκεται με άλλους ανθρώπους και αφ' ετέρου έχει την αίσθηση ότι είναι ο ίδιος μια ξεχωριστή, μοναδική περίπτωση (αίσθηση παντοδυναμίας). Η δεύτερη αυτή μορφή εγωκεντρισμού ερμηνεύει, εν μέρει τουλάχιστον, τη ριψοκίνδυνη συμπεριφορά του εφήβου, ο οποίος θεωρεί ότι δεν μπορεί να του προκαλέσουν πρόβλημα αυτές οι μορφές συμπεριφοράς (χρήση ουσιών, παράνομη οδήγηση, αλκοόλ, κ.τ.ό.)

4.1.4.2. Ανάπτυξη της προσωπικότητας

Τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του εφήβου, ιδιαίτερα στο τέλος της περιόδου αυτής, είναι σχεδόν ταυτόσημα με εκείνα της ενήλικης προσωπικότητας. Το νέο, σε σχέση με τις προηγούμενες ηλικίες, στοιχείο είναι η στροφή του εφήβου και το ενδιαφέρον του για το άλλο φύλο. Το στοιχείο αυτό αντιπροσωπεύεται από το τελευταίο στάδιο ανάπτυξης της προσωπικότητας κατά τη Θεωρία του Freud, αυτό της γενετήσιας σεξουαλικότητας. Το παιδί που έχει περάσει επιτυχώς -χωρίς καθήλωση- τα προηγούμενα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, αναμένεται τώρα να στρέψει το ενδιαφέρον του στις σχέσεις του με το άλλο φύλο, δείχνοντας έτσι μια ώριμη σεξουαλική οικειότητα και συμπεριφορά.

Η Θεωρία του Erikson, από το άλλο μέρος, προβαίνει σε μία γενικότερη θεώρηση του εξελικτικού στόχου του εφήβου, ο οποίος πρέπει να είναι η εκ μέρους του κατάκτηση μιας ταυτότητας. Ο έφηβος αναμένεται, όχι μόνον να κάνει ώριμες ψυχοσεξουαλικές

επιλογές, αλλά, επίσης, να προσαρμοστεί στις νέες αλλαγές του σώματός του, να ξεκινήσει τη διαδικασία των επαγγελματικών του επιλογών και να αναζητήσει νέες, προσωπικές ιδέες και αξίες για τον κόσμο που τον περιβάλλει. Αυτό, βεβαίως, δεν γίνεται πάντοτε, ούτε με την ίδια επάρκεια³⁹, ούτε με τους ίδιους τρόπους από όλους τους εφήβους.

4.1.4.3. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Οι βιοσωματικές αλλαγές και οι νέες νοητικές κατακτήσεις του εφήβου συνάδουν και με τις διαπροσωπικές του επιλογές και σχέσεις. Εκτός από το ενδιαφέρον για το άλλο φύλο, ο έφηβος περιορίζεται, στην ηλικία αυτή, σε λιγότερους φίλους με τους οποίους, όμως, διατηρεί μια στενή σχέση, μοιράζεται σκέψεις και αξίες και τους οποίους «χρησιμοποιεί» ως δεύτερο σημείο αναφοράς, πέρα από την οικογένειά του.

Οι σχέσεις με τους γονείς συχνά γίνονται δύσκολες, καθώς τα δύο μέρη έχουν αντιτιθέμενους στόχους: οι μεν έφηβοι ζητούν ελευθερία για να αποφασίζουν για τον εαυτό τους, οι δε γονείς μερικές φορές «οχυρώνονται» στην άρνηση να αναγνωρίσουν στον έφηβο το δικαίωμα να δρα ανεξάρτητα και πέρα από τις δικές τους αντιλήψεις και επιθυμίες. Ένας άλλος παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά, την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τις διαπροσωπικές σχέσεις του εφήβου, είναι το περιβάλλον. Όπως και στη σχολική ηλικία, η σημασία το οικογενειακού περιβάλλοντος για τη νοητική ανάπτυξη του εφήβου εξακολουθεί να είναι μεν σπουδαία αλλά δεν είναι κρίσιμη. Εδώ, ωστόσο, θα πρέπει να υπομνησθεί ότι σημαντικό ρόλο έχει ένα άλλο περιβάλλον, το σχολείο, το οποίο καλείται να παράσχει ψυχοπνευματικά ερεθίσματα σύστοιχα με τις ειδικές δεξιότητες, τα νοητικά επιτεύγματα, αλλά και με τα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες/αναζητήσεις του εφήβου.

Το οικογενειακό περιβάλλον εξακολουθεί, πάντως, να έχει κεντρική θέση στην ανάπτυξη του εφήβου: οι γονείς -παρά τα κοινώς λεγόμενα- εξακολουθούν να αποτελούν κεντρικές φιγούρες-πρότυπα για τον έφηβο, ο τρόπος αντιμετώπισης της νέας εμφάνισης του εφήβου μπορεί να συντελέσει στη βελτίωση ή χειροτέρευση της αυτο-εικόνας του, ο

---

³⁹ Όπως έδειξε η έρευνα του James Marcia, οι εναλλακτικές μορφές ταυτότητας στην εφηβεία καθορίζονται από το αν ο έφηβος διερευνά μόνος του τα πράγματα και αν τελικά καταλήγει/δεσμεύεται σε μια μορφή ταυτότητας. Οι μορφές ταυτότητας, κατά τον Marcia, είναι οι εξής τέσσερις: (1) Κατακτημένη ταυτότητα, κατά την οποία ο έφηβος, με προσωπική έρευνα, επανεξέταση υπάρχουσών αξιών και πεποιθήσεων και με δοκιμή νέων εμπειριών, καταλήγει στη διαμόρφωση ταυτότητας, με θετικές συνέπειες στην περαιτέρω εξέλιξή του. (2) Παρεταμένο ποιατόπιη, κατά το οποίο ο έφηβος ερευνά, εξετάζει και δοκιμάζει, αλλά αναβάλλει την οριστική δέσμευση σε κάποιο είδος ταυτότητας. (3) Δοτή ταυτότητα, η οποία, όπως δείχνει ο όρος, ουσιαστικά τού προσφέρεται από άλλους (γονείς και άλλους ενήλικες), χωρίς προσωπική εμπλοκή και ανεξάρτητη δράση. (4) Σύγχυση ρόλων έχουμε όταν ο έφηβος ούτε διερευνά ή δοκιμάζει προσωπικά καταστάσεις και εμπειρίες ούτε δεσμεύεται σε κάποιο είδος ταυτότητας. Η σύγχυση που βιώνει συνδέεται με πολλά προβλήματα ψυχικής υγείας.

προσεκτικός χειρισμός του εφηβικού εγωκεντρισμού εκ μέρους των γονέων μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο που συνεπάγεται μία εφηβική συμπεριφορά, η γονεϊκή κατανόηση της ανάγκης του εφήβου να έχει το δικό του χώρο, τις δικές του ιδέες και αξίες, να ντύνεται όπως του αρέσει, είναι πολύ πιθανό πως θα μειώσει την μεταξύ των δύο μερών ένταση, η παροχή ευκαιριών και η βαθμιαία αναγνώριση δικαιωμάτων στον έφηβο αναμένεται να οδηγήσει στην κατακτημένη ταυτότητα. Όλα τα παραπάνω είναι στοιχεία που μπορούν -και θα πρέπει- να χαρακτηρίζουν τη γονική συμπεριφορά σε σχέση με τους εφήβους.

4.2. Η οικογένεια ως σύμπλεγμα σχέσεων, ρόλων και λειτουργιών

4.2.1. Η οικογενειακή κρίση και οι συνέπειές της στα νεαρά μέλη της

Ο «*θεσμός*» της οικογένειας, όπως μας μαρτυρούν ποικίλα δεδομένα, είναι ο αρχαιότερος κοινωνικός θεσμός, της ανθρώπινης ιστορίας. Η διαπολιτιστική και διακοινωνική αυτή διάσταση, οφείλεται κατά κύριο λόγο, τόσο στο γεγονός της ύπαρξης ενός *σταθερού πλέγματος σχέσεων* μεταξύ των μελών της οικογένειας το οποίο αναπτύσσεται με γνώμονα τους κοινωνικά καθορισμένους ρόλους που αυτά επιτελούν (π.χ. του συζύγου και πατέρα, της συζύγου και μητέρας και του παιδιού), όσο και στο πολυλειτουργικό χαρακτήρα των λειτουργιών που επιτελεί (διαπαιδαγώγηση –κοινωνικό προσανατολισμό κ.λ.π.). Με δεδομένο ότι η οικογένεια αποτελεί ένα *ζωντανό κύταρο*, είναι δηλαδή ένας ζωντανό οργανισμό, που εξελίσσεται και διαφοροποιείται στο πέρασμα των χρόνων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι εμπεριέχει τη δυναμική της αλλαγής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τόσο οι ρόλοι των μελών της καθώς και οι λειτουργίες που αυτά επιτελούν, να μεταβάλλονται και να τροποποιούνται βαθμιαία, τόσο με βάση, τη σωματική, ψυχική και κοινωνική τους εξέλιξη, όσο και ανάλογα με την μεταβολή των συνθηκών της ευρύτερης κοινωνίας καθώς όπως αναφέρει ο Mavis, η οικογένεια ως υποσύστημα του πολιτισμού, αποτελεί «*ένα μικρο- πολιτισμό ο οποίος αντανακλά τον μακρο-πολιτισμό του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου*» (Mavis, 1979).

Επιπρόσθετα, όταν αναφερόμαστε στην έννοια της οικογένειας δεν αναφερόμαστε απλώς στα μέλη που την απαρτίζουν, αλλά και στις αλληλεπιδράσεις και τις διεργασίες που δημιουργούνται μεταξύ τους. Κατά συνέπεια η οικογένεια θεωρείται: «*ένας θεσμός με τη δική του κουλτούρα και τους δικούς του ειδικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ζωής, αποτελείται δε από άτομα των οποίων η*

συμπεριφορά και η εμπειρία επηρεάζονται από ένα σύστημα αλληλοδιαπλεκόμενων σχέσεων, στις οποίες συμμετέχουν και των οποίων αποτελούν μέρος. Παράλληλα τα άτομα- μέλη της οικογένειας έχουν συγκεκριμένα και βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά ή εσωτερικές σχέσεις οι οποίες τους ακολουθούν και στην υπόλοιπη ζωή τους» (Τσιάντης, 1993).

Με τα παραπάνω συνάδει και η άποψη του Bowlby (1980) μέσω της οποίας επισημαίνεται ότι: « εάν ένα άτομο κατά την μετέπειτα ζωή του είναι ευτυχισμένο και ισορροπημένο, ή δυστυχισμένο και δυσαρμονικό με την κοινωνία, αυτό εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό από την επάρκεια των πρώτων χρόνων της κοινωνικής του ανάπτυξης».

Σε κάθε περίπτωση, η οικογένεια αποτελεί ένα ζωντανό ψυχοκοινωνικό σύστημα το οποίο επιτελεί ορισμένους ρόλους και λειτουργίες, οι οποίες με τη σειρά τους, επηρεάζουν με τρόπο καθοριστικό τη βιοσωματική, ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, τόσο κατά την παιδική του ηλικία όσο και κατά την μετέπειτα ζωή του. Οι λειτουργίες αυτές χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες: α) στις λειτουργίες που ικανοποιούν τις υλικές-βιολογικές ανάγκες του ατόμου (τροφή, ένδυση, κ.λπ.), και β) σ' αυτές που ικανοποιούν τις ψυχοκοινωνικές του ανάγκες, με σημαντικότερες τη ψυχολογική και η κοινωνική υποστήριξη των μελών της.

Αναφορικά με τη λειτουργία της ψυχολογικής στήριξης, αυτή αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία ιδιαίτερης σπουδαιότητας για όλα ανεξαρτήτως τα μέλη της οικογένειας. Η Α. Freud (1969) αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι το παιδί γεννιέται «ως ακοινωνικό και πρωτόγονο ον», χωρίς δηλαδή καμία «εγγραφή» στο ψυχοκοινωνικό του υπόστρωμα. Υποστηρίζει δε, ότι τον κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, κατέχει η οικογένεια προέλευσης του, με σημαντικότερη, όμως, τη συμβολή του γονεϊκού προτύπου. Επίσης, οι Parsons & Bales (1995), θέλοντας να τονίσουν, την μακροχρόνια επίδραση της οικογένειας, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, αναφέρουν ότι η οικογένεια αποτελεί τόσο το εργαστήρι της κοινωνικοποίησης του ατόμου όσο και της σταθερότητας της προσωπικότητας του ως ενήλικα. Σύμφωνα με τους Nichols & Everett (1986), η προσωπικότητά του ατόμου διαμορφώνεται συνεχώς κατά τη διάρκεια μετάβασης του από τη παιδική στην εφηβική ηλικία, με κυρίαρχο διαμορφωτή αυτής, την συμπεριφορά και την προσωπικότητα των γονέων του. Την ορθότητα της συγκεκριμένης άποψης επιβεβαιώνει και η αναπτυξιακή θεωρία του Erikson, η οποία υποστηρίζει, ότι παρόλο που η προσωπικότητα του ατόμου μπορεί να διαμορφώνεται συνεχώς στη πορεία της ζωής του, τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου, είναι τα

πιο σημαντικά για τη διαμόρφωση της. Αλλά και ο Green ο οποίος εκπροσωπεί τους θεωρητικούς της προσωπικότητας, τονίζει ότι οι βασικές τάσεις του χαρακτήρα διαμορφώνονται τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου. Επιπρόσθετα, ο Miller (1984), εκπρόσωπος της συστημικής θεωρίας επισημαίνει ότι, παρότι η προσωπικότητα του ατόμου διαμορφώνεται διαμέσου μιας συνεχούς διαδικασίας αλληλεπίδρασης και επανατροφοδότησης δεδομένων, μεταξύ του εσωτερικού ανθρώπινου δυναμικού του ατόμου και του εξωτερικού του περιβάλλοντος, ωστόσο κυρίαρχο ρόλο στην αλληλεπίδραση αυτή έχουν τα πρώτα πρόσωπα (γονείς), με τα οποία θα επικοινωνήσει το άτομο (παιδί) στα πρώτα χρόνια της ζωής του.

Μια άλλη έκφανση της σημαντικότητας του ρόλου που διαδραματίζει η οικογένεια ως ομάδα, είναι ότι διαμέσου αυτής καλύπτεται και η συναισθηματική και ψυχολογική ανάγκη του ατόμου, η ανάγκη του «*ανήκειν-togetherness*». Η ικανοποίηση ή μη της ανάγκης αυτής, εξαρτάται από την συναισθηματική σχέση και επικοινωνία που αναπτύσσεται μεταξύ των μελών της οικογένειας, με σημαντικότερη όμως, τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ μητέρας και παιδιού. Και αυτό γιατί, διαμέσου αυτής της σχέσης, διαμορφώνεται το αίσθημα εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας που εκδηλώνει το άτομο, τόσο προς τον εαυτό του όσο και προς τον περίγυρό του. Σύμφωνα με την αναπτυξιακή θεωρία του Erikson (1963) η σχέση που αναπτύσσει η μητέρα με το παιδί είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση της θετικής ή μη στάσης του παιδιού τόσο προς τον εαυτό του, όσο και προς τα άλλα άτομα του στενότερου ή του ευρύτερου κοινωνικού του περιβάλλοντος. Η ίδια άποψη διατυπώνεται και από την οπτική γωνία της θεωρίας της ψυχανάλυσης, με τον Freud να επισημαίνει, ότι η διαμόρφωση του Εγώ στο άτομο (παιδί), γίνεται αρχικά μέσω της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ μητέρας και παιδιού, καθώς η μητέρα είναι το πρώτο «αντικείμενο» επικοινωνίας του παιδιού με τον κόσμο. Συμπληρωματικά με τα παραπάνω, η A. Freud έρχεται να συμπληρώσει ότι: «*η εμπειρία της αγάπης και των ερεθισμάτων που έχει το παιδί στην πρώτη παιδική ηλικία είναι υπεύθυνη για τον «πρώιμο ναρκισσισμό», την επένδυση δηλαδή στον εαυτό του. Στοιχείο που δημιουργεί στο άτομο για όλα τα επόμενα χρόνια ένα συναίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας*» (A. Freud, 1986).

Ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορές παρουσιάζουν οι παραπάνω προσεγγίσεις, όλες καταλήγουν στο ότι η οικογένεια αποτελεί ένα δυναμικό πλαίσιο, το οποίο έχει την κύρια ευθύνη, για την ισόρροπή ή μη ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου. Και αυτό γιατί, όπως επισημαίνεται από το σύνολο των επιστημονικών

προσεγγίσεων διαμέσου της οικογένειας, το άτομο, γνωρίζει τη δυναμική της ομάδας, συνειδητοποιεί την υπόστασή του ως μέλους της οικογένειας και αργότερα του κοινωνικού συνόλου. Ακόμα μαθαίνει πως θα πετύχει την αυτοπραγμάτωση και την καταξίωση του, πως θα διαμορφώσει τον υπαρξιακό του εαυτό. Αποκτά με λίγα λόγια την «ταυτότητα του».

Η κοινωνική λειτουργία της οικογένειας, αποτελεί ζωτικής σημασίας λειτουργία τόσο για την ίδια την οικογένεια, όσο και για την υπόλοιπη κοινωνία δεδομένου συμβάλει στην κοινωνικοποίηση του ατόμου προκειμένου να γίνει κατανοητή η διεργασία κοινωνικοποίησης που επιτελείται διαμέσου της οικογένειας, διεργασία η οποία καθορίζει τη δυνατότητα των ατόμων να λειτουργούν «με επάρκεια ή μη», στη μετέπειτα ζωή τους ως ενήλικες, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι οι διεργασίες αυτές και κατ' επέκταση οριοθέτηση της αποτελεσματικότητας τους (επαρκής – ανεπαρκής) προσδιορίζονται με βάση το εκάστοτε ισχύον κοινωνικό σύστημα αξιών. Από την άλλη πλευρά πρέπει να επισημανθεί, ότι τόσο οι διεργασίες αυτές, όσο και η εννοιολογική οριοθέτηση του όρου «επάρκεια», ποικίλουν χωρο-χρονικά. Προσδιορίζονται, ωστόσο, πάντα με βάση μια κοινή κεντρική θεώρηση, η οποία πηγάζει από την επίγνωση του ότι: *«για να μπορούν τα παιδιά να γίνουν επαρκείς ενήλικες θα πρέπει να αποκτήσουν συνήθειες, δεξιότητες, αξίες, κίνητρα, εφόδια»* που θα τους επιτρέψουν: α) να αποφύγουν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, δηλαδή να αποφύγουν συμπεριφορές που διαταράσσουν ή επιβαρύνουν χωρίς λόγο τη λειτουργία άλλων ατόμων τόσο μέσα στα πλαίσια της δικής τους κοινωνικής ομάδας, όσο και του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, β) να συνεισφέρουν, μέσω της εργασίας στην οικονομική υποστήριξη των ιδίων και της οικογένειάς τους, γ) να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν διαπροσωπικές σχέσεις με άλλα άτομα και δ) να μπορέσουν με τη σειρά τους να μεγαλώσουν παιδιά (E. Maccoby, Αναπτυξιακή Ψυχολογία 1995, σελ 599).

Η σημασία του οικογενειακού περιβάλλοντος ως χώρου κοινωνικοποίησης, έχει επισημανθεί στη διάρκεια του χρόνου, από ποικίλες θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως ψυχολογικές (Spitz,1969. Klein 1962. Freud 1968), κοινωνιολογικές (Parsons Bales, 1957) όσο και ψυχοκοινωνιολογικές (Stryker,1976. Mead, 1962. Kreppner, 1980). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την προοδευτική αλλαγή, του τρόπου προσδιορισμού, τόσο των διεργασιών αυτών, όσο και των αποτελεσμάτων κοινωνικοποίησης, που προκύπτουν διαμέσου αυτών. Ειδικότερα, το μονοδιάστατο μοντέλο κοινωνικοποίησης «από πάνω προς τα κάτω» όπου οι γονείς είναι οι μόνοι

δρώντες στο οικογενειακό περιβάλλον, που είναι σε θέση να διδάξουν ή να μεταδώσουν τρόπους κοινωνικοποίησης, έδωσε τη θέση της στο μοντέλο κοινωνικοποίησης, το οποίο αποδέχεται ότι οι διεργασίες κοινωνικοποίησης βασίζονται σε μια συνεχή διεργασία αμφίδρομης αλληλεπίδρασης και ανατροφοδότησης, μεταξύ του εσωτερικού ανθρώπινου δυναμικού του ατόμου (παιδιού) και του εξωτερικού κοινωνικού του περιβάλλοντος, με σημαίνουσα την επιρροή του γονεϊκού προτύπου. Σε ότι δε, αφορά στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της κοινωνικοποίησης, ενώ αρχικά αυτή περιορίστηκε στην αναζήτηση άμεσων συνδέσεων μεταξύ γονεϊκών πρακτικών και συγκεκριμένων αποτελεσμάτων στα παιδιά, στη συνέχεια επεκτάθηκε στην μελέτη και στην εκτίμηση των διεργασιών που παρεμβάλλονται, και κατά συνέπεια διαφοροποιούν, τον τρόπο με τον οποίο οι γονεϊκές πρακτικές επηρεάζουν το παιδί. Ωστόσο ανεξάρτητα από την οπτική γωνία από την οποία προσεγγίστηκαν οι διεργασίες της κοινωνικοποίησης της οικογένειας, υπάρχουν ορισμένες αρχές, οι οποίες τυγχάνουν γενικής αποδοχής από όλες τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

Πιο συγκεκριμένα, οι αρχές εστιάζονται: α) στη *σοβαρότητα της αλληλεπίδρασης*, της σχέσης μεταξύ γονέα – παιδιού, η οποία επηρεάζει την κοινωνική συμπεριφορά του ατόμου τόσο κατά την ίδια την παιδική ηλικία, όσο και σε μελλοντικές περιόδους της ζωής του. Επισημαίνοντας ο Bowlby ότι *«εάν ένα άτομο κατά την μετέπειτα ζωή του είναι ευτυχισμένο και ισορροπημένο, ή δυστυχισμένο και δυσαρμονικό με την κοινωνία .....αυτό εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό από την επάρκεια των πρώτων χρόνων της κοινωνικής του ανάπτυξης»*, β) στη σημαντικότητα του γονεϊκού ρόλου, ρόλος ο οποίος συμβάλλει, στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Και αυτό γιατί οι γονείς: α) επιλέγουν και σχεδιάζουν το περιβάλλον, στο οποίο τα παιδιά θα περνούν το χρόνο τους, και ως ένα βαθμό, την ταυτότητα των προσώπων με τα οποία το παιδί, θα έχει την ευκαιρία να έρθει σε επαφή στα πλαίσια της κοινωνικοποίησής του, β) ελέγχουν την πρόσβαση των παιδιών στα πράγματα, που αυτά επιθυμούν, γ) είναι μεγαλύτεροι και δυνατότεροι και ελέγχουν σωματικά τις κινήσεις των παιδιών, δ) έχουν απείρως περισσότερες γνώσεις και τα παιδιά βασίζονται στις γνώσεις αυτές, ιδίως όταν έχουν να αντιμετωπίσουν άγνωστες καταστάσεις.

Επιπρόσθετα, μέσω των επισημάνσεων του Bowlby ότι *«οι πρώιμες εμπειρίες ενός παιδιού από το οικογενειακό περιβάλλον του, αποτελούν ζωτικό στοιχείο στην ανάπτυξή του και συνεχίζουν να παραμένουν σημαντικό στοιχείο..... και για τη μετέπειτα ζωή του»* (Bowlby 1979), επιβεβαιώνεται γι' ακόμα μια φορά, ο θεμελιώδης

χαρακτήρας, καθώς σπουδαιότητα των διεργασιών του επιτελούνται από το γονεϊκό ρόλο, στο πλαίσιο κοινωνικοποίησης του άτομου (παιδιού).

Με γνώμονα όμως τη διαπίστωση, ότι μερικές φορές παρατηρείται τόσο σύγχυση ως προς την οριοθέτηση του πλαισίου άσκησης του γονεϊκού ρόλου, όσο και εσκεμμένη άρνηση εκ μέρους των γονέων να επιτελέσουν τον ρόλους τους συνάγεται το συμπέρασμα ότι ή άσκηση του γονεϊκού ρόλου, κινδυνεύει κάθε στιγμή, να εμβολιστεί από ποικίλους παράγοντες, με σοβαρότερους όμως: α) την ψυχολογική ανωριμότητα των γονέων, β) την ασαφή ή ελλειπή επικοινωνία μεταξύ των συζύγων-γονέων, τη διάβρωση δηλαδή των ενδοσυζυγικών σχέσεων και γ) την ύπαρξη οργανικών ή ψυχικών παθήσεων στη οικογένεια.

Η δυσλειτουργική και αναποτελεσματική άσκηση του γονεϊκού ρόλου, κατά κύριο λόγο ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της *ψυχολογικής ανωριμότητας των γονέων*, η οποία εκδηλώνεται μέσω της *αδυναμίας υπεύθυνης άσκησης του ρόλου τους*. (*αδυναμία επίλυσης προβλημάτων διαπαιδαγώγησης και οικονομικής διαχείρισης κ.α.*). Τα αίτια της ανωριμότητας ή της αδυναμίας αυτής συνήθως αποδίδονται στη μη ολοκλήρωση της προσωπικότητας των γονέων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες που σχετίζονται, τόσο με τραυματικές εμπειρίες που μπορεί να είχαν κατά την παιδική τους ηλικία από το δικό τους οικογενειακό περιβάλλον, όσο και με υιοθέτηση λανθασμένων προτύπων γονεϊκής συμπεριφοράς, παράγοντες των οποίων η σημασία πολλές φορές μεγιστοποιείται και μεγεθύνεται σε συνδυασμό με την ύπαρξη άλλων προβλημάτων (ανεργία, φτώχεια κ.α) με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στη δημιουργία και την εμφάνιση νέων προβλημάτων, τα οποία περιπλέκουν ακόμα περισσότερο την ήδη διαταραγμένη ατμόσφαιρα (π.χ. αλκοολισμός, ναρκωτικά, ψυχολογικά προβλήματα, εγκληματικές πράξεις κ.α).

Αναφορικά με τις επιπτώσεις που έχει η μεταξύ των συζύγων- γονέων, διαταραγμένη σχέση επικοινωνίας, στη διαμόρφωση των ευρύτερων ενδο-οικογενειακών σχέσεων, η Virginia Satir επισημαίνει χαρακτηριστικά: « η σχέση των συζύγων – γονέων είναι ο άξονας γύρω από το οποίο στρέφονται και διαμορφώνονται όλες οι άλλες οικογενειακές σχέσεις. Μια συζυγική σχέση που δε λειτουργεί ομαλά διαταράσσει και τους άλλους ρόλους των συζύγων» (Satir V., 1989).

Επιπλέον, η έλλειψη στοργής, τρυφερότητας, εμπιστοσύνης, εκτίμησης και σεβασμού τόσο στη σχέση που διατηρούν μεταξύ τους οι γονείς- σύζυγοι, όσο και στη σχέση που διαμορφώνουν με τα παιδιά τους, συμβάλλουν δραστικά στην επιδείνωση της ποιότητας των ενδοσυζυγικών και κατά συνέπεια των ενδοοικογενειακών σχέσεων

με αποτέλεσμα τη δημιουργία ρήγματος στην μεταξύ τους επικοινωνία. Αυτό, έχει ως αποτέλεσμα ο κάθε γονέας να αισθάνεται εγκαταλελημένος και περιθωριοποιημένος από το σύντροφο του, με αποτέλεσμα, ή ζωή του να διακατέχεται από μια αρνητική και συνάμα απορριπτική εικόνα, όχι μόνο για τον ή την σύντροφο του, άλλα για την ίδια την οικογένεια του και τον ίδιο του τον εαυτό. Συχνά εκδηλώνει καταθλιπτικές τάσεις, ενώ η ψυχική αυτή αποδιοργάνωση, μετακυλύεται τις περισσότερες φορές στα πιο ευάλωτα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά, με καταστρεπτικές γι' αυτά συνέπειες, οι οποίες τα συνοδεύουν σε όλη την πορεία της ζωής τους.

Ενδυναμωτικά με τα παραπάνω, λειτουργεί και η άποψη μέσω της οποίας επισημαίνεται: *«το παιδί που βλέπει τους γονείς του να μαλώνουν συνεχώς, να είναι παγεροί και απορριπτικοί μεταξύ τους, ουσιαστικά δεν έχει οικογένεια, δεν έχει τίποτε έξω από τον εαυτό του, που να το στηρίζει τίποτε το σταθερό στο οποίο να μπορεί να βασισθεί»* (Δουμάνης 1989).

Ένα άλλο πολύ σοβαρό φαινόμενο που παρατηρείται εξαιτίας των συναισθηματικών ελλείψεων και κενών στις μεταξύ των συζύγων- γονέων σχέσεις, αποτελεί και η παρέκκλιση από την ευρύτερα αποδεκτή *οριοθέτηση των σχέσεων και των ρόλων μεταξύ γονέων και παιδιών*. Και όπως έχει επισημανθεί από μελέτες των Haley (1976), (Nichols & Everett 1986) Bowen (1978), η συναισθηματική απόσταση μεταξύ των συζύγων, συνήθως οδηγεί τον ένα από τους δύο γονείς στο να δημιουργήσει μια σχέση με το παιδί η οποία δεν έχει συμβατό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές, την δημιουργία ακόμα μεγαλύτερης διατάραξης της οικογενειακής ισορροπίας. Από το χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας (Nichols & Everett) γνωρίζουμε ότι όταν υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα σε δύο μέλη στην ομάδα, συνήθως ένα τρίτο μέλος προστίθεται στη δυάδα, έτσι ώστε να μειωθεί η ένταση και να αποφευχθεί η τελική σύγκρουση μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων μελών. Η είσοδος τρίτου μέλους στη δυάδα, μειώνει την ένταση και εξασφαλίζει τη διατήρηση και την ισορροπία στο σύστημα (Nichols & Everett 1986). Στην περίπτωση της οικογένειας σύμφωνα με τον Bowen, τα *δυναμικά συστήματα* (σύζυγοι) τείνουν να γίνουν *τριγωνικά*, όταν στη μεταξύ τους σχέση υπάρχουν συγκρούσεις, στρες και συναισθηματική απόσταση, με αποτέλεσμα οι τριαδικοί συνασπισμοί (συμμαχίες) που δημιουργούνται να έχουν ως στόχο την εκτόνωση της σύγκρουσης (Bowen, 1978). Η ύπαρξη τριγωνικών σχέσεων κατά συνέπεια οδηγεί και σε αλλαγή της οικογενειακής δομής, όπου τώρα εμφανίζεται τριγωνοποιημένη (triangulation) (Nichols & Everett 1986).

Σε ότι αφορά την πυρηνική οικογένεια, στο πλαίσιο της εκτόνωσης του κλίματος σύγκρουσης και δυσλειτουργίας που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της, ένα τρίτο μέλος- συνήθως ένα παιδί προστίθεται στη δυάδα, στο οποίο ανατίθεται, να διαλύσει την ένταση και να ισορροπήσει την κατάσταση. Έτσι του ανατίθεται είτε ο ρόλος «του γονέα» (parentification) (Nichols & Everett 1986) ή ο ρόλος «του αποδιοπομπαίου τράγου» (scapegoat) (Nichols & Everett 1986) όταν στο παιδί ανατίθεται η άσκηση του γονεϊκού ρόλου, αυτό σημαίνει ότι η συναισθηματική σχέση μεταξύ των συζύγων – γονέων είναι διαταραγμένη, ότι υπάρχει απόσταση μεταξύ τους, παράγοντες οι οποίοι αφενός μεν επιτρέπουν την είσοδο τρίτου μέλους ανάμεσα στο ζευγάρι και αφετέρου οδηγούν στην αποδυνάμωση της άσκησης του γονικού του ρόλου από πλευράς των γονέων. Έτσι παρέχουν το ρόλο αυτό στο παιδί (που συνήθως είναι το πρώτο ή ένα από τα πρώτα σε σειρά γέννησης, παιδιά) το οποίο επιφορτίζεται ένα μεγάλο μερίδιο ευθύνης του γονεϊκού ρόλου, (*φροντίζει και ελέγχει τα άλλα αδέρφια του και πολλές φορές έχει τη φροντίδα και για τους ιδίους τους γονείς του και για τη μεταξύ τους σχέση*). Αυτό έχει ως φυσική συνέπεια το παιδί, μη μπορώντας να βιώσει φυσιολογικά την ηλικία του) να γίνεται ένας ψευδοενήλικας με αποτέλεσμα να εγκαταλείπει ή να μειώνει το παιχνίδι και την επαφή με τους συνομήλικους φίλους του.

Στην περίπτωση του αποδιοπομπαίου τράγου «φορτώνονται» από την υπόλοιπη οικογένεια (γονείς και αδέρφια) σε ένα παιδί, όλα τα οικογενειακά προβλήματα και όλη η οικογενειακή δυσλειτουργία με αποτέλεσμα το άτομο αυτό να *ετικετάρεται* και να αντιμετωπίζεται ως «αυτουργός» και συνεπώς ως ο αποκλειστικός υπεύθυνος δημιουργίας της όλης κρίσης και δυσλειτουργίας μέσα στην οικογένεια.

Οι επιπτώσεις που έχει στο παιδί η «ανάθεση» αυτού του ρόλου είναι το παιδί να αναπτύσσει ψυχοσωματικά προβλήματα, κακή επίδοση στο σχολείο, και πολλές φορές σοβαρότερα συμπτώματα όπως σχιζοφρένεια και υιοθέτηση εγκληματικών προτύπων συμπεριφοράς. Μελέτες ειδικών Hoffman (1981), Bowen (1978), έχουν αποδείξει ότι πίσω από ένα σχιζοφρενικό μέλος της οικογένειας υπήρχε ένα ζευγάρι συζύγων – γονέων με διαταραγμένες σχέσεις και πολλαπλά προβλήματα.

Η παθολογική συμπεριφορά που εκδηλώνει το μέλος αυτό, οφείλεται στην απορρόφηση της όλης οικογενειακής έντασης που καλείται να δεχθεί. Έτσι όλη η οικογένεια «δείχνει ισορροπημένη» και το μόνο πρόβλημα που θεωρούν ότι διατα-

ράσσει την οικογενειακή ισορροπία, είναι το παιδί που εκδηλώνει την παθολογική αυτή συμπεριφορά.

Φυσική συνέπεια των διαβρωτικών αυτών σχέσεων είναι η διάλυση της οικογενειακής συνοχής, η δημιουργία μεγάλων ρηγμάτων στις ενδοοικογενειακές σχέσεις, ρήγματα με ποικίλες επιπτώσεις σε ποικίλους αποδέκτες. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται: *«διαταραχές στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας έχουν άμεσες και καθοριστικές συνέπειες στη σωματιοψυχική και πνευματική εξέλιξη του παιδιού και ιδιαίτερα του εφήβου»* (Κατάμης Χ. στο Ι. Μαρκαντώνη, 1991)

Επιπρόσθετα, η ύπαρξη οργανικών ή ψυχικών παθήσεων στη οικογένεια καθώς και ο συνδυασμός των δύο, δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στις ενδοοικογενειακές σχέσεις και στην άσκηση του γονεϊκού ρόλου. Άτομα που προέρχονται από ««προβληματικούς» γονείς έχουν περισσότερες πιθανότητες να δημιουργήσουν επίσης «προβληματικά» παιδιά, και αυτό γιατί όταν ένας γονέας αντιμετωπίζει κάποιο ψυχικό νόσημα (π. χ. κατάθλιψη, νευρώσεις, ψυχώσεις κ.α) αυξάνονται οι πιθανότητες ύπαρξης διαταραγμένων και δυσαρμονικών σχέσεων, οι οποίες ευθύνονται τόσο για τη διασάλευση της οικογενειακής αρμονίας όσο και για τη εκδήλωση μεταξύ των μελών της οικογένειας ψυχοσωματικών προβλημάτων, τα οποία μπορούν να αποκτήσουν και χρόνια χαρακτήρα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Virginia Satir (1989): *«η οικογενειακή δυσαρμονία, και οι ψυχικές εντάσεις διαβρώνουν, όχι μόνο το ψυχικό κόσμο του ατόμου, αλλά δημιουργούν και ψυχοσωματικά προβλήματα αφού υπάρχει στενή σχέση σώματος-ψυχής»*.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι σε οικογενειακά περιβάλλοντα στα οποία παρατηρούνται δυσαρμονικές ενδοσυζυγικές σχέσεις, ασαφή και ελλιπή πλαίσια επικοινωνίας, χαμηλή γονεϊκή αυτοεκτίμηση, δυσλειτουργικοί οικογενειακοί δεσμοί, αρνητικότητα, δυσλειτουργική επικοινωνία μεταξύ γονέα-παιδιού, συνάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχει σοβαρή ένδειξη τόσο για μελλοντική σύνδεση μελών (παιδιών) της οικογένειας με παραβατικά πρότυπα συμπεριφοράς, καθώς και για δημιουργία ψυχικών διαταραχών στα μέλη (παιδιά) ενός τέτοιου τύπου οικογένειας. Σύμφωνα με τα πορίσματα πλήθους επιστημονικών ερευνών, παιδιά με παραβατική συμπεριφορά, συναντάμε με μεγαλύτερη συχνότητα, σε οικογενειακά περιβάλλοντα τα οποία έχουν αναπτύξει στο εσωτερικό τους δυσαρμονικές ενδοσυζυγικές σχέσεις. Μάλιστα από αρκετούς ερευνητές επισημαίνεται, ότι οι διαμάχες και όχι ο χωρισμός καθαντός, είναι πιο στενά συνδεδεμένες με την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς και αυτό, γιατί

ο γονέας που βρίσκεται σε σύγκρουση με τον/την σύντροφο του, έχει χαμηλότερα επίπεδα συναισθηματικής διαθεσιμότητας για τα παιδιά του.

Επιπρόσθετα, το παιδί ως πιο αδύναμο μέλος, βιώνει με μεγαλύτερη ένταση τη σύγκρουση αυτή. Η σκέψη, ή ακόμα χειρότερα η διαπίστωση ότι οι γονείς είναι απορριπτικοί, εχθρικοί και αδιάφοροι προς αυτό, μπορεί να οδηγήσει το παιδί σε απομάκρυνση από το οικογενειακό του περιβάλλον, με σκοπό την αναζήτηση αναγνώρισης και αυτοεπιβεβαίωσης σε άλλες έξω οικογενειακές ομάδες (π.χ. συνομήλικων, περιθωριακών κ.λ.π.). Με αυτό τον τρόπο το παιδί αντιδρά σε στερητικούς ή απορριπτικούς γονείς. Μπορούν ακόμη να του δημιουργηθούν συναισθηματικές διαταραχές (νευρώσεις, κατάθλιψη, διαταραχή προσωπικότητας κ.λ.π.) ή να ωθήσουν το παιδί στην υιοθέτηση προτύπων παρεκκλίνουσας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (π.χ. αλκοολισμός, ναρκωτικά, τέλεση εγκληματικών πράξεων κ.λ.π.) για να τιμωρήσει και να εκδικηθεί τους αδιάφορους και απορριπτικούς προς αυτό γονείς του.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε, ότι ανεξάρτητα, από τις όποιες διαφορές παρουσιάζουν οι παραπάνω προσεγγίσεις, παρόλα αυτά από όλες έχει επισημανθεί, τόσο το δυναμικό πλαίσιο της οικογένειας, όσο και η σημαντικότητα του ρόλου της (διαμέσου του γονεϊκού ρόλου) στη διαμόρφωση της ισόρροπης ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του ατόμου. Και αυτό γιατί, διαμέσου της οικογένειας, το άτομο, γνωρίζει τη δυναμική της ομάδας, αναπτύσσοντας σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλοσύνδεσης με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, διαμορφώνει μια αντίληψη για το τι είναι κοινωνικά αποδεκτό ή μη, αφομοιώνει τις πρώτες αξίες και τα πρώτα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς, συνειδητοποιεί την υπόστασή του ως μέλους αρχικά της οικογένειας και αργότερα του κοινωνικού συνόλου, μαθαίνει πως θα πετύχει την αυτοπραγμάτωση και την καταξίωση του, πως θα διαμορφώσει δηλαδή, τον υπαρξιακό του εαυτό.

Εν κατακλείδι, το άτομο διαμέσου της οικογένειας, αποκτά την «ταυτότητά» του.

4.3. Τα «ένοχα» οικογενειακά χαρακτηριστικά

4.3.1. Τα «ένοχα» οικογενειακά χαρακτηριστικά « Παραμέληση, Σωματική Κακοποίηση, Σεξουαλική Κακοποίηση». (Ορισμοί - περιγραφή)

Η ανάλυση στην παρούσα ενότητα, θα γίνει στον άξονα μιας διπλής διάκρισης ή ομαδοποίησης: τα επικίνδυνα αυτά χαρακτηριστικά του οικογενειακού περιβάλλοντος θα εξετασθούν από την σκοπιά της εκδήλωσης ενδοοικογενειακής βίας καθώς και από την σκοπιά της παραμέλησης. Σκοπός μας είναι, να διερευνήσουμε με βάση τις βιβλιογραφικές αναφορές, πώς και κατά πόσο αυτά τα δύο (ενδοοικογενειακή βία και παραμέληση) συμβάλλουν στη διαμόρφωση της παραβατικής προσωπικότητας των ανηλίκων μελών της οικογένειας και, ει δυνατόν, να εντοπίσουμε αν κάποιο από αυτά τα χαρακτηριστικά ευθύνεται σε μεγαλύτερο βαθμό ή όχι για την εκδήλωση παραβατικότητας.

Στα επικίνδυνα αυτά χαρακτηριστικά, ή με άλλη διατύπωση στους «παράγοντες κινδύνου» (risk factors), εντάσσονται όλες εκείνες οι παράμετροι οι οποίες διευκολύνουν την άσκηση βίας, σωματικής ή σεξουαλικής, από τον/τους γονέα/γονείς προς το/τα παιδί/παιδιά. Κοινή διαπίστωση των σχετικών με την παιδική κακοποίηση ερευνών, αποτελεί το γεγονός: ότι υπάρχουν πολυάριθμες παράμετροι οι οποίες συνδέονται με την ενδοοικογενειακή βία και την παραμέληση.⁴⁰

α) Ενδοοικογενειακή βία

Η αναφορά μας στην εκδήλωση ενδοοικογενειακής βίας, θα γίνει σε τρία επίπεδα. Κατ' αρχήν θα μιλήσουμε για τη βία με τη μορφή της σωματικής κακοποίησης. Έπειτα, θα αναφερθούμε στη σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και στη συναισθηματική και θα ολοκληρώσουμε με την διερεύνηση του ζητήματος της παραμέλησης.

Βάση για αυτή τη συζήτηση, θα αποτελέσει μια ουσιώδης επιστημονική διάκριση, η οποία μιλάει για τα εγκληματικά ζεύγη. Πράγματι, η αναδρομική εξέταση ενός εγκλήματος, οδηγεί συχνά στην έρευνα της διαγωγής του θύματος, προκειμένου να εξιχνιασθεί ο ρόλος καθενός από τους πρωταγωνιστές του (δράστη/στρια και θύματος). Η εγκληματολογία μιλάει για την έννοια του εγκληματικού ζεύγους

⁴⁰Gelles J.R. & Lancaster B.J, *Child Abuse and Neglect- Developing and Maintaining Effective Support Systems For Families* Jossey –Bass Publishers,1987, pp 25. Πρβλ. Siegel L J., οπ.π., 1995, p 86-91

χρησιμοποιώντας τον όρο «έγκλημα των δύο», ο οποίος εμπεριέχει την ιδέα ότι ένας από τους δύο πρωταγωνιστές διαπράττει το έγκλημα κατόπιν μιας επίμονης και προκλητικής ώθησης από τον άλλο. Ποια είναι όμως αυτά τα εγκληματικά ζεύγη;

Θα διακρίνουμε κατ' αρχήν το ζεύγος πατέρα- μητέρας και κατόπιν το ζεύγος γονέα-παιδιού. Όσον αφορά στο δεύτερο ζεύγος, μπορούμε να προβούμε και σε μια περαιτέρω διάκριση, να μιλήσουμε δηλαδή για το ζεύγος μητέρας-αγοριού, πατέρα – αγοριού, πατέρα- κόρης και τέλος μητέρας-κόρης.

Οι σχέσεις μεταξύ των γονέων μπορούν να επηρεαστούν και να καθοριστούν από διάφορους παράγοντες. Πρώτα από όλα να αναφέρουμε ότι, η εξάρτηση και μόνο της μητέρας από τον πατέρα, προκαλεί πολλές φορές τη βίαιη αντίδραση αυτής. Επιπλέον, η τυχόν κακομεταχείριση του παιδιού ή και η ανάρμοστη στάση απέναντι σε υπάρχοντα νόθα ή υιοθετημένα παιδιά, συχνά προκαλεί βίαιες αντιδράσεις των τελευταίων, παράλληλα με έντονες συζυγικές διαμάχες ως προς τη γονική επιμέλεια.

Να υπογραμμίσουμε ότι η διαμόρφωση των συζυγικών σχέσεων, επηρεάζεται και από παράγοντες όπως ο αλκοολισμός, η λήψη ναρκωτικών ή η χαρτοπαιξία και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τέτοιου είδους εξαρτήσεις τείνουν να διαμορφώνουν μια κατάσταση ανεξέλεγκτη, η οποία και είναι προεγκληματικά επικίνδυνη.

Ο Lombroso, λέει ότι η γυναίκα, πολλές φορές, καθιστά υποχείριό της τον άνδρα με τρόπο που μειώνει την αξιοπρέπειά του και το κύρος του και τον υποχρεώνει τελικά να εκτελεί κάθε επιθυμία της, παράλογη ή μη. Ο De Greeff, αναλύοντας τα στάδια ψυχολογικής μετάβασης του εγκληματικού αυτού ζεύγους στο πέρασμα στην πράξη (τέλεση εγκλήματος) παρατηρεί σχετικά ότι *«πολλοί φόνοι της συζύγου ή της συντρόφου, δεν έχουν άλλα κίνητρα πέρα από την αντίσταση στην υποτακτικότητα και τη δουλεία, είτε αυτή είναι πραγματική, είτε έχει υποβληθεί»*.⁴¹

Περνώντας τώρα στην εξέταση του ζεύγους γονέα – παιδιού, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας άλλη βασική παράμετρο στη διαμόρφωση των οικογενειακών προεγκληματικών καταστάσεων, και αυτή δεν είναι άλλη από την ανάπτυξη ψυχολογικών συμπλεγμάτων ανάμεσα στο ζεύγος, όπως το οιδιπόδειο σύμπλεγμα ή το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας. Υπό το φως του πρώτου συμπλέγματος μπορούν για παράδειγμα να ερμηνευθούν ορισμένες πατροκτονίες ή αλτρονιστικές κλοπές, οι οποίες αποδίδονται στη γενετήσια τάση του αγοριού να ευχαριστήσει τη μητέρα. Ανάλογες

---

⁴¹ De Greeff, *Introduction a la criminology*, ed. Van den plasBruxells, 1946, p.314

καταστάσεις είναι δυνατόν να προκύψουν από σύναψη ερωτικών σχέσεων μεταξύ πατέρα- κόρης ή από ανάπτυξη σχέσεων ζήλιας μεταξύ μητέρας και κόρης.⁴²

Πριν ξεκινήσουμε να εξετάζουμε ξεχωριστά τα ζεύγη γονέων – παιδιών, να πούμε ότι αυτά διαμορφώνονται και επηρεάζονται από τη δυνατότητα κοινωνικής προσαρμογής του παιδιού, κοινωνική προσαρμογή η οποία και εξελίσσεται σε τρία στάδια: α) την ανάπτυξη των πρώτων σχέσεων του παιδιού με τους γονείς του, β) το σχηματισμό του υπερ-εγώ στο παιδί⁴³ και γ) την συγκρότηση της ομαδικής σχέσης στην οικογένεια. Συναφείς με τα παραπάνω είναι και οι παρατηρήσεις του D. Lagache⁴⁴, ο οποίος σημειώνει μεταξύ άλλων ότι «ο καθορισμός της προσωπικότητας αποτελεί το βασικό εργαλείο για την ερμηνεία κάθε εγκληματικού ζεύγους».

Η πατρική προσωπικότητα είναι αποφασιστικής σημασίας για το αγόρι στην ώριμη περίοδο της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του τελευταίου. Ο ατελής καθορισμός της ταυτότητας του πατέρα, μπορεί να οδηγήσει το αγόρι σε εκδηλώσεις μίσους, εμπάθειας, επιθετικότητας, αντίδρασης και αμφισβήτησης απέναντι στην πατρική εξουσία. Σύμφωνα με τους P. Bouzat και J. Pinatel⁴⁵, τα στοιχεία αυτά συνιστούν τη γενετική αιτιολογία της προσωπικότητας ενός παραβατικού ατόμου.

Όσον αφορά στο εγκληματικό ζεύγος μητέρας – αγοριού, να παραπέμψουμε και πάλι στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα και στην καταλυτική επίδραση που ασκεί στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του αγοριού, ανάλογα με την ένταση με την οποία εκδηλώνεται.

Εξετάζοντας τώρα τις σχέσεις πατέρα – κόρης, παρατηρούμε ότι η παρουσία του συγκεκριμένου εγκληματικού ζεύγους στα πλαίσια της οικογένειας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην περιρρέουσα σεξουαλική έλξη του πατέρα προς την κόρη. Όσον αφορά στα εγκλήματα, τα οποία διαπράττονται σε σχέση με το ζεύγος αυτό, συχνά είναι τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, όπως αιμομιξία, ασέλγεια και σεξουαλική κακοποίηση. Το ζεύγος μητέρας – κόρης τέλος, δεν θεωρείται τόσο σοβαρή παράμετρος ως προς τη δημιουργία προεγκληματικής κατάστασης με τελική κατάληξη το έγκλημα. Ας περάσουμε τώρα σε μερικές γενικές, εισαγωγικές παρατηρήσεις σχετικά με την έννοια της βίας, όπως αυτή εκδηλώνεται στα πλαίσια της οικογένειας. Το φαινόμενο της οικογενειακής βίας αποτελεί σήμερα ένα από τα

---

⁴²Δημόπουλος Χ., 1988, σελ. 68

⁴³Γεωργούλας Στ., 2000, σελ. 69

⁴⁴D. Lagache, «Ψυχανάλυση των εγκληματιών», στο *Η Ψυχανάλυση*, μετφρ. Ζωγραφάκη, Γ. Σειρά Que sais –je ?, σελ. Εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1970 σελ. 92-94

⁴⁵Bouzat P. &Pinatel J, *Traite de droit penal et Criminologie*, Dalloz Paris, 1963 p.343

σοβαρότερα προβλήματα. Η σύγχρονη μελέτη της οικογενειακής βίας έχει διαψεύσει το μύθο ότι η οικογένεια αποτελεί ένα προστατευτικό, ειρηνικό περιβάλλον για τα μέλη της. Όλες οι επιστήμες που ασχολούνται με την οικογενειακή βία εμπεριέχουν τρεις μορφές βίας με δράστες ενήλικες και δύο με δράστες παιδιά.⁴⁶ Οι ενήλικες μπορεί να έχουν βίαιη συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά, στους συζύγους ή συντρόφους τους και σε ηλικιωμένα άτομα, που διαβιούν στα πλαίσια της οικογένειας.⁴⁷ Όσον αφορά στα παιδιά, αυτά εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά είτε κατά των αδελφών τους είτε κατά των γονιών τους. Η βία δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι επιτελείται πάντα σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Νοηματοδοτείται και τροφοδοτείται από αυτό. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Stanley Milgram βασιζόμενος στα πορίσματα διαφόρων ερευνών του: «ο κάθε φιλήσυχος, φιλειρηνικός και αυτοσυγκρατημένος πολίτης, αν βρεθεί κάτω από ειδικές συνθήκες μπορεί να μετατραπεί σε έναν αδίστακτο σαδιστή».⁴⁸ Να παρατηρήσουμε ότι πολλές προσπάθειες για την ερμηνευτική προσέγγιση της βίας αποβαίνουν λανθασμένες διότι αναζητούν τα αίτια της βίαιης συμπεριφοράς μέσα στο ίδιο το άτομο. Πράγματι ένα μεγάλο μέρος της επίσημης επιστημονικής σκέψης, επηρεασμένο από ιδεολογικό-κοινωνικές δεσμεύσεις, παρακάμπει επιμελώς τη σημασία που έχουν οι περιβαλλοντικοί και περιστασιακοί παράγοντες στην πρόκληση μιας καταστροφικής συμπεριφοράς.

Ως προς την ανάλυση της βίαιης προσωπικότητας, αυτή εξαρτάται από την θεωρία που υιοθετούμε κάθε φορά. Οι βιολογικής κατεύθυνσης θεωρίες δίνουν έμφαση στη σωματική τυπολογία και τη φυσιολογική. Οι ψυχοδυναμικά προσανατολισμένες θεωρίες λαμβάνουν ως αποφασιστικό προσδιοριστικό παράγοντα της προσωπικότητας το ασυνείδητο, ενώ άλλες υπερτονίζουν το ρόλο του Εγώ. Οι πολιτισμικά προσανατολισμένες ψυχολογικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι η προσωπικότητα επηρεάζεται περισσότερο από τους κοινωνικούς παράγοντες. Οι μηχηβιοριστικού τύπου θεωρίες ερμηνεύουν την προσωπικότητα εξαρτώντας τη διαμόρφωσή της από τις συμπεριφορές, τις οποίες έχει υιοθετήσει το άτομο στη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του.

---

⁴⁶Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε., «Η Βία στην Οικογένεια», *Σύγχρονα Θέματα*, τευχ. 43-44, 1993, σελ. 78-100

⁴⁷Σε έρευνα επίσης της Malewska Η. και του Peyre V. για την εγκληματικότητα των ανηλίκων, επισημαίνεται ότι το 49% των παραβατών στην Πολωνία είχε πέσει θύμα κακοποίησης από τη μητέρα και το 68% από τον πατέρα, ενώ στο δείγμα ελέγχου τα ποσοστά ήταν 27% και 33% αντίστοιχα. Επίσης, σε έρευνα των Roger και Leunes, που έγινε σε κακοποιημένους μαθητές σε σύγκριση με ομάδα ελέγχου μη κακοποιημένων, αποδεικνύεται το γεγονός ότι οι πρώτοι έχουν πολύ κακές σχέσεις με τον περίγυρό τους και χαμηλό βαθμό αυτοεκτίμησης. Πανούσης Γ., «Βία στην οικογένεια», *Θυματολογικά* 1990, σελ.39

⁴⁸Τσαλίκου. Φ. (1993), όπ. π., σελ. 64

Πώς μπορούμε όμως να αιτιολογήσουμε φαινομενικά, τουλάχιστον, αναίτιες εκδηλώσεις βίας στα πλαίσια της οικογένειας; Μια βασική παρατήρηση την οποία πρέπει πάντα να λαμβάνουμε υπόψη μας είναι, ότι κάθε φορά που το άτομο εμποδίζεται να ικανοποιήσει μια ζωτικής σημασίας ανάγκη, τότε ο οργανισμός του τείνει ν' αναπτύξει μια επιθετικότητα, η οποία είτε στρέφεται προς τα έξω είτε ενδοβάλλεται. Στη ρίζα δηλ. κάθε επιθετικής συμπεριφοράς εδρεύει η ματαίωση, η διάγνωση μιας ζωτικής για το άτομο ανάγκης. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα πορίσματα ερευνών των Burgess,⁴⁹ ο οποίος σημειώνει πως οι μητέρες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς και αυτό γιατί οι μητέρες εκτίθενται συνεχώς σε καταστάσεις, οι οποίες απαιτούν διαρκή προσοχή και φροντίδα, ενώ αντίστροφα επιφέρουν περιορισμένη επιβράβευση.

Οι μελετητές θεωρούν ότι ένας σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της βίας είναι και το άγχος για το οποίο ο Freud υποστηρίζει ότι γεννιέται από την απειλή της ψυχικής και σωματικής ακεραιότητας του ατόμου. Επιπλέον, ένα σημαντικό αίτιο εκδήλωσης ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί και η μη ικανοποίηση της επιθυμίας για αναγνώριση του εαυτού. Η μη αναγνώριση του εαυτού από τον άλλον συνιστά την πιο βασική, ίσως, μορφή προσβολής του εγώ. Είναι ευδιάκριτες εδώ αναμφίβολα οι συνέπειες, τις οποίες μπορεί να έχει η απορριπτική συμπεριφορά των γονέων προς τα παιδιά τους, ως προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Ως προς την εκδήλωση της γονεϊκής βίας, πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να πούμε ότι αυτή περιγράφεται μέσα από τρία διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο αφορά την ενδοατομικότητα και τις λειτουργίες του ψυχικού οργάνου σε σχέση με την διαταραχή και την διαφορετικότητα της ερμηνείας, που προκύπτει από την κοινωνιοβιολογική θεώρηση, την συμπεριφορολογική παρουσίαση και την ψυχαναλυτική διεξόδυση στους παράγοντες της. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην διεύρυνση του ενδοατομικού σε λειτουργίες του ψυχικού οργάνου, σε σχέση με την κοινωνική μάθηση μέσα στην οικογένεια, το μέγεθός της, τη σχέση των γονέων – συζύγων, την άσκηση των ρόλων, τις συγκρούσεις, τις ματαιώσεις, την επιθετικότητα και την κακοποίηση. Το τελευταίο επίπεδο αφορά στα γενικά συστήματα μέσα στα οποία δραστηριοποιείται το ενδοατομικό, σε λειτουργίες του ψυχικού οργάνου που δέχονται έμμεσες επιδράσεις από θρησκευτικές, πολιτισμικές, κοινωνικές, φυλετικές και οικονομικο-πολιτικές κουλτούρες. Το επίπεδο αυτό εκφράζεται με το εισόδημα, τη

---

⁴⁹Burgess A. Hartman C. &Mc Cormanck A., «Abused to Abuser:Antecedents of socially deviant behaviors», *American Journal of Psychiatry*, Vol 144 (11), 1987, p. 1431-1440.

μόρφωση, την κοινωνική τάξη και το επαγγελματικό γίνεσθαι του ατόμου. Η αναπαραγωγή της γονεϊκής βίας⁵⁰ έχει σαν χώρο εκμάθησης τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Μέσω αυτών μεταβιβάζονται κοινωνικές αξίες⁵¹, όπως η νομιμοποίηση της βίας σαν μέσο επιβολής πειθαρχίας. Και στο σημείο αυτό να αναφερθούμε σε ένα άλλο στοιχείο της οικογενειακής πραγματικότητας, το οποίο σχετίζεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τα ανήλικα μέλη της. Το στοιχείο αυτό δεν είναι άλλο από τη μορφή της οικογένειας, αν δηλ. οι δύο γονείς ζουν μαζί ή έχουν πάρει διαζύγιο κ.ο.κ. Οι έρευνες αποδεικνύουν ότι ο αριθμός των ανηλίκων, που βρίσκονται στη φυλακή ή προσάγονται σε δίκη και προέρχονται από διασπασμένα σπίτια, είναι σαφώς μεγαλύτερος από εκείνο των ανηλίκων που προέρχονται από σπίτια, τα οποία είναι συγκροτημένα.⁵² Πολλοί μελετητές όμως, προβάλλουν το αντεπιχείρημα ότι υπάρχουν καλές «διασπασμένες» οικογένειες και κακές «οργανωμένες» οικογένειες. Σύμφωνα με τον Johnson (1968)⁵³ οι «διασπασμένες οικογένειες» λαμβάνονται ως παράδειγμα από την εγκληματολογικές έρευνες απλά επειδή δίνουν τη δυνατότητα να μετρήσουμε με μεγαλύτερη ευκολία «μεγέθη», όπως η ποιότητα των σχέσεων γονέων- παιδιών, τα οποία, έτσι κι αλλιώς, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Να κλείσουμε τη συγκεκριμένη ενότητα, αναφέροντας ότι η μελέτη του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα αποκαλύπτει ότι όσες ευσυνειδήτες προσπάθειες έχουν γίνει προσκρούουν σε βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις αναφορικά με το ρόλο και την προστατευτική δύναμη της οικογένειας, οι οποίες καθιστούν δύσκολη την παραδοχή ότι η ελληνική οικογένεια αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα.

---

⁵¹Σύμφωνα με τον Black, άτομα που έχουν γίνει θύματα χρησιμοποιούν ως απάντηση τη βία, την κλοπή ή το βανδαλισμό ως μια μορφή διευθέτησης της εσωτερικής σύγκρουσης. Black J.D., «Crime as Social Control», *American Sociological Review*, Vol. 48, 1994, p.34-45.

⁵²Heck C., Walsh A., «The Effects of Maltreatment and Family Structure on Minor and Serious Delinquency», *International Journal of Offender and Comparative Criminology*, Vol 44 (2), 2000, p. 179.

⁵³Johnson, B. & Morse H.A, «Injured children and their parents», *Children* vol 15, 1968, pp 147-152. Σε έρευνα που έγινε με βάση στατιστικά στοιχεία που έχουν ληφθεί από τη Εθνική Στατιστική Υπηρεσία και προέρχονται από τα τέσσερα Ιδρύματα Αγωγής στην Ελλάδα τις χρονιές 1980-1983 καταδεικνύεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό από τους τροφίμους των ιδρυμάτων προέρχονται από διαλυμένες ή εν διαλύσει οικογένειες. Συγκεκριμένα: (α) το έτος 1980, από τους 152 συνολικά τροφίμους των ιδρυμάτων, οι 32 προέρχονται από διαλυμένες ή εν διαλύσει οικογένειες, (β) το έτος 1981, από 115 τροφίμους οι 16 ήταν παιδιά ανάλογων οικογενειών, (γ) το έτος 1982, από 117 συνολικά τροφίμους οι 183 προέρχονταν από τέτοιες οικογένειες και (δ) το έτος 1983, από 119 συνολικά τροφίμους οι 25 προέρχονταν επίσης από τέτοιες οικογένειες. Φραντζεσκάκη Ι., «Το πρόβλημα των παιδιών-θυμάτων της βίας στην οικογένεια και προτεινόμενα μέτρα προς αντιμετώπιση», *Θυματολογικά* 1, 1990 σελ 52-53.

β) Σωματική κακοποίηση⁵⁴

Η σωματική κακοποίηση⁵⁵ ορίζεται ως η ηθελημένη μη τυχαία χρήση βίας, που έχει σαν σκοπό να προκαλέσει πόνο, τραύματα(εγκαύματα, κατάγματα άκρων κλπ) ή να καταστρέψει ή ακόμη και να θανατώσει το θύμα.

Δύο είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τη σωματική τιμωρία από τη σωματική κακοποίηση. Σωματική τιμωρία θεωρείται μια επιτρεπτή πράξη βίας στα πλαίσια του γονεϊκού ρόλου. Ενώ ως σωματική κακοποίηση εκλαμβάνονται οι πράξεις βίας από τον γονέα/κηδεμόνα προς το παιδί, οι οποίες ξεπερνούν τα επιτρεπτά από το νόμο και τα κοινωνικά ήθη όρια και εκθέτουν το παιδί σε αυξημένο κίνδυνο τραυματισμού. Χαρακτηριστικό στη μεταξύ των δύο φαινομένων σχέση είναι ότι τις περισσότερες φορές, η σωματική τιμωρία δεν καταλήγει σε κακοποίηση, ενώ η κακοποίηση τις περισσότερες φορές αρχίζει ως συνήθης σωματική τιμωρία.

---

⁵⁴Κατά την άποψή μας, η σωστή μέτρηση της παιδικής κακοποίησης/παραμέλησης είναι ένας στόχος υψίστης σημασίας για κάθε κοινωνία. Δεδομένου του εξαιρετικά μεγάλου σκοτεινού αριθμού αυτών των αδικημάτων πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για τη σωστή αποτίμηση του φαινομένου και τούτο: α) Για ν' ασκηθεί μία ορθή αντεγκληματική πολιτική με την κατανομή των απαραίτητων κονδυλίων για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Είναι, πάντως, γεγονός ότι το θέμα αυτό έχει προτεραιότητα σε σχέση με τη φροντίδα για τα θύματα άλλων εγκληματικών συμπεριφορών. β) Για τη σωστή ενημέρωση και πληροφόρηση των γονέων και όσων ασχολούνται με τα παιδιά ως προς την ακριβή έκταση αλλά και ένταση του φαινομένου. Τα γεγονότα αυτά συμβαίνουν, συνήθως, πίσω από ερμητικά κλεισμένες πόρτες που για να ανοιχθούν χρειάζεται μία συνεχής και συντονισμένη προσπάθεια ενημέρωσης. Πρέπει, πάντως, να παραδεχθούμε ότι η μέτρηση αυτού του φαινομένου είναι εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Τα προβλήματα βρίσκονται, κυρίως, στο τι συνιστά κακοποίηση παιδιού αλλά και στο πώς θα μετρηθεί. Ως προς τον ορισμό, αυτό, ποικίλλει διαχρονικά αλλά και από τόπο σε τόπο. Μία συμπεριφορά που θεωρείται ως κακοποίηση στη Σουηδία, δεν αντιμετωπίζεται ως τέτοια στις χώρες της Νοτιανατολικής Ασίας. Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας, για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της παιδικής κακοποίησης απαιτεί την ύπαρξη συνεχούς σκληρής μεταχείρισης. Στις μέρες μας, ο ορισμός έχει διευρυνθεί και περιλαμβάνει εκτός της σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης και την ψυχολογική και λεκτική. Ο σωστός προσδιορισμός του τι είναι παιδική κακομεταχείριση θα μας βοηθήσει στο να τη μετρήσουμε σωστά ώστε να μην εμφανίζονται οι αποκλίσεις που παρουσιάζονται σήμερα. Εξάλλου, η ανάγκη του να μη στηριζόμαστε απλά και μόνο στα στοιχεία που δίνουν οι επίσημοι οργανισμοί και υπηρεσίες προστασίας του παιδιού είναι εμφανής. Στις μέρες μας διαθέτουμε ευέλικτα μεθοδολογικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να έχουμε μια πιο αντικειμενική εικόνα κατάστασης χωρίς να είναι ανάγκη να προστρέχουμε σε πολυέξοδες και χρονοβόρες έρευνες. Για να ξεκινήσει σωστά όμως, αυτή η προσπάθεια πρέπει να γίνει αποδεκτός, ένας minimum ορισμός για το τι αποτελεί παιδική κακοποίηση αλλά και παραμέληση. Διότι, εκτός των άλλων, υπάρχει και η αρχή της νομιμότητας, η οποία απαιτεί όπως το αδίκημα προσδιορίζεται με σαφήνεια και ακρίβεια ώστε ο πολίτης να γνωρίζει τα όρια των δικαιωμάτων του και τότε η συμπεριφορά του παραβαίνει το νόμο. Μαγγανάς Α. «Διεθνές Συμπόσιο Ψυματολογίας»: Προβλήματα και προοπτικές», στο *Ποιν. Δικαιοσύνη* 12/2002, έτος 5, σελ.1310-1317.

⁵⁵Η σωματική κακοποίηση μπορεί να διακριθεί στις ακόλουθες μορφές: 1) φυσική σωματική κακοποίηση ενός παιδιού: είναι πράξη που τελείται από τον γονιό ή πρόσωπο που υποκαθιστά ως κηδεμόνας τον γονιό, η οποία έχει σαν αποτέλεσμα σωματική βλάβη ή τραυματισμό του παιδιού, ενώ και ο θάνατος μπορεί να προκύψει από την επαναλαμβανόμενη βιαιοπραγία. Cook M. & Howells E., *Adult Sexual Interest in Children*, Sage Publ.1981 p. 8. 2) Τραυματισμός πρωταρχικά προκαλούμενος από μια πράξη η οποία: α) θέτει σε σημαντικό κίνδυνο την ασφάλεια του παιδιού, β) διαταράσσει σε μεγάλο βαθμό τη σωματική λειτουργικότητα του παιδιού, προσωρινά ή μόνιμα, ή γ) συμπληρώνεται από φυσική/σωματική απόδειξη, σε ένα συνεχές πρότυπο ανεξήγητων τραυματισμών, Lawin Giardino P.A, Christian W.C & Giardino R.E., *Practical Guide to the Evaluation of Child Abuse and Neglect*, Sage Publications, Pennsylvania, 1997, p.5

Η προμελετημένη δηλητηρίαση, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τον εξαναγκασμό σε λήψη φαρμάκων, αλκοόλ ή άλλων βλαβερών ουσιών εξετάζεται επίσης στις περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης. Υπό μια άλλη διατύπωση, θα λέγαμε ότι η σωματική κακοποίηση περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμό ή κάκωση διαφορετικής σοβαρότητας, που δεν οφείλονται σε ατυχήματα.⁵⁶ Η κάκωση, στην περίπτωση της κακοποίησης παιδιού, μπορεί να είναι μια ή πολλές, παρατηρούνται δε με μεγαλύτερη συχνότητα στο κεφάλι και στα άκρα του παιδιού, δηλαδή στα ακάλυπτα μέρη του σώματος.

Για λόγους μεθοδολογικούς, θα διακρίνουμε τη σωματική κακοποίηση σε αυτή που εκδηλώνεται μεταξύ των συζύγων και σε αυτή που προέρχεται από τους γονείς και προσβάλλει τα παιδιά. Επίσης, και εξαιτίας του αντικειμένου της παρούσας μελέτης, θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην σωματική κακοποίηση των παιδιών από τους γονείς τους, αφού πρώτα εξετάσουμε την εκδήλωση βίας μεταξύ του ζεύγους.

Η πρόσφατη βιβλιογραφία⁵⁷ καταδεικνύει ότι η ενδοοικογενειακή βία δεν είναι ένα ανεξάρτητο φαινόμενο, το οποίο εκδηλώνεται εκτός του πλαισίου της καθημερινής ζωής.⁵⁸ Ο Ζακ Σελόζ⁵⁹, παρατηρεί χαρακτηριστικά ότι, αν και ο σύγχρονος τύπος της μικρής «πυρηνικής» οικογένειας παρουσιάζει σοβαρά πλεονεκτήματα προσαρμογής στις σύγχρονες συνθήκες συμβίωσης και επιβίωσης, υστερεί στην ανθεκτικότητά του απέναντι στα προβλήματα που οδηγούν τους συζύγους στην απόφαση του διαζυγίου.

Σύμφωνα με μελέτες του Straus⁶⁰, αναφέρεται ότι ζευγάρια, τα οποία εκφράζουν την όποια δυσαρέσκεια τους μέσα στο γάμο λεκτικά, έχουν περισσότερες πιθανότητες να εκδηλώσουν έμπρακτη, σωματική βία μεταξύ τους. Από την άλλη μεριά, ο

---

⁵⁶ Αγάθωνος – Γεωργόπουλου Ε. & Τσαγκάρη Ε., *Εγχειρίδιο για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα, 1999, σελ. 75

⁵⁷ Ο Kempe χρησιμοποίησε τον όρο «χτυπημένο παιδί» σε μια επιστολή του προς την Αμερικάνικη Ακαδημία της Παιδιατρικής, το 1961, για να περιγράψει μικρά παιδιά που ήταν θύματα σοβαρής σωματικής κακοποίησης. Το «σύνδρομο του χτυπημένου παιδιού» θεωρήθηκε ως μια κλινική κατάσταση (με διαγνώσιμα φυσικά και ιατρικά συμπτώματα) προκαλούμενη από την σκόπιμη φυσική-σωματική βιαιοπραγία του γονιού ή κηδεμόνα (πλέον, ο όρος «χτυπημένο παιδί» περιγράφει ένα παιδί με επαναλαμβανόμενα τραύματα σε πολλαπλά οργανικά συστήματα), Giardino P.A, Christian W.C & Giardino R.E., 1997, p. 21. Ο όρος «σύνδρομο του χτυπημένου παιδιού» έδωσε γρήγορα τη θέση του στους όρους παιδική κακοποίηση, παιδική κακομεταχείριση, παιδική κακοποίηση και παραμέληση. Gelles J.R, & Lancaster B.J., 1987, p. 19

⁵⁸ Bell D.J., *The Victim- Offender Relationship: A Determinant Factor in Police Domestic Dispute Dispositions*, The Haworth Press, 1988, p.87

⁵⁹ Ζακ Σελόζ, *Αυτονομείστε με*, στο Μπεζέ Λ. *Βία στο σχολείο και η βία του σχολείου Τρεις παρανοήσεις και πολλά ερωτηματικά*, Ελληνικά Γράμματα, 1990, σελ. 7

⁶⁰ Straus M. A., «Leveling Civility, and Violence in the Family», *Journal of Marriage and the Family*, Vol 36, 1974, p.13-29

Ο'Brien⁶¹ παρατηρεί ότι χωρισμένοι γονείς αναφέρουν σε ποσοστό 15% την άσκηση σωματικής βίας ως κύρια αιτία του διαζυγίου. Σύμφωνα πάλι με την ίδια μελέτη, η χρονική διάρκεια του γάμου, δεν φαίνεται να συνδέεται με τον βαθμό εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Οι μελέτες του Levinger⁶², έρχονται να συμπληρώσουν ότι το ποσοστό των γυναικών, οι οποίες στήριζαν την έκδοση του διαζυγίου σε λόγους άσκησης σωματικής βίας, είναι συντριπτικά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των ανδρών (36.8% έναντι μόλις 3.3%). Σε ανάλογο πνεύμα κινούνται και οι διαπιστώσεις του Flynn, που σε μελέτη του για κακοποιημένες γυναίκες αναφέρει ότι σχεδόν όλες είχαν καταφύγει στην αστυνομία για βοήθεια.

Επιπλέον, ο Straus σε μεταγενέστερες μελέτες του⁶³ σημειώνει ότι σε περιπτώσεις εκδήλωσης βίας στο ζευγάρι, οι περιπτώσεις σωματικού τραυματισμού της γυναίκας είναι πολύ περισσότερες. Ο ίδιος σημειώνει πως υπάρχει ένας θετικός συσχετισμός ανάμεσα στη λεκτική επιθετικότητα και στην εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, ενώ η μόρφωση φαίνεται να μην έχει καμία επίδραση στα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης, αν ο σύζυγος έχει τον τελικό λόγο σε όλες τις αποφάσεις, τότε υπάρχουν τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες εκδήλωσης βίας, απ' ό,τι αν και οι δύο σύζυγοι συμμετέχουν εξίσου στη λήψη των αποφάσεων.

Όσον αφορά τώρα στην επίδραση που μπορεί να έχει η βίαιη σχέση των γονέων στη διαμόρφωση παραβατικής προσωπικότητας των παιδιών, σύμφωνα με του Mc Cord (1979) Maguinetal (1995) αυτή αυξάνεται ανάλογα με τη συχνότητα εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς, την ένταση της εκδηλωθείσας βίας και τον συνδυασμό της βιαιότητας με ξυλοδαρμό. Επίσης, σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζει και το κατά πόσον παραμένει μακροχρόνια άλυτο το πρόβλημα, το οποίο προκαλεί την εκδήλωση βίας, αλλά και το κατά πόσον η αιτία της γονεϊκής σύγκρουσης σχετίζεται με την διαπαιδαγώγηση και τη συμπεριφορά των παιδιών.

Ένας λόγος που εξηγεί την βίαιη συμπεριφορά του πατέρα προς τη σύζυγο, λόγος που ερμηνεύει εν μέρει και την αντίστοιχη βίαιη συμπεριφορά προς το παιδί, είναι η αναπαραγωγή τραυματικών βιωμάτων της δικής του παιδικής ηλικίας με «φυσικότητα», χωρίς σαφή εικόνα των πραγματικών δεδομένων, τα οποία και αδυνατεί

---

⁶¹ O'Brien, J. E., «Violence in divorce- prone families», *Journal of Marriage and the family*, Vol 33, 1971, p.692-698.

⁶²Levinger G., «Physical abuse among applicants for divorce», in Steinmetz S. K & Straus M. A (eds.), *Violence in Family*, New York: Harper and Row, 1974, p.85-88

⁶³Straus M A., «Ordinary violence, child abuse, and wife beating: What do they have in common?» in Finkelhor D., Gelles R, .Hotaling G & Straus M, *The dark side of families*, Sage, 1984

να αξιολογήσει. Αν αναλογιστούμε δε το γεγονός ότι η γνώση για το πρόσωπο του πατέρα μεταφέρεται στο παιδί μέσα από τη μητέρα και τη συναισθηματική σήμανση που έχει για αυτήν, τότε μπορούμε να αναλογιστούμε ποιες συνέπειες μπορεί να έχει η κακοποίησή της από τον πατέρα τόσο για την διαπροσωπική τους σχέση, αλλά και το σημαντικότερο για την διαπροσωπική σχέση του καθενός με τα παιδιά.

Με ποιες μορφές όμως μπορεί να εκδηλώνεται η σωματική κακοποίηση των παιδιών; Ποιες προϋποθέσεις⁶⁴ πρέπει να συντρέχουν για να μπορούμε να μιλάμε για την ύπαρξή της;

Ο κατάλογος που ακολουθεί, παρουσιάζει ενδεικτικά κάποια βασικά στοιχεία, τα οποία δημιουργούν υποψία σωματικής κακοποίησης ή άσκησης σωματικής βίας:⁶⁵

1. Ανεξήγητες κακώσεις ή εγκαύματα, ιδιαίτερα όταν αυτά εντοπίζονται κατ' επανάληψη.
2. Απίθανες δικαιολογίες, για την ερμηνεία αυτών των κακώσεων.
3. Άρνηση να συζητηθεί το θέμα των κακώσεων.
4. Περιοχές του τριχωτού της κεφαλής χωρίς τρίχωμα.
5. Κακώσεις χωρίς ιατρική αντιμετώπιση.
6. Υπερβολική τιμωρία του παιδιού από τους γονείς του ή από άλλα πρόσωπα φροντίδας.
7. Φόβος εκ μέρους του παιδιού για τυχόν επικοινωνία του σχολείου ή άλλου υπεύθυνου με τους γονείς του.
8. Αποφυγή εκ μέρους του παιδιού της σωματικής επαφής με άλλους.
9. Ζεστή ένδυση του παιδιού στα άκρα, ακόμη και όταν έχει καλό καιρό.
10. Το παιδί φοβάται ή καθυστερεί όσο μπορεί να γυρίσει σπίτι μετά το σχολείο.
11. Το παιδί φοβάται την παροχή ιατρικής βοήθειας.
12. Αυτοκαταστροφικές τάσεις του παιδιού.
13. Επιθετικότητα του παιδιού προς τρίτους και
14. Επανειλημμένες αποδράσεις του παιδιού από την οικογένεια ή από άλλο πλαίσιο ζωής.

---

⁶⁴Ένας άλλος παράγοντας που προδιαθέτει για σωματική κακοποίηση είναι η προσωπικότητα ή φυσικά χαρακτηριστικά του παιδιού. Τα χαρακτηριστικά που παρατίθενται πιο συχνά και συνδέονται με την κακοποίηση είναι η προωρότητα και κάποιας μορφής αναπηρία του παιδιού. Breslau, Staruch, & Mortimer, 1982. White, in Giardino P.A, Christian W.C & Giardino R.E., οπ.π., 1997, p. 15

⁶⁵Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. & Τσαγκάρη Μ., 1999

Έρευνα, η οποία διεξήχθη σε παιδιά Α΄ και ΣΤ΄ δημοτικού στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας⁶⁶, κατέδειξε ότι η χρήση σωματικής τιμωρίας, με τη μορφή του ξύλου, είναι ευρέως διαδεδομένη σε ποσοστό 65.5 %. Σύμφωνα με στοιχεία της ίδιας έρευνας, τα αγόρια είχαν διπλάσια πιθανότητα να τιμωρηθούν σωματικά από τα κορίτσια, τα μικρότερα παιδιά (Α΄ δημοτικού) είχαν τριπλάσια πιθανότητα από τα μεγαλύτερα παιδιά (ΣΤ΄ δημοτικού) και τα παιδιά με αδέρφια είχαν διπλάσια πιθανότητα από τα μοναχοπαίδια!

Αξίζει να παρατηρήσουμε το οξύμωρο του γεγονότος ότι, αν και το 90% των γονιών πιστεύουν ότι η σωματική τιμωρία είναι δυνατόν να κλονίσει τη σχέση γονιού-παιδιού και να καλλιεργήσει στο παιδί φόβο, κατάθλιψη και άλλα ψυχολογικά προβλήματα, αυτά ακριβώς τα κρούσματα χρήσης σωματικής βίας εμφανίστηκαν αυξημένα.

Αν και πρόσφατες μελέτες ισχυρίζονται ότι η επίδραση της κακομεταχείρισης των ανηλίκων στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους τους έχει αντιμετωπιστεί με μια δόση υπερβολής, τυγχάνει ευρείας αποδοχής η άποψη ότι η κακομεταχείριση των παιδιών από τους γονείς τους αυξάνει την πιθανότητα για μελλοντικά συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα, τα οποία και θα διαμορφώσουν την εγκληματική προσωπικότητα.⁶⁷

Πώς ερμηνεύεται όμως συναισθηματικά και ψυχολογικά η άσκηση σωματικής βίας;

Εκλαμβάνοντας την άσκηση σωματικής βίας ως μορφή καταπίεσης, να ξεκινήσουμε από την αρχική ανησυχία των γονέων, να διαμορφώσουν κάποιο προστατευτικό πλέγμα γύρω από τα παιδιά τους, ανησυχία η οποία αγγίζει τα όρια της υπερβολής. Δύο από τους πρωταρχικούς στόχους της καταπίεσης είναι να απομονώσουν και να ελέγξουν την ανάπτυξη των ανθρώπων. Σχετικά με την καταπίεση των παιδιών, ο Goldenberg (1987:5) έγραψε:⁶⁸ «Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις στα «προβλήματα» που παρουσιάζουν οι έφηβοι κατευθύνονταν πάντα προς τον περιορισμό του εφήβου, με την ελπίδα και την πεποίθηση ότι ελέγχοντας και/ ή αλλιώς περιορίζοντας την συμπεριφορά του/ της, θα διευκολυνθεί η διαδικασία με την οποία οι υπάρχοντες κοινωνικοί θεσμοί θα μπορέσουν αποτελεσματικά να θεραπεύσουν τα

⁶⁶ Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. & Τσαγκάρη Μ., 1999

⁶⁷ Heck C., Walsh A., «The Effects of Maltreatment and Family Structure on Minor and Serious Delinquency», *International Journal of Offender and Comparative Criminology*, Vol 44 (2), 2000, p.178

⁶⁸ Regolli R.M. & Hewitt J.D, *Delinquency in Society :A child –centered approach*, Mc Graw –Hill Inc. 1991, p. 153

οποιαδήποτε προβλήματα θεωρούνται ενδημικά ... Υπονοούμενες μέσα στα πλαίσια της παραδοσιακής... αντίληψης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι, είναι οι παρακάτω υποθέσεις, πάνω στις οποίες βασίζονται οι περισσότερες σχέσεις νεολαίας-ενηλίκων: Πρώτον, ότι η εφηβεία... είναι μία ιδιαίτερα στρεσογόνος περίοδος, η οποία είναι τόσο παγκόσμια στην φύση της όσο και προβλέψιμη στην έφοδο. Δεύτερον, ότι οι παραβατικές, μη-συμμορφούμενες, ή αποκλίνουσες πράξεις από εφήβους είναι τόσο το αποτέλεσμα, όσο και τα συγκεκριμένα συμπτώματα μίας ανεπαρκούς, ατελούς, ή παθολογικής κοινωνικοποίησης και τρίτον, ότι οι υπάρχουσες κοινωνικές αξίες δεν είναι μόνο βάσιμες, αλλά επίσης υποστηρικτικές της ατομικής και συλλογικής αυτό-αποφασιστικότητας και αυτο-πραγματοποίησης».

Οι γονείς, λοιπόν, εκλαμβάνουν τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης. Ο στόχος είναι να καταστείλουν το φαινόμενο της παιδικής παραβατικότητας. Αντί αυτού, εκπαιδεύουν τα παιδιά στις «προέννοιες της παρέκκλισης», μέσα από τη δευτερογενή μαθησιακή διαδικασία, με εχθρικές και επιθετικές συμπεριφορές. Η επανάληψη της σωματικής κακοποίησης του παιδιού, με το περιστασιακό πρόσχημα της τιμωρίας από το γονέα, που το «ξυλοφορτώνει», γιατί για παράδειγμα ο δάσκαλος του έκανε παράπονα ότι ήταν άτακτος στο σχολείο, εκπαιδεύει το παιδί με φυσικό πρότυπο για μίμηση.⁶⁹

Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εκλογίκευση της χρήση σωματικής βίας εκ μέρους των γονέων, παίζουν και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις και καταστάσεις που είχαν βιώσει οι ίδιοι σαν παιδιά. Ο «*ψυχικός τραυματισμός*» των γονέων μεταφέρεται ως έκφραση ψυχοπαθολογίας στα παιδιά. Πώς όμως την ερμηνεύει το παιδί την άσκηση σωματικής βίας εις βάρος του;

Υπάρχουν δύο εκδοχές ως προς αυτό. Σύμφωνα με την πρώτη, το παιδί αντιμετωπίζει την άσκηση σωματικής βίας εκ μέρους των γονέων του σαν «δίκαιη» και πολλές φορές επιβεβλημένη, με τη δικαιολογία ότι έτσι μαθαίνει «να μην επαναλαμβάνει τα λάθη του». Στην περίπτωση της δικαιολογημένης τιμωρίας, διακρίνεται η λογική στήριξη της πράξης, η οποία είναι ενταγμένη μέσα στη βασική μαθησιακή διαδικασία και η οποία δεν παρεκκλίνει από την λογική πρόταση: «*θα φας ξύλο αν δεν είσαι ήσυχος*». Στη περίπτωση αυτή, όπως υποστηρίζουν σε μελέτες τους οι

---

⁶⁹ Δροσίνου Χ. Μ., *Οργάνωση & Μηχανισμοί της Παιδικής Παραβατικής μέσα από Κοινωνικές & Ψυχολογικές Δομές*, Διδ. Διατρ., 1998, σελ. 229
Δροσίνου Χ. Μ., *οπ.π.*, 1998, σελ. 230

Klein. I. & Jannof- Bulman, R. (1996)⁷⁰ και Parrish J. (1996), η μάθηση μέσα από την τιμωρία, λειτουργεί αντικειμενικά και με άμεση αναγνώριση της από τον ίδιο τον τιμωρούμενο -η.

Στη δεύτερη εκδοχή, ο τιμωρούμενος-η δεν συμφωνεί με την τιμωρία που αποφασίζει να του επιβάλει ο «ισχυρός ενήλικας» και την εκλαμβάνει ως «άδικη». Αυτό το γεγονός δεν του επιτρέπει να δώσει μια λογική εξήγηση για «το κακό που έκανε και γιατί πρέπει να τιμωρηθεί για να μάθει». Η άγνοια της λανθασμένης συμπεριφοράς, καθιστά «μη λογική» την επιβολή και εκτέλεση της τιμωρίας, η οποία παραπέμπει στη δευτερογενή μαθησιακή διαδικασία με πλήρη ανάπτυξη παραβατικών στοιχείων στην οργάνωση της συμπεριφοράς. Οι έρευνες που διεξήγαγαν οι Loeber R.& Stouthamer-Loeber M.⁷¹ απέδειξαν ακριβώς την αλήθεια των παραπάνω, αφού από τις οκτώ περιπτώσεις, που διερευνήθηκαν, στις πέντε τουλάχιστον εντοπίστηκε στενή σχέση ανάμεσα στο άδικο της γονεϊκής τιμωρίας και στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς.

Υπό το πρίσμα αυτής της δεύτερης εκδοχής, η ανάγκη του παιδιού για αγάπη από τους γονείς και η απειλή να χαθεί αυτή (αν δεν είναι φρόνιμο), αποτελεί τη βάση διαπραγμάτευσης μιας σειράς τιμωριών που χαρακτηρίζονται – κατά κύριο λόγο- από ψυχολογική κακοποίηση.⁷² Το άγχος, η ψυχολογική πίεση, οι ενοχές από την ετεροχρονισμένη τιμωρία, οδηγούν τα παιδιά σε μειωμένη αντίσταση στους πειρασμούς της απόκλισης.

Οι απόψεις της επιστημονικής κοινότητας, ως επί το πλείστον, συνηγορούν με τα παραπάνω. Πράγματι αναγνωρίζεται⁷³ ότι υπάρχει μια θετική συνάφεια ανάμεσα στην εκτεταμένη χρήση της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς στο σπίτι και στους υψηλούς βαθμούς επιθετικότητας των παιδιών τους έξω από το σπίτι. Σύμφωνα με τα δεδομένα που υπάρχουν μέχρι σήμερα, η σωματική βία (ηθελημένη πρόκληση πόνου στο παιδί) μπορεί παροδικά να καταστείλει την όποια ανεπιθύμητη συμπεριφορά, αλλά μακροπρόθεσμα τα αποτελέσματα είναι κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικά. Αυτό που το παιδί φαίνεται να μαθαίνει είναι ότι όποιος έχει τη δύναμη, έχει και το δίκιο. Ενήλικοι

---

⁷⁰Klein. I. & Jannof- Bulman, R., «Some Clues to Coping among survivors of child Abuse», *Child Abuse & Neglected*, vol. 20, 1996, p. 45- 54

⁷¹Loeber R.&Stouthamer- Loeber M., «Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency», in Tonry M. & Morris N. (Eds), *Crime & Justice: An annual review of research*, Vol. 7, 1986, Chicago: University of Chicago Press, p.53-68

⁷²Δροσίνου Μ., *οπ.π.*, 1998, σελ. 230

⁷³Herbert M., «Ψυχολογικά Προβλήματα», *Εφαρμοσμένη Ψυχολογία*, Ελληνική επιμέλεια: Παρασκευόπουλος Ι., 1998, σελ. 119

εγκληματίες έχουν πέσει πιο συχνά θύματα επιθέσεων των ενηλίκων, όταν ήταν οι ίδιοι παιδιά, απ' ό,τι οι υπόλοιποι και αυτές οι επιθέσεις υπήρξαν σκληρότατες και ύπουλες.⁷⁴

Όπως επισημαίνεται από τη μελέτη των Zingraff M. T., Leiter J, Myers K.A & Johnson M.C (1993)⁷⁵ δεν απορρίπτεται η υπό όρους συσχέτιση των πρακτικών γονικής ανατροφής (στις οποίες εντάσσεται και η άσκηση σωματικής βίας) με την εκδήλωση αντικοινωνικών μορφών συμπεριφοράς.

Από την άλλη πλευρά, παρόλο που ο ρόλος του παράγοντα της κληρονομικότητας στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς είναι δύσκολο να μετρηθεί, μελέτες⁷⁶ αποδεικνύουν ότι τυποποιημένες μορφές δυσλειτουργίας του μηχανισμού της ενδοοικογενειακής επικοινωνίας, όπως επιθετικότητα και φυγή, αποτελούν παράγοντες πρόβλεψης εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι Loeber R. & Stouthamer-Loeber M.⁷⁷ μιλώντας, επίσης, για τις γονεϊκές πρακτικές ανατροφής (family management), παρατηρούν ότι η σωματική τιμωρία έχει συχνά συνδεθεί και με προβλήματα επικοινωνίας των παιδιών και ότι η κακοποίηση των παιδιών αντιμετωπίζεται σαν προάγγελος εγκληματικής συμπεριφοράς. Επίσης, επισημαίνουν ότι όσο μικρότερη είναι η ηλικία των παιδιών που πέφτουν θύματα άσκησης σωματικής βίας, τόσο μεγαλύτερη είναι και η επίδραση αυτής στην μελλοντική εκ μέρους τους εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι η άσκηση σωματικής βίας εις βάρος των ανηλίκων, αναμφισβήτητα αυξάνει τις πιθανότητες για εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους τους στο μέλλον, ωστόσο ο βαθμός της αλληλεπίδρασης εξαρτάται από παράγοντες όπως η ηλικία του παιδιού, η ένταση της ασκούμενης σωματικής βίας, οι λόγοι για τους οποίους ασκείται αυτή καθώς και το πώς τους εκλαμβάνει το παιδί κλπ.

γ) Σεξουαλική κακοποίηση

Αν και η μορφή αυτή κακοποίησης⁷⁸ προσβάλλει, όπως και η σωματική, τόσο την ψυχή όσο και το σώμα του παιδιού, διαφοροποιείται εξαιτίας της αιμομικτικής σχέσης

---

⁷⁴ Herbert M., 1998, σελ. 120

⁷⁵ Zingraff M.T., Leiter J Myers K. A, Johnson M.C, «Child maltreatment and youth fulproblem behavior», *Criminology* vol. 31, 1993, p. 173-202

⁷⁶ Loeber R., Stouthamer-Loeber M., *οπ.π.*, 1986, p. 34

⁷⁷ Loeber R., Stouthamer-Loeber M., *οπ. π.*, 1986 p. 41

⁷⁸ Οι ορισμοί για την σεξουαλική κακοποίηση και αιμομιξία είναι εξίσου ποικίλοι και πολυάριθμοι, όπως για τη σωματική κακοποίηση. Για παράδειγμα κατά τους α) Cook M. & Howells E.: «Σεξουαλική κακοποίηση ενός παιδιού είναι πράξη που τελείται από τον γονιό ή πρόσωπο που υποκαθιστά τον γονιό ως κηδεμόνας, η οποία έχει

που αναπτύσσεται και η αιτιολόγηση της μας οδηγεί στην αναζήτηση πολυπλοκότερων συσχετισμών. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρούν οι Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. και Τσαγκάρη Μ.⁷⁹, αν η σωματική κακοποίηση των παιδιών εξακολουθεί σήμερα να αποτελεί σε σημαντικό βαθμό μυστικό της ελληνικής οικογένειας, η σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί «το πιο καλά φυλαγμένο μυστικό», ενώ συχνά το πέπλο μιας παθολογικής οικογενειακής ή συλλογικής σιωπής καλύπτει το φαινόμενο για πάντα.

Προσπαθώντας να ορίσουμε την έννοια της σεξουαλικής κακοποίησης, αναφέρουμε τις παρατηρήσεις του καθηγητή κ. Μαγγανά⁸⁰, ο οποίος διακρίνει τις ενδείξεις που μπορεί να μαρτυρούν σεξουαλική κακοποίηση σε φυσικές ενδείξεις, όπως δυσκολία στο περπάτημα ή κάθισμα και σε ενδείξεις στη συμπεριφορά, όπως ασυνήθεις σεξουαλικές γνώσεις ή συμπεριφορά ασυμβίβαστη προς την ηλικία και την ανάπτυξη. Αλλού πάλι⁸¹, ορίζεται ως σεξουαλική κακοποίηση οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια γίνεται σε βάρος του παιδιού από άτομο μεγαλύτερο τουλάχιστον κατά πέντε χρόνια, η οποία αποσκοπεί σε σεξουαλική διέγερση του δράστη. Η ηλικία, όπου συγκεντρώνονται οι περισσότερες πιθανότητες για εκδήλωση σεξουαλικής παραβίασης είναι από τα 5 έως τα 12. Μεγαλύτερη συχνότητα⁸² εκδήλωσης του φαινομένου εντοπίζεται στο 11^ο

σαν αποτέλεσμα την σεξουαλική δραστηριότητα και πιθανώς ακόμη φυσικό τραυματισμό των γεννητικών οργάνων του παιδιού» Cook M. & Howells, *Adult Sexual Interest in Children*, Academic Press, 1981, p. 8

β) τον Porter R. «σεξουαλική κακοποίηση θεωρείται η ανάμιξη εξαρτημένων & εξελικτικά ανώριμων ατόμων (παιδιών και εφήβων) σε σεξουαλικές δραστηριότητες τις οποίες δεν κατανοούν πραγματικά, και για τις οποίες δεν είναι σε θέση να δώσουν πλήρη συγκατάθεση, ή δραστηριότητες οι οποίες παραβιάζουν τα κοινωνικά ταμπού των οικογενειακών ρόλων. Στις δραστηριότητες αυτές περιλαμβάνονται ο βιασμός, η παιδοφιλία και η αιμομιξία». Porter R., *Child Sexual Abuse within the Family*, Tavistock Publ., 1987, p.3. Επιπλέον, χαρακτηριστικά του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης, είναι η ανηλικότητα του παιδιού, η σχέση εξάρτησης ή εμπιστοσύνης μεταξύ δράστη και θύματος, η έλλειψη συνειδητής κατανόησης της έννοιας και του περιεχομένου της πράξης αυτής, άρα και η έλλειψη συνειδητής συναίνεσης του παιδιού. Οι πράξεις αυτές παραβιάζουν όχι μόνο τον αιμομικτικό φραγμό, αλλά και τις γενικότερες αντιλήψεις της κοινωνίας σχετικά με τις οικογενειακές σχέσεις και τα όρια των οικογενειακών ρόλων. Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε., 1998 σελ. 17-18.

⁷⁹Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. & Τσαγκάρη Μ., 1999, σελ. 83

⁸⁰Μαγγανάς Α., *Ειδικά Θέματα που αφορούν την κακοποίηση των παιδιών*, Εκδ. Αντ. Σάκουλα, Αθήνα, σελ. 161

⁸¹Γεωργούλας Στρ., 2000, σελ. 155

⁸²Η σεξουαλική κακοποίηση όπως επισημαίνεται από την Έκθεση του Α.Ε.Α παρατηρείται συνηθέστερα από γονείς τοξικομανείς και ιδιαίτερα αλκοολικούς. Υπολογίζεται ότι η χρήση οινοπνεύματος είναι ο σημαντικότερος, ίσως, παράγοντας που εξωθεί στην κακοποίηση, αφού έχει παρατηρηθεί στο 54% περίπου όλων των περιπτώσεων. Λέγεται χαρακτηριστικά ότι σε κάθε περίπτωση κακοποίησης το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να ερευνηθούν οι πραγματογνώμονες στην αυτοψία είναι το ψυγείο και το περιεχόμενό του σε οινοπνευματώδη ποτά. Συνήθως, τα παιδιά κακοποιούνται από τους γονείς, πρόσωπα επιφορτισμένα με την ανατροφή τους και γενικά πρόσωπα που ανήκουν στο περιβάλλον τους και τα εμπιστεύονται και λόγω της εξάρτησης τους από αυτό είναι δύσκολο να τους καταγγείλουν. Συνεπώς οι περιπτώσεις που βλέπουν το φως της δημοσιότητας είναι ελάχιστες δεδομένου ότι συχνά οι ίδιοι οι δικαιούμενοι προς υποβολή εγκλήσεως είναι ταυτόχρονα και δράστες. Ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας για να αναφερθεί το παιδί στην οδυνηρή του εμπειρία είναι ο φόβος ή η ανασφάλεια που αισθάνεται για το μέλλον, αφού θα επιστρέψει στο ίδιο περιβάλλον. Επιπροσθέτως, ειδικότερα για την σεξουαλική κακοποίηση – παραβίαση επειδή τα περισσότερα αδικήματα διώκονται κατ'έγκληση οι γονείς ανηλίκων, αποφεύγουν να υποβάλλουν εγκλήσεις φοβούμενοι την εμπλοκή των παιδιών τους στην ποινική διαδικασία, η

έτος, ωστόσο, η ηλικία των θυμάτων καλύπτει όλη την περίοδο της ανήλικης ζωής, από τη νεογνική περίοδο ως το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Να σημειώσουμε παρόλα αυτά ότι το 11^ο έτος δεν αποτελεί κατ' ανάγκη το χρονικό σημείο έναρξης της σεξουαλικής κακοποίησης, αλλά μπορεί να αποτελεί το χρόνο αποκάλυψης μιας διαδικασίας, η οποία μπορεί να έχει αρχίσει αρκετά νωρίτερα.

Επιπλέον, όπως επισημαίνεται από τις Αμπατζόγλου Γ., Ελευθερίου Ε.⁸³ με τον όρο «σεξουαλική κακοποίηση παιδιού» εννοούμε όλες τις σεξουαλικές σχέσεις, ολοκληρωμένες ή όχι, με ή χωρίς άλλη -φυσική- σωματική βία, που συμβαίνουν ανάμεσα σε ένα παιδί και- έναν οποιονδήποτε ενήλικα: «αυτό που καθιστά τις συγκεκριμένες σχέσεις κακοποιητικές είναι η εισβολή της ενήλικης σεξουαλικότητας σε μια ηλικία κατά την οποία το παιδί δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί σωματικά και ψυχικά, και συνεπώς να δώσει την ελεύθερη συγκατάθεσή του, ακόμα κι όταν αυτές φορούν την μάσκα της αγάπης, όπως μπορεί να συμβεί στο ενδοοικογενειακό πλαίσιο. Ότι χαρακτηρίζει την σεξουαλική κακοποίηση σε αυτό το πλαίσιο, δηλαδή τις αιμομικτικές σχέσεις, είναι επιπλέον η κατάχρηση της αυθεντίας εκ μέρους του ενήλικου φορέα της και η διαστροφή της αγάπης που συνδέεται με τον γονεϊκό-συγγενικό του ρόλο: το αποτέλεσμα είναι η κατάλυση κάθε έννοιας νόμου και διαφοράς γενεών, που οδηγεί το παιδί σε παράλυση και σύγχυση εξαιτίας της αδυναμίας του να εκτιμήσει την πραγματικότητα. Την κατάσταση περιπλέκει και επιβαρύνει και η συνακόλουθη διαταραχή των σχέσεων σε ολόκληρο το οικογενειακό σύστημα».

Το φαινόμενο⁸⁴ της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών έχει πολύ παλαιές ρίζες. Ιστορικά, το θέμα έχει προσεγγισθεί μέσα από την προοπτική της αιμομιξίας, ενώ μόνο από τη δεκαετία του '60 και εξής άρχισε να χρησιμοποιείται ο όρος «σεξουαλική

οποία ενδεχομένως θα συμβάλει στη δευτερογενή τους κακοποίηση και στον στιγματισμό τους. *Έκθεση του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας*, 2001, σελ 10.

⁸³Αμπατζόγλου Γ., Ελευθερίου Ε., «Η Δημιουργία Θεραπευτικού πλαισίου σε Περιπτώσεις Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών» στο Καλλινικάκη Θ., Επιμ. *Αιμομιξία και Θεραπευτικό Πλαίσιο*, Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού, 1987, σ.70

⁸⁴Τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής κακοποίησης αιμομιξίας αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την ιστορική βιβλιογραφική ανασκόπηση η σεξουαλική παιδική κακοποίηση περιγράφηκε μεταξύ του 1868 και του 1890 ως παρατηρήσεις που ενίσχυαν το ενδιαφέρον για τα παιδιά και οδήγησαν στη θεώρηση κι αντιμετώπιση της αιμομιξίας ως εγκληματικής πράξης, το 1908, στη Μεγάλη Βρετανία. Ωστόσο, οι επαγγελματίες/ειδικοί άργησαν πολύ να αναγνωρίσουν τη σεξουαλική κακοποίηση την οποία περιέγραφαν παιδιά, νέοι και ενήλικες, θεωρώντας την ως απλή φαντασίωση. Όπως επισημαίνεται από τον κοινωνιολόγο D. Finkelhor, το γυναικείο κίνημα, καθώς και το κίνημα παιδικής προστασίας θεωρούνται ως βασικοί άξονες αναγνώρισης του φαινομένου της "σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών". Finkelhor D. A., *Source book on Child Sexual Abuse*, 3rdPrint. Sage Publications, 1987, p.68 & 71-72

κακοποίηση παιδιών» για να καλύψει το σύνολο του περιεχομένου που αφορά τη σεξουαλική θυματοποίηση και εκμετάλλευση των παιδιών. Με την μελέτη αυτού του φαινομένου ασχολούνται διάφοροι κλάδοι της επιστήμης, αλλά με ιδιαίτερη έμφαση η ψυχανάλυση και η εγκληματολογία.

Μια σειρά από διεθνείς συμβάσεις, οι οποίες ρυθμίζουν τη διασφάλιση των συμφερόντων κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε ευάλωτη μειονεκτική κοινωνική θέση (γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένοι) ενίσχυσαν τα κινήματα της παιδικής προστασίας και έφεραν στην επιφάνεια το πρόβλημα της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών στα πλαίσια του γενικότερου φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησής τους.

Από το 1959, οπότε και συντάχθηκε με πρωτοβουλία της Πολωνίας το πρώτο νομικό κείμενο- προοίμιο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε., οι Ηνωμένες Πολιτείες πρωτοστάτησαν στην σχετική με τη σεξουαλική κακοποίηση ερευνητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα τα περισσότερα θεωρητικά μοντέλα, οι θεραπευτικές τεχνικές και τα προγράμματα πρόληψης να έχουν «αμερικανική ταυτότητα».

Οι σχετικές μελέτες αποδεικνύουν ότι πολλά και ποικίλα σεξουαλικά περιστατικά- εμπειρίες στην παιδική ηλικία επισυμβαίνουν μέσω σεξουαλικής επαφής με ενήλικους.⁸⁵ Ο Kinsey βρήκε ότι σχεδόν μια στις τέσσερις γυναίκες από το δείγμα που εξέτασε (4.441 γυναίκες) είχε σεξουαλικές επαφές πριν την εφηβεία με άρρενες άνω των 15 χρόνων και τουλάχιστον πέντε χρόνια μεγαλύτερους από αυτές. Όσον αφορά στην ύπαρξη συγγενικών δεσμών με τους δράστες, αυτοί ήταν σε ποσοστό 9% θείοι, 4% μόνο πατέρες και 3% αδελφοί. Αυτά τα ποσοστά μας οδηγούν στο να αντιμετωπίζουμε την σεξουαλική κακοποίηση από το οικογενειακό περιβάλλον υπό το πρίσμα των ευρύτερων συγγενικών σχέσεων και όχι μόνο στη σχέση γονέα – παιδιού. Ως προς τη μορφή που μπορεί να πάρει η σεξουαλική κακοποίηση, και σύμφωνα πάλι με την ίδια έρευνα, σε παραπάνω από τις μισές περιπτώσεις υπήρξε επίδειξη των ανδρικών γεννητικών οργάνων στο παιδί. Η δεύτερη, σε συχνότητα εμφάνισης, εκδήλωση ήταν αγκαλιάσματα και χαϊδολογήματα χωρίς ψαύση των γεννητικών οργάνων. Σε ποσοστό 27% και τρίτη συχνότερη εκδήλωση ήταν είτε η ψηλάφηση των γεννητικών οργάνων του κοριτσιού από τον άνδρα είτε των γεννητικών οργάνων του άνδρα από το κορίτσι. Οι σωματικές βλάβες που αναφέρθηκαν ότι προκλήθηκαν από τέτοιες επαφές, ήταν ασήμαντες.

---

⁸⁵Kinsey A. C., Pomeroy W. B., Martin C. E.,(1953), “*Sexual Behaviour in the Human Female*”, (ed.) Saunders

Συνολικά, στο ερευνητικό πεδίο έχουν αναπτυχθεί δύο τάσεις μελέτης του φαινομένου. Η πρώτη προσπαθεί να εκτιμήσει το μέγεθός του. Οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται σε σεξουαλική παραβίαση γυναικών σε ποσοστό 1 ½ ως 3 φορές μεγαλύτερο εκείνου των ανδρών.

Η δεύτερη αφορά τη σοβαρότητα και το είδος των επιπτώσεων της σεξουαλικής παραβίασης στο παιδί- θύμα. Οι επιπτώσεις αυτές αφορούν στη σωματική, αλλά κυρίως στην ψυχική υγεία και συμπεριφορά και στην κοινωνική προσαρμογή και λειτουργία του ατόμου, τόσο πριν, όσο και μετά την ενηλικίωσή του.

Το σύνολο των ερευνών επιβεβαιώνει πως η σεξουαλική παραβίαση των παιδιών είναι ένα αταξικό και διαπολιτιστικό φαινόμενο. Το μεγαλύτερο μέρος του αφορά τη θυματοποίηση του παιδιού μέσα στην οικογένεια από συγγενικό άτομο ή από οικείο στο παιδί άτομο με το οποίο το παιδί διατηρεί σχέση εμπιστοσύνης. Η σχέση, η οποία αναπτύσσεται, βασίζεται στην κατάχρηση και την εκμετάλλευση της σχέσης εμπιστοσύνης ή της εξάρτησης ανάμεσα στο παιδί και τον ενήλικα.

Τα ζεύγη στη σεξουαλική κακοποίηση είναι ως επί το πλείστον κορίτσι-ενήλικος άνδρας, όπως ήδη αναφέραμε, ωστόσο εμφανίζεται και ένας αυξανόμενος αριθμός αγοριών που παραβιάζονται από άνδρες, αλλά και κοριτσιών και αγοριών, που παραβιάζονται, αν και σε μικρότερο βαθμό, από γυναίκες.

Ο D. Finkelhor⁸⁶ αναφέρεται στους ακόλουθους παράγοντες υψηλού κινδύνου για σεξουαλική παραβίαση των παιδιών και μιλάει για τη δυστυχημένη οικογενειακή ζωή, όπου υπάρχει ανεπαρκής εποπτεία και φροντίδα και για την μακρόχρονη παραμονή του παιδιού με έναν μόνο γονέα, που συνήθως πρόκειται για τη μητέρα.

Όσον αφορά τώρα στα ελληνικά δεδομένα, έρευνα του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού⁸⁷ σε φοιτητές 18- 20 ετών σχολών ΑΕΙ και ΤΕΙ και σε δείγμα 743 ατόμων, έδειξε ότι σε ποσοστό 17% τα κορίτσια και 7% τα αγόρια είχαν πέσει θύματα σεξουαλικής παραβίασης. Τα χαρακτηριστικά, τα οποία διαφοροποιούν τα άτομα αυτά από άτομα της ηλικίας τους χωρίς ανάλογες εμπειρίες, βρέθηκε πως ήταν η ύπαρξη προβλημάτων στις σχέσεις μεταξύ των γονέων, η έκθεση στη γονική σεξουαλικότητα, η βία στην οικογένεια, η τιμωρία εκ μέρους των γονέων στην ενασχόληση του παιδιού με θέματα σεξουαλικού περιεχομένου και τέλος η πρώιμη έναρξη της σεξουαλικής τους δραστηριότητας.

---

⁸⁶Finkelhor, D. A., *οπ.π.*, 1987, p.71-75

⁸⁷Ε. Αγάθωνος – Γεωργόπουλου & Μαρία Τσαγκάρη, *οπ.παρ.*, 1999, σελ. 129.

Μια σημαντική ή ίσως η σημαντικότερη παράμετρος της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών μέσα στην οικογένεια έχει να κάνει με την προσωπικότητα του αιμομίκτη πατέρα, αλλά και το πώς αντιμετωπίζει η μητέρα την συγκεκριμένη κατάσταση και το πώς συμβάλλει στην διαμόρφωση, την εξέλιξη και τη διατήρησή της.

Αν θέλαμε να σκιαγραφήσουμε το πορτρέτο του αιμομίκτη πατέρα, διαπιστώνουμε, από τις σχετικές μελέτες⁸⁸, ότι η ηλικία του κατά την έναρξη της αιμομικτικής σχέσης είναι κατά μέσο όρο τα σαράντα χρόνια, ενώ συνήθως πρόκειται για αγρότη ή ανειδίκευτο εργάτη, ο οποίος αλλάζει συχνά εργασία. Όπως χαρακτηριστικά μαρτυρούν οι έρευνες των Szabo και Weinberg⁸⁹ το μορφωτικό επίπεδο των αιμομικτών είναι εξαιρετικά χαμηλό, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (4,3% για τον Weinberg και 3% κατά τον Szabo) είναι απόφοιτοι γυμνασίου. Ως επί το πλείστον δε, προέρχεται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, όπου κυριαρχούν η οικονομική και συναισθηματική αποστέρηση.

Τα βιώματα της παιδικής ηλικίας, φαίνεται πως παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του αιμομίκτη πατέρα. Ο Reimer⁹⁰ υπογραμμίζει την απουσία της πατρικής μορφής από πολύ μικρή ηλικία σε πολλές περιπτώσεις.

Άλλοι παράγοντες, όπως οι συνήθειες του πατέρα φαίνεται, επίσης, να σχετίζονται με πράξεις σεξουαλικής κακοποίησης. Ο Szabo⁹¹ αναφέρει πως μεταξύ των αιμομικτών πατέρων εντοπίζονται υψηλά ποσοστά αλκοολισμού.

Στα χαρακτηριστικά του αιμομίκτη πατέρα συγκαταλέγονται⁹² η απέχθειά του για ενήλικες γυναίκες, η διατήρηση σχέσεων και με άλλα παιδιά εκτός από τα δικά του, η απουσία συναισθηματικής εξάρτησης από κάποια γυναίκα καθώς και η διακοπή του ενδιαφέροντος για την κόρη, όταν αυτή μεγαλώνει.

Όσον αφορά τώρα στο άλλο πρόσωπο του ζεύγους, στη μητέρα, η αλήθεια είναι πως στις σχετικές με την παθολογία της οικογένειας θεωρίες, η προσωπικότητα και ο ρόλος της μητέρας τόσο στη διαμόρφωση, όσο και στην εξέλιξη της αιμομικτικής σχέσης, δεν έχει διερευνηθεί αρκετά συγκριτικά με την αντίστοιχη μελέτη του πατέρα.

---

⁸⁸Βλ. σχετικά Αρτινοπούλου Β., *Συμβολή στη διερεύνηση της αιμομικτικής σχέσης μεταξύ πατέρα κόρης*, Διδ. Διατριβή, 1994, σελ. 213-215

⁸⁹ Szabo D., «Sociological Criminology and Models of Juvenile Delinquency & Maladjustment», *Annals of the American Academy of Political & Social Science*, vol. 434, 1977, p.137-142, βλ. Επίσης, Szabo, D., *L'incest en milieu urbain*, L'Annee Sociologique, 1958, p. 18-93. Weinberg S. K., *Incest Behavior*, Citadel Press, 1955

⁹⁰Riemier S. A., «A research note on incest», *American Journal of Sociology*, vol. XLV, 1939-40, p. 566-575

⁹¹Szabo, D. 1977, *οπ.π.*, vol. 434, p.145-150

⁹²Για πιο αναλυτική παρουσίαση του θέματος βλ στο Αρτινοπούλου Β., *οπ.π.*, 1994, σελ. 213-215

Με την προσωπικότητα της μητέρας έχουν ασχοληθεί κυρίως οι έρευνες των Schwabl, Gerchow και Weinberg. Από αυτές συνάγονται εντυπωσιακά συμπεράσματα, όπως για παράδειγμα ότι ευθύνες για την αιμομικτική σχέση αποδίδονται στη μητέρα που απουσιάζει για πολλές ώρες από το σπίτι λόγω δουλειάς και έτσι αδυνατεί να εκπληρώσει βασικά καθήκοντά της στο πλαίσιο της οικογένειας ή στη μητέρα που λόγω εγκυμοσύνης απέχει από την εκπλήρωση των συζυγικών της καθηκόντων και δίνει την «ευκαιρία» για σύναψη αιμομικτικής σχέσης.

Κλινική μελέτη, που καταπιάστηκε με το θέμα⁹³, έδειξε ότι σε μεγάλο ποσοστό η μητέρα περιγράφεται ως ψυχικά υποταγμένη ή εξαρτημένη, ανώριμη, απύσχα συναισθηματικά και μη προστατευτική. Υπό αυτή την ερμηνεία η ίδια η μητέρα αφήνει το παιδί να εμπλακεί σε ρόλους, τους οποίους εκείνη δεν μπορεί να εκπληρώσει.

δ) Συναισθηματική κακοποίηση⁹⁴

Η τρίτη και τελευταία μορφή κακοποίησης μέσα στα πλαίσια της οικογένειας στην οποία θα αναφερθούμε, είναι η συναισθηματική κακοποίηση.

Ο Στράτος Γεωργούλας⁹⁵ ορίζει τη συναισθηματική κακοποίηση ως τη συστηματική ψυχολογική κακομεταχείριση ενός παιδιού, που επηρεάζει ή /και αναστέλλει τη φυσιολογική ψυχολογική του ανάπτυξη, με αποτέλεσμα τα παιδιά που από τη νηπιακή τους ηλικία ή και αργότερα αντιλήφθηκαν ότι δεν γίνονται αποδεκτά από την οικογένειά τους να αποκτούν αντικοινωνικότητα και να γίνονται ή κοινωνικά και επαγγελματικά άχρηστα άτομα ή εχθροί της κοινωνίας.

Οι Browne & Saqi⁹⁶ καθώς και οι Szur (1989),⁹⁷ Ο' Hagan(1994)⁹⁸, ορίζουν την συναισθηματική κακοποίηση, τη διαρκή απόρριψη ή την χρησιμοποίηση του παιδιού σαν «αποδιοπομπαίο τράγο» από τα άτομα που το φροντίζουν. Η συνεχής υποτίμηση, η υβριστική συμπεριφορά και η ψυχολογική τρομοκρατία, κατά τους ίδιους

---

⁹³Για πιο αναλυτική παρουσίαση του θέματος βλ. Βασιλιάς Α., Τσιμπούκα Β., «Σεξουαλική παραβίαση – Αιμομιξία- Ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά μητέρων», 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, (Βιβλίο Περιλήψεων).

⁹⁴Σύμφωνα με την Έκθεση του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας η συναισθηματική κακοποίηση ορίζεται ως η συστηματική ψυχολογική κακομεταχείριση ενός παιδιού που επηρεάζει ή / και αναστέλλει τη φυσιολογική ψυχική του ανάπτυξη. Έκθεση Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας, 2001, σελ. 8

⁹⁶ Browne K., Saqi S., «Parent- Child interaction in abusing families, its possible causes and consequences», in Maher P., *Child Abuse, The educational perspectives*, Basil Blackwell limited, London, 1989 p.77-103

⁹⁷Szur S., *Emotional Abuse and Neglect*, InMaherP.,1989, p. 104-126

⁹⁸Ο' Hagan, *Emotional and psychological abuse of children*, Open University, 1994

πάντα μελετητές, είναι μερικά από τα ολέθρια στοιχεία που κακοποιούν την πορεία για τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Ως αποτέλεσμα της συναισθηματικής κακοποίησης αναφέρονται μια σειρά από συμπτώματα, που σχετίζονται με διάφορες εκφάνσεις της ζωής του παιδιού.

Έτσι οι Αγάθωνος Γεωργοπούλου & Τσαγκάρη⁹⁹ υπογραμμίζουν σημαντικές συνέπειες, όπως την καθυστέρηση στη σωματική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, την υπερβολική αντίδραση του παιδιού όταν κάνει λάθη, τις αιφνίδιες διαταραχές στην ομιλία, την εκδήλωση φόβου προς νέες καταστάσεις και νευρωσικής συμπεριφοράς (π. χ. πιπίλισμα δακτύλου), την επανειλημμένη φυγή από την οικογένεια ή άλλο πλαίσιο ζωής.

Σε σχέση με τη συναισθηματική κακοποίηση και μελετώντας τα αίτια της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, οι G. Patterson & J. Snyder (1987)¹⁰⁰ θίγουν το ενδεχόμενο της εμφάνισης ψυχολογικών προβλημάτων σε παιδιά που έχουν κακοποιηθεί συναισθηματικά. Υπογραμμίζουν ότι οι νέοι που κινδυνεύουν να εκδηλώσουν ψυχολογικά προβλήματα, έχουν τη δυσάρεστη εντύπωση ότι δεν μπορούν να ορίσουν αποτελεσματικά πολλά πράγματα στη ζωή τους, ότι πολλές από τις πράξεις τους είναι αποτέλεσμα της επίδρασης ενός παράγοντα, ο οποίος δρα έξω από τη σφαίρα της επιρροής τους. Πράγματι, πολλές μελέτες¹⁰¹Farrington (1989), Elliot (1994) Maguinetal (1995) συνηγορούν υπέρ του ότι παιδιά με επίμονα προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς προέρχονται πιο συχνά από οικογένειες που χαρακτηρίζονται από δυσαρμονία στις σχέσεις των μελών τους, καβγάδες, από την απουσία στοργικών σχέσεων και από τις αναποτελεσματικές και ασυνεπείς μεθόδους διαπαιδαγώγησης (εναλλαγές ανάμεσα στην υπερβολική αυστηρότητα και την παντελή έλλειψη πειθαρχίας). Όταν οι γονείς επιβάλλουν συχνά διάφορες μεθόδους τιμωρίας,¹⁰² ενώ παράλληλα είναι απορριπτικοί και εχθρικοί, τότε οδηγούμαστε στη δημιουργία των πιο επιθετικών συμπεριφορών.

---

⁹⁹Αγάθωνος Γεωργοπούλου Ε. & Τσαγκάρη Μ., *οπ.π.*, 1999, σελ.77

¹⁰⁰Patterson G. & Snyder J., «Family interaction and Delinquent behavior» in Quay H.C. (ed.), *Handbook of Juvenile Delinquency*, New York:John Wiley & Sons, 1987

¹⁰¹Farrington (1989 a), Elliot (1994)

¹⁰²Farrington (1989 a), Widom (1989), Zingraff Leiter Myers & Johnson (1993), Catalano & Hawkins (1996), Farrington (1993)

Η έλλειψη συναισθηματικότητας¹⁰³ είναι ένα από τα γνωρίσματα της προσωπικότητας του ψυχοπαθητικού παιδιού. Ένα τέτοιο παιδί έχει ελλιπή συνείδηση των ανθρώπινων δεσμών και για αυτό τον λόγο δεν νιώθει καμία εντελώς ανάγκη να διατηρεί καλές σχέσεις με τους άλλους. Επιπλέον, εμφανίζει μια τάση αδιαφορίας για την επιδοκμασία των μεγάλων, τους διαγράφει κατά κάποιον τρόπο από την κλίμακα των αξιών του.

Επιπλέον ο καθηγητής Stott¹⁰⁴ επισημαίνει ότι το ψυχοπαθητικό παιδί, επίσης, χαρακτηρίζεται από μια **ανακολουθία** στη συμπεριφορά. Η «ανακολουθία» αυτή του ψυχοπαθητικού παιδιού συνδέεται με την αδυναμία που παρουσιάζει να ενεργεί με βάση τη **χρονική διαδοχή** των γεγονότων. Η αδυναμία αυτή περιλαμβάνει και μια ανικανότητα του παιδιού να συνδέσει τις πράξεις του με τις συνέπειές τους, πράγμα που το εμποδίζει να διδάσκεται από τα σφάλματά του.

Γιατί, όμως, μπορεί ένα παιδί να γίνει ψυχοπαθητικό;

Αν και αναγνωρίζεται ο ρόλος του παράγοντα της κληρονομικότητας στην εκδήλωση τέτοιου είδους συμπεριφοράς, ο W. McCord σημειώνει χαρακτηριστικά ότι η περιφρονητική παρατεταμένη απόρριψη του παιδιού μπορεί από μόνη της να οδηγήσει στην ψυχοπαθητικότητα. Και συμπληρώνουν πως μια τέτοια κατάσταση σε συνδυασμό με την απουσία από το περιβάλλον άλλων εναλλακτικών λύσεων ή θετικών διεξόδων μπορούν να προκαλέσουν ψυχοπαθητικότητα. Το παιδί που μεγαλώνει σε οικογενειακό περιβάλλον όπου είναι ανεπιθύμητο και παραμελημένο, όπου ποτέ δεν έμαθε να εμπιστεύεται και να αγαπά τους άλλους και όπου δεν ένιωσε την στοργική φροντίδα, βρίσκεται σε εξαιρετικά μειονεκτική θέση. Η συμπεριφορά του είναι αυτό-αναιρετική και το εμπλέκει σε ένα φαύλο κύκλο: το παιδί έχει ανάγκη από την προσοχή των άλλων. Όταν δεν την απολαμβάνει, χρησιμοποιεί τον μοναδικό τρόπο που γνωρίζει με βεβαιότητα ότι θα τραβήξει την προσοχή, τις αντικοινωνικές πράξεις.

---

¹⁰³Όπως επισημαίνει ο Martin Herbert (1998) ένα άλλο διακριτικό γνώρισμα της προσωπικότητας του ψυχοπαθητικού παιδιού είναι η έλλειψη συναισθηματικότητας, η ελλιπής δηλαδή συνείδηση των ανθρώπινων δεσμών. Για το ψυχοπαθητικό παιδί, η επιδοκμασία δεν αποτελεί αμοιβή και η αποδοκμασία δεν λειτουργεί ως ποινή. Καθώς είναι ανίκανος να νιώσει για τους άλλους βαθύτερη στοργή και τελείως αδιαφορεί για τη γνώμη των άλλων, εντούτοις μεταχειρίζεται τη γοητεία του και την πειστικότητα των λόγων του, για να χειρίζεται τους γύρω του. Το εξελικτικό ιστορικό του ψυχοπαθητικού παιδιού συχνά περιέχει διάφορα αρνητικά στοιχεία: ελλιπή φοίτηση στο σχολείο, άσκοπη περιπλάνηση, σαδιστική συμπεριφορά, ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις, χρήση βίας, ασταθή και χαμηλή σχολική επίδοση. Αυτή η αδιάφορη αγνόηση των μεγάλων οδηγεί ευθέως στο δρόμο της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Herbert M., 1998, σελ. 108.

¹⁰⁴ Stott D.H., *Studies of Troublesome Children*, Tavistock, 1966

Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το παιδί που γνώρισε τη γονεϊκή απόρριψη, διατρέχει τον κίνδυνο στην μετέπειτα ζωή του να μην μπορεί να δίνει και να παίρνει στοργή από τους άλλους. Στο απορριπτικό οικογενειακό περιβάλλον λείπει ένα βασικό στοιχείο, εκείνο της αγάπης. Το παιδί δεν αγαπά τους γονείς του και ούτε αυτοί το αγαπούν, επομένως δεν διαμορφώνεται καμία ψυχολογική ταύτιση του παιδιού με τους γονείς του και το παιδί παύει πλέον να φοβάται την παραβίαση των ηθικών επιταγών, αφού έτσι κι αλλιώς δεν μπορεί να χάσει, ως τίμημα για τη συμπεριφορά του, κάτι που δεν είχε ποτέ.

Τέλος, μια σημαντική παράμετρος της συναισθηματικής κακοποίησης είναι και η γονεϊκή εγκατάλειψη, η εναπόθεση δηλαδή της ανατροφής του παιδιού σε τρίτα πρόσωπα (παππούδες, γιαγιάδες κλπ), αρκετές φορές χωρίς συγκεκριμένο λόγο. Το συναισθηματικό κενό της απουσίας των γονέων, αναπληρώνεται δευτερογενώς από τα συναισθηματικά «υποκατάστατα γονέων». Τα εγκαταλειμμένα παιδιά είναι βαθιά ψυχικά τραυματισμένα και διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο εκδήλωσης αυτού του τραυματισμού με συμπεριφορές εχθρικές προς το ευρύτερο περιβάλλον.

ε) Παραμέληση

Με τον όρο παραμέληση περιγράφουμε μια κατάσταση κατά την οποία το παιδί είναι σωματικά και συναισθηματικά παραμελημένο. Η παραμέληση αφορά κυρίως τη στέρηση φροντίδας, που θέτει σε κίνδυνο τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη ή ακόμη και τη ζωή του παιδιού. Σύμφωνα με πιο αναλυτικό ορισμό¹⁰⁵, ως παραμέληση θεωρείται το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο η διατροφή, η ιατρική φροντίδα, η ένδυση, η στέγαση, η σχολική φοίτηση ή η παρακολούθηση που παρέχεται στο παιδί είναι έντονα ανεπαρκής ή ακατάλληλη σε βαθμό τέτοιο, ώστε να παραβλέπεται¹⁰⁶ ή να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξη του. Η παραμέληση της υγείας του παιδιού σε υγιή και μη υγιή παιδιά, αποτελεί ένα βήμα προς την κακοποίηση¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Τσαγκάρη Μ., *οπ.π.*, 1999, σελ. 75- 76

¹⁰⁶ Όπως σημειώνει ο καθ. Μαγγανάς «ως προς το περιεχόμενο της υποχρέωσης γονικής επίβλεψης ο Άρειος Πάγος αποφάνθηκε ότι περιλαμβάνει την προφύλαξη του τέκνου από διάφορους κινδύνους και αξιόποινες πράξεις Η διάταξη αυτή, πάντως, δεν φαίνεται να περιλαμβάνει τις περιπτώσεις των παιδιών που υφίστανται «ηθική» παραμέληση από τους γονείς. Διότι τι είναι, αν δεν είναι παραμέληση, το να αφήνεις ένα παιδί συνέχεια «παρέα» με την τηλεόραση, να το υποχρεώνεις να ζει τις καθημερινές «εντάσεις» μεταξύ των γονέων ή να μην ασκείς καμία επιτήρηση;» Βλ. Μαγγανάς Α., «Η παραμέληση των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη* τεύχ. 7/1999 (έτος 2^ο), σελ. 727-729.

¹⁰⁷ Όπως αναφέρει και ο καθηγητής Α. Μαγγανάς: «Προσωπικά, λοιπόν, μου είναι αδύνατον να ξεχωρίσω την παραβατικότητα των ανηλίκων από την κακοποίηση-παραμέληση παιδιών. Περιοριζόμενος στην παραβατικότητα μου φαίνεται ότι παρουσιάζω μία μόνο πλευρά του θέματος και μία μερική αναπαράσταση της πραγματικότητας [... Η πρόληψη της κακοποίησης των παιδιών αποτελεί εξάλλου μια ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος της

Θεωρούμε ότι ένα παιδί είναι παραμελημένο, όχι όταν περιστασιακά συμβεί κάτι από τα παραπάνω να παρέχεται σε ανεπαρκή βαθμό, αλλά εάν αφηθεί χωρίς φροντίδα για μακρά χρονικά διαστήματα ή αν εγκαταλειφθεί.

Στο Internet μπορεί να βρει κανείς ένα κατάλογο συμπεριφορών που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως κακοποίηση παιδιού κυρίως υπό τη μορφή της παραμέλησης.¹⁰⁸ Οι κυριότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Αφήνεται ένα παιδί μέσα ή γύρω από μία πισίνα χωρίς την επίβλεψη κάποιου ενηλίκου.

- Ενήλικοι ενθαρρύνουν παιδιά να παίζουν με πυροτεχνήματα.

- Υπάρχει όπλο μέσα στο σπίτι που ένα παιδί μπορεί να το βρει εύκολα και να παίξει μαζί του.

- Αφήνεται ένα παιδί να παίζει με ηλεκτρικά καλώδια.

Τα εξωτερικά σημάδια της παραμέλησης των παιδιών είναι μεταξύ άλλων η κακή σωματική υγιεινή, η κακή κατάσταση του ρουχισμού, το πολύ χαμηλό βάρος καθώς και η διαρκής πείνα και κόπωση. Η παραμέληση παρουσιάζει ορισμένα κοινά συμπτώματα με την συναισθηματική κακοποίηση, όπως η τάση φυγής από την οικογένεια ή η νευρωσική συμπεριφορά.

Μια μορφή παραμέλησης είναι και αυτή της ασφάλειας του παιδιού από ατυχήματα, μέσα ή έξω από το σπίτι. Ιδιαίτερα, αν το παιδί είναι κάτω των δύο ετών, η παραμέληση ορίζεται ως κακοποίηση.¹⁰⁹ Η διαταραγμένη γονική ικανότητα, η οποία μεταξύ άλλων ευθύνεται για την εκδήλωση φαινομένων παραμέλησης, εκδηλώνεται με μορφές όπως υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας, απόρριψη και εχθρικότητα, μειωμένη ικανότητα για καθημερινή μητρική φροντίδα και τρυφερότητα. Η σημασία της μειωμένης ικανότητας της μητέρας για άσκησης του ρόλου της επιβεβαιώνεται από πολλά εμπειρικά ευρήματα. Μελέτες των I. Kolvin, F. J. W. Miller, M. Fleeting και

εγκληματικότητας γενικότερα. Το παιδί θα συμπεριφερθεί, όταν μεγαλώσει, ανάλογα με τις παραστάσεις και εμπειρίες που είχε όταν ήταν μικρό. Αν πέρασε μία ισορροπημένη παιδική ηλικία, θα επιδιώξει να δημιουργήσει μια ανάλογη ζωή αργότερα». Μαγγανάς Α. «Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα.» στο Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς Α. *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σελ.123-144:

¹⁰⁸Μαγγανάς Α., *οπ.π.*, *Ποινική Δικαιοσύνη* τεύχ. 7/1999 (έτος 2^ο), σελ. 727-729

¹⁰⁹Η εκτίμηση της γονικής ικανότητας και ο προσδιορισμός των γονέων που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο για κακοποίηση- παραμέληση των παιδιών τους, ανιχνεύεται με την Κλίμακα Εκτίμηση της Οικογενειακής Κρίσης. Βλ. Κοκκέβη και Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, *οπ.π.*, 1991. πρβλ. Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε., *οπ.π.*, 1998, σελ. 31- 34.

P.A. Kolvin¹¹⁰ έδειξαν ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στην εγκληματικότητα των ανηλίκων και την ανεπαρκή ενασχόληση της μητέρας με το σπίτι και τη φροντίδα των παιδιών, κυρίως μάλιστα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Η φτωχή σωματική φροντίδα του παιδιού και η μειωμένη οικιακή φροντίδα υποδεικνύει όχι μόνο την ύπαρξη χαμηλών στάνταρ όσον αφορά και στις δύο αυτές παραμέτρους, αλλά επίσης απουσία επίγνωσης¹¹¹ της σημασίας του σωστού τρόπου άσκησης του γονεϊκού ρόλου με τη μορφή σχεδιασμού και ορθολογικών κινήσεων για το μέλλον. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι μητέρες αποτυγχάνουν να παρέχουν καθοδήγηση και επίβλεψη και αποτελούν κακά πρότυπα προς μίμηση. Όμως και η παραμέληση που εκφράζεται εκ μέρους του πατέρα μπορεί να είναι μεγάλης σημασίας για τη μελλοντική εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς και κυρίως για το αγόρι, όπως παρατηρεί μετά από έρευνές του ο D. P. Farrington.¹¹² Με την άποψη αυτή συμφωνούν και οι διαπιστώσεις των Rolf Loeber και Magda Stouthamer- Loeber (1986) καθώς και άλλων μελετητών Bandura and Walters (1959)¹¹³ Gold (1963)¹¹⁴ οι οποίοι διαπιστώνουν πως η έλλειψη επίβλεψης από τον πατέρα φαίνεται να συνδέεται σε μεγαλύτερο βαθμό με την επιθετικότητα και την εγκληματικότητα από ότι η αντίστοιχη έλλειψη από τη μεριά της μητέρας. Οι ίδιοι μελετητές αποδίδουν την αλλαγή των συνθηκών εντός της οικογένειας και στην έξοδο της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Όπως άλλωστε υποστηρίζεται και από τον Hirschi (1969)¹¹⁵ η εργασία της μητέρας δίνει στα παιδιά περισσότερες ευκαιρίες να εκδηλώσουν εγκληματική συμπεριφορά.

---

¹¹⁰Kolvin I., Miller F. J. W., Fleeting M., Kolvin P.A., «Social and Parenting Factors Affecting Criminal- Offence Rates Findings from the Newcastle Thousand Family Study (1974- 1980)», *British Journal of Psychiatry* vol. 152, 1988, p.80- 90

¹¹¹Όπως επισημαίνεται από τον καθ. Μαγγανά, ο υπαίτιος παραμέλησης δεν χτυπά ή κακομεταχειρίζεται το παιδί του, απλά δεν το φροντίζει όπως πρέπει. Η υποχρέωση φροντίδας εξελίχθηκε με το πέρασμα του χρόνου. Σήμερα, θεωρούνται ως παραμέληση, συμπεριφορές που δεν εθεωρούντο ως τέτοιες στο παρελθόν. Είμαστε όμως έτοιμοι να ποινικοποιήσουμε αυτές τις συμπεριφορές; Ασφαλώς, πολλοί από εμάς συμφωνούν ότι ορισμένες από τις παραπάνω συμπεριφορές πρέπει να θεωρηθούν ως παιδική κακοποίηση. Ποιες όμως από αυτές δεν συνιστούν κακοποίηση; Διότι μερικοί θα υποστηρίξουν ότι υπάρχει κακοποίηση, μόνον όταν έγινε από πρόθεση και το παιδί υπέστη κάποια σωματική βλάβη. Τα ερωτήματα που τίθενται εν προκειμένω είναι τα εξής:1) Ποιο είναι το περιεχόμενο της υποχρέωσης φροντίδας και επιμέλειας ενός παιδιού;2) Ποιος έχει αυτή την υποχρέωση; Εκτός από τον γονέα και τον επιβλέποντα μπορεί και ένας τρίτος να έχει ορισμένες υποχρεώσεις;3) Ποια η έκταση αυτής της υποχρέωσης τόσο για το γονέα ή επιβλέποντα όσο και για τους τρόπους;4) Τι δέον γενέσθαι σε περίπτωση μη εκπλήρωσης αυτής της υποχρέωσης; Μαγγανάς Α., «Η παραμέληση των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη* 7/1999, (έτος 2^ο), σελ 727-729

¹¹²Farrington D. P., «Self- reported& official offending from adolescence to adulthood», in H. Klein (ed.) *Cross-National Research in Self- Reported Crime & Delinquency*, Dordrecht Netherlands: Kluwer 1989 (b), p. 399-423

¹¹³Bandura & Walters, *Adolescent Aggression*, N. York: Ronald Press, 1959

¹¹⁴Gold M., *Status Forces in Delinquent Boys*, Ann Arbor Institute for Social Research, 1963

¹¹⁵Hirschi N., *Causes of Delinquency*, Berkeley: University of California Press, 1969, p.237

Μιλώντας για τα τέσσερα παραδείγματα άσκησης γονικής επίβλεψης, οι Rolf Loeber και Magda Stouthamer-Loeber¹¹⁶ σημειώνουν ότι μια πολύ σημαντική παράμετρος της παραμέλησης είναι η αφιέρωση από τους γονείς περιορισμένου χρόνου για δημιουργική ενασχόληση με τα παιδιά τους. Οι γονείς σε αυτές τις περιπτώσεις παραμένουν σε άγνοια πράξεων των παιδιών τους, όπως μικρές κλοπές, τις οποίες και πληροφορούνται συχνά από τους γείτονες ή την αστυνομία.

Περιορισμένη χρονικά επαφή με τα παιδιά και περιορισμένη ως ανύπαρκτη επίγνωση των συμπεριφορικών προβλημάτων των παιδιών μπορούν να περιορίσουν δραστικά τη δυνατότητα των γονέων να επιβάλλουν πειθαρχία.

Το μοντέλο συσχέτισης των εννοιών της κακοποίησης – παραμέλησης και της έννοιας της επικινδυνότητας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη δόμηση του στερεότυπου του ανήλικου παραβάτη. Η συσχέτιση αυτή, οδηγεί στην εξέταση του ζητήματος από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Η πρώτη έχει να κάνει με τις συνέπειες της ενέργειας της κακοποίησης – παραμέλησης στο παιδί. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ειδικές ψυχοκοινωνικές συνθήκες, όπως τα παιδιά που κακοποιούνται και παραμελούνται, παρουσιάζουν σε μεγάλο ποσοστό ψυχολογικά προβλήματα και διαταραχές συμπεριφοράς. Σε αυτές τις διαταραχές περιλαμβάνονται προβλήματα στην άρθρωση και διανοητική καθυστέρηση, παράγοντες που σύμφωνα με τη θεωρία της μετάβασης στην πράξη, θεωρούνται επιβαρυντικοί ως προς την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς.¹¹⁷

Η δεύτερη οπτική γωνία αφορά στις μακροχρόνιες συνέπειες μιας παιδικής κακοποίησης ή παραμέλησης, στις οποίες μεταξύ άλλων συγκαταλέγεται και η εκδήλωση εκ μέρους του παιδιού στο μέλλον ανάλογης συμπεριφοράς προς τα άτομα του περιβάλλοντός του. Όπως μαρτυρούν οι μελέτες¹¹⁸, τα παραμελημένα παιδιά πολλές φορές είναι περιπτώσεις παιδιών που εκδηλώνουν πρώιμη παραβατικότητα.

---

¹¹⁶Loeber R. Stouthamer-Loeber M., *Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency*, The University of Chicago, 1986, p.38

¹¹⁷Τα παιδιά δηλαδή που κακοποιήθηκαν, που εγκαταλείφθηκαν, που υπέφεραν οικονομικά, που έζησαν σε δυσμενές περιβάλλον, που είχαν γονείς εγκληματίες ή παρεκκλίνοντες γενικά, από θύματα γίνονται θύτες. Η αλλιώς, ο ανήλικος που διαθέτει λιγότερες δυνάμεις αποφυγής της σύγκρουσης, αφού περάσει το στάδιο του θύματος, γίνεται με τη σειρά του θύτης. Ανδριανάκης Ε., *Θυματολογία*, Αθήνα 1972, σελ. 27-36.

¹¹⁸Wilson H., «Parental Supervision: A Neglected Aspect of Delinquency», *British Journal of Criminology*, Vol 20 no 2, 1980, p.203-235.

4.4. Η προστιθέμενη αξία των ένοχων οικογενειακών χαρακτηριστικών

4.4.1. Περιγραφή της προστιθέμενης αξίας

Οι συνθήκες, οι οποίες διαμορφώνονται στα πλαίσια του οικογενειακού περιβάλλοντος αναμφίβολα επηρεάζουν αποφασιστικά την διαμόρφωση και την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

Σύμφωνα με τον οδηγό που εκδόθηκε από το Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης της Κακοποίησης του Παιδιού αναφέρονται ως συμπτώματα αντιδράσεων ενός κακοποιημένου παιδιού η δυσκολία να επενδύει στις σχέσεις με τους ενήλικους, η προσκόλληση σε άγνωστα άτομα, η εξαιρετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση, το έκδηλο άγχος, οι δυσκολίες στις συναναστροφές με συνομηλίκους ή ενήλικους και η παλινδρομική συμπεριφορά. Συγκεκριμένα για τα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά, ο ίδιος οδηγός αναφέρει ως διαγνωστικά στοιχεία, μεταξύ άλλων, τις δυσκολίες στο σχολείο ή την απότομη μείωση της σχολικής επίδοσης, την εξεζητημένη σεξουαλική συμπεριφορά ή τις ασυνήθιστες γνώσεις για την ηλικία του ανηλίκου σχετικά με τη σεξουαλικότητά του, τη συναισθηματική ένταση, την κατάθλιψη, το άγχος, την επιθετικότητα, τις εκρήξεις θυμού τις απόπειρες αυτοκτονίας, τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Αυτή είναι μια πραγματικότητα, που αποδέχεται το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας, ανεξάρτητα από το βαθμό ευθύνης που αναγνωρίζει σε κάθε οικογενειακό παράγοντα. Οι παράγοντες που αναλύθηκαν παραπάνω (σωματική, σεξουαλική και συναισθηματική κακοποίηση και παραμέληση) λειτουργώντας συσσωρευτικά, επιδρούν στην διαμόρφωση συμπεριφορών και στον ψυχισμό του ατόμου με τρόπο καταλυτικό, ώστε να οδηγούμαστε σε φαινόμενα, όπως η αντιστροφή ρόλων και η διαγενιακή μεταβίβαση διαμέσου του μοντέλου «αγωγής» στη νέα οικογένεια. Καθένα από τα φαινόμενα αυτά θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε διεξοδικότερα αμέσως παρακάτω.

α) Η αντιστροφή των ρόλων: από θύμα - δράστης

Η βίωση μέσα στην οικογένεια καταστάσεων, σαν αυτές που περιγράφηκαν πιο πάνω, επιδρούν καταλυτικά ¹¹⁹στην συμπεριφορά του παιδιού, τόσο κατά την παραμονή του στο οικογενειακό περιβάλλον, όσο και μετά την απομάκρυνσή του από αυτό.

---

¹¹⁹Το βασικό συμπέρασμα των θεωρήσεων σε αυτή την οπτική είναι ότι παιδιά τα οποία κακοποιήθηκαν ή βασανίστηκαν μέσα στην οικογένεια ή που έζησαν βίαιες σκηνές μεταξύ των γονιών τους, καθώς και παιδιά που από τη νηπιακή τους ηλικία ή και αργότερα αντιλήφθηκαν ότι δεν γίνονται αποδεκτά από την οικογένειά τους αποκτούν αντικοινωνικότητα και γίνονται ή άχρηστα άτομα κοινωνικά και επαγγελματικά ή εχθροί της κοινωνίας.

Σε ένα πρώτο στάδιο, το θύμα μέσω της διαγωγής του μπορεί να προβεί σε πράξεις καταστροφικές για το ίδιο. Με αυτόν τον τρόπο, στα ζεύγη θύτη – δράστη, η τάση μεγαλοποίησης της κακομεταχείρισης από τον θιγόμενο μπορεί να οδηγήσει ακόμα και στην διάπραξη ανθρωποκτονίας από αυτόν. Ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με την κατηγορία των νέων ατόμων, οι ρόλοι θύτη και θύματος συγχέονται και εναλλάσσονται στην καθημερινή πρακτική, με αποτέλεσμα να μην υφίστανται πολλές ή ίσως τις περισσότερες φορές σαφείς οι διαχωριστικές γραμμές.

Το κακοποιημένο παιδί – θύμα αναπτύσσει σταδιακά ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, τα οποία δικαιολογούν το ευμετάβλητο της συμπεριφοράς του και την εναλλασσόμενη υιοθέτηση των ρόλων του θύματος και του δράστη. Μεταξύ των χαρακτηριστικών αυτών κατατάσσονται η αστάθεια στις αποφάσεις και τις ενέργειες, η οξυθυμία και ο μιμητισμός, η έλλειψη έντονων αναστολών.¹²⁰

Η μετατόπιση, λοιπόν, από τη θέση του θύματος σε εκείνη του δράστη, οφείλεται κατά βάση σε ψυχολογικές διεργασίες, ως μακροχρόνιες συνέπειες της θυματοποίησης στην παιδική ηλικία. Πράγματι ο ανήλικος, ο οποίος βρίσκεται σε συναισθηματική αστάθεια λόγω της διαβίωσής του σε ένα απειλητικό και ασταθές περιβάλλον, αναπτύσσει δυσπροσαρμοστικότητα ως προς το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της απόστασης ανάμεσα στο άτομο και το περιβάλλον του είναι η αδιαφορία, η αδυναμία συγκέντρωσης και η επίδειξη εχθρικής στάσης απέναντι στον κοινωνικό περίγυρο, με άλλα λόγια, το έγκλημα.

Πολλές επιθετικές συμπεριφορές, που εκδηλώνονται κατά την εφηβεία ή στα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής, αποτελούν συμπεριφορικές απαντήσεις σε αυτό που έχει βιωθεί ως αδικία ή μεροληψία σε πρότερες περιόδους.¹²¹ Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η ηθική και κοινωνική συνείδηση του ατόμου ενισχύονται μέσα από την ύπαρξη ισχυρών δεσμών στοργής και σεβασμού ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά και τις σταθερές ηθικές απαιτήσεις των γονέων προς τα παιδιά τους, τότε αντιλαμβανόμαστε ότι παιδιά που, κακοποιήθηκαν, εγκαταλείφθηκαν ή υπέφεραν οικονομικά ή που συμβίωσαν με γονείς, που οι ίδιοι είχαν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά,

---

Ανδριανάκης Ε., «Η βία στην οικογένεια», *Θυματολογικά 1*, Εκδόσεις της Ελληνικής Εταιρείας Θυματολογίας, 1990

¹²⁰Βλ. σχετικά Τρωιάννου-Λουλά Α. Η συγγραφέας, επίσης, αναφέρεται και στην παρορμητική διάθεση, το ευερέθιστο στις αντιδράσεις, την αδυναμία θέλησης, την επαναστατικότητα, την ποικιλία αλληλοδιαδοχικών αντιθέσεων και αντιδράσεων, τα προβλήματα στις οικογενειακές σχέσεις στην επαγγελματική αποκατάσταση ως αιτίες της εναλλαγής στους ρόλους θύτη- θύματος. Τρωιάννου-Λουλά Α., «Σκέψεις και προβληματισμοί για την θυματοποίηση των νέων», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 1990- 1992, σελ. 5- 10

¹²¹Ζακ Σελόζ,οπ.π.,1991, σελ.13

από θύματα γίνονται δράστες. Με άλλα λόγια, ο ανήλικος ο οποίος έχει ζήσει πολλές συγκρούσεις και δεν έχει εφοδιαστεί από το οικογενειακό του περιβάλλον με επαρκείς δυνάμεις αποφυγής και χειρισμού συγκρούσεων¹²², αφού περάσει το στάδιο του θύματος, γίνεται με τη σειρά του δράστης. Και πάλι όμως η ένταση με την οποία θα εκδηλωθεί αυτή η μετάβαση εξαρτάται από τη σοβαρότητα των περιστάσεων. Όπως υποστηρίζει ο Herbert¹²³: «πολλά εξαρτώνται από παράγοντες όπως το αν εμπλέκονται στην απορριπτική στάση ο ένας ή και οι δύο γονείς, ο βαθμός της στοργής που δείχνει ο μη- απορριπτικός γονέας, ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς δείχνουν την απόρριψή τους, το αν το παιδί ήταν αρχικά αποδεκτό και απορρίφθηκε κατόπιν, καθώς και άλλες ακόμη πλευρές της όλης ζωής του παιδιού».

Και μιλώντας για περιστάσεις, ας αναφερθούμε σε αυτό που ονομάζεται «προσωπική βία»¹²⁴. Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε στη βία που εκδηλώνεται στο οικογενειακό περιβάλλον. Ο έφηβος, υποταγμένος στις πιέσεις της εσωτερικής βίας, απαντά σε αυτές με το δικό του τρόπο και ανάλογα με τα μέσα, τα οποία διαθέτει. Ορισμένες φορές, προσπαθώντας να αποκτήσει αυτοκυριαρχία, μπορεί να βιώσει και στιγμές υπερχειλίσης και απώλειας του ελέγχου, οι οποίες εκφράζονται με ένα πέραςμα στην πράξη, με την ανάληψη δηλαδή του ρόλου του θύτη. Μάλιστα, ο κίνδυνος ανάληψης αυτού του ρόλου είναι ακόμη μεγαλύτερος στην περίπτωση που ο νέος παραμένει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, ενώ το φαινόμενο μπορεί να συνεχίσει να εκδηλώνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου.¹²⁵

Ένας πρόσθετος παράγοντας, που επενεργεί αποφασιστικά στην εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς και συνακόλουθα στην ανάληψη του ρόλου του θύτη, είναι και η επιθυμία εκ μέρους του νέου για επενέργεια στο περιβάλλον.¹²⁶ Αν στη ρίζα κάθε μορφής επιθετικής συμπεριφοράς βρίσκεται η αποστέρηση μιας βασικής για το άτομο ανάγκης, τότε γίνεται απολύτως κατανοητή η έκφραση βίας όταν το άτομο αδυνατεί να

---

¹²²Όπως σημειώνει ο Herbert M. (1998) χαρακτηριστικά: «Ένας από τους παράγοντες που συμβάλλει στην εμφάνιση μιας παραβατικής συμπεριφοράς πολλών νεαρών ατόμων, είναι η ανικανότητά τους να αντιμετωπίσουν καταστάσεις που προκαλούν συγκρούσεις με πρόσωπα εξουσίας. Καταστάσεις σύγκρουσης θεωρούνται αυτές οι διαπροσωπικές καταστάσεις κατά τις οποίες οι νέοι και τα πρόσωπα εξουσίας (όπως ο γονέας και ο δάσκαλος) έχουν αλληλοσυγκρουόμενες επιθυμίες... μια κλιμάκωση της σύγκρουσης μπορεί να τους οδηγήσει στις κλινικές, στο δικαστήριο και σε άλλα ιδρύματα», Herbert M., *οπ.π.*, 1998, σελ. 120.

¹²³ Herbert M., 1998, σελ. 111. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι απόψεις της Δροσίνου η οποία παρατηρεί ότι «... η ανίχνευση μιας παραβατικής συμπεριφοράς, μας οδηγεί στον τρόπο με τον οποίο οι συνεξαρτήσεις εντάσσονται στην όλη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του παιδιού...», Δροσίνου Μ., 1998, σελ. 19

¹²⁴ Ζακ Σελόζ, 1991, σελ. 17

¹²⁵ Patricia R. Koski (1988), *Family Violence and Nonfamily Deviance: Taking Stock of the Literature*, Haworth Press, p. 39

¹²⁶ Τσαλίκολου, Φ. (1993), ό. π., σελ 67

επενεργήσει στον περίγυρό του. Το παιδί που έχει βιώσει την απόρριψη από την οικογένεια ή ακόμη παραπέρα τη μη αναγνώριση του εαυτού από τους γονείς του, κατακλύζεται από άγχος στον ψυχισμό του. Το άγχος αυτό συντελεί στο να υποφέρει ο ανήλικος, να εμφανίζει σημάδια διαστροφής στο χαρακτήρα του και να αναζητεί τρόπους διαφυγής από το οικογενειακό του περιβάλλον, διαφυγή η οποία μπορεί να εκφραστεί και με παραβάσεις των ποινικών διατάξεων. Ή με πιο απλά λόγια, το παιδί που τρώει ξύλο σήμερα, θα δώσει ξύλο αύριο.¹²⁷ Το άγχος λοιπόν αποτελεί μηχανισμό ενεργοποίησης της βίας.¹²⁸ Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν τα πορίσματα μελετών, παράγοντες δημιουργίας άγχους εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος έχουν παρατηρηθεί σε νέους, οι οποίοι έχουν απειλήσει ή στην πραγματικότητα έχουν σκοτώσει τους γονείς τους (Duncan & Duncan 1971, King 1975, Sorrels 1977, Tanay 1973).¹²⁹

Επιπλέον, έρευνες έχουν αποδείξει πως σημαντικός παράγοντας για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς ή αλλιώς για το πέρασμα στο ρόλο του θύτη, είναι και η ένταση μα την οποία εκδηλώνεται το έλλειμμα γονεϊκής επίβλεψης.¹³⁰ Συναφή με αυτή την διαπίστωση είναι και τα πορίσματα κλινικών ερευνών των Gerald R. Patterson και Magda Stouthamer- Loeber, τα οποία μαρτυρούν πως σε περιπτώσεις ανεπαρκούς ή ανύπαρκτης γονεϊκής επίβλεψης, ο τρόπος, με τον οποίο αντιδρά ο γονέας όταν τυχόν αντιληφθεί παράβαση εκ μέρους του παιδιού του, δεν συνίσταται σε αφαίρεση για παράδειγμα κάποιων προνομίων, αλλά σε απειλές και άλλες ανάλογου ύφους τιμωρίες, που κάθε άλλο από το επιθυμητό αποτέλεσμα έχουν. Επιπλέον, υποστηρίζεται από τους John S. Wodarski and John E. Gordon¹³¹ όσο μεγαλύτερο είναι

---

¹²⁷ Η εξήγηση που δίνεται είναι απλή: όλοι αυτοί οι παράγοντες που συντελούν στο να υποφέρουν οι ανήλικοι, να εμφανίζουν σημάδια διαστροφής στο χαρακτήρα τους και να αναζητούν τρόπους διαφυγής από το οικογενειακό τους περιβάλλον μπορούν εύκολα να τους οδηγήσουν ακόμα και σε παραβάσεις των ποινικών διατάξεων. Ή πιο απλά, το παιδί που τρώει ξύλο σήμερα, θα δώσει ξύλο αύριο. Κ. Σπινέλλη, «Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες;», *Ποινικά Χρονικά* ΚΣΤ, 793, και Σ. Αλεξιάδης, «Εγκληματικότητα ή παραβατικότητα των ανηλίκων;», *Ποινικά Χρονικά* ΛΣΤ 113.

¹²⁸ στο ίδιο, σελ. 67: Ο συγγραφέας αιτιολογεί την άποψή του αναφερόμενος, μεταξύ άλλων, και σε άποψη που διατύπωσε ο Irving Kaufman, ο οποίος, αφού εξέτασε ψυχοδυναμικά την εγκληματική παρορμητικότητα υποστήριξε ότι «...ο εγκληματίας ζει μια υψηλή ένταση που αναστέλλει και περιορίζει την έκφραση του εγώ του. Το γεγονός αυτό...δημιουργεί ένα μαζικό και ανεξέλεγκτο άγχος. Η εγκληματική παρορμητικότητα συνοφαιίνεται άμεσα με την ύπαρξη μιας τέτοιας μορφής άγχους».

¹²⁹ Patricia R. Koski, *Family Violence and Nonfamily Deviance: Taking Stock of the Literature*, The Haworth Press, 1988, p. 49

¹³⁰ Gerald R. Patterson, Magda Stouthamer- Loeber, «The Correlation of Family Management Practices and Delinquency», *Child Development* 55, 1984, p. 1305. Οι συγγραφείς αναφέρουν επιλέξει: «Youths characterized as recidivists were from families in which the monitoring process was even more disrupted than for those only peripherally engaged».

¹³¹ John S. Wodarski and John E. Gordon, «Juvenile Recidivism, Single and Two-Parent Families: Implications for Social Work Practice», *Family Therapy*, Volume X, Number 1, 1983, p. 71

το χρονικό διάστημα της απουσίας από το οικογενειακό περιβάλλον του γονέα, ο οποίος στο παρελθόν «επέβλεπε» το παιδί, τόσο λιγότερες ενοχές νιώθει το παιδί για τις πράξεις του και, ως εκ τούτου, αυξάνει την εγκληματική του δραστηριότητα. Ο ίδιος παρατηρεί σχετικά με τον παράγοντα άγχος στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς¹³², ότι οι οικογένειες, στις οποίες επικεφαλής βρίσκεται η γυναίκα, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη των αρρένων τέκνων, καθώς ευνοούν την ανάπτυξη άγχους για την ταυτότητά τους (anxiety about maleness), όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, άγχος το οποίο έχει πιθανότητες να μετεξελιχθεί σε επιθετική συμπεριφορά.

Σημαντικό ρόλο για το εάν και σε ποιο βαθμό θα εκδηλώσει το παιδί παραβατική συμπεριφορά, παίζει και ο χρόνος έναρξης της κακοποίησης, αλλά και η χρονική της διάρκεια, όπως και η ηλικία του παιδιού. Οι I. Kolvin, F. J. W. Miller, M. Fleeting και P.A. Kolvin¹³³, αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι η εμπειρία τους επί του θέματος και οι σχετικές καταδικαστικές αποφάσεις, οδηγούν στην εξαγωγή του συμπεράσματος ότι όσο πιο έντονη και επώδυνη είναι στέρηση της γονεϊκής φροντίδας κατά την παιδική ηλικία, τόσο νωρίτερα διαπράττονται τα αδικήματα και τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των συνακόλουθων καταδικαστικών αποφάσεων, με σημείο κορύφωσης την ύστερη εφηβική ηλικία. Όσον αφορά ειδικότερα στα αγόρια – δράστες, η Harriett Wilson¹³⁴ σημειώνει πως οι πιθανότητες ένα μη – εγκληματικό αγόρι να εκδηλώσει εγκληματική συμπεριφορά ποικίλοι σε μεγάλο βαθμό, ανάλογα με την ηλικία του αγοριού. Σε έρευνες της μάλιστα, διαπίστωσε ότι η ηλικία των 15 χρόνων, είναι εκείνη στην οποία συγκεντρώνονται οι περισσότερες πιθανότητες.

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη ενότητα και όσον αφορά στα ελληνικά δεδομένα καθ' εαυτά, να πούμε ότι ο τρόπος, με τον οποίο η ελληνική νομοθεσία- και όχι μόνο αυτή – αντιμετωπίζει τους ανήλικους παραβάτες, αποδεικνύει ότι αποτελούν μια κατηγορία με πολύ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πράγματι θεωρούνται ως άτομα με ιδιόμορφο ψυχικό κόσμο και το έγκλημα δεν μπορεί να τους καταλογισθεί, αφού στερούνται βούλησης, ενώ αναγνωρίζεται ότι χρήζουν «ειδικής» μεταχείρισης ώστε να μην ξαναδιαπράξουν έγκλημα, να μην περάσουν δηλαδή ξανά από το ρόλο του θύματος

---

¹³²John S. Wodarski and John E. Gordon, οπ.π., 1983, p. 31

¹³³I. Kolvin, F. J. W. Miller, M. Fleeting, P.A. Kolvin, «Social and Parenting Factors Affecting Criminal- Offence Rates Findings from the Newcastle Thousand Family Study (1974-1980)», *British Journal of Psychiatry* 152, (1988) p. 87. John S. Wodarski and John E. Gordon, «Juvenile Recidivism, Single and Two-parent Families: Implications for Social Work Practice», *Family Therapy*, Volume X, Number 1, 1983, p. 71

¹³⁴Harriett Wilson, «Parental Supervision: A Neglected Aspect of Delinquency», *The British Journal of Criminology*, Vol. 20, July 1980, No. 3, p. 225- 226

στο ρόλο του δράστη.¹³⁵ Ωστόσο η διαδικασία αυτή είναι πολύ συχνά αναποτελεσματική.¹³⁶

β) Διαγενεακή μεταβίβαση διαμέσου του μοντέλου «αγωγής» στη νέα οικογένεια

Να ξεκινήσουμε με τη διαπίστωση ότι πολλές περιπτώσεις ανηλίκων που απασχολούν κατά διαστήματα τα Δικαστήρια με παραβατική συμπεριφορά είναι παιδιά ανώριμων και απαίδευτων γονιών, που έχοντας να αντιμετωπίσουν δικά τους ακόμη άλυτα προβλήματα, αδυνατούν να συμπαρασταθούν και να τα βοηθήσουν ιδιαίτερα στην κρίσιμη εφηβική ηλικία με αποτέλεσμα τα παιδιά να αναζητούν τη λύση έξω από την οικογένεια.¹³⁷ Η κρισιμότητα της παραπάνω διαπίστωσης φωτίζεται ακόμη περισσότερο, αν λάβουμε υπόψη μας το παρακάτω γεγονός.

Τα σχετικά ευρήματα μαρτυρούν, ότι το οικογενειακό περιβάλλον είναι εκείνο, στο οποίο δημιουργούνται οι ευνοϊκές συνθήκες για την εμφάνιση άγχους μεγάλης έντασης, το οποίο συχνά μεταφράζεται σε βία και υπογραμμίζουν τη μοναδικότητα του οικογενειακού περιβάλλοντος ως συστήματος.¹³⁸

Τα άτομα, τα οποία προέρχονται από διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον και καλούνται να λειτουργήσουν σε ένα νέο, δημιουργημένο από τα ίδια, φέρουν μαζί τους μια βεβαρημένη κληρονομιά. Και αυτό γιατί οι ενδοοικογενειακές σχέσεις επιφέρουν μια διαφορετική οργάνωση στην ψυχική δομή του γονέα, ο οποίος έχει υποστεί κακοποίηση κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας από τις λανθασμένες επιλογές των γονέων του.¹³⁹ Ο τραυματισμός των γονέων μεταφράζεται ως έκφραση ψυχοπαθολογίας στην συμπεριφορά τους στα παιδιά. Το αρνητικό συναίσθημα βιώνεται ως ποιοτικό χαρακτηριστικό, το οποίο συνοδεύει τις δυσμενείς συνθήκες μέσα στις οποίες εξελίχθηκε το τραύμα ως οντότητα. Για παράδειγμα, μελέτες έχουν δείξει ότι πολλοί δράστες σεξουαλικής παραβίασης παιδιών, έχουν υπάρξει και οι ίδιοι θύματα

---

¹³⁵ Αντώνη Δ. Μαγγανά, «Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα;», Ομιλία στο 20ο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο στις 20 Μαΐου 1994.

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 142. Ο συγγραφέας αναφερόμενος σε απόψεις του Ν. Κουράκη παρατηρεί ότι «... ενώ θα περίμενε κανείς να βρει ο νέος στα ιδρύματα μια ατμόσφαιρα οικογενειακής γαλήνης...το περιβάλλον στα ιδρύματα αυτά οδηγεί σε τελείως διαφορετικά αποτελέσματα και ευνοεί σαφώς την εγκληματική υποτροπή...».

¹³⁷ Δημητρίου Δημηνά, «Οικογένεια και παιδική-εφηβική παραβατικότητα», Εισήγηση στο Πανελλήνιο συνέδριο του Ε.Ο. Π. (1-3 Δεκεμβρίου 1994), σελ. 6

¹³⁸ Patricia R. Koski, 1988, “ If disruption of the functioning of the family as a system occurs, the mechanisms are upset, and explosive emotional incidents that result in violence and death are possible extreme results”. Patricia R. Koski, *Family Violence and Nonfamily Deviance: Taking Stock of the Literature*, The Haworth Press, 1988, p. 49-50

¹³⁹ Δροσίνου, ο.π., 1998, σελ. 14

σωματικής κακοποίησης ή/και σεξουαλικής παραβίασης ως παιδιά. Η επανάληψη αυτών των εμπειριών σε μικρά παιδιά, κάνει τους δράστες να απολαμβάνουν ένα αίσθημα δύναμης και υπεροχής, που μπορεί να είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο έχουν μάθει να συναλλάσσονται με το περιβάλλον.¹⁴⁰ Και αυτή η διαδικασία, όπως εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς, δημιουργεί της προϋποθέσεις γέννησης ενός φαύλου κύκλου.¹⁴¹ Είναι δε αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σε έρευνες το 7% από τις γυναίκες πρώην θύματα σεξουαλικής κακοποίησης και το 22% των ανδρών, είπαν ότι και αυτοί παραβιάζουν σεξουαλικά παιδιά.¹⁴² Οι έρευνες πράγματι, επιβεβαιώνουν ότι αιμομίκτες πατέρες είχαν τραυματικές εμπειρίες κατά την παιδική τους ηλικία, όπως θάνατος ή χωρισμός γονέων και πολύ φτωχές σχέσεις με τους γονείς.¹⁴³

Τη σημασία του οικογενειακού περιβάλλοντος για την αναπαραγωγή εγκληματικής συμπεριφοράς υπογραμμίζει και ο Καθηγητής Α. Μαγγανάς¹⁴⁴, ο οποίος αναφέρει πως «...αν (το παιδί) στη μικρή του ηλικία υπήρξε αντικείμενο κακοποίησης ή παραμέλησης, μοιραία η συμπεριφορά αυτή θα αντανακλασθεί στο στενότερο του περιβάλλον, την οικογένεια ή στην ευρύτερη κοινωνία».

Από την εξέταση του βιογραφικού των βίαιων και εγκληματικών ενηλίκων¹⁴⁵ μάλιστα αποδεικνύεται ότι έχουν γίνει «παιχνίδι» στις συγκρούσεις μεταξύ των γονέων τους, έχουν χρησιμοποιηθεί από τον έναν κατά του άλλου. Τα παιδιά αυτά έμαθαν πολύ συχνά, από πολύ μικρή ηλικία τη βαρβαρότητα και τη βία μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Τα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί γίνονται παραβατικοί έφηβοι και αργότερα γονείς που κακοποιούν. Υπάρχει δηλαδή μια μεταβίβαση των προτύπων¹⁴⁶ της βίας που ένωσαν, από τα ίδια στο περιβάλλον τους και στη μελλοντική τους

---

¹⁴⁰ Ε. Αγάθωνος – Γεωργόπουλου & Μαρία Τσαγκάρη, *οπ.π.*, 1999, σελ. 94

¹⁴¹ Ε. Αγάθωνος – Γεωργόπουλου & Μαρία Τσαγκάρη, *οπ.π.*, 1999 σελ., 94: Οι συγγραφείς ωστόσο, δεν παραλείπουν να υπογραμμίσουν πως «...δεν σημαίνει ότι όλα τα παιδιά θύματα θα εξελιχθούν σε ενήλικι δράστες. Πολλά παιδιά που έχουν υποστεί σεξουαλική παραβίαση μεγαλώνουν και εξελίσσονται σε πολύ τρυφερούς ενήλικες και γονείς».

¹⁴² Αγάθωνος – Γεωργόπουλου & Μαρία Τσαγκάρη, *οπ.π.*, 1999, σελ. 91

¹⁴³ Gebhard P. H.& others, *Sex offenders. An analysis of types*, New York Harper & Row, 1965, p. 208-210& 230-232.

¹⁴⁴ Αντώνη Δ. Μαγγανά, «Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα;», Ομιλία στο 20ο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο στις 20 Μαΐου 1994.

¹⁴⁵ Ζακ Σελόζ, «Αυτονομείστε με», στο Λουκία Μπεζέ, *οπ.π.*, σελ. 10

¹⁴⁶ Εξετάζοντας γονείς που κακοποίησαν τα παιδιά τους, οι Kempe, και Pollock απέδειξαν ότι η βία αναπαράγεται από γενιά σε γενιά. Μάλιστα, στην τελευταία έρευνα των Steele και Pollock, η σχέση αυτή δεν περιοριζόταν μόνο σε μια γενιά, αλλά αφορούσε και τη σχέση προγιαγιάς και γιαγιάς του κακοποιημένου εγγονού. Council of Europe - Legal Affairs, «Criminological aspects of the ill-treatment of children in the family», *Collected Studies in Criminologica/ Research*, vol.xviii.

οικογένεια. Η άσκηση βίας, έχει συνδεθεί στο υποσυνείδητό τους με την κατοχή εξουσίας.¹⁴⁷

Πράγματι, η οικογενειακή βία έχει σαν χώρο εκμάθησης τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Σ' αυτές μεταβιβάζονται κοινωνικές αξίες, όπως η νομιμοποίηση της βίας σαν μέσο πειθαρχίας. Αν πάρουμε το παράδειγμα του σχολείου, όπου σε μεγάλο ποσοστό εκδηλώνονται οικογενειακές δυσλειτουργίες και άσχημα βιώματα τόσο του παιδιού, όσο και του γονέα που έχει άσχημες εμπειρίες από τα σχολικά του χρόνια, θα καταλήξουμε σε κάποιες σημαντικές διαπιστώσεις. Η κακοποίηση, λοιπόν, του γονέα από το σχολείο στο παρελθόν, οδηγεί στο να δυσανασχετεί ο γονέας, όταν το παιδί έχει πρόβλημα στο σχολείο, να φτάσει στο δάσκαλο προφασιζόμενος διάφορους λόγους.¹⁴⁸ Η γονεϊκή αυτή αντιμετώπιση δημιουργεί και στο παιδί αρνητικά συναισθήματα, τα οποία κατά πάσα πιθανότητα θα εκδηλώσει με τα δικά του παιδιά στο μέλλον.

Η επαναβίωση του μετατραυματικού άγχους του γονέα πολλές φορές πράγματι, και πέρα από το παράδειγμα που μόλις αναφέρθηκε, σχετίζεται με τα προβλήματα στην ανάπτυξη του παιδιού. Οι ξεχασμένες καταστάσεις και πρόσωπα που έχουν τραυματίσει το γονέα, κάνουν την εμφάνισή τους μόλις εκτεθεί το παιδί σε όμοιο κίνδυνο (Sanders, B. & Becker- Lausen, E. (1995).¹⁴⁹ Επιπλέον, το μετατραυματικό άγχος σχετίζεται άμεσα με την αιτιολογική εμβέλεια του Sanders, B. & Becker-Laussen, E. (1995)¹⁵⁰. Πολλοί από τους γονείς δεν θέλουν καν να θυμούνται τις καταστάσεις που τους έχουν σημαδέψει και όταν ερωτώνται σχετικά αντιδρούν με φράσεις και κινήσεις άρνησης.¹⁵¹ Πάντως, η επαναβίωση του μετατραυματικού άγχους του γονέα, τροφοδοτεί τον κύκλο της παραβατικής συμπεριφοράς του παιδιού. Ιδιαίτερα η ενδοοικογενειακή βία στις σχέσεις μητέρας – γιου, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση μέσα στην οποία ανιχνεύονται ίχνη παιδικής παραβατικότητας. Το μετατραυματικό άγχος αυτού του βιώματος, μεταφέρεται στην «αγωγή» των παιδιών και βοηθά στην εγκατάσταση παραβατικής συμπεριφοράς. Παράγοντες, όπως η νομιμοποίηση ξένου προσώπου για επιβολή τιμωρίας, αλλά και το σωφρονισμό του παιδιού με παραβατική συμπεριφορά,

---

¹⁴⁷ Ζακ Σελόζ, σελ. 17: «... Στην πραγματικότητα, ο ενήλικος κινδυνεύει να μπερδέψει την εξουσία με τη βία, ξεχνάει όμως ότι όσο περισσότερο βίαιος γίνεται, τόσο λιγότερη εξουσία έχει...».

¹⁴⁸ Βλ. Δροσίνου, ο.π., 1998, σελ. 238: «γιατί (ο πατέρας) δεν αντέχει συναισθηματικά να επαναβιώσει έναν εξευτελισμό με παράπονα που αφορούν στο παιδί του και έμμεσα σ' αυτόν και το θλιβερό σχολικό παρελθόν του».

¹⁴⁹ Sanders, B. & Becker- Lausen, E., «The Measurement of Psychological Maltreatment: Early data on the Child Abuse and Trauma Scale», *Child Abuse & Neglect*, Vol 19, 1995, p. 315-323.

¹⁵⁰ Sanders, B. & Becker- Lausen, E., «The Measurement of Psychological Maltreatment: Early data on the Child Abuse and Trauma Scale», *Child Abuse & Neglect* 19, p. 315-323.

¹⁵¹ Δροσίνου, σελ. 236: «Συνήθης απάντηση που καταγράψαμε ήτανε: 'δεν θυμάμαι, ήμουν πολύ μικρή/ ός', ενώ ταυτόχρονα περνάνε την παλάμη πάνω από τα μάτια και πίσω από τα μαλλιά».

επειδή ο γονέας αδυνατεί λόγω και προσωπικών βιωμάτων να παρέμβει, δημιουργούν προβλήματα στην κατανόηση της ίδιας της ποινής¹⁵², ενώ επιτείνουν την άρνηση προς τους γονείς.

Κλείνοντας, και λαμβάνοντας υπόψιν μας τις θέσεις των ψυχοδυναμικά προσανατολισμένων θεωριών ερμηνείας της εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς να υπογραμμίσουμε τη σημασία του ασυνείδητου καθώς και του Εγώ για την εκδήλωση του μετατραυματικού άγχους και τη διαγενιακή μεταβίβαση συμπεριφορών κακοποίησης.¹⁵³ Επίσης, εξετάζοντας την εκδήλωση του μετατραυματικού άγχους, δεν πρέπει να παραλείπουμε να αναφερθούμε και στο κληρονομικό «στίγμα» της παραβατικότητας¹⁵⁴, καθώς σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης η κληρονομικότητα παίζει ρόλο στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, άποψη η οποία για λόγους μεθοδολογικούς εξετάζει τις περιπτώσεις υιοθετημένων παιδιών, που οι φυσικοί τους γονείς είχαν να επιδείξουν εγκληματικό παρελθόν.¹⁵⁵ Δεν είναι, όμως, μόνο οι γονείς, αλλά και άλλα μέλη της οικογένειας που μπορεί να έχουν αναπτύξει εγκληματική δραστηριότητα και να επηρεάζουν κατ' αυτόν τον τρόπο την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους των ανηλίκων. Η αρνητική επίδραση των γονιών και των μεγαλύτερων αδελφών στα μικρότερα παιδιά είναι σημαντική, όταν ζώντας κάτω από την ίδια στέγη βιώνουν τις εγκληματικές εμπειρίες των δικών τους ανθρώπων που αποτελούν τα άμεσα πρότυπα παραδειγματισμού και μιμήσεως. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και οι αλκοολικοί, ναρκομανείς, χαρτοπαίκτες και σεξουαλικά διεστραμμένοι γονείς.¹⁵⁶

---

¹⁵²Holroyd, R. & Sheppard A., «Parental separation: effects on children; implications for services», *Child: Care, Health and Development*, vol 23, 1997, p. 369-378

¹⁵³Τσαλίκου, ό. π., 1993, σελ. 60: «Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του. Βρίσκεται σε ένα διαρκές δυναμικό γίνεσθαι...».

¹⁵⁵ «Τα παιδιά που είχαν φυσικούς πατέρες με βεβαρημένο παρελθόν, χωρίς να τους έχουν γνωρίσει, είχαν περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν κάποιο αδίκημα σε σχέση με τα παιδιά των οποίων οι θετοί γονείς είχαν ποινικό μητρώο, χωρίς να έχουν οι φυσικοί τους γονείς». Στρ. Γεωργούλας, *οπ.π.*, 2000, σελ.50- 51

¹⁵⁶Δημητρίου Δημηνά, «Οικογένεια και παιδική-εφηβική παραβατικότητα», Εισήγηση στο Πανελλήνιο συνέδριο του Ε.Ο. Π. (1-3 Δεκεμβρίου 1994), σελ. 4 όπου ο συγγραφέας αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «...σύμφωνα με τα στοιχεία ... ποσοστό 5% νεαρών που απασχόλησαν τα Δικαστήρια Ανηλίκων προερχόταν από πατέρα που είχε στο ποινικό μητρώο του καταγεγραμμένα παρόμοια αδικήματα ή υπήρχε στην οικογένεια μεγαλύτερος αδερφός που είχε αναπτύξει νωρίτερα εγκληματική δραστηριότητα. Ιδιαίτερα πρέπει να επισημανθεί εδώ το γεγονός ότι ανήλικα κορίτσια που επιδόθηκαν σε κλοπές ή στην πορνεία, αδίκημα που σπάνια φθάνει στα Δικαστήρια, είχαν πρότυπο παρόμοια συμπεριφορά της μητέρας τους».

4.5. Παράγοντες στην οικογένεια που επηρεάζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού

4.5.1. Η οικογένεια ως στόχος και φορέας στιγματισμού

Η οικογένεια με την γενικευμένη έννοια του θεσμού δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αποτελεί ομάδα-στόχο στιγματισμού του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Μία τέτοια πρόταση θα ήταν επεικώς εξωφρενική. Υπάρχουν, όμως, συγκεκριμένης φύσεως κριτήρια, όπως θα δούμε στη συνέχεια, κατά κύριο λόγο κοινωνικά που αναδεικνύουν ορισμένες οικογένειες φορείς αυτών των χαρακτηριστικών ως «ευάλωτες» ομάδες-στόχους των επίσημων μηχανισμών κοινωνικού στιγματισμού.

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να μελετήσουμε την οικογένεια ως μία ξεχωριστή πληθυσμιακή ομάδα, στην προσπάθειά μας να εξετάσουμε πως τα κοινωνικοοικονομικά και δημογραφικά της χαρακτηριστικά καθιστούν ευάλωτα τα νεαρότερα μέλη της σε ένα επικίνδυνο κοινωνικό στιγματισμό αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες ετικετοποίησης τους ως «παραβατικά» από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα, η κατώτερη κοινωνική τάξη και το αντίστοιχο χαμηλό κοινωνικό status της οικογένειας του παραβάτη, όπως διαμορφώνεται με βάση το πενιχρό εισόδημα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, το μη ισχυρό επαγγελματικό προφίλ των γονέων, την υποβαθμισμένη συνοικία στην οποία διαμένει το άτομο, είναι παράγοντες που λειτουργούν ως διακεκριμένα στερεότυπα στην αντίληψη τόσο του ευρύτερου κοινού όσο και των επίσημων φορέων της κοινωνικής αντίδρασης.

Ενδυναμωτικά με τα παραπάνω λειτουργούν και οι απόψεις της N. Davis σύμφωνα με την οποία τα πορτραίτα των νεαρών παραβατών σκιαγραφούνται στην συλλογική συνείδηση μέσα από ιδεολογικές αναπαραστάσεις, οι οποίες καθορίζονται από κοινωνικού περιεχομένου συσχετίσεις, όπως το επαγγελματικό προφίλ, το status, το μορφωτικό επίπεδο καθώς και την πολιτιστική (εθνική) προέλευση του ατόμου. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ένταξη του ατόμου και της οικογένειας του σε μία κοινωνική τάξη (κατώτερη), με ένα συγκεκριμένο πολιτικό status (ανίσχυρο), αποτελούσε ανέκαθεν ένα άξιο παράγοντα μελέτης για την εγκληματογόνο επίδραση του αλλά και τον συνακόλουθο εγκληματικό του στιγματισμό. Άλλωστε η ιδέα ότι η εγκληματικότητα και κατ' επέκταση η παραβατικότητα είναι γέννημα της ανέχειας αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες απόψεις στα χρονικά της

εγκληματικής διανοήσης. Έχοντας τόσο βαθιές ρίζες, ίσως, δεν θα έπρεπε να μας ξαφνιάζει το γεγονός ότι η εν λόγω αντίληψη έγινε η εστία ενός χρόνιου και άδικου στιγματισμού της κατώτερης κοινωνικής τάξης ως εγκληματικής.

Συγκεκριμένα η ανάλυση του Thornberry (1973) πάνω σε στοιχεία ατόμων με την ίδια χρονολογία γέννησης, αποκάλυψε μία καθοριστική επίδραση του κοινωνικο-οικονομικού status της οικογένειας των εν λόγω ατόμων, στην προκατειλημμένη στάση πολλών αστυνομικών απέναντι τους, επηρεάζοντας την συχνότητα σύλληψης, προανάκρισης και παραπομπής νεαρών της κατώτερης τάξης στα δικαστήρια ανηλίκων, σε σχέση με άτομα προερχόμενα από τη μεσαία τάξη. Στο ίδιο πνεύμα, κινήθηκε και η έρευνα του Cicourel (1968), η οποία κατέδειξε κατόπιν πολυετούς παρατήρησης, ότι το χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας των παραβατών συνδεόταν με την παραπομπή σε δίκη. Ο Cicourel (1968) προσέφερε, επίσης, μία ερμηνεία της έμμεσης επίδρασης που ασκεί το κοινωνικο-οικονομικό status, στις στερεότερες αντιλήψεις των αστυνομικών. Ως αποτέλεσμα των διαφορετικών γονεϊκών προσδοκιών, οι οποίες διαμορφώνονται με βάση τα ιδιαίτερα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, ο Cicourel (1968) υποστήριξε με βάση τα πορίσματα της εμπειρικής του μελέτης, ότι οι αστυνομικοί θεωρούν ότι οι γονείς που ανήκουν στην κατώτερη κοινωνική τάξη είναι λιγότερο αποτελεσματικοί στον έλεγχο της μελλοντικής συμπεριφοράς των παιδιών τους σε σύγκριση με τους γονείς της μεσαίας τάξης. Με αυτήν, λοιπόν, την αντίληψη οι αστυνομικοί έκριναν ότι τα παιδιά της κατώτερης τάξης θα αποτρέπονταν, από την τέλεση μιας παραβατικής πράξης, εάν τύχαιναν δικαστικής επίβλεψης. Στη συνέχεια ο Cicourel (1968) μίλησε για τον ρόλο του κοινωνικο-οικονομικού status της οικογένειας, ως προς την λήψη αποφάσεων, κάνοντας λόγο για τις πιέσεις όπου δέχονταν οι αστυνομικοί από οι γονείς που ανήκουν στην μεσαία τάξη. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι: «Όταν οι γονείς μπορούν να προβάλλουν ευνοϊκές επαγγελματικές και οικογενειακές εικόνες (αναπαραστάσεις) και όταν είναι σε θέση να αμφισβητούν άμεσα τις εκτιμήσεις και τις διαθέσεις των αστυνομικών, οι υπάλληλοι της αστυνομικής διεύθυνσης λόγω της προσκολλησεως τους στα επιφαινόμενα – «μη διασπασμένη οικογένεια», «λογικοί» γονείς, όμορφη συνοικία - «δυσκολεύονται» να συντάξουν δικογραφία (για τον νεαρό παραβάτη) στη περίπτωση που έχουν με άμεσο τρόπο απέναντι τους, τις οικογενειακές πηγές και την προβολή της προοπτικής ενός «ρόδινου» μέλλοντος».

Εκτός όμως από το κοινωνικο-οικονομικό status των οικογενειών, οι αντιλήψεις για τις συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας, όπως αντικατοπτρίζονται στην

γονεϊκή σχέση και στάση απέναντι στα παιδιά, καθώς και στο πρότυπο ανατροφής και επίβλεψης τους, παρουσιάζονται ως εξίσου σημαντικά κριτήρια-στερεότυπα για την δημιουργία στιγματισμού και την συνακόλουθη άσκηση εξουσίας από τους επίσημους φορείς «κοινωνικού ελέγχου». Είναι γεγονός ότι το προφίλ αυτών των οικογενειών τις περισσότερες φορές σκιαγραφείται είτε σε συνάρτηση με τις ασταθείς και ταραχώδεις σχέσεις του γονεϊκού σχήματος, είτε σε σχέση με την πλημμελή άσκηση του γονεϊκού ρόλου, πτυχές της οποίας αποτελούν η παραμέληση, η κακοποίηση, η έλλειψη σωστής ηθικής διαπαιδαγώγησης ή άγνοιας των στοιχειωδών συναισθηματικών αναγκών των παιδιών.

Επιπρόσθετα, στην έρευνα του Goldman (1963), το 90% του δείγματος των ερωτηθέντων αστυνομικών πίστευε ότι η παραβατικότητα αντανακλούσε ανεπαρκείς και ασταθείς οικογενειακές συνθήκες διαβίωσης, όπως την έλλειψη πειθαρχίας και επίβλεψης. Το ίδιο επιπλέον ποσοστό αστυνομικών, θεωρούσε αυτή την μεταβλητή ως πρωτεύουσας σημασίας, προκειμένου να αποφασίσει την παραπομπή ή μη του ανηλίκου παραβάτη στη δικαιοσύνη. Όπως κατέδειξε η εν λόγω μελέτη, όταν οι αστυνομικοί έκριναν ότι η οικογενειακή κατάσταση ήταν ικανοποιητική, με την έννοια ότι οι γονείς του ανηλίκου κατείχαν υπεύθυνες θέσεις στην κοινότητα, ήταν παλαιοί κάτοικοι της περιοχής, ευυπόληπτοι πολίτες, μέλη της εκκλησίας κλπ. κατέληγαν στην απόφαση, ότι μπορούσαν να αρκестούν στην λήψη των απαραίτητων μέτρων προς τη συμμόρφωση του ανηλίκου από την οικογένεια, χωρίς να είναι αναγκαία η επίσημη αστυνομική παρέμβαση. Σε αντίθετες, όμως, περιπτώσεις έπρατταν αντιστρόφως ανάλογα παραπέμποντας το «όποιο» άτομο στη δικαιοσύνη. Επιπλέον, οι αστυνομικοί θεωρούσαν ότι η γονεϊκή αμέλεια -παραμέληση- είτε λόγω αμάθειας ή έλλειψης στοιχειώδους ενδιαφέροντος, είτε λόγω οικογενειακών προβλημάτων όπως ο αλκοολισμός ή η ψυχική ασθένεια αποτελούσε την κυριότερη αιτία πρόκλησης μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Μάλιστα οι περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες θεωρούσαν ότι τα προερχόμενα, από ένα τέτοιο οικογενειακό περιβάλλον άτομα, έπρεπε να παραπεμφθούν στα δικαστήρια ανηλίκων για σωστό έλεγχο και καθοδήγηση.

Αντιστρέφοντας σε αυτό το σημείο τους όρους, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε μέσω των βασικών υποθέσεων της «Θεωρίας της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης» και των υποθέσεων της «Προσέγγισης της Ετικέτας», το ρόλο του οικογενειακού περιβάλλοντος ως φορέα πλέον παραγωγής «του κοινωνικού στίγματος».

Όπως υποστηρίζεται από τους εκπροσώπους της «Θεωρίας της Συμβολικής

Αλληλεπίδρασης», ο αρνητικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται στο άτομο, από «σημαντικούς άλλους», όπου «σημαντικοί άλλοι» μπορεί κατά περίπτωση να είναι *οι γονείς, οι καθηγητές, οι αστυνομικοί κ.α.*, διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο τόσο για τον ψυχικό του κόσμο όσο και για την μετέπειτα συμπεριφορά του. Ο ορισμός του «σημαντικού άλλου» σε επίπεδο οικογένειας, κατά κανόνα ταυτίζεται με το γονεϊκό σχήμα, διότι είναι στενότερα συνδεδεμένο με το παιδί φυσικό πρόσωπο, το οποίο λειτουργεί αφενός ως μοντέλο μίμησης και αφετέρου ως φορέας δικαιοδοσίας, λήψης αποφάσεων καθώς και παροχής συμβολικών και φυσικών ανταμοιβών, προς αυτό, οι οποίες, όμως, τις περισσότερες φορές έχουν επικριτικό χαρακτήρα. Έτσι οι γονείς διαδραματίζοντας το ρόλο του «σημαντικού άλλου», λειτουργούν με τρόπο καθοριστικό στην ανάπτυξη της περί Εαυτού εικόνας του παιδιού.

Μέσα σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, η έννοια της παραβατικότητας καθορίζεται εν μέρει από την περί Εαυτού εικόνα, όπως αυτή διαμορφώνεται και αντανakλάται στο άτομο μέσω της επιρροής που ασκούν σε αυτό «οι σημαντικοί άλλοι». Παράλληλα όμως, καθορίζεται και από μια *διαδικασία ετικετοποίησης* που υιοθετείται από τα «σημαντικά άλλα» πρόσωπα (*significant other persons*). Ο μηχανισμός βάση του οποίου, οι αλληλεπιδρώντες επηρεάζουν ένας τον άλλο, συνδέεται, αφενός με το ρόλο που το κάθε υποκείμενο διαδραματίζει και στον οποίο εμπεριέχεται η προβολή του Εαυτού (η προσωπική του ταυτότητα δηλαδή) και αφετέρου με την αμοιβή, τον έπαινο, ή την αρνητική κρίση που του αποδίδεται, συναρτήσει του τρόπου δράσης που υιοθέτησε.

Με βάση τα αποτελέσματα εμπειρικών μελετών (Matsueda & Bartusch, 1996) οι οποίες ασχολήθηκαν με τις συνέπειες που έχει στο ψυχισμό του παιδιού η εγγάραξη από τους γονείς μιας παραβατικού τύπου «ετικέτας», προσδίδοντας σε αυτό χαρακτηρισμούς, οι οποίοι υποβιβάζουν την «αυτοεκτίμησή του» επιβεβαίωσαν την σύνδεση της γονεϊκής αυτής *διεργασίας* με την μετέπειτα *παραβατική καριέρα του παιδιού*. Πιο συγκεκριμένα, μεταφέροντας σε επίπεδο οικογένειας οι Matsueda & Bartusch την υπόθεση «*ότι ετικέτες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αποδοθούν στους ανίσχυρους και στους μη έχοντες την εξουσία του ορίζουν*», υποστήριξαν ότι τα παιδιά αποτελούν τα ασθενέστερα μέλη του κοινωνικού της πυρήνα. Η ετικέτα, λοιπόν, *του παραβάτη, του αντικοινωνικού, του κομπλεξικού, του καθυστερημένου, του ηλίθιου, του ανεύθυνου, του εγκληματία* που αποδίδεται από τον γονέα, επηρεάζει σημαντικά την Περί Εαυτού εικόνα του παιδιού, το οποίο φτάνει στο σημείο να αντιλαμβάνεται τον Εαυτό του μέσα από το πρίσμα αντίληψης των άλλων προς αυτό, γεγονός το οποίο

ερμηνεύεται και μέσω της «Θεωρίας της Αυτο-Εκπληρούμενης Προφητείας». Αναφορικά με τη σημασία του γονεϊκού επαίνου, ο Matsueda (1992) (1996) επισήμανε ακόμα ότι τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, ο γονεϊκός έπαινος εκτός του ότι συνδέεται σημαντικά με το βαθμό αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησής που αυτά διαθέτουν, επιπλέον προσέθεσε, ότι συνδέεται σημαντικά και με το βαθμό εμπλοκή τους στην τέλεση παραβατικών πράξεων. Επιπλέον, υποστήριξε ότι και η γονεϊκή απόδοση της «ετικέτας» σχετίζεται σημαντικά με τη νεανική παραβατικότητα. Συγκεκριμένα, διατύπωσε την άποψη ότι η γονεϊκή απόδοση της ετικέτας (πχ. του απατεώνα, του κλέφτη, του εκβιαστή), αφενός μειώνει σημαντικά την αυτόαντίληψη των παιδιών ως προς την *περί Εαυτού εικόνα τους*, αφετέρου δε, συμβάλει ενισχυτικά στην μελλοντική εκδήλωση εκ μέρους τους μιας παραβατικής συμπεριφοράς.

Αναφορικά με το ενδεχόμενο να αποδοθεί από την οικογένειά η «ετικέτα του παρεκκλίνοντος» τόσο η Karen Helmer (1996) όσο και οι Matsueda & Bartusch (1996) υποστήριξαν ότι η μεταβλητή «φύλο» φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο. Με βάση τα πορίσματα των εμπειρικών τους μελετών υποστήριξαν την άποψη, ότι τα αγόρια σε σύγκριση με τα νεαρά κορίτσια, έχουν περισσότερες πιθανότητες να *ετικεταριστούν* ως παρεκκλίνοντα ή ως παραβάτες του νόμου, τόσο από τους γονείς τους όσο και από τους επίσημους μηχανισμούς κοινωνικού έλεγχου.

Η ερμηνεία που δόθηκε από τους παραπάνω μελετητές στηρίχθηκε, στην άποψη ότι με βάση τα ισχύοντα κοινωνικά στερεότυπα, η νεανική παραβατικότητα, αντικατοπτρίζεται ως κατεξοχήν ανδρικό φαινόμενο, δεδομένου ότι τα νεαρά αγόρια εκδηλώνουν σε μεγαλύτερη συχνότητα αντικοινωνικού τύπου συμπεριφορές.

Επίσης από τα ευρήματα των προαναφερόμενων μελετών, διαφάνηκε ότι οι χαρακτηρισμοί που αποδίδει ένας γονέας στο παιδί (ως παραβάτη του νόμου, απατεώνα κ.λ.π.) συνδέονται καταφανώς με το χαμηλό οικονομικό status του γονέα, τον τόπο καταγωγής του, τον τόπο διαμονής του, καθώς και από την συναισθηματική του κατάσταση (*αν είναι διαζευγμένος ή όχι*). Επιπλέον καταδείχτηκε ότι το *προβληματικό* αυτό γονεϊκό προφίλ, σε συνδυασμό με τις στερεοτυπικές γονεϊκές αντιλήψεις για την εικόνα του παραβάτη με βάση το φύλο του, φαίνεται να συνδέεται ακόμα περισσότερο με τους εσφαλμένους χαρακτηρισμούς και κατηγορίες που αποδίδει ο γονέας στο παιδί. Όπως τονίζουν οι Matsueda & Heimer (1994), Matsueda & Bartusch (1996) η διεργασία αυτή της «ετικετοποίησης» του παιδιού από τους γονείς του με βάση το φύλο του φαίνεται να επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και τον τύπο της μελλοντικής του συμπεριφοράς. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε η στενή σύνδεση μεταξύ της

διεργασίας της γονεϊκής απόδοσης μιας αρνητικής «ετικέτας», με την εκ νέου εκδήλωση από το παιδί, της αντίστοιχης συμπεριφοράς που απορρέει από αυτό τον χαρακτηρισμό. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα και από τις δύο μελέτες κατέδειξαν, ότι η Περί Εαυτού εικόνα που θα αποκρυσταλλώσει το παιδί, από τον χαρακτηρισμό που θα του αποδώσουν οι γονείς του ως παραβάτη νόμων (*έχοντας ήδη τελέσει παραβατική πράξη*) θα αυξήσει σημαντικά τις πιθανότητες μελλοντικής επανάληψης των παραβατικών του πράξεων. Κατά συνέπεια, η σχηματισμένη από το παιδί Περί Εαυτού εικόνα θα αλληλεπιδράσει εκ νέου, λειτουργώντας, όμως, αυτή φορά δευτερογενώς ενισχυτικά, συγκριτικά με τον αρχικό χαρακτηρισμό που του είχε αποδώσει ο γονέας του. Στην περίπτωση δε, που το παιδί έχει ένα βεβαρημένο παραβατικό ιστορικό, αυτό θα επηρεάσει ενισχυτικά, τόσο τη διαδικασία γονεϊκής εγγάραξης της παραβατικής ετικέτας, όσο και το βαθμό αποδοκμασίας του γονέα προς το παιδί.

Ολοκληρώνοντας στο σημείο αυτό την παρουσίαση μας, θα λέγαμε ότι με βάση τα παραπάνω διαφάνηκε, ότι η «ενεργητική» συνδρομή της οικογένειας στο στιγματισμό του ατόμου (*μέσω των γονεϊκών χαρακτηρισμών*) σε συνδυασμό με την έμμεση συνδρομή των κοινωνικών της χαρακτηριστικών (*π.χ διασπασμένη οικογένεια, τόπος διαμονής, κοινωνική θέση*) *δύναται να «διευκολύνει»* τόσο την δημιουργία ενός παραβατικού προφίλ στο παιδί, όσο και την υιοθέτηση εκ μέρους του μιας μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς. Γεγονός που συνεπάγεται ότι πλέον το νεαρό άτομο αποτελεί έναν εύκολο στόχο ενός περαιτέρω κοινωνικού στιγματισμού, τις συνέπειες του οποίου θα μελετήσουμε στις αμέσως επόμενες ενότητες.

4.5.2. Η προστιθεμένη αξία στην «εαυτού» εικόνα

Έχοντας ως βάση την άποψη του Schur (1972), σύμφωνα με την οποία η εφαρμογή των στερεοτύπων - *βασικό στοιχείο της στιγματιστικής διαδικασίας* - έχει ως στόχο αφενός να *ετικετάρει* άτομα ή ομάδες ατόμων με βάση κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και αφετέρου να *περιθωριοποιήσει* αυτά από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, γίνεται πλέον φανερό ότι «στίγμα» που έπεται αυτής της εφαρμογής, τείνει να επαναπροσδιορίζει το ψυχισμό και την προσωπικότητα του ατόμου σε μεγάλο βαθμό. Ο *στιγματιζόμενος* ως εγκληματίας μπορεί να επισύρει τέτοιες εικόνες περί των ιδιοτήτων του στη σκέψη των άλλων- όπως σκληρός, κακός,

επικίνδυνος, επιθετικός, διαταραγμένος, άτιμος- που ο ίδιος, ως άτομο να μην είχε ενδεχομένως ποτέ διανοηθεί ότι θα αναπτύξει ή θα εκδηλώσει. Με βάση, λοιπόν, αυτές τις «αναπαραστάσεις», τα άτομα που απαρτίζουν τον κοινωνικό του περίγυρο, αρχίζουν να αντιδρούν στο αρνητικό συμβολικό περιεχόμενο αυτής της ετικέτας, *απαξιώνοντας* να εξετάσουν τα πραγματικά δείγματα συμπεριφοράς του. Είναι αλήθεια ότι οι αντιδράσεις που το στίγμα προκαλεί, περιορίζουν δραματικά τη δυνατότητα προσαρμογής του ατόμου στο κοινωνικό του περιβάλλον, ακόμα και στην περίπτωση που υπάρχει καλή θέληση εκ μέρους του και καταβάλλεται κάθε φιλότιμη προσπάθεια από αυτό. Όπως επισημαίνει ο καθ. Δασκαλάκης το στίγμα δεν αφήνει πραγματικά περιθώρια για την υιοθέτηση άλλου ρόλου πέραν του εγκληματικού, κάτι που ο φέρων την ετικέτας του «εγκληματία» δεν θα αργήσει να συνειδητοποιήσει εν όψει των εξοστρακιστικών αντιδράσεων που θα συναντήσει από τους των κομορμιστικούς κύκλους στην προσπάθειά του, είτε να βρει εργασία, είτε να επισυνάψει κοινωνικές σχέσεις. Γεγονός που συνεπάγεται ότι το άτομο αυτό, δεν μπορεί πλέον να ικανοποιήσει τις κοινωνικές του ανάγκες στα πλαίσια μιας συμβατικής κοινωνίας. Προκειμένου, λοιπόν, να τις ικανοποιήσει, αναγκάζεται να επιστρέψει στα στενά πλαίσια των στιγματιζόμενων χώρων, των γνωστών και ως *στέκια* του υποκόσμου. Η συνειδητοποίηση της κοινωνικής αποδοκιμασίας, καθώς και άρνησης προς το πρόσωπο του σε συνάρτηση με την συντριβή του ονείρου της επανένταξης του στο κοινωνικό σύνολο, αποτελεί μια έντονα τραυματική εμπειρία γι' αυτό. Νοιώθοντας προδομένο από μία κοινωνία που θεωρητικά θα το «σωφρόνιζε», και θα του έδινε εξιτήριο από την φυλακή έχοντας πλήρως «θεραπευθεί» και «αναμορφωθεί», αντιλαμβάνεται με οργή και με πικρία, ότι το σφάλμα που διέπραξε και του οποίου το χρέος αποπλήρωνε για χρόνια έγκλειστο μέσα στη φυλακή, έχει τελικά ένα πολύ βαρύτερο τίμημα, τον κοινωνικό του στιγματισμό, «μία στάμπα πάγια και ανεξίτηλη». Είναι ακριβώς αυτή η στάμπα του «πρώην φυλακισμένου», του «πρώην τοξικομανή», του «πρώην βαρυποινίτη» που θα γίνει η βάση αναπροσδιορισμού της προσωπικής εικόνας που φέρει για τον εαυτό του, η οποία επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο, από τους αφιλόξενους συγγενείς, φοβισμένους πρώην φίλους, και κατηγορηματικά αρνητικούς εργοδότες.

Με τις πόρτες της συμβατικής κοινωνίας «ερμητικά κλειστές» και την αποδοχή της νέας εικόνας για τον εαυτό του ως «εγκληματία», ανταπαντά στην κοινωνία «κληρώνοντας την με το ίδιο νόμισμα», δηλαδή μέσω της παντελούς απόρριψης της. Η νέα αλληλεπιδραστική ένωση που προκύπτει από την δράση-αντίδραση μεταξύ

παραβάτη-κοινωνίας καταλήγει σε έναν φαύλο κύκλο. Από τη μία πλευρά, το άτομο σπρώχνεται στο έγκλημα απευθύνοντας ένα οξύ κατηγορώ, για την «κατάντια» του στην κοινωνία και από την άλλη πλευρά η κοινωνία, ηθικολογεί περί του αδιόρθωτου χαρακτήρα του, αποποιούμενη με αυτό τον τρόπο κάθε δική της συμμετοχή ή ευθύνη. Έτσι το νέο καταλυτικό αυτό «στίγμα» που αποδίδεται στο άτομο από τον κοινωνικό του περίγυρο, έρχεται να αποτελειώσει τον στόχο του, χωρίς όμως γι' αυτό επιστροφή αυτή τη φορά από τους κόλπους του εγκλήματος. Το αποτέλεσμα που προκύπτει από αυτή τη δράση – αντίδραση, είναι η δημιουργία ενός πραγματικά αντικοινωνικού ατόμου με επικίνδυνη, πλέον, για το κοινωνικό σύνολο, προσωπικότητα.

4.5.3. Στον σχηματισμό της νέας «κοινωνικής ταυτότητας»

Έχοντας θίξει τις συνέπειες του «στίγματος» στην περί Εαυτού εικόνα, θα στρέψουμε σε αυτό το σημείο την προσοχή μας όπως άλλωστε και ο τίτλος το υπονοεί, στις συνέπειες που επιφέρει το «στίγμα του εγκληματία», στην κοινωνική ταυτότητα του ατόμου. Δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε με την άποψη του καθ. Δασκαλάκη (1985) σύμφωνα με την οποία, ο «στιγματισμός» είναι ουσιαστικά μία διαδικασία εγκαθίδρυσης μίας «αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας». Με την εγγάραξη της «ετικέτας του εγκληματία», όλοι οι υπόλοιποι ρόλοι που επιτελεί το άτομο εκπίπτουν, αναδεικνύοντας αυτόν ως ένα μοναδικό, με ότι αυτό συνεπάγεται τόσο σε επίπεδο των τυπικών, όσο και των άτυπων κοινωνικών συνεπειών. Συμβολικά θα λέγαμε ότι ο ρόλος αυτός που συσσωρεύει το σύνολο των προσδοκιών της κοινωνίας, απονέμεται στο άτομο ως σκυτάλη για να προκριθεί στο εγκληματικό στίβο της κοινωνίας, όπως άλλωστε εκείνη το προσδοκά, ως θεατής. Μάλιστα, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε, ότι κατά το παρελθόν, η μεταξύ τους σύνδεση ήταν θεσμοθετημένη!

Συγκεκριμένα, πριν από έναν περίπου αιώνα, ίσχυε και στην Ελλάδα ο θεσμός του πολιτικού θανάτου που επισφράγιζε την ποινική καταδίκη ως ποινή με ολική κοινωνική βαρύτητα. Προερχόμενος από το ρωμαϊκό δίκαιο και την «capitisdeminuito», ο θεσμός του πολιτικού θανάτου σηματοδοτούσε την έκπτωση του ατόμου ως οντότητα δικαίου, αφήνοντας σε αυτό τη βιολογική του και μόνο ιδιότητα δεδομένου ότι όλα τα πολιτικά και αστικά του δικαιώματα αφαιρούνταν. Ήταν εν ζωή αλλά για την κοινωνία ήταν νεκρό με όλες τις νομικά επερχόμενες συνέπειες ενός

φυσικού δια τους άλλους πολίτες θανάτου. Σήμερα ο πολιτικός θάνατος έχει καταργηθεί αλλά στην θέση του ισχύει ο θεσμός της πολιτικής απαγόρευσης, όπως προβλέπεται από το άρθρο 1700 του Αστικού Κώδικα, το οποίο ορίζει την απαγόρευση πάσης φύσεως δικαιπραξίας. Παρόλο που επί της ουσίας αυτό δεν έχει κάποια λειτουργική σημασία για τον καταδικαζόμενο, η *στιγματιστική* του, όμως, συνισταμένη έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στον ψυχισμό του, γεγονός το οποίο πρέπει να υπογραμμίσουμε. Κατά συνέπεια, οι επιπτώσεις του τυπικού στίγματος στην κοινωνική ταυτότητα του ατόμου, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά την απαγγελία της ποινής, ακολουθούν τον «κατάδικο» ως αναπόδραστη σκιά του, ακόμα και στο στερητικό και υποβαθμισμένο περιβάλλον της φυλακής, μέσα στο οποίο καλείται ο «νεο-εισαχθείς» κατάδικος, να ζήσει άλλοτε για σεβαστά χρονικά διαστήματα, κι' άλλοτε πάλι για μια ολόκληρη ζωή. Πιο συγκεκριμένα, η έμμεση ή άμεση συμμετοχή του στο κοινωνικό σύστημα της φυλακής, θα έχει άμεση επίδραση στον τρόπο που αυτός αντιλαμβάνεται εφεξής την νέα «κοινωνική» του ταυτότητα. Ακόμα και αν επιλέξει μία ατομική στρατηγική προσαρμογής που θα τον οδηγήσει στην απελπιστική απομόνωση και αποξένωση από τους συγκαταρούμενους του, είναι σχεδόν αδύνατη η πιθανότητα να μην αποκτήσει την προοπτική του «κατάδικου», η οποία περιλαμβάνει νέες αποδόσεις νοημάτων, συγκεκριμένες ερμηνείες, αντιδράσεις, πεποιθήσεις και αξίες, οι οποίες «αναγκαστικά» θα μορφοποιηθούν, θα επηρεάσουν ή θα διαστρέψουν τον τρόπο θεώρησης του για την κοινωνική πραγματικότητα. Γεγονός το οποίο συνεπάγεται ότι όλα αυτά θα αποτελέσουν αναπόσπαστα στοιχεία της νέας «κοινωνικής του ταυτότητας» (δηλ. της ταυτότητας του φυλακισμένου) τα οποία δεν θα τον εγκαταλείψουν ακόμα και μετά την αποφυλάκιση του, αφήνοντας έτσι ανοιχτό το ενδεχόμενο της πλήρους αφομοίωσης τους και αφοσίωσης του σε αυτά, για όσο ζει. Ο J. Irving (1970) παραθέτει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από το ημερολόγιο του Piri Thomas, ενός κατάδικου που έπρεπε να αποφασίσει εάν θα συμμετείχε ή όχι σε μία εξέγερση στην φυλακή: *«Στεκόμουν εκεί βλέποντας και ζυγίζοντας, προσπαθώντας να αποφασίσω εάν ήμουν σε πρώτη μοίρα ένας κατάδικος και σε δεύτερη ένας εξωφερμένος. Ήμουν στην φυλακή αλλά ζούσα κάθε νοητικό λεπτό που μπορούσα έξω. Τώρα έπρεπε να επιλέξω. Στεκόμουν όρθιος εκεί στα μέσα της αυλής. Οι κατάδικοι περνούσαν από δίπλα μου, άλλοι κατευθυνόμενοι δυτικά για να συναντήσουν τους «οργανοπαίχτες» και άλλοι ανατολικά σε ουδέτερο έδαφος. Η ιδέα του σπασίπλα με διέλυε ενώ η αίσθηση του να είμαι ρεμάλι μου προκαλούσε ιδρώτα. Έπρεπε να πάρω μία απόφαση. Είμαι ένας κατάδικος. Αυτοί οι καταραμένοι κατάδικοι είναι οι άνθρωποι μου... Τι εννοείς οι*

άνθρωποι σου; Οι δικοί σου άνθρωποι είναι έξω απ'τα κελιά, στο σπίτι, στους δρόμους. Όχι ! Δεν είναι έτσι.... Κοίταξε τους, πήγαινε προς τον δυτικό τοίχο. Γιατί μου παίρνει τόσο πολύ για να αποφασίσω; Άνθρωπε μου εκεί κάτω είναι ο Papo και ο Zu-Zu και ο Mick ο Παλαιστής, ακόμα και ο Ruben είναι εκεί».

Έχοντας ως βάση τα παραπάνω γίνεται πλέον αντιληπτό, ότι η ταύτιση του ατόμου με την ομάδα των συγκρατούμενων του καθώς και η υιοθέτηση της «ταυτότητας του κατάδικου» αποτελεί ως ένα βαθμό μία αναπόφευκτη δέσμευση εκ μέρους του, για όσο χρόνο παραμένει στη φυλακή. Δυστυχώς, όμως, η βιωματική αυτή εμπειρία, δεν περιορίζεται στο χώρο αυτό. Συνεχίζει να ακολουθεί το άτομο και κατά την έξοδό του από αυτή. Μάλιστα η εσωτερικευση της ταυτότητας αυτής, ενδυναμώνεται ακόμα περισσότερο, στην περίπτωση όπου το άτομο βιώσει ένεκα αυτής την κοινωνική απόρριψη.

Στρέφοντας την προσοχή μας τώρα στις άτυπες ή ανεπίσημες συνέπειες του στίγματος, θα λέγαμε ότι ο εγκληματίας γίνεται αποδέκτης της συλλογικής εχθρότητας, οργής και αποστροφής. Αυτή η προβολή που εισπράττει το άτομο ως «κακό», «ανυπάκουο» και «επικίνδυνο», συντελείται εξ' αποστάσεως από μέλη του κοινωνικού συνόλου, τα οποία δεν έχουν έρθει, ίσως, ποτέ σε επαφή με εγκληματίες. Όπως τονίζει ο Δασκαλάκης (1985), το στερεότυπο του εγκληματία δεν περιορίζεται μόνο στην συλλογική εκπομπή εχθρότητας και αποστροφής, αλλά και στην αναδρομική ανατροπή και αναδιοργάνωση της προ-εγκληματικής του ταυτότητας, από τον στενό κύκλο συγγενών, γνωστών και φίλων. Από την στιγμή επιβολής του «στίγματος» αναθεωρείται συνολικά το άτομο και η προγενέστερη ταυτότητα του εξετάζεται υπό το φως των πρόσφατων στιγματιστικών πράξεων του. Έτσι τα εφηβικά σκασιαρχεία και ο πετροπόλεμος, επαναπροσδιορίζονται ως δείγματα ή συμπτώματα της έκδηλης πλέον τωρινής ψυχοπαθολογίας του. Όπως επισημαίνει ο Mischel: «δεν είναι τα στοιχεία της προσωπικότητας που εξηγούν το έγκλημα, αλλά η αναγκαστική κατασκευή χαρακτηριστικών της εγκληματικής προσωπικότητας, στην περίπτωση που βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την ανάγκη επεξήγησης του εγκληματικού φαινομένου».

Ως τελευταίο στοιχείο αφήσαμε τον ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην παραγωγή, δραματοποίηση και διαιώνιση των εγκληματικών στερεοτύπων. Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως «διαχειριστών συνειδήσεων» βρίσκεται στο προσκήνιο των συζητήσεων που γίνονται στους κύκλους των διανοητών τόσο της πολιτιστικής κοινωνιολογίας, όσο της ψυχολογίας και της σπουδής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, εδώ και πολλές συναπτές δεκαετίες. Η

αναμφισβήτητη ισχύς τους έγκειται στο γεγονός ότι έχουν την ικανότητα να διεισδύουν στις κοινωνικές δομές, αναπαράγοντας όμως μια «διαφορετική» πραγματικότητα, δεδομένου ότι έχουν τη τάση καθώς και τη δύναμη να εμπλέκονται στον επαναπροσδιορισμό της, σχηματίζοντας έτσι μια «εικονική» και κατ' ουσία πλαστή πραγματικότητα. Δια μέσου της επικοινωνιακής δύναμης που διαθέτουν, «καθίσταται» δυνατή η «ιδεολογική» επένδυση των μηνυμάτων σε στερεότυπες εικόνες και αναπαραστάσεις με κατάλληλες μεθόδους και στρατηγικές που αγγίζουν το κοινό τους σε πολλά επίπεδα. Όπως διαπιστώνουμε σε καθημερινή βάση, οι σχετικές με το έγκλημα αναπαραστάσεις και εικόνες, αποτελούν τις πλέον δημοφιλείς επιλογές τόσο της ηλεκτρονικής όσο και της έντυπης δημοσιογραφίας, οι οποίες έχουν αναλάβει να ενημερώνουν μία ανίδεη - *περί εγκληματικότητας*- κοινωνική μάζα, για το τι είναι σωστό ή λάθος, ηθικό ή ανήθικο, εγκληματικό ή μη. Ατυχώς, όμως, το ενδιαφέρον αυτής της ενημέρωσης, αναλώνεται στην εξεύρεση και μόνο μιας κατάλληλης φόρμουλας παρουσίασης των γεγονότων, σκοπός της οποίας, είναι η δημιουργία ενός κλίματος ανησυχίας και φόβου που θα αγγίζει τις ευαίσθητες χορδές των ατόμων, ενδυναμώνοντας κατά αυτό τον τρόπο, τις στερεότυπες αντιλήψεις και προκαταλήψεις που επικρατούν στην κοινωνία, για την εικόνα του επικίνδυνου εγκληματία. Στην περίπτωση, μάλιστα, που το αίσθημα φόβου ταυτίζεται με την αντίληψη ότι συγκεκριμένες αξίες βρίσκονται σε κατάσταση απειλής, οι κατάλληλες προδιαγραφές για την «κατασκευή» νέων ορισμών κοινωνικών προβλημάτων -*όπως για παράδειγμα μία πρωτοφανή αύξηση της εγκληματικότητας*- βρίσκονται κυριολεκτικά στην διάθεση των μέσων αυτών. Πέραν όμως της ενδυνάμωσης της ανεπίσημης κοινωνικής αντίδρασης που προκαλεί αυτός ο ιδεολογικός βομβαρδισμός «εγκληματικών ειδήσεων», τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν την δύναμη να επικεντρώνουν την προσοχή του θεατή-αναγνώστη σε συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων που όπως λέει ο Cohen (1972) στοιχειοθετούν επιλεγμένα στερεοτυπικά πρότυπα. Αυτά τα πρότυπα κρίνονται κάθε φορά, σύμφωνα με το τι αξιολογείται την εκάστοτε χρονική στιγμή από τους φορείς της κοινωνίας ή τους λεγόμενους «*οι ευαγγελιστές του αμοραλισμού*», ότι θα πρέπει να αποτελέσει το αντικείμενο του πανικού ηθικής. Ενδυναμωτικά με τα παραπάνω ο Cohen επισημαίνει, ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν την δυνατότητα να «κατασκευάζουν», καθώς και να διασπείρουν πανικούς ηθικής, στην προσπάθεια τους να δημιουργήσουν μεγάλης κλίμακας κοινωνικά προβλήματα. Ιδιαίτερα δε, όπως επισημαίνει, δείχνουν προτίμηση, σε κοινωνικά γεγονότα που εμπεριέχουν ανθρωποκτονίες ή κλοπές (*λόγω των αισθημάτων*

συγκίνησης και θυμού που εύκολα αποσπών από το πλατύτερο κοινό). Βομβαρδίζοντας, λοιπόν, το κοινό με εγκληματικές αναπαραστάσεις και αποσπώντας με ιδεολογικές νουθεσίες την συλλογική συναίνεση του, για το τι ορίζεται επικίνδυνο, παθολογικό και απειλητικό για τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες, τα στερεότυπα του εγκληματία αφενός ισχυροποιούνται και αφετέρου τείνουν να παρουσιάζονται ως επιστημονικά τεκμήρια, με όλες τις συνεπακόλουθες συνέπειες που αυτά εμπεριέχουν. Έχοντας λοιπόν υπόψη όλα αυτά, ποιος άραγε θα τολμούσε, τελικά, να αποκαλέσει αυτό το κοινό πραγματικά προκατειλημμένο και τις ιδέες που συνάγονται από τον καταγιγισμό αυτών των εγκληματικών αναπαραστάσεων αρνητικά στερεότυπα; Ποιος, τελικά, θα είχε το θάρρος να αναλογιστεί για λίγο τη θέση αυτού του *ιδεολογικού κατασκευάσματος* που φέρει την ετικέτα «εγκληματίας»;

4.5.4. Στη διαμόρφωση του είδους της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνει το παιδί

Έχοντας ως γνώμονα την άποψη των Parsons & Bales (1955) ότι η οικογένεια αποτελεί το εργαστήριο κοινωνικοποίησης και σταθεροποίησης της προσωπικότητας του ατόμου, θα μπορούσαμε συνειρμικά να συμπεράνουμε, ότι όπως ένα “προβληματικό” εργαστήριο αδυνατεί να παράγει ένα επιθυμητό προϊόν, κατά τον ίδιο τρόπο, μια “προβληματικού τύπου οικογένεια” αδυνατεί να διαμορφώσει την προσωπικότητα και τη συμπεριφορά των νεαρών μελών της σύμφωνα με τα κοινωνικώς αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς. Αρκετές οι μελέτες που ασχολήθηκαν με τη σκιαγράφηση του πορτραίτου της οικογένειας προέλευσης παραβατικών ατόμων, σε συνδυασμό με το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδήλωσαν. Αναφορικά με το οικογενειακό πορτραίτο των ατόμων που τέλεσαν αδικήματα σχετιζόμενα με τη χρήση και κατοχή ναρκωτικών ουσιών, ο Bergeret (1990) υποστηρίζει ότι η ατμόσφαιρα μιας τέτοιας οικογένειας διακατέχεται από ένα κλίμα “καταθλιπτικότητας”, συνοδευόμενο από σύνδρομα ψυχικών διαταραχών και χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών. Οι έρευνες των Stanton, D., Todd, T., Heard, D., Kirschner, S., Kleiman, S., Mawatt, P., Riley, S., Scott, J., (1978) αποδεικνύουν ότι στις οικογένειες αυτές συναντάμε ψυχικές διαταραχές από προηγούμενες ακόμη γενιές, όπως επίσης, ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, ένταση και βία καθώς και χρήση υπότροπων ουσιών. Το συναισθηματικό κλίμα των οικογενειών αυτών περιγράφεται ως παγερό και

αδιάφορο, γεγονός που συνεπάγεται ότι τα νεαρά μέλη της οικογένειας παραμένουν στερημένα από αγάπη και ενδιαφέρον. Επίσης, παρατηρείται με μεγαλύτερη συχνότητα η ύπαρξη διαζυγίων ενδοσυζυγικών συγκρούσεων και αντιπαλότητας, η οποία εκφράζεται με πρωτόγονους τρόπους. Η ένταση και η βία τόσο ανάμεσα στους γονείς, όσο και μεταξύ γονέων και παιδιών αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της οικογενειακής ατμόσφαιράς. Σύμφωνα με τον Minuchin οι εν λόγω οικογένειες αισθάνονται και είναι στερημένες συναισθηματικά. Η συναισθηματική αυτή αποστέρηση έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργεί στα νεαρά μέλη της ένα έντονο αίσθημα θυμού. Όμως, όπως τονίζει, ο θυμός αυτός καταπιέζεται από το φόβο ότι σε περίπτωση που εκδηλωθεί θα προκαλέσει ακόμα μεγαλύτερη απόρριψη και έλλειψη αγάπης. Το παιδί αυτής της οικογένειας, λοιπόν, αντί να εξωτερικεύσει το θυμό του άμεσα, τον εκφράζει έμμεσα με τις πράξεις του, καταφεύγοντας στο κόσμο των ναρκωτικών. Η πράξη του αυτή λειτουργεί ως μια μορφή διαμαρτυρίας και συνάμα ως ένα μέσο προσέλκυσης του γονεϊκού ενδιαφέροντος. Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των γονέων σύμφωνα με τον Shwartzman ο πατέρας περιγράφεται ως συναισθηματικά απών, αδιάφορος, απορριπτικός, βίαιος προς το παιδί, αλλά και εύκολα χειραγωγούμενος από τη μητέρα. Η μητέρα σκιαγραφείται ως υπερπροστατευτική, η οποία ελέγχει και καθοδηγεί το παιδί καθώς το θεωρεί ανήμπορο. Αυτή η στάση της έχει ως αποτέλεσμα την συναισθηματική της εμπλοκή με το παιδί από την μία πλευρά και τη απεμπλοκή και περιθωριοποίηση του πατέρα από την άλλη. Όμως, παρά τις έντονες εσωτερικές συγκρούσεις στο περιβάλλον αυτό, το πρόβλημα των ναρκωτικών, γίνεται μέσον που προσελκύει την προσοχή των γονιών το οποίο φαινομενικά τους ενώνει. Όπως υποστηρίζει ο Girard, από τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των οικογενειών αυτών προκύπτει ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται σε τέτοιου τύπου οικογένειες, έχουν την τάση να δημιουργούν ένα *εξιλαστήριο θύμα*, το οποίο χρησιμοποιείται ως μέσο εκτόνωσης της όλης διαταραγμένης ατμόσφαιρας. Το παιδί που έχει αυτό το ρόλο είναι συνήθως το “καλύτερο παιδί”. Με αυτό τον τρόπο γίνεται υποδοχέας της θλίψης, της οδύνης, αλλά και φορέας κάθαρσης μαζί ή με άλλα λόγια μάρτυρας- θύμα, αλλά και σωτήρας. Μάλιστα στο όλο πρόβλημα παρατηρείται μια “οικογενειακή τύφλωση”, η οποία συνίσταται στην άρνηση των γονέων να αποδεχτούν και να διακρίνουν αλλαγή στη συμπεριφορά του παιδιού. Η εμφάνιση του προβλήματος αποτελεί ευκαιρία για την οικογένεια να εκπέμψει σήμα κινδύνου προς τα έξω και να μιλήσει για τον πόνο της, συγκαλύπτοντας παράλληλα την ενοχή της με το να προσδίδει σε αυτό την ετικέτα του παραστρατημένου, προβληματικού και ανίκανου

πλάσματος, το οποίο δε μπορεί να αντεπεξέλθει κοινωνικά. Προκειμένου, λοιπόν, να το κρατήσει στους κόλπους της, είναι διατεθειμένη να του παρέχει τα πάντα. Εκείνο από την πλευρά του, έχοντας την *ψευδαίσθηση* της ελευθερίας, στην ουσία είναι απόλυτα εξαρτημένο από την οικογένεια του, η οποία το συντηρεί. Το μέλλον των ατόμων αυτών είναι προδιαγεγραμμένο. Από την προεφηβική και εφηβική τους κιόλας ηλικία, διαπράττουν κλοπές και ληστείες, μπλέκονται με συμμορίες διακινώντας ναρκωτικές ουσίες προκειμένου να εξασφαλίσουν τη δόση τους. Η τελική κατάληξη αυτών στην καλύτερη περίπτωση είναι η φυλακή.

Ένα άλλο τύπο οικογενειακού πορτραίτου, αποτελεί η οικογένεια των ατόμων που τέλεσαν αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Σύμφωνα με τον O'Brien (1980) οι οικογένειες αυτές χαρακτηρίζονται από γονεϊκή εγκατάλειψη και κοινωνική απομόνωση. Ο πατέρας περιγράφεται ως βίαιος, ενώ η μητέρα ως ψυχρή και απορριπτική. Επιπλέον οι Kahn & Lafond (1980) σε έρευνα τους, εξετάζοντας εφήβους οι οποίοι είχαν διαπράξει σεξουαλικά εγκλήματα, βρήκαν ότι οι μισοί είχαν οικογένειες με κάποιου τύπου ιστορικό σεξουαλικής παράβασης. Επίσης, σύμφωνα με έρευνες άλλων μελετητών, είναι πιο πιθανό οι δράστες βιασμών να έχουν υπάρξει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης μέσα στην οικογένεια. Ευρήματα των Award, Saunders, Levene (1984) μαρτυρούν ότι το 20% των σεξουαλικών παραβατών ζούσαν σε οικογένειες, όπου η ανώμαλη σεξουαλική συμπεριφορά (εκπορνισμός, αιμομιξία, διγαμία) ήταν σύνθητες φαινόμενο. Επιπλέον, ένα μεγάλο ποσοστό από αυτούς – το ένα τέταρτο περίπου- είχαν μητέρες οι οποίες υπέφεραν από καταθλιπτικού τύπου ψυχιατρικά σύνδρομα.

Το επόμενο πορτραίτο που θα εξετάσουμε, είναι πορτραίτο της οικογένειας των ατόμων που διέπραξαν κλοπές. Ας δούμε λοιπόν τους τρεις τύπους των νεαρών παραβατών σε συνδυασμό πάντα με τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού περιβάλλοντος προέλευσής τους όπως αυτοί περιγράφονται από τον Jenkins (1968). Συγκεκριμένα, ο R.L. Jenkins αναφέρει ότι: i) Ο μη κοινωνικοποιημένος επιθετικός παραβάτης είναι άτομο ακοινωνήτο. Δείχνει περιφρόνηση προς κάθε ηθικό κανόνα και απείθεια σε κάθε εντολή γονέων ή και δασκάλων. Η επιθετικότητα του είναι αλλοτιμωρητική, στρέφεται προς τους άλλους. Προέρχεται από οικογένεια κατώτερης οικονομικής στάθμης, ενώ οι σχέσεις γονέων διέπονται από τάσεις καχυποψίας και εχθρότητας. Οι γονείς του είναι τιμωρητικοί, αυστηροί και ασυνεπείς μαζί του. Έτσι το παιδί αδυνατεί να ταυτιστεί μαζί τους. ii) Ο νευρωσικός παραβάτης είναι άτομο ευαίσθητο και αγχώδες. Υποφέρει από συναισθήματα προσωπικής ανεπάρκειας και

κατωτερότητας. Ενδίδει εύκολα στις πιέσεις των άλλων και νιώθει έντονες ενοχές για τις άδικες πράξεις του. Προέρχεται συνήθως από ολιγομελή, μεσο-αστική οικογένεια χωρίς πολλές κοινωνικές επαφές. Ο δεσμός με τους γονείς του είναι ισχυρός. Η μητέρα του περιγράφεται ως υπερ-προστατευτική και αγχώδης. Επιπλέον, παρατηρείται έντονη συναισθηματική αστάθεια στον έναν ή και στους δύο γονείς. Οι γονεϊκές ποινές που του επιβάλλονται, είναι ψυχολογικές, στις οποίες εμπεριέχεται μια απειλητική προειδοποίηση για απόρριψη ή για απώλεια αγάπης προς αυτό. Τέτοιες συνθήκες οδηγούν στη δημιουργία ενός σκληρού και άκαμπτου “υπερεγώ” από την πλευρά του παιδιού το οποίο δεν μπορεί να ανεχθεί την “ανηθικότητα” των άλλων. iii) Ο τρίτος τύπος είναι αυτός του ψευδο-αντικοινωνικού παραβάτη. Τα άτομα αυτά αποτελούν πιστά μέλη “παιδικής συμμορίας”. Διαθέτουν επαρκείς αναστολές που εκδηλώνουν στα πλαίσια της ομάδας τους. Είναι καχύποπτοι, προκλητικοί, απείθαρχοι προς κάθε μορφή εξουσίας. Δε δείχνουν αυτοσυγκράτηση για τις αντικοινωνικές τους τάσεις σε άτομα που δεν ανήκουν στην ομάδα τους. Το συναισθηματικό κλίμα της οικογένειας τους χρωματίζεται από απορριπτικές και τιμωρητικές στάσεις, από γονεϊκή αμέλεια, ψυχρότητα και απόσταση. Η “ομάδα τους” ή η “συμμορία τους”, αποτελεί για αυτά, την αποκλειστική πηγή συναισθηματικής στήριξης.

Επιπλέον, όπως σημειώνει ο Herbert, συναντούμε δύο κύκλους κλοπής κατά την περίοδο της ανήλικης ζωής του ατόμου. Ο πρώτος κύκλος περιλαμβάνει τις ηλικίες από 9 ή 10 ως 14 χρόνων και ο δεύτερος από 15 μέχρι 18 ή 19. Αναλύοντας την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών που ανήκαν στις παραπάνω ηλικιακές ομάδες, ο Herbert διέκρινε με βάση το οικογενειακό περιβάλλον προέλευσης των ανηλίκων αυτών παραβατών τέσσερις διαφορετικούς τύπους κλεπτών. Συγκεκριμένα διέκρινε: α) τον περιστασιακό-πλιατσικολόγο: για τον τύπο αυτό του ανήλικου παραβάτη η κλοπή αποτελεί μία απρογραμμάτιστη υπόθεση, στην οποία συμμετέχουν πολλά αγόρια μαζί, όπου επιδίδονται κυρίως σε κλοπές αυτοκινήτων και άλλων εκτεθειμένων ελκυστικών αντικειμένων. Τα παιδιά προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. β) Τον επιβεβαιωτικό: οι κλοπές αυτού του τύπου γίνονται συνήθως από αγόρια και αφορούν διαρρήξεις σπιτιών, κλοπές αυτοκινήτων μόνο και μόνο για να κάνουν το κέφι τους. Τα παιδιά αυτά προέρχονται από οικογένειες με υψηλό εισόδημα. Ο λόγος που επιδίδονται σε παραβατικού τύπου συμπεριφορές είναι γιατί προσπαθούν, με την κλοπή, να αποδείξουν αφενός τον ανδρισμό τους και αφετέρου στον εαυτό τους ότι αξίζουν. Όπως τονίζει ο Herbert πρόκειται για πράξεις ανταρσίας κατά ενός αυταρχικού πατέρα ή κατά μιας πιεστικής μητέρας. γ) Τον

παρηγορητικό –αναπληρωτικό: στην περίπτωση αυτή οι κλοπές που διαπράττονται, έχουν σχέση με τραύματα αποχωρισμού και απόρριψης του παιδιού από το οικογενειακό του περιβάλλον. Στη παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώνει υπάρχει ένα στοιχείο φυγής του παιδιού έξω από το σπίτι, “για να ψάξει για κάτι που έχει χάσει”. Η κλοπή εις βάρος της μητέρας, συμβολίζει την ανάκτηση στοργής η οποία που δικαιωματικά του ανήκει. δ) Τον κερδοσκοπικό τύπο: ο τύπος αυτός αφορά προμελετημένες ενέργειες που αποβλέπουν σε κέρδη, στις οποίες οι δράστες λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα προφύλαξης. Τα άτομα αυτά έχουν μεγαλώσει σε στερημένο οικονομικά και συναισθηματικά οικογενειακό περιβάλλον. Μάλιστα, συνεχίζουν την τακτική τους αυτή, με πιο επαγγελματικό τρόπο και στην ενήλικη ζωή τους. Ακόμα ως “εκκολαπτήριο” της νεανικής παραβατικότητας, έχει θεωρηθεί και το οικογενειακό περιβάλλον το οποίο χαρακτηρίζεται από χαλαρή, ασυνεπή ή ακόμη και ανύπαρκτη πειθαρχία. Όπου οι γονείς βρίσκονται σε διάσταση, ή ζουν μαζί, αλλά μεταξύ τους έχει επέλθει *ψυχολογική διάλυση*. Η ζωή της οικογένειας δεν έχει καμία συστηματική οργάνωση. Ο γονεϊκός έλεγχος είναι χαλαρός, με αποτέλεσμα το παιδί να πηγαινοέρχεται όπου και όπως θέλει, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας. Μάλιστα στην προσπάθεια τους οι γονείς του να απαλλαγούν από την παρουσία του, δείχνουν περιφρόνηση, απόρριψη και αντιπάθεια προς αυτό. Όταν επιχειρούν να ασκήσουν έλεγχο, αυτός περιορίζεται στην επιβολή κάποιων ποινών. Έτσι, η διάπραξη παραβατικών πράξεων από την πλευρά του παιδιού αποτελεί πλέον μια εύκολα προσβάσιμη λύση. Σε αντιδιαστολή προς τον τύπο οικογένειας που εξετάσαμε, ένας δεύτερος τύπος οικογένειας ο οποίος φαίνεται να συνδέεται με την νεανική παραβατικότητα είναι και η υπερβολικά αυστηρή οικογένεια. Στην οικογένεια αυτή οι γονείς θέτουν δεκάδες “αυστηρούς κανόνες πειθαρχίας”, τους οποίους επιβάλλουν στο παιδί, με αυστηρές ποινές και σωματική τιμωρία. Η σωματική τιμωρία, όμως, που υιοθετούν, σε συνδυασμό με την αστοργία τους, προκαλεί σε αυτό μια ανταποδοτική επιθετικότητα, γεγονός που συμβάλει στην περαιτέρω εδραίωση αντικοινωνικών και παραβατικών συμπεριφορών. Επιπλέον, οι Gottfredson & Hirschi (1990) μιλώντας για τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής συμπεριφοράς ενός υπότροπου, κάνουν λόγο για την γονεϊκή απόρριψη και παραμέληση που βίωσαν τα άτομα αυτά από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Ας δούμε, όμως, πως περιγράφεται η προέλευση και τα χαρακτηριστικά αυτής της συμπεριφοράς. Όπως σημειώνουν οι πράξεις βίας ή κλοπής που διαπράττει έχουν ως απώτερο σκοπό την άμεση ικανοποίησή του. Η ικανοποίηση, όμως, αυτή έχει έναν εφήμερο και πρόσκαιρο χαρακτήρα. Όπως έχει παρατηρηθεί, τα

άτομα αυτά δεν αποβλέπουν και δεν ενδιαφέρονται για την παρατεταμένη διάρκειά της. Ο κίνδυνος που ενέχει η τέλεση μιας εγκληματικής πράξης, αποτελεί πόλο έλξης, καθώς και πηγή έντονων συγκινήσεων. Η απουσία της γονεϊκής παρουσίας όσο και των γονεϊκών ελέγχων στην ζωή του είναι εμφανής. Με γνώμονα, λοιπόν, ότι ο γονέας δεν είναι *ψυχολογικά παρόν*, γεγονός που καταδεικνύει την ανεπάρκεια ή και την ανυπαρξία προσωπικών ελέγχων, είναι εύκολο πλέον να συμπεράνουμε ότι το έγκλημα αποτελεί λύση ευκολίας. Σύμφωνα με τον Lemay, σε αυτά τα άτομα παρατηρείται ένα βαθύ χάσμα ανάμεσα στη σκέψη και στην ενέργεια που πράττουν, σε τέτοιο σημείο που ο παρατηρητής έχει την εντύπωση ότι η πράξη προηγείται της σκέψης. Ο καθ' ἑξίν εγκληματίας υπότροπος, όπως επισημαίνει ο Cusson, λέει ειλικρινά κάποιο πράγμα και κατόπιν πράττει κάτι άλλο. Ενεργεί παρορμητικά χωρίς κανένα ηθικό φραγμό. Κάτω από το άγχος ή τη στέρηση, χάνει τον έλεγχο και κάνει πράξεις για τις οποίες μετά μετανοεί. Τα εγχειρήματά του σπάνια έχουν προγραμματισθεί. Δεν διδάσκεται από την εμπειρία. Οι προηγούμενες απογοητεύσεις του δεν το εμποδίζουν να επαναλάβει τα ίδια λάθη και αυτό γιατί στην ζωή του δεν υπάρχει κανένας *σημαντικός άλλος* που θα μπορούσε να τον καθοδηγήσει ή που τέλος πάντων θα είχε νόημα να αλλάξει την πορεία της ζωής του. Τέλος, για τους Hirschi & Hindelang (1977), Farrington (1994) ο υπότροπος εγκληματίας είναι μια ανθρώπινη ύπαρξη ατελής συναισθηματικά και διανοητικά, η οποία διακατέχεται από εγωκεντρισμό και συναισθηματική απάθεια. Αυτό σημαίνει ότι έχει υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη, η ικανότητα εκ μέρους του, σχηματισμού δεσμών προσκόλλησης με άλλα άτομα του κοινωνικού περιγύρου. Ο Pinatel, ειδικότερα, επισημαίνει ότι αυτός ο εγωκεντρισμός αποτελεί κατάληξη ενός διαρκούς συναισθήματος αδικίας που βιώνει το άτομο σε κάθε επικοινωνία του με άλλα άτομα. Αυτό οφείλεται στην απόρριψη, εγκατάλειψη ή και την ταπείνωση που είχε προσλάβει από το οικογενειακό του περιβάλλον κατά την παιδική του ηλικία. Οδηγείται λοιπόν στην εγκληματική δράση, γιατί νιώθει ότι με αυτό τον τρόπο, εξουσιάζει τον περίγυρό του, γεγονός το οποίο θεωρεί ότι αποτελεί μια αξία γι' αυτό. Αισθάνεται ακόμα, ότι, με το να παρέχει στον εαυτό του το δικαίωμα ζωής και θανάτου των θυμάτων του, αυτό του προσδίδει μια επιπλέον αξία. Αποδίδοντας τις στερήσεις και τις κακουχίες που υπέστη σε μια άδικη και άστοργη οικογένεια και κοινωνία, δικαιολογεί τα αδικαιολόγητα, εκλογικεύοντας με αυτόν τον τρόπο, όπως επισημαίνει ο Matza, τις πράξεις του. Συνέπεια της εγωκεντρικής αυτής σκέψης του αποτελεί η πρόκληση συγκρούσεων και ρήξεων με το περιβάλλον του, με αποτέλεσμα το έγκλημα να λειτουργεί πλέον ως υπεράσπιση των δικαιωμάτων του.

Συμπερασματικά, και με βάση όσα παραθέσαμε, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι, ενώ η κοινωνία χρησιμοποιεί τους γονείς και την οικογένεια για να δρουν ως κύριοι φορείς κοινωνικοποίησης του παιδιού, παρατηρούμε ότι σε αυτόν ακριβώς το χώρο το παιδί έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να «ζημιωθεί» ψυχολογικά. Επιπλέον οι αρχές, οι οποίες βρίσκονται πίσω από την ανάπτυξη των κατάλληλων και αποτελεσματικών γονεϊκών πρακτικών ανατροφής, οι οποίες βοηθούν το παιδί να προσαρμοστεί, θεωρείται ότι ταυτίζονται με εκείνες, οι οποίες υποκρύπτονται πίσω από την χρησιμοποίηση μη κατάλληλων που συμβάλλουν με τη σειρά τους στην εμφάνιση των πρώτων διαταραχών της προσωπικότητας του ατόμου. Επιπλέον, διαπιστώνουμε ότι ο ρόλος του συναισθήματος είναι πράγματι πολύ σημαντικός. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι εμπεριέχεται στα ερμηνευτικά μέσα που χρησιμοποιούν τόσο οι θεωρίες της μάθησης, όσο και οι θεωρίες των γονεϊκών ελέγχων. Αυτό μας κάνει να υποστηρίξουμε την άποψη, ότι στην περίπτωση όπου το συναίσθημα εκλείπει από τη σχέση γονέων – παιδιών, αυτό συμβάλλει στην εκδήλωση των πρώτων διαταραχών της προσωπικότητας και συμπεριφοράς του παιδιού. Οι διαταραχές αυτές μπορεί να κυμαίνονται από μια απλή παρέκκλιση, μέχρι την τέλεση μιας εγκληματικής πράξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) Ελληνική

Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1987), «Κακοποίηση, Παραμέληση των παιδιών», στο Τσιάντης, Γ. & Μανωλόπουλος, Σ. (επιμέλεια), *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής, Τόμος Α3: Ψυχοκοινωνικά Θέματα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σελ. 347-379.

Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1989), «Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών στην Ελλάδα, εισήγηση από ημερίδα της Ελληνικής Εταιρείας Πρόληψης και Παραμέλησης των Παιδιών στην Αθήνα 22/4/88», *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, σελ. 6.

Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1990β), «Κακοποίηση-Παραμέληση των παιδιών. Η ελληνική εικόνα», *UNICEF, Υγεία-Ελλάδα*, σελ. 116-120.

Αρτινοπούλου, Β. & Μαγγανάς, Α. (1996), *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Αρτινοπούλου, Β. (1987), «Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών. Έννοια, μορφές και επιπτώσεις», *Ο Αγώνας της Γυναίκας*, τεύχ. 38, σελ. 6-9

Αλεξιάδης, Σ. (1991), *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Bowen, M. (1998), *Τρίγωνα στην Οικογένεια*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Β' έκδοση Αθήνα.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1988), «Η οικογένεια ως διαμορφωτικός παράγοντας της κοινωνικής ή της αντικοινωνικής προσωπικότητας των παιδιών. Αφιέρωμα: Ο θεσμός της οικογένειας και οι σχέσεις των δύο φίλων», *Ο Αγώνας της Γυναίκας*.

Κοκκέβη, Α., Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1991), *Κλίμακα Εκτίμησης της Οικογενειακής Κρίσης*, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.

Κοκκέβη, Α. & Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1991), «Νοημοσύνη και χαρακτηριστικά προσωπικότητας γονιών που κακοποιούν και παραμελούν τα παιδιά τους», στο *Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών* (επιμέλεια Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε.), Αθήνα, σελ. 122-132.

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2012), «Νεανική Παραβατικότητα στην Ελλάδα. «Μύθος ή Πραγματικότητα»: Συμπεράσματα από τη Μελέτη των Περιστατικών με Ανήλικους Παραβάτες που απασχόλησαν συνολικά τα Δικαστήρια Ανηλίκων της Χώρας», *Επιστημονική Επιθεώρηση Εγκληματολογία*, τεύχος 1, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2004), *Οικογένεια και Παραβατικότητα*, Εκδ. Σάκκουλα

Κατσιγαράκη Ευτυχία (2012) «Νέοι και Οικογένεια», στον Οδηγό της ΕΠΑΝΟΔΟΥ *Διακρίσεις: Πολιτικές, Νομικό Πλαίσιο, Πρακτική Εφαρμογή*, Αθήνα

Κατσιγαράκη Ευτυχία (2011), «Η Συμβολή του Εθελοντισμού στην Πρόληψη της Παραβατικότητας, το Παράδειγμα Λειτουργίας των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων», στα Πρακτικά ημερίδας με τίτλο *Κοινωνία, Έγκλημα, Εθελοντισμός*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2011), «Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ Νεανικής Παραβατικότητας και Οικογενειακού Περιβάλλοντος Ανατροφής», εισήγηση στο συνέδριο με θέμα: *Η σύγχρονη Εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*. Δημοσίευση εισήγησης στον *Τιμητικό Τόμο για τον Ομότιμο Καθηγ. Εγκληματολογίας κ. Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2008) «Συμβολή στη Διερεύνηση των Μηχανισμών Σύνδεσης της Νεανικής Παραβατικότητας», *Ποινικός Λόγος*, Διμηνιαία Επιθεώρηση Ποινικών & Εγκληματολογικών Επιστημών

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2007) «Μηχανισμοί σύνδεσης της Νεανικής Παραβατικότητας» στα Πρακτικά Συνεδρίου με τίτλο: *Ανήλικοι & Παραβατικότητα: 1ο Φοιτητικό Συνέδριο Εγκληματολογίας*, Νομική Σχολή Αθηνών, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2013), «Ειδικές όψεις του επίσημου κοινωνικού ελέγχου των ανήλικων δραστήων κατά τη διάρκεια του δικαστικού έτους 2009-2010 σε πανελλαδική κλίμακα», *Επιστημονικό Ηλεκτρονικό Περιοδικό Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Νομικής Σχολής Αθηνών «The Art of Crime»*, Τεύχος 25

Κατσιγαράκη Ευτυχία, «Findings from research conducted in drug-addicted juveniles and post-adolescents castigated and serving their sentence in the Greek Prisons (Special Conrectional Institutes)» at the 23rd ESSD Annual Conference in Athens Greece co-organized with Panteion University of Social and Political Sciences (4/10/2012-6/10/2012)

Κουράκης, Ν. *Παιδική παραβατικότητα και σχολείο*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κουράκης, Ν., *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κουράκης, Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Μαγγανάς, Α., (1999), «Η Παραμέληση των Ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ.7, σελ. 727-729

Μαγγανάς, Α.(2002), «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας:Προβλήματα και προοπτικές», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 12, σελ.1310-1317

Μαγγανάς, Α.(1996), *Ειδικά Θέματα που Αφορούν την Κακοποίηση Παιδιών*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα

Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β., & Μουρουσάκη, Σ.(1996), «Χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας, όπως παρουσιάζονται στη φυσική γλώσσα των γονέων», *Ψυχολογία (Ειδικό Τεύχος)*, 3 (2)

Πιτσέλα, Α.(1995), *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής στο Δίκαιο Ανηλίκων*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη

Πανούσης, Γ.(1990), «Νεανική Εγκληματικότητα. Το "παιχνίδι" και η "πρόκληση"», στο: *Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή

β) Ξενόγλωσση

Wright D.,(1971),*The Psychology of Moral Behaviour*, Penguin.

Bergeret, J. (1990), στο Μάτσα, Κ.(2001),*Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές. Το αίνιγμα της τοξικομανίας*, εκδ. Άγρα, σελ 200-202

Sternschuss, S., Angel, P., Geberowicz, B. (1981), *Le toxicomaneetsa Famille – Therapies Familiales et toxicomaniew*, No 6, Ed. Universitaires, p.35-45.

Stanton, D., Todd, T., Heard, D., Kirschner, S., Kleiman, S., Mawatt, P., Riley, S., Scott, J.,(1978), «Heroin Addiction as a Family Phenomenon: A New Conceptual Model», *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, vol. 5(2), p.125-156

Minuchin S. (1995) Constructing a therapeutic Reality” in *Family Therapy of Drug and Alcohol Abuse*, ed. Allyland Bacon, USA

Shwartzman, J. (1975) «The addict Abstinence and the family», *American Journal of Psychiatry*, vol. 132 (2), p. 23-26

Girard R (1991), *Το εξιλαστήριο Θύμα. Η βία και το ιερό* (μ.τ.φ Κ. Παπαγιώργης), εκδ. Εξάντας

O Brien, N. (1980), «Adolescent Sexual Offenders: An Outpatient Program’s Perceptive on Research Directions», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol.25, p.31-39

Langevin, R , Lang, R., (1983), «Psychological Treatment of Pedophiles», *Behavioral Science & the Law* vol.3, p.403

Award, G., Saunders, E., Levene, J.(1984), "A clinical Study of Male Adolescent Sexual Offenders», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 28, p.105-116

Jenkins, R.,L., (1968) *The varieties of Children's*

Webster – Stratton, C. (1990), «Enhancing the Aggectiveness of Self – Administered Videotape Parent Training for Families with Conduct –Problem Children», *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 18, p.479-492.

Yamaguchi, K., & Kandel, D. (1984), «Patterns of Drug Use from Adolescence to Young Adulthood II Sequences of Progression», *American Journal of Public Health*, vol.74, p.668-672.

Zingraff, M., Leiter, J., Myers, K., & Johnson, M. (1993), «Child Maltreatment and Youthful Problem Behavior», *Criminology*, vol. 31, p.173-202.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι η παρουσίαση του ρόλου που μπορεί να ασκεί το σχολείο ως προς την προστασία των μαθητών από κάθε μορφή βίας, η οποία μπορεί να εκδηλώνεται μέσα στο χώρο του σχολείου, όπως και από καταστάσεις κακοποίησης, παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή άλλης μορφής διακινδύνευσης έξω από το σχολείο. Στην ενότητα αυτή επιδιώκεται να γίνει αποσαφήνιση των πεδίων και των τρόπων με τους οποίους οι επαγγελματίες της εκπαίδευσης μπορούν ή/και υποχρεούνται να ενεργήσουν, σε αντίστοιχες περιπτώσεις, αλλά και των τρόπων με τους οποίους μπορεί να ευαισθητοποιηθεί ολόκληρη η σχολική κοινότητα και να οργανωθούν προληπτικά μέτρα, σύμφωνα με την εθνική και διεθνή εμπειρία. Στην ενότητα αυτή γίνεται αναφορά πέραν του σχολείου και στους βρεφονηπιακούς σταθμούς και τους χώρους απασχόλησης βρεφών – νηπίων – παιδιών, ενώ ο όρος «επαγγελματίες εκπαίδευσης» χρησιμοποιείται με την ευρεία έννοια, και αναφέρεται στους / στις εργαζόμενους / -ες σε σχολεία, βρεφονηπιακούς σταθμούς, χώρους δημιουργικής απασχόλησης και φροντίδας παιδιών όλων των ηλικιών.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Στην ενότητα γίνεται κατ' αρχήν (5.1.) αναφορά στη φαινομενολογία της σχολικής βίας, δηλαδή στις μορφές της βίας που εκδηλώνονται μέσα ή έξω από το σχολείο μεταξύ μελών της σχολικής κοινότητας, στην ισχύουσα νομοθεσία και τις πολιτικές για την αντιμετώπιση παρόμοιων συμπεριφορών. Ακολούθως, στο δεύτερο κεφάλαιο (5.2) γίνεται αναφορά στις ευθύνες των εκπαιδευτικών για τις περιπτώσεις που ασκείται βία σε βάρος μαθητών από μέλη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, και την οποία

διαπιστώνουν ή πληροφορούνται οι εκπαιδευτικοί / παιδαγωγοί. Στο επόμενο κεφάλαιο (5.3.) αναφέρονται οι ευθύνες των εκπαιδευτικών σε περιπτώσεις παραμέλησης ή άλλης μορφής διακινδύνευσης των μαθητών τους. Ακολουθεί (5.4) η αναφορά στις ενέργειες πρόληψης που χρειάζονται να λαμβάνουν χώρα στα σχολεία και τους παιδικούς σταθμούς περιλαμβανομένης της δικτύωσης και συνεργασίας με φορείς της κοινότητας.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση:

- **Να έχουν εξοικειωθεί με την υπάρχουσα νομοθεσία** που ρυθμίζει τα θέματα σχετικά με την προστασία των παιδιών από τη βία στον χώρο του σχολείου και σε συναφείς χώρους φροντίδας βρεφών, νηπίων και παιδιών
- **Να μπορούν να διακρίνουν τι είναι και τι δεν είναι σχολική βία**
- **Να έχουν ενημερωθεί σχετικά με υπάρχουσες πολιτικές και πρακτικές** πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό
- **Να λάβουν πληροφορίες** για τις σχετικές **βιβλιογραφικές πηγές**
- **Να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους και να εξασκήσουν τις δεξιότητές τους** ως προς τη **διεπιστημονική και διακλαδική συνεργασία** σε περιπτώσεις εικαζόμενων ή διαπιστούμενων παραβιάσεων δικαιωμάτων ανηλίκων στο χώρο του σχολείου ή άλλων συναφών εκπαιδευτικών πλαισίων, **προκειμένου να τα αξιοποιούν** κατά στο μέγιστο βαθμό κατά την άσκηση του έργου τους

Έννοιες - κλειδιά

Σχολική βία, εκφοβισμός, διαμεσολάβηση, ενδοοικογενειακή βία, παραμέληση, παραπομπή περιστατικού, δικτύωση, διεπιστημονική και διακλαδική συνεργασία, ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα

5.1. Σχολική βία: Φαινομενολογία και πολιτικές αντιμετώπισης της από τις σχολικές μονάδες

Με τον όρο «σχολική βία» αναφερόμαστε στο σύνολο των συμπεριφορών άσκησης βίας (λεκτικής, ψυχολογικής, σωματικής, σεξουαλικής ή άλλης μορφής) ανάμεσα σε μέλη της σχολικής κοινότητας. Η σχολική βία αναμφίβολα είναι στενά συνδεδεμένη με τις διάφορες μορφές εκδήλωσης της βίας στην κοινωνία και χρειάζεται να προσεγγίζεται και γίνεται κατανοητή μέσα και από αυτό το πρίσμα. Τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει διεθνής ευαισθητοποίηση σχετικά με το φαινόμενο, με ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα άσκησης βίας μεταξύ μαθητών και μάλιστα με τη μορφή της στοχευμένης, συστηματικής και ασύμμετρης βίας που ασκείται από ορισμένους μαθητές / μαθήτριες σε βάρος συμμαθητών / συμμαθητριών τους μέσα και έξω από τις σχολικές μονάδες, το επονομαζόμενο «bullying»¹⁵⁷ που έχει επικρατήσει να αποδίδεται στα ελληνικά ως «εκφοβισμός». Οι έρευνες έχουν δείξει ότι σημαντικός αριθμός βίαιων συμπεριφορών ανάμεσα σε μαθητές και μαθήτριες συχνά δεν γνωστοποιείται στους γονείς και τους / τις εκπαιδευτικούς, με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται η κατάσταση των θυμάτων και να υπάρχουν πολλαπλά τραύματα και συνέπειες σε βάρος της ανάπτυξης και της συμμετοχής τους στη σχολική και κοινωνική ζωή. Ο εκφοβισμός μάλιστα λαμβάνει συχνά και ομαδική διάσταση, με ακόμη σοβαρότερες συνέπειες σε βάρος των θυμάτων. Θα πρέπει, ωστόσο, να γίνει διαχωρισμός του εκφοβισμού από τις ηπιότερες και μη συστηματικές μορφές βίας ή επιθετικότητας μεταξύ μαθητών, που μπορεί επίσης να προκαλούν αρνητικά συναισθήματα, αλλά λαμβάνουν χώρα σε περισσότερο αποδεκτά και διαχειρίσιμα πλαίσια.

Η αυξημένη αναφορά από τα μέσα μαζική ενημέρωσης (ΜΜΕ) σε περιστατικά άσκησης εκφοβισμού με δραματικές συνέπειες στα θύματα, οδήγησε τελευταία την ελληνική κοινωνία αφενός σε ευρύτερη ευαισθητοποίηση σχετικά με το θέμα, αφετέρου, όμως, και σε υπερβολές και εύκολη προσφυγή πολλών γονέων σε διωκτικούς μηχανισμούς (αστυνομία – εισαγγελία) ή διατύπωση αιτημάτων για πειθαρχικό έλεγχο εκπαιδευτικών με αιτιολογία τα ελλιπή μέτρα προστασίας των παιδιών τους¹⁵⁸.

---

¹⁵⁷ Ο όρος bullying χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 70 στη Νορβηγία, από τον καθηγητή Dan Olweus που πραγματοποίησε σειρά ερευνών γύρω από το φαινόμενο και στη συνέχεια εκπόνησε μεθόδους παρέμβασης για την πρόληψη και αντιμετώπιση του.

¹⁵⁸ Βλ. Σχετικό Δελτίο Τύπου του Συνηγόρου του Πολίτη 12.10.2015, <http://www.synigoros.gr/resources/151012-dt.pdf>.

Πέραν της βίας ανάμεσα σε μαθητές και μαθήτριες, ο όρος σχολική βία χρησιμοποιείται και για αναφορά στην βία που λαμβάνει χώρα εκατέρωθεν μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, αλλά και σε μορφές βίας που ασκούνται από γονείς σε βάρος άλλων προσώπων στον χώρο του σχολείου. Η οποιαδήποτε μορφή εκδήλωσης της σχολικής βίας συχνά επηρεάζεται και από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα, επομένως θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για ορισμένες μορφές «συστημικής» βίας.

Σε μια συζήτηση για τη σχολική βία και επιμόρφωση σχετικά με την ορθή αναγνώριση, πρόληψη και αντιμετώπιση των βίαιων συμπεριφορών που λαμβάνουν χώρα στην τάξη, στο προαύλιο ή σε άλλους χώρους μέσα και έξω από το σχολείο, είναι σημαντικό να μπορούμε εξ αρχής αφενός να αναγνωρίσουμε τη συνθετότητα του φαινομένου της εκδήλωσης βίας και των αιτίων της και να μπορέσουμε να αναζητήσουμε τους τρόπους εντοπισμού και αντιμετώπισης των παραγόντων που προκαλούν, συντηρούν, επιδεινώνουν ή αποκρύπτουν την όποια βίαιη συμπεριφορά.

Δραστηριότητα

Ζητείται από τους εκπαιδευόμενους / τις εκπαιδευόμενες να χωριστούν σε ζεύγη και να συζητήσουν μία περίπτωση που γνωρίζουν, στην οποία θεωρούν ότι καίτοι υπήρξε σοβαρή μορφή σχολικής βίας δεν υπήρξε η ενδεδειγμένη αντιμετώπιση ή μία περίπτωση στην οποία δόθηκε κατά την άποψή τους υπερβολική ή λάθος προσοχή με αρνητικές συνέπειες σε μαθητές και μαθήτριες. Εν κατακλείδι, από κάθε ζεύγος εκπαιδευομένων ζητείται να εντοπιστούν ορισμένες κατά την άποψή τους **αδυναμίες στους χειρισμούς** από εκπαιδευτικούς ή από τις σχολικές μονάδες στο σύνολό τους.

Η κυριότερη ένσταση που προβάλλεται από τα ίδια τα παιδιά σχετικά με τον χειρισμό των περιστατικών βίας στο σχολείο είναι η ανεπαρκής ενασχόληση με τα αίτια και η μη προσεκτική ακρόαση των ίδιων των παιδιών. Επίσης, τα παιδιά υποστηρίζουν συχνά σε συζητήσεις με τον Συνήγορο του Παιδιού ότι φοβούνται να αναφέρουν στους εκπαιδευτικούς τους περιστατικά επιθετικότητας ή βίας στα οποία ενεπλάκησαν ή στα οποία ήταν μάρτυρες, γιατί φοβούνται για τους πιθανούς εσφαλμένους χειρισμούς των εκπαιδευτικών. Συχνά, επίσης, αναφέρεται ότι διάφορες μορφές επιθετικότητας, πειράγματα ή κοροϊδίες που φαινομενικά έχουν ήπιο χαρακτήρα δεν αντιμετωπίζονται

ορθά από τους/τις εκπαιδευτικούς με αποτέλεσμα να γίνεται ανεκτή η συνέχιση ή η εξέλιξή τους σε πλέον δυσάρεστες για τα θύματα καταστάσεις. Το σημαντικότερο ζητούμενο επομένως είναι να εντοπιστούν σε κάθε σχολικό περιβάλλον οι επιθυμητοί τρόποι αναφοράς και διαχείρισης κάθε μορφής άσκησης βίας που προκαλεί αρνητικά συναισθήματα και οδηγεί σε προβλήματα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας ενός παιδιού και συμμετοχής του στην εκπαιδευτική και κοινωνική ζωή.

Αντίστοιχα με τα προβλήματα άσκησης βίας που εκδηλώνονται το σχολείο (με διαφορετικό τρόπο στις διαφορετικές βαθμίδες, ανάλογα και με την ηλικία των μαθητών) είναι και τα προβλήματα από την εκδήλωση βίας σε παιδικούς σταθμούς και σε άλλους χώρους φροντίδας και δημιουργικής απασχόλησης νηπίων και παιδιών, με τα στοιχεία της συνειδητότητας και της προσωπικής ευθύνης περισσότερο περιορισμένα στις μικρότερες ηλικίες.

Δραστηριότητα

Ζητείται από τους εκπαιδευόμενους / τις εκπαιδευόμενες να υποθέσουν ότι είναι μαθητές / μαθήτριες και να αναφέρουν σε πρώτο πρόσωπο την υποτιθέμενη ηλικία τους και τι είδους συμπεριφορά ή παρέμβαση θα ήθελαν εκ μέρους του/της εκπαιδευτικού σε περιπτώσεις που έχουν υπάρξει θύματα, θύτες ή μάρτυρες μιας ενέργειας σχολικής βίας (π.χ. είμαι 8 χρόνων και όταν με κοροϊδεύει η συμμαθήτριά μου θα ήθελα η δασκάλα να της εξηγήσει κατ' ιδίαν ότι αυτό δεν είναι σωστό). Γίνεται καταγραφή των «αιτημάτων» των μαθητών και στη συνέχεια διεξάγεται συζήτηση σε ποιο βαθμό έχουν δίκιο και αν υπάρχει βαθμός δυσκολίας στην υλοποίηση αυτών των αιτημάτων από τους εκπαιδευτικούς και το σχολείο.

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να λαμβάνει προστασία για οποιαδήποτε μορφή βίας εκδηλώνεται σε βάρος του, σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν.2101/92 αρ.19), ωστόσο η υλοποίηση του δικαιώματος αυτού χρειάζεται να γίνεται σε συνάρτηση με όλα τα άλλα δικαιώματα του, ιδίως δε με αυτό της ακρόασης των απόψεων του παιδιού σε κάθε διαδικασία που το αφορά (αρ.12), αλλά και άλλων όπως –κατά περίπτωση- ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής του παιδιού (αρ.16), η εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού (αρ.28.2.) κ.α.

Για τους /τις εκπαιδευτικούς είναι μεγάλης σημασίας η διαμόρφωση **κανόνων** και συμφωνιών σχετικά με την διαχείριση κάθε μορφής βίας στο πλαίσιο της σχολικής

ζωής. Ανάλογα με την ηλικία των μαθητών συνιστάται να υπάρχει από την αρχή της σχολικής χρονιάς συζήτηση μέσα στην τάξη για τον σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων και τους τρόπους επίλυσης τυχόν διαφορών. Η συζήτηση σε επίπεδο τάξης χρειάζεται να είναι τακτική και να θέτει τα πλαίσια της επικοινωνίας και των διαδικασιών επίλυσης τυχόν συγκρούσεων και μορφών άσκησης βίας μεταξύ των παιδιών. Η ελεύθερη έκφραση παραπόνων και η δημιουργική συζήτηση για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν στην καθημερινότητα χρειάζεται να συμφωνείται και να αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μέριμνας και φροντίδας από όλα τα μέρη. Όλοι οι εκπαιδευτικοί / παιδαγωγοί, ιδίως όμως αυτοί / αυτές που είναι υπεύθυνοι / υπεύθυνες τμήματος ή τάξης είναι σημαντικό να είναι διαθέσιμοι / διαθέσιμες για συζήτηση και προσεκτική ακρόαση των μερών τόσο μέσα στην τάξη όσο και κατ' ιδίαν εκτός τάξης, με όρους που διασφαλίζουν τον σεβασμό της πληροφορίας και της συναισθηματικής κατάστασης κάθε παιδιού. Η συνολική στάση του κάθε σχολείου απέναντι στη σχολική βία και οι τρόποι διαχείρισης παρόμοιων περιστατικών, είναι σκόπιμο να αποτυπώνονται στον Σχολικό Κανονισμό, ώστε να βοηθούν όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας να ενεργούν βάσει κοινών αρχών, μεθόδων και αντιλήψεων.

Η εμπλοκή των γονέων ως προς την επίλυση συγκρούσεων ή αντιμετώπιση περιστατικών άσκησης βίας μεταξύ μαθητών χρειάζεται να είναι προσεκτική και να συνάδει προς τους στόχους που τίθενται από το σχολείο. Σε αρκετές περιπτώσεις χρειάζεται οι γονείς να προβαίνουν σε υποστηρικτικές ενέργειες προς τα παιδιά τους και σε κάθε περίπτωση χρειάζεται να είναι ενήμεροι και σύμφωνοι με τις ενέργειες που λαμβάνουν χώρα μέσα στο σχολείο και για το λόγο αυτό συνιστάται η ενημέρωσή τους και η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, ανάλογα με την βαρύτητα της εκάστοτε κατάστασης και των ενεργειών των μαθητών / μαθητριών.

Το Υπουργείο Παιδείας, ευαισθητοποιημένο σχετικά με τα θέματα της σχολικής βίας δημιούργησε το 2012 το Παρατηρητήριο για την Πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού και στη συνέχεια ανέπτυξε μια σειρά από επιμορφωτικές δράσεις και όρισε υπευθύνους για την πρόληψη της σχολικής βίας σε όλες τις εκπαιδευτικές περιφέρειες της χώρας. Επίσης, σε κάθε σχολική μονάδα ορίστηκαν και επιμορφώθηκαν δύο εκπαιδευτικοί, υπεύθυνοι για την διαχείριση περιστατικών σχολικής βίας. Στο πλαίσιο δράσεων που επιδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήθηκε από συνεργαζόμενο φορέα ειδικός ιστοχώρος όπου περιλαμβάνεται εκτενές αναλυτικό εκπαιδευτικό υλικό για εκπαιδευτικούς και οδηγός διαχείρισης

υποθέσεων σχολικής βίας, με συγκεκριμένες προτάσεις και εκτενή αναφορά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και σε διαδικτυακές συνδέσεις (<http://stop-bullying.sch.gr>).

Ανάμεσα στους δημόσιους φορείς που ασχολήθηκαν εκτενώς με τα θέματα της σχολικής βίας περιλαμβάνεται και ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του ως Συνήγορος του Παιδιού. Στον ιστοχώρο του Συνηγόρου του Παιδιού (www.0-18.gr) υπάρχει ειδικό τμήμα με πληροφορίες για την βία στο σχολείο, όπου έχουν συγκεντρωθεί στοιχεία σχετικά με υπάρχουσες εγκυκλίους, τις προτάσεις του Συνηγόρου, καλές πρακτικές σχολείων, κ.α.

Ένα σημαντικό τμήμα ενεργειών, ως προς την διαχείριση της σχολικής βίας, αφορά αποκλειστικά τις σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών οι οποίες μπορεί να τίθενται υπόψη των γονέων στο πλαίσιο της γενικότερης ενημέρωσής τους για την πρόοδο των παιδιών τους. Στο εν λόγω πρόγραμμα εκπαίδευσης θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με τις περιπτώσεις που χρειάζεται να υπάρξει εμπλοκή και άλλων εξωσχολικών παραγόντων. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν κατά σειρά ορισμένα ερωτήματα, που απασχολούν συχνά εκπαιδευτικούς και παιδαγωγούς. Η απάντησή τους προτείνεται να επιχειρηθεί μέσα από διάλογο με τους εκπαιδευόμενους / τις εκπαιδευόμενες.

- Έχει δικαίωμα ένας / μία εκπαιδευτικός να καλέσει έναν ειδικό ψυχικής υγείας (ψυχολόγο, ψυχίατρο, κοινωνικό λειτουργό, κ.α.) δημόσιου ή εγκεκριμένου ιδιωτικού φορέα, για να μεσολαβήσει προς μαθητές / μαθήτριες ή τους γονείς τους, σχετικά με την εκδήλωση συμβάντος που περιείχε άσκηση βίας;

Αν και συχνά οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται την βοήθεια και τη συνδρομή ενός εξειδικευμένου επαγγελματία, σχετικά με την αναγνώριση και αντιμετώπιση περιστατικών σχολικής βίας, η δυνατότητα που παρέχεται είναι μόνο μέσω των επαγγελματιών που έχουν προσληφθεί ειδικά για να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στις σχολικές μονάδες. Άλλοι επαγγελματίες (δημοσίων ή ιδιωτικών, κοινωφελών ή μη οργανισμών) δεν επιτρέπεται να εμπλέκονται στη σχολική διαδικασία, παρά μόνο ύστερα από ειδική άδεια – έγκριση. Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός των κοινωφελών φορέων δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου που διατίθενται να διοργανώσουν δράσεις και προγράμματα κατά της βίας στο σχολείο και λαμβάνουν ειδική άδεια προς τούτο. Οι συνεργασίες με τους / τις επαγγελματίες αυτών των φορέων μπορούν να είναι επωφελείς για τις σχολικές μονάδες, ωστόσο υπεύθυνος / υπεύθυνη για την τελική λήψη μέτρων και την αντιμετώπιση των παιδιών που εμπλέκονται σε ένα περιστατικό

βίας είναι ο / η εκπαιδευτικός υπεύθυνος της τάξης / του τμήματος και ο διευθυντής / η διευθύντρια της σχολικής μονάδας.

- *Μπορούν οι εκπαιδευτικοί να ζητούν συμβουλευτική και υποστήριξη από δημόσιους ή ιδιωτικούς εξωτερικούς του σχολείου φορείς και επαγγελματίες για θέματα σχετικά με τη σχολική βία;*

Εφόσον δεν εμπλέκονται άμεσα μαθητές/μαθήτριες και γονείς τους και δεν διαταράσσεται το σχολικό πρόγραμμα, τόσο οι εκπαιδευτικοί ατομικά, όσο και ο σύλλογος διδασκόντων έχουν τη δυνατότητα να ζητούν συμβουλευτική και υποστήριξη από εξωτερικούς φορείς. Χρειάζεται βέβαια προσοχή στην αναφορά και διάθεση προσωπικών δεδομένων των μαθητών. Ως προς τον Συνήγορο του Πολίτη/Συνήγορο του Παιδιού, μπορεί να ζητηθεί η διερεύνηση συναφούς υπόθεσης στο πλαίσιο της θεσμικής του αποστολής, επομένως σε τέτοια περίπτωση δεν τίθεται θέμα προσωπικών δεδομένων, στα οποία έχει ελεύθερη πρόσβαση ο Συνήγορος.

- *Πότε έχει υποχρέωση ο/η εκπαιδευτικός να ειδοποιήσει τους γονείς και να τους παραγγείλει συγκεκριμένες ενέργειες αν το παιδί τους έχει υπάρξει θύτης ή θύμα ενέργειας βίας ή εκφοβισμού ή έχει εμπλακεί με άλλο τρόπο σε σχετικό περιστατικό;*

Οι υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών ως προς αυτό το θέμα σχετίζονται με την γενικότερη υποχρέωσή τους να αναφέρουν στους ασκούντες τη γονική μέριμνα των μαθητών τους κάθε τι που σχετίζεται με την πρόοδο και την κατάστασή τους στο σχολείο και συνδέεται με την άσκηση της γονικής τους αποστολής. Βέβαια, επειδή θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η γνώμη του παιδιού και επειδή αναγνωρίζεται στο παιδί, ανάλογα με την ηλικία, την ανάπτυξη και την ωριμότητα του, η δυνατότητα να λαμβάνει και το ίδιο αποφάσεις για θέματα που το αφορούν, οι εκπαιδευτικοί είναι σκόπιμο να είναι προσεκτικοί, να ενημερώνουν και να συζητούν με τα ίδια τα παιδιά πριν προσκαλέσουν τους γονείς τους στο σχολείο.

- *Έχει δικαίωμα το γονέας να προσφύγει στην αστυνομία ή στη δικαιοσύνη για υπόθεση ενδοσχολικής βίας;*

Δικαίωμα οποιουδήποτε είναι να προσφεύγει στις διωκτικές αρχές. Ωστόσο είναι σκόπιμο να ενημερώνονται οι γονείς ότι προτιμότερο και προς το συμφέρον των ίδιων των παιδιών είναι να αναζητούνται λύσεις για θέματα σχολικής βίας μέσα στο ίδιο το σχολείο, με ενδεχόμενη πρόσκληση και εμπλοκή ειδικών ψυχικής υγείας, όποτε απαιτείται και είναι εφικτό. Η εμπλοκή της αστυνομίας και της εισαγγελίας είναι πολύ πιθανό να φέρει περιπλοκή στη διαχείριση περιστατικών σχολικής βίας.

- Υπάρχουν ειδικά αδικήματα που βαρύνουν τους μαθητές που εμπλέκονται σε πράξεις βίας και εκφοβισμού; Αληθεύει ότι έχει ποινικοποιηθεί ο σχολικός εκφοβισμός;

Εδώ είναι σκόπιμο να τονιστούν ορισμένα γενικότερα θέματα σχετικά με την ποινική ευθύνη των ανηλίκων. Ανήλικοι κάτω των 8 ετών στερούνται παντελώς ποινικής ευθύνης. Για οποιαδήποτε αδικήματα διαπράττουν υπεύθυνοι είναι οι γονείς τους. Στην ηλικία 8-13 ο ποινικός νόμος αναγνωρίζει ότι δεν είναι ικανοί προς καταλογισμό και σε αυτούς μπορεί να επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά μέτρα. Στις ηλικίες 13-15 οι ανήλικοι είναι ποινικά υπεύθυνοι, κατά μαχητό τεκμήριο, που σημαίνει ότι το δικαστήριο θα κρίνει κατά περίπτωση αν έχουν την απαιτούμενη ωριμότητα και κρίση προς καταλογισμό. Ούτε σε αυτές τις ηλικίες πάντως δεν προβλέπεται ποινικός σωφρονισμός, παρά μόνο αναμορφωτικά μέτρα. Γενικότερα, τα αδικήματα που υπάρχουν για τους ενηλίκους (π.χ. πρόκληση απλής, επικίνδυνης ή βαριάς σωματικής βλάβης, εξύβριση, δυσφήμιση, κλπ), ισχύουν και για τους ανηλίκους, όμως, βάσει της νομοθεσίας, η δικαιοσύνη προσεγγίζει και αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο, «παιδαγωγικό», τα παιδιά που διαπράττουν σχετικά αδικήματα. Με τον πρόσφατο νόμο 4322/2015 δεν ποινικοποιήθηκε γενικά ο σχολικός εκφοβισμός, όπως εσφαλμένα έσπευσαν ορισμένα μέσα ενημέρωσης να αναφέρουν. Το άρθρο 8 του εν λόγω νόμου (το οποίο αντικατέστησε τη σχετική διάταξη του Ποινικού Κώδικα με τίτλο «Πρόκληση βλάβης με συνεχή σκληρή συμπεριφορά», στην οποία μπορεί να ενταχθεί και ο σχολικός εκφοβισμός), αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «*Αν η πράξη τελείται μεταξύ ανηλίκων δεν τιμωρείται εκτός αν η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι μεγαλύτερη από τρία (3) έτη, οπότε επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα*». Επομένως, σε συνδυασμό με την υφιστάμενη λοιπή νομοθεσία, εξακολουθεί να απαιτείται παιδαγωγική αντιμετώπιση του θέματος σε όλες τις περιπτώσεις, ενώ για εκείνες στις οποίες οι εμπλεκόμενοι ανήλικοι έχουν μεταξύ τους διαφορά ηλικίας μεγαλύτερη των τριών ετών, ή όταν διαπράττονται άλλα ποινικά αδικήματα, μπορούν να επιβληθούν από τη δικαιοσύνη επιπλέον τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα.

Για όλους τους παραπάνω λόγους συνιστάται να μην χρησιμοποιείται ο όρος «παραβατικότητα» για τη συμπεριφορά των ανηλίκων μαθητών ούτε να αποκαλούνται οι μαθητές «παραβατικοί».

- Είναι νόμιμο να χρησιμοποιεί ένα σχολείο τη διαμεσολάβηση αντί της επιβολής κυρώσεων σε μαθητές που ασκούν βία και εκφοβισμό; Μπορούν να προσκαλούνται επαγγελματίες εκτός σχολικής μονάδας για την διενέργεια της διαμεσολάβησης;

Η διαμεσολάβηση (και η διαμεσολάβηση ομοτίμων/συνομηλίκων) είναι μία από τις μεθόδους ειρηνικής διαχείρισης της σχολικής βίας που τα τελευταία χρόνια έχει δοκιμαστεί σε αρκετά σχολεία της Ελλάδας. Το Υπουργείο Παιδείας έχει αναγνωρίσει τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ στην πρωτοβάθμια οι εφαρμογές έχουν ακόμη πιλοτικό χαρακτήρα. Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση πιστοποιημένων φορέων και ιδιωτών διαμεσολαβητών. Οι τρίτοι όμως δεν έχουν δυνατότητα να συμμετέχουν απ' ευθείας στην επίλυση συγκρούσεων στο χώρο των σχολικών μονάδων. Πάντως, τα σχολεία που έχουν εφαρμόσει την διαμεσολάβηση για αρκετό χρονικό διάστημα αναφέρουν ότι μειώθηκε δραματικά η χρήση των ποινών, χωρίς να έχει αυξηθεί η επιθετικότητα στον χώρο του σχολείου. Αναλυτικές πληροφορίες για την διαμεσολάβηση υπάρχουν στον ιστοχώρο <http://stop-bullying.sch.gr> και σε αυτόν του Συνηγόρου του Παιδιού.

Μελέτες περίπτωσης προς επεξεργασία

(δίνονται σε ομάδες εκπαιδευομένων των 4-5 ατόμων για συζήτηση σχετικά με τους προτεινόμενους τρόπους χειρισμού και ενδεχόμενα προβλήματα που μπορούν να προκύπτουν, αφού συζητηθούν και άλλες πιθανές διαστάσεις της προβληματικής κατάστασης που υπάρχει στη ζωή των παιδιών αυτών. Ζητούμενο από τους εκπαιδευόμενους και τις εκπαιδευόμενες είναι να εντοπισθούν οι πιθανές συνεργασίες μεταξύ επαγγελματιών και υπηρεσιών, όπως και να αναδειχθεί η δεοντολογία που χρειάζεται να τηρείται. Εναλλακτικά μπορεί να ζητηθεί από τους εκπαιδευόμενους / τις εκπαιδευόμενες να παρουσιάσουν δικά τους περιστατικά προς συζήτηση).

- Γονείς καταγγέλλουν στο Δήμο ότι το παιδί τους, 4 ετών, που φοιτά σε δημοτικό βρεφονηπιακό σταθμό, έχει γίνει συστηματικά θύμα επιθέσεων και σωματικής βίας από άλλο παιδί και οι παιδαγωγοί αδυνατούν να το προστατεύσουν. Ζητούν από την διοίκηση να απομακρύνει το άλλο παιδί ή να ζητήσει τη διεξαγωγή έρευνας για την οικογένεια του άλλου παιδιού που φαίνεται να έχει πολύ σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς. Η υπεύθυνη παιδαγωγός επιβεβαιώνει το γεγονός της επιθετικότητας αλλά επισημαίνει ότι δεν θεωρεί δική της ευθύνη να ζητήσει κοινωνική έρευνα για μία οικογένεια παιδιού ή να παρέμβει στα εσωτερικά της.

- Μητέρα μαθητή 9 χρόνων ζητάει από την διεύθυνση του σχολείου του γιού της να προστατέψει το παιδί της που έχει στοχοποιηθεί από συμμαθητές και πολλούς γονείς

τους και βιώνει αποκλεισμό στο σχολείο που φοιτά (τον αποκαλούν χαζό, καθυστερημένο κλπ), ενώ η δασκάλα δεν κάνει τίποτα να τον προστατέψει. Η διευθύντρια ερευνά το θέμα και απαντά ότι η δασκάλα έχει διαπιστώσει ότι το παιδί της καταγγέλλουσας είχε προβλήματα συμπεριφοράς και γι αυτό έχει προκαλέσει αντιδράσεις από άλλα παιδιά, αλλά και από τους γονείς. Η δασκάλα καλεί τους γονείς σε συζήτηση, αλλά όλοι στρέφονται κατά του στοχοποιημένου μαθητή, λέγοντας ότι έχει σοβαρά προβλήματα που η μητέρα του αρνείται να παραδεχθεί και γι αυτό ξεσπάει στα άλλα παιδιά. Η μητέρα αρνείται ότι το θέμα είναι πρόβλημα του παιδιού της και δεν θέλει να πάει σε διαγνωστικό κέντρο για εξετάσεις, πιστεύοντας ότι όλα οφείλονται στην κακή δασκάλα των μαθητών που δεν μπορεί να προστατέψει το παιδί της.

- Πατέρας μαθήτριας 12 χρόνων καταγγέλλει στην διεύθυνση του σχολείου της κόρης της ότι αυτή υπέστη σοβαρή σεξουαλική παρενόχληση στις τουαλέτες του σχολείου από ομάδα μαθητών. Ο πατέρας αναφέρει ότι προτίθεται να καταθέσει μήνυση κατά των μαθητών και κατά των εκπαιδευτικών για ελλιπή εποπτεία των μαθητών στην διάρκεια των διαλειμμάτων. Η διεύθυνση του σχολείου και οι εκπαιδευτικοί διατηρούν επιφυλάξεις και θεωρούν ότι υπάρχει στοιχείο υπερβολής και ότι ο γονέας παρακινεί και καθοδηγεί την κόρη του στις καταγγελίες.

- Μαθήτρια γυμνασίου 14 χρόνων διακόπτει την φοίτησή της. Ύστερα από επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς της, αποκαλύπτεται ότι η μαθήτρια αρνείται να πάει στο σχολείο λόγω της επιθετικότητας και κοροϊδιών που υφίσταται από άλλους μαθητές και μαθήτριες και την έχουν οδηγήσει, σύμφωνα με τους γονείς, σε «σχολική φοβία». Η διεύθυνση του σχολείου προτείνει στους γονείς να παν σε κάποια συμβουλευτική υπηρεσία, αλλά οι γονείς επιμένουν ότι το πρόβλημα σχετίζεται με το σχολείο και τις ενέργειες των άλλων παιδιών. Η διεύθυνση του σχολείου στέλνει επιστολή στους γονείς, αλλά κατ' αρχάς δεν υπάρχει ανταπόκριση.

- Μαθητής 16 ετών ζητά από εκπαιδευτικό εμπιστοσύνης του βοήθεια διότι υφίσταται επιθετικότητα και ειρωνείες λόγω της πρόσφατης αποκάλυψης της ομοφυλοφιλικής του ταυτότητας. Της ζητά όμως να μην αναφέρει αυτό το στοιχείο στην διεύθυνση ή στους γονείς του, διότι θα αντιδράσουν ενδεχομένως αρνητικά. Ωστόσο της εξομολογείται ότι νοιώθει φοβερά άσχημα και έχει τάσεις αυτοχειρίας, καθώς θεωρεί ότι δεν έχει κανέναν να τον καταλαβαίνει στη ζωή του.

- Μαθήτρια 15 ετών ζητά την υποστήριξη από ψυχολόγο του δήμου, καθώς στο σχολείο της υπάρχει μια ομάδα παιδιών που την περιπαίζουν. Το γεγονός ότι είναι αλλοδαπή και ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια την καθιστά περισσότερο ευάλωτη. Πρόσφατα έμαθε ότι άλλοι μαθητές έχουν δημιουργήσει ένα ψεύτικο προφίλ στο facebook, μέσω του οποίου διασπείρουν προσωπικές της πληροφορίες αλλά και ψευδή στοιχεία για την ζωή της. Φοβάται να θέσει το ζήτημα στη μητέρα της ή στη διεύθυνση του σχολείου, διότι ενδέχεται να υποστεί χειρότερες συνέπειες.

5.2. Οι ευθύνες των εκπαιδευτικών - παιδαγωγών ως προς την προστασία των παιδιών από την ενδοοικογενειακή βία (ν.3500/06)

Σύμφωνα με τον ν.3500/06 άρ.23:

«Εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας. Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή. Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων, καθώς και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής».

Η νομοθεσία είναι ρητή και σαφής για την υποχρέωση των εκπαιδευτικών να αναφέρονται στις διοικητικές αρχές όταν διαπιστώνουν ή πληροφορούνται την διάπραξη αδικήματος ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος μαθητών/μαθητριών τους. Ωστόσο πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν αφενός ότι μια τέτοια προσφυγή δεν θα βοηθήσει το θιγόμενο παιδί, γιατί ενδέχεται να χειροτερεύσει η κατάσταση σε βάρος του, αφετέρου δεν νοιώθουν ασφάλεια να αναφερθούν στις διοικητικές αρχές διότι φοβούνται τις ενδεχόμενες συνέπειες σε βάρος τους (απειλές ή μηνύσεις από τους γονείς, επανειλημμένες μαρτυρικές καταθέσεις, κλπ). Το ερώτημα που τίθεται συχνά

είναι αν υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι αντιμετώπισης των περιστατικών αυτών και αν σε περίπτωση μη ενέργειας εκ μέρους των εκπαιδευτικών, υπέχουν κάποια ποινική ευθύνη.

Η ξεκάθαρη αναφορά του νόμου για την υποχρέωση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι γίνεται με στόχο την προστασία τους σε περίπτωση αναφοράς προς τη δικαιοσύνη (είναι δηλαδή απόλυτα καλυμμένοι αν ενεργήσουν κατά νόμο). Επίσης, εκτός του ηθικού ζητήματος της υποχρέωσης ενέργειας εφόσον μαθητής εμπιστεύεται πληροφορία σε αυτούς/αυτές, υφίσταται πράγματι και ένα θέμα ποινικής τους ευθύνης, διότι σε περίπτωση μη ενέργειάς τους, ιδίως αν προκύψουν σοβαρές περαιτέρω επιπλοκές στη ζωή του παιδιού, βάσει της νομοθεσίας μπορούν να αναζητηθούν ευθύνες από τον /την εκπαιδευτικό που παραμέλησε να ενεργήσει για την προστασία του παιδιού.

Σε πολλές περιπτώσεις, βέβαια, ο μαθητής/η μαθήτρια αναφέρει σε εκπαιδευτικούς γεγονότα χωρίς όμως να είναι σαφής η πληροφορία για την διάπραξη ποινικού αδικήματος ή ζητά την τήρηση εχεμύθειας και τη μη προσφυγή στη δικαιοσύνη ή σε διωκτικό μηχανισμό, που σημαίνει ότι πιθανά δεν θα είχε προθυμία επανάληψης της μαρτυρίας ενόψει άλλων προσώπων (ιδίως από τους διωκτικούς μηχανισμούς, αστυνομία, εισαγγελία κλπ).

Σε όλες τις περιπτώσεις, ο εκπαιδευτικός καλείται να εκτιμήσει την επικινδυνότητα της όποιας πράξης ή κατάστασης και εφόσον κρίνει ότι υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για την υγεία και τη ζωή του παιδιού, χρειάζεται να ενεργεί άμεσα βάσει του νόμου, αφού ενημερώσει το παιδί για να το γνωρίζει. Σε πολλές περιπτώσεις, ωστόσο, κρίνεται καλύτερο το παιδί να παραπεμφθεί σε ένα επαγγελματία ψυχικής υγείας ή κοινωνικής πρόνοιας για την καλύτερη διερεύνηση της κατάστασης που βιώνει και της πιθανής προσφυγής σε υποστηρικτική ή διωκτική υπηρεσία. Επίσης, εφόσον εκ μέρους του/της εκπαιδευτικού που είχε την πρώτη μαρτυρία, κρίνεται σοβαρή και βάσιμη αυτή, είναι σκόπιμο να υπάρχει και άλλη μαρτυρία, προκειμένου να στοιχειοθετείται καλύτερα η όποια ενέργειά τους.

Συνιστάται στους εκπαιδευτικούς σε αυτές τις περιπτώσεις, πριν ενεργήσουν να ζητούν τη γνώμη των ειδικών και να συζητούν σχετικά με συναδέλφους τους σε μικρό κύκλο. Η συζήτηση προσωπικών – οικογενειακών καταστάσεων μαθητών στο σύλλογο διδασκόντων δεν συνιστάται, μπορεί δε να χειροτερέψει την αντίδραση του παιδιού αν με οποιοδήποτε τρόπο πληροφορηθεί ότι έχει γίνει κάτι τέτοιο. Επιπλέον, τίθεται ένα

ζήτημα διασφάλισης προσωπικών ευαίσθητων δεδομένων των μαθητών, τα οποία δεν πρέπει να κοινοποιούνται.

Ερώτημα που τίθεται συχνά από εκπαιδευτικούς είναι αν αναφέρουν την ενέργεια στην διεύθυνση του σχολείου και αυτή δεν επιθυμεί να ενεργήσει περαιτέρω, αν οφείλουν να πράξουν κάτι άλλο (π.χ. να αναφερθούν οι ίδιοι / ίδιες στην εισαγγελία). Αν και η αναφορά του εκπαιδευτικού προς τον εισαγγελέα δεν απαγορεύεται, συνιστάται, προκειμένου να γίνεται συστηματική η αντιμετώπιση της εκάστοτε περίπτωσης, αφού βεβαιωθούν κατά το δυνατό για το περιεχόμενο της καταγγελίας που έχει τεθεί υπόψη τους και ενημερώσουν και το ίδιο το παιδί, να κάνουν γραφτό συνοπτικό σημείωμα προς την διεύθυνση του σχολείου, που πλέον αναλαμβάνει την ευθύνη του περαιτέρω χειρισμού και με βάση το γραπτό σημείωμα ελέγχεται και για το αν έχει λειτουργήσει κατά νόμο για το συμφέρον του παιδιού.

Σε περιπτώσεις που ο μαθητής / η μαθήτρια έχει προφανή τραύματα, ακόμη και αν δεν αναφέρει στους εκπαιδευτικούς την αιτία πρόκλησής τους, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να ενημερώσουν τη διεύθυνση του σχολείου και αυτή με τη σειρά της να προκαλέσει τον άμεσο ιατρικό έλεγχο αυτών. Συνιστάται στους διευθυντές/τις διευθύντριες της σχολικής μονάδας να καλούν το γονέα και να του επιδίδουν γραπτό σημείωμα για την ανάγκη άμεσου ιατρικού ελέγχου του παιδιού, σε περίπτωση δε σοβαρών τραυμάτων ή άλλων βλαβών της υγείας του παιδιού, και εφόσον ο γονέας αρνείται την συνοδεία και άμεση διακομιδή του σε νοσοκομείο, να γίνεται επικοινωνία με την εισαγγελία ανηλίκων και, εν ανάγκη, κλήση στα επείγοντα περιστατικά για μεταφορά του παιδιού σε νοσοκομείο. Η συνοδεία του παιδιού γίνεται από εκπαιδευτικό, εφόσον έχει ήδη ενημερωθεί σχετικά η εισαγγελία.

Δραστηριότητα

Οι εκπαιδευόμενοι /εκπαιδευόμενες καλούνται να συζητήσουν ανά ζεύγη περιστατικά που είχαν τεθεί υπόψη τους και στα οποία υπήρχε ζήτημα σχετικά με την δέουσα ενέργεια του εκπαιδευτικού. Μπορούν να αναφέρουν τι έγινε στην πραγματικότητα και που ανέκυψαν δυσκολίες, σε ποιο βαθμό υπήρξε επιτυχής η διαχείριση και σε ποιο βαθμό χρειαζόταν μια υποστήριξη που δεν κατέστη δυνατό να παρασχεθεί, με αποτέλεσμα να μην προστατευθούν επαρκώς τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των ανηλίκων μαθητών. Ακολουθεί συζήτηση, με στόχο την ανάδειξη δεοντολογίας ενεργειών.

(η συζήτηση για την δεοντολογία ενεργειών θα ολοκληρωθεί στο πλαίσιο της συζήτησης στο κεφάλαιο 4.4.)

5.3 Οι ευθύνες των εκπαιδευτικών – παιδαγωγών ως προς την προστασία των παιδιών από την παραμέληση ή άλλες επικίνδυνες καταστάσεις

Η νομοθεσία είναι σαφής και ρητή στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας –με όλα τα μεθοδολογικά προβλήματα που αναδείχτηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο-, όμως ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι περισσότερο περίπλοκος σε περιπτώσεις πληροφοριών ή ενδείξεων για παραμέληση ή άλλες επικίνδυνες καταστάσεις στη ζωή ενός μαθητή / μιας μαθήτριας.

Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι στο ρόλο του εκπαιδευτικού και του παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας, περιλαμβάνεται η παρακολούθηση της υγιούς ανάπτυξης, της σωματικής και ψυχικής υγείας των παιδιών-μαθητών/τριών τους. Αν και οι ευθύνες για την διασφάλιση αυτών ανήκουν κατά κύριο λόγο στους ασκούντες τη γονική μέριμνα των παιδιών (στην οποία περιλαμβάνεται η επιμέλεια, η νομική εκπροσώπηση και η διαχείριση της περιουσίας τους), οι επαγγελματίες που έρχονται σε άμεση επαφή με το παιδί υπέχουν γενικότερο καθήκον παρακολούθησης της τυχόν παραμέλησης ή διακινδύνευσης αυτού.

Σύμφωνα με τη νομοθεσία του οικογενειακού δικαίου (ΑΚ 1532):

«Αν ο πατέρας ή μητέρα παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου» ή «αν ασκούν το λειτούργημα αυτό καταχρηστικά και δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό, το δικαστήριο μπορεί, εφόσον το ζητήσουν ο άλλος γονέας ή πλησιέστεροι συγγενείς του τέκνου, ο εισαγγελέας ή αυτεπαγγέλτως, να διατάξει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο». «Το δικαστήριο μπορεί ιδίως να αφαιρέσει από τον ένα γονέα την άσκηση της γονικής μέριμνας ολικά ή μερικά και να την αναθέσει αποκλειστικά στον άλλο ή, αν συντρέχουν και στο πρόσωπο αυτού οι προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου, να αναθέσει την επιμέλεια του τέκνου ολικά ή μερικά σε τρίτον ή να διορίσει επίτροπο. Σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του πρώτου εδαφίου και επίκειται άμεσος κίνδυνος για τη σωματική ή την ψυχική υγεία του τέκνου, ο εισαγγελέας μπορεί να

διατάσσει κάθε πρόσφορο μέτρο για την προστασία του, μέχρι την έκδοση της αποφάσεως του δικαστηρίου στο οποίο πρέπει να απευθύνεται εντός τριάντα ημερών».

Η παραπάνω διάταξη του νόμου δεν καθιερώνει ρητή υποχρέωση στους εκπαιδευτικούς, όπως το άρθρο 23 του ν.3500/06. Ωστόσο, επειδή η εισαγγελία και το δικαστήριο σε τέτοιες περιπτώσεις μπορούν να κινηθούν αυτεπαγγέλτως αν ενημερωθούν από οποιονδήποτε, οι εκπαιδευτικοί και παιδαγωγοί, άνδρες και γυναίκες, μπορούν να χρησιμοποιούν την εν λόγω διάταξη αφενός για να προειδοποιούν τους γονείς, οι οποίοι παραμελούν τα καθήκοντά τους, αφετέρου δε για να ζητούν την παρέμβαση της δικαιοσύνης με στόχο την προστασία των δικαιωμάτων των μαθητών/τριών τους, όταν έχουν εξαντλήσει κάθε άλλη δυνατότητα συμβουλευτικής – υποστηρικτικής παρέμβασης προς τους γονείς, για το συμφέρον των παιδιών, και παρόλα αυτά διαπιστώνουν ότι η παραμέληση/κακή άσκηση της γονικής μέριμνας συνεχίζεται.

Λόγω του ιδιαίτερα ευαίσθητου πεδίου της άσκησης της γονικής μέριμνας, η χρήση της παραπάνω νομοθετικής ρύθμισης συνιστάται να είναι λελογισμένη. Ωστόσο, υπάρχει μεγάλος αριθμός παιδιών που σύμφωνα με τις διαπιστώσεις των εκπαιδευτικών ζουν σε ιδιαίτερα έντονες συνθήκες παραμέλησης/διακινδύνευσης και αν δεν ενεργοποιηθεί το σχολείο/ο βρεφονηπιακός σταθμός που έχει την άμεση διαρκή εικόνα του παιδιού, υπάρχει κίνδυνος περαιτέρω επιβάρυνσης των συνθηκών διαβίωσης του παιδιού. Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις που η ενδοοικογενειακή βία ή άλλες μορφές βίας σε βάρος μαθητών εικάζεται αλλά δεν μπορεί να αποδειχθεί, και έχουν ήδη γίνει ενέργειες εκ μέρους του σχολείου στις οποίες η οικογένεια αρνείται να συνεργασθεί ή έχει άλλα σοβαρά προβλήματα που την εμποδίζουν στην ορθή φροντίδα των παιδιών, προτείνεται να εξετάζεται η πιθανότητα διαβίβασης ενός αιτήματος του σχολείου προς την εισαγγελία ανηλίκων για διενέργεια κοινωνικής έρευνας με βάση τις ενδείξεις για ενδεχόμενη πλημμελή άσκηση των καθηκόντων των γονέων, σύμφωνα με τις αρμοδιότητες που παρέχονται στην εισαγγελία από την παραπάνω διάταξη.

Δραστηριότητα

Προτείνεται στους εκπαιδευόμενους να χωριστούν σε ομάδες των 5 και να κάνουν και συζητήσουν μια μικρή λίστα από περιπτώσεις για τις οποίες θεωρούν ότι τίθεται θέμα

εφαρμογής της διάταξης 1532 ΑΚ. Οι ομάδες προτείνεται να είναι κατά προτίμηση διεπιστημονικού – διακλαδικού χαρακτήρα.

5.4. Ενέργειες για την πρόληψη της σχολικής βίας

Οι ενέργειες πρόληψης είναι κατά γενική ομολογία οι προτιμότερες και περισσότερο αποδοτικές για την προστασία των παιδιών από τη βία. Σε αυτές μπορεί να περιλαμβάνονται:

- Οι συζητήσεις στο σύλλογο διδασκόντων για την δεοντολογία ενέργειας σε περιπτώσεις πιθανής διακινδύνευσης των μαθητών και συμφωνία για κοινή στάση και συνεργασία σε περιπτώσεις που υπάρχουν ενδείξεις ή πληροφορίες για την διάπραξη ενεργειών βίας σε βάρος μαθητών/τριών μέσα ή έξω από το σχολείο
- Η διοργάνωση τακτικών συζητήσεων με τους μαθητές/τις μαθήτριες σχετικά με τα δικαιώματα και τον αλληλοσεβασμό και η υιοθέτηση κανόνων που θα τηρούνται με κοινή δέσμευση και σε περιπτώσεις μη τήρησης θα συζητείται ο τρόπος διαχείρισης τους
- Η διαμόρφωση σχέσεων εμπιστοσύνης και εχεμύθειας και η δυνατότητα επικοινωνίας των εκπαιδευτικών / παιδαγωγών με τα παιδιά κατ' ιδίαν
- Η τακτική επικοινωνία με τους γονείς των παιδιών, έτσι ώστε να μπορεί να υπάρχει διαρκής κατανόηση των τυχόν δυσκολιών που αντιμετωπίζονται στην οικογένεια αλλά και ενημέρωση των γονέων για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα ζητήματα που σχετίζονται με την βία στο σχολείο, όπως και την υπάρχουσα δεοντολογία
- Η συνεργασία του σχολείου με όλες τις υπηρεσίες της κοινότητας που έχουν αρμοδιότητα και μπορούν αξιοποιηθούν σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων, δυσκολιών ή άλλων προβλημάτων που μπορεί να αντιμετωπίζει ένα παιδί και η οικογένειά του
- Η διοργάνωση ομαδικών δραστηριοτήτων που φέρνουν τα παιδιά κοντά και διευκολύνουν την εκπαίδευση στην συνύπαρξη και τη συνεργασία
- Η διοργάνωση εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης της σχολικής κοινότητας σχετικά με θέματα που άπτονται της ψυχικής υγείας, της διαπαιδαγώγησης των παιδιών, της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών, της ψυχαγωγίας, και γενικότερα της κοινωνικής συμμετοχής

- Η διοργάνωση στοχευμένων δραστηριοτήτων αλληλεγγύης, υπέρβασης προκαταλήψεων και γνωριμίας – εξοικείωσης με την διαφορετικότητα και συσχέτισης της σχολικής μονάδας με την κοινότητα.
- Η υιοθέτηση πρακτικών ειρηνικής διευθέτησης συγκρούσεων και διαφωνιών, με συμμετοχή των παιδιών στη λήψη αποφάσεων για θέματα που τα αφορούν και τα επηρεάζουν.
- Η διαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών του σχολείου σε θέματα και πρακτικές που μπορούν να επηρεάζουν αρνητικά τη ζωή των μαθητών τους και στους βέλτιστους τρόπους αντιμετώπισής τους.

Δραστηριότητα

Διανέμεται το παρακάτω κείμενο στους εκπαιδευόμενους / στις εκπαιδευόμενες, για μελέτη και συζήτηση. Στο κείμενο καταγράφονται συνοπτικά προτάσεις για τους επαγγελματίες με στόχο την βέλτιστη δυνατή διαχείριση υποθέσεων βίας που λαμβάνουν χώρα ενώπιον των εκπαιδευτικών ή που τις διαπιστώνουν ή που ενημερώνονται για αυτές από τα παιδιά. Μετά την ανάγνωσή του, γίνεται συζήτηση σε σημεία που προκαλούν προβληματισμό ή ερωτήματα.

Δωδεκάλογος παιδικής προστασίας, για επαγγελματίες εκπαίδευσης, φροντίδας και δημιουργικής απασχόλησης παιδιών

1. **ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:** Μελετώ και κατανοώ της βασικές αρχές παιδικής προστασίας που περιλαμβάνονται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (v.2101/92) και τις προβλέψεις της εθνικής νομοθεσίας για την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας, παραμέλησης και εκμετάλλευσης.
2. **ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ:** Διευκρινίζω και κατανοώ την δεοντολογία ενεργειών που καλύπτει τον επαγγελματικό μου κλάδο, τη θέση μου και τυχόν υπάρχοντα πρωτόκολλα ενεργειών. Αναζητώ όλα τα σχετικά έγγραφα οδηγιών από την υπηρεσία μου. Συζητώ

με συναδέλφους μου και διευκρινίζουμε τη δεοντολογία που καλύπτει τις καθημερινές μας πρακτικές.

3. ΔΙΚΤΥΩΣΗ: Αναπτύσσω ενδοϋπηρεσιακά και διακλαδικά δικτύωση με τους/τις επαγγελματίες με τους οποίους/τις οποίες ενδέχεται να χρειαστώ να συνεργασθώ για θέματα παιδικής προστασίας. Επιχειρώ να τους/τις γνωρίζω προσωπικά για να μπορώ να συνεργάζομαι καλύτερα μαζί τους σε περίπτωση ανάγκης. Διατηρώ κατάλογο με όλες τις αρμόδιες υπηρεσίες, τις οργανώσεις και τα πρόσωπα σε κρίσιμες θέσεις στην περιοχή μου.

4. ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ: Ενημερώνω όλα τα παιδιά με τα οποία έρχομαι σε επαφή – επικοινωνία ότι στο ρόλο μου περιλαμβάνεται και η προστασία των δικαιωμάτων τους. Για το λόγο αυτό ευαισθητοποιώ τα παιδιά σχετικά με τα δικαιώματά τους και προσπαθώ να αναπτύσσω σχέσεις εμπιστοσύνης μαζί τους, για να μπορούν να μου αναφέρουν ζητήματα που τα απασχολούν. Εξηγώ στα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία, την ανάπτυξη και την ωριμότητά τους, ότι οι πληροφορίες που μου εμπιστεύονται μπορούν να είναι απόρρητες έναντι τρίτων, αν μου το ζητήσουν. Τα ενημερώνω όμως ότι οφείλω να συνεργάζομαι με τους γονείς τους, προς το συμφέρον τους, προς τους οποίους –ανάλογα με το ρόλο μου- οφείλω να παρέχω ορισμένες πληροφορίες και ότι κατ' εξαίρεση μπορεί να απευθυνθώ και σε άλλους ειδικούς επαγγελματίες με στόχο την προστασία τους, όταν κρίνω ότι κινδυνεύουν, αφού τα ενημερώσω και συζητήσω μαζί τους σχετικά.

5. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ – ΑΚΡΟΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ: Όταν συμβεί ενώπιόν μου ένα περιστατικό παραβίασης δικαιώματος ανηλίκου ή όταν πληροφορηθώ ή διαπιστώσω την διάπραξη μιας πράξης βίας, παραμέλησης ή εκμετάλλευσης σε βάρος ανηλίκου, επιχειρώ αφενός να παρεμποδίσω κάθε ενέργεια βίας που λαμβάνει χώρα ενώπιόν μου, αφετέρου δε ακούω προσεκτικά τη γνώμη των εμπλεκόμενων παιδιών προκειμένου να αποφασίσω για τις επόμενες ενέργειές μου. Δίνω προσοχή και χρόνο στην ακρόαση των παιδιών και όπου το κρίνω αναγκαίο αξιοποιώ και μαρτυρίες άλλων προσώπων ή την μεσολάβηση συνομηλίκων ή άλλων ενηλίκων για την καλύτερη δυνατή κατανόηση των αιτιών και της διάστασης της πράξης/των πράξεων που συνιστούν παραβίαση δικαιώματος ανηλίκου. Όταν πρόκειται για παιδιά που αδυνατούν να επικοινωνήσουν μαζί μου, αναζητώ διερμηνείς ή άλλους τρόπους για να τους διαμηνύσω το ρόλο μου και την επιθυμία μου να μεσολαβήσω για την προστασία των δικαιωμάτων τους. Δεν

βιάζομαι να επιβάλω κυρώσεις σε παιδιά που ασκούν βία και τους δίνω άμεσα την πληροφορία ότι η βία και γενικότερα η παραβίαση δικαιωμάτων του παιδιού δεν είναι αποδεκτές ενέργειες και πρέπει να βρεθούν τρόποι για την αποτροπή τους. Στα ίδια τα παιδιά (θύτες και θύματα) δίνω σαφώς την ενημέρωση ότι πρόθεσή μου είναι να ασχοληθώ σοβαρά με το θέμα που έχει τεθεί υπόψη μου, και ότι θα συμβουλευτώ και άλλους ειδικούς πάνω στο θέμα (ανάλογα με το ρόλο μου).

6. ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ: Όταν πρόκειται για υποθέσεις που ενδεχομένως χρειαστεί να τεθούν υπόψη της δικαιοσύνης, επιδιώκω να υπάρξουν και άλλες μαρτυρίες επαγγελματιών, συναδέλφων και, αν είναι εφικτό, εξειδικεμένων επιστημόνων, την ενεργοποίηση των οποίων επιδιώκω με τον πιο πρόσφορο κατά περίπτωση τρόπο. Η αξιοποίηση ψυχο-κοινωνικών και διαγνωστικών υπηρεσιών μπορεί να γίνει και στη βάση της εξέτασης άλλης δυσλειτουργίας του παιδιού (π.χ. μαθησιακής δυσκολίας, από το αρμόδιο ΚΕΔΔΥ), σε συνδυασμό με την εξέταση του θέματος βίας / παραμέλησης / εκμετάλλευσης που έχει τεθεί υπόψη μου.

7. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ: Συζητώ τα δεδομένα της υπόθεσης που με απασχολεί με μικρό αριθμό συναδέλφων και αν είναι εφικτό με διεπιστημονική ομάδα. Δεν ανακοινώνω ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα παιδιών στο σύλλογο διδασκόντων, εργαζομένων σε υπηρεσίες, κ.λπ. παρά μόνο ως προς το μέρος της συλλογικής ευθύνης τους. Αν μου δίνεται η δυνατότητα, ζητώ εποπτεία για τον χειρισμό της υπόθεσης από έμπειρο επαγγελματία.

8. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΓΟΝΕΩΝ: Στο βαθμό του εφικτού και με βάση τον επαγγελματικό μου ρόλο, προσπαθώ να ακούσω και την άποψη των γονέων για κάθε περίπτωση άσκησης βίας, παραμέλησης ή εκμετάλλευσης σε βάρος ανηλίκου που έχει τεθεί υπόψη μου. Όταν εμπλεκόμενοι είναι οι ίδιοι οι γονείς (ή ένας / μία εξ αυτών), η επικοινωνία μου μαζί τους είναι προσεκτική για να μην εκτεθεί το παιδί. Περιλαμβάνει όμως ενημέρωσή τους για τις προβλέψεις της νομοθεσίας και τις συνέπειές της σε περιπτώσεις απόδειξης ευθυνών σε βάρος των γονέων (για άσκηση βίας ή για παραμέληση). Γενικότερα, όταν το παιδί έχει ζητήσει να μην ενημερώσω τους γονείς για την άσκηση βίας εκ μέρους του/τους ή για άλλη πράξη που η πιθανή αντίδραση των γονέων του δημιουργεί δυσάρεστα συναισθήματα, η επικοινωνία μου μαζί τους έχει σκοπό την ευαισθητοποίησή τους και την αναγνώριση τυχόν ευθυνών, με προσοχή όμως ώστε να μην εκτεθεί το παιδί γιατί μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες σε αυτό.

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΕ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ: Όταν υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη σοβαρού προβλήματος στην οικογένεια, παραπέμπω τους γονείς ή / και το παιδί σε υποστηρικτικές υπηρεσίες της κοινότητας (κοινωνικές υπηρεσίες, υπηρεσίες ψυχικής υγείας, συμβουλευτική οικογένειας, κλπ) με στόχο την βέλτιστη δυνατή προληπτική και υποστηρικτική τους παρέμβαση, ζητώντας να ενημερωθώ ότι πράγματι πήγαν.

10. ΣΤΑΘΜΙΣΗ: Παίρνω αποφάσεις σχετικά με τις δέουσες ενέργειες, αφού λάβω προσεκτικά υπόψη μου όλα τα δεδομένα, και ύστερα από προσεκτική στάθμιση των δικαιωμάτων του παιδιού που θίγονται και που ενδεχομένως μπορεί να θιγούν με επόμενες ενέργειες, αλλά και άλλων παιδιών που εμπλέκονται και επηρεάζονται από την υπόθεση.

11. ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑ: Σε περιπτώσεις άσκησης βίας μεταξύ των παιδιών μέσα και έξω από το σχολείο, επιδιώκω την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων και αποφεύγω την προσφυγή σε δικωτικές αρχές. Όταν όμως υπάρχουν προφανή δεδομένα για την κακοποίηση/ παραμέληση / εκμετάλλευση σε βάρος του παιδιού από ενήλικα πρόσωπα, ενεργώ σύμφωνα με τη νομοθεσία για την ενημέρωση της εισαγγελικής αρχής, ανάλογα με την υπηρεσιακή μου κατάσταση, υποβάλλοντας προς την διεύθυνση της μονάδας μου ή (οι διευθυντές/διευθύντριες) προς την εισαγγελική αρχή, συνοπτικό γραπτό σημείωμα για τις διαπιστώσεις μου με αναφορά στις ενέργειες μου και τα πρόσωπα που είναι ήδη ενήμερα για την υπόθεση.

12. ΤΗΡΗΣΗ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ: Κρατώ ημερολόγιο με σημειώσεις και αντίγραφα για όλες τις ενέργειές μου, προκειμένου να μπορώ να το χρησιμοποιήσω εφόσον χρειαστεί στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση είναι βοηθητικό για να έχω μια συνολικότερη εικόνα των χειρισμών σε σχετικές υποθέσεις.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ, ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ, ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΕ ΛΟΙΠΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι να παρουσιαστούν διαστάσεις της κακοποίησης, παραμέλησης και εκμετάλλευσης ανηλίκων όπως και η δεοντολογία των επαγγελματιών και οι τρόποι προστασίας τους, σε άλλους χώρους εκτός του σχολείου και της οικογένειας. Ειδικότερα στην ενότητα αυτή επιδιώκεται η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευομένων για πιθανούς χειρισμούς που σχετίζονται με παραβιάσεις δικαιωμάτων ανηλίκων που διακινούνται παράνομα, που γίνονται θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης, που βρίσκονται στη χώρα ασυνόδευτοι από γονείς, που έχουν τοποθετηθεί και διαβιούν σε ιδρύματα ή άλλους χώρους φιλοξενίας, όπως και παιδιών που ζουν σε χώρους κράτησης/στέρησης της ελευθερίας τους.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Στην ενότητα γίνεται κατ' αρχήν (5.1.) αναφορά στο φαινόμενο της διακίνησης / εμπορίας και στους τρόπους με τους οποίους προτείνεται η αντιμετώπισή του από τους επαγγελματίες και στη συνέχεια (5.2.) θίγεται το συναφές ζήτημα της εργασιακής εκμετάλλευσης. Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο (5.3) γίνεται αναφορά στις παραβιάσεις δικαιωμάτων φιλοξενούμενων σε ιδρύματα και άλλους συναφείς χώρους όπου διαμένουν. Στο τέταρτο κεφάλαιο (5.4.) γίνεται αναφορά στα ασυνόδευτα παιδιά και στη συνέχεια (5.5.) στα δικαιώματα των παιδιών στα οποία έχει επιβληθεί ποινή στέρησης της ελευθερίας και έχουν τοποθετηθεί σε σωφρονιστικό κατάστημα ή ίδρυμα αγωγής.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση:

- **Να έχουν εξοικειωθεί με την υπάρχουσα νομοθεσία** που ρυθμίζει τα ζητήματα της εργασιακής εκμετάλλευσης και της παράνομης διακίνησης ανηλίκων
- **Να έχουν ενημερωθεί σχετικά με τη νομοθεσία, την διοικητική οργάνωση και τους κανόνες που διέπουν τα ιδρύματα φιλοξενίας και κράτησης / στέρησης ελευθερίας ανηλίκων**, όπως και για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να προστατεύονται τα δικαιώματα των ανηλίκων που διαμένουν σε αυτά, περιλαμβάνοντας τις περιπτώσεις των ασυνόδευτων και των παιδιών προσφύγων - μεταναστών
- **Να έχουν ευαισθητοποιηθεί σχετικά με τις δυνατότητες διακλαδικών συνεργασιών** για την καλύτερη δυνατή προστασία των παιδιών που διαμένουν μακριά από τις οικογένειές τους από ενδεχόμενες παραβιάσεις δικαιωμάτων τους
- **Να έχουν λάβει πληροφορίες** για τις σχετικές **βιβλιογραφικές πηγές**

Έννοιες - κλειδιά

Διακίνηση, εργασιακή εκμετάλλευση, φιλοξενία, αποιδρυματοποίηση, ασυνόδευτοι ανήλικοι, επιτροπεία, κράτηση, αναμορφωτικά μέτρα

Δραστηριότητα Φόρουμ:

Ιστορία: Δύο παιδιά 12 χρόνων που εντοπίστηκαν σε μεταμεσονύκτιες ώρες από την αστυνομία ασυνόδευτα σε κεντρικό δρόμο της πόλης, παραδόθηκαν, με εντολή εισαγγελέα, σε δομή προσωρινής φιλοξενίας. Πρόκειται για νεαρή ελληνίδα Ρομά που πούλαγε λουλούδια, αλλά ενδεχομένως αναζητούσε και ερωτικούς συντρόφους επ' αμοιβή και ένα νεαρό από Βαλκανική χώρα που θεωρήθηκε ότι «κινείται ύποπτα» έξω από νυκτερινό κέντρο, κρατώντας ένα μουσικό όργανο και, όπως αποδείχθηκε, έχοντας πάνω του αρκετά χρήματα. Την επόμενη μέρα οι κοινωνικοί λειτουργοί του ιδρύματος παίρνουν συνέντευξη από τα παιδιά που, και τα δύο, ζητούν να επιστραφούν στους γονείς τους. Η κοπέλα Ρομά μένει σε έναν οικισμό, και αναφέρει ότι είναι γραμμένη στο σχολείο, αλλά φοιτά περιστασιακά. Ο νεαρός αναφέρει ότι είναι μαθητής σχολείου στη χώρα του και έχει έρθει με τον πατέρα του για ένα μήνα στην Ελλάδα και μένουν σε ένα ξενοδοχείο. Αυτό το έχουν ξανακάνει και στο παρελθόν μερικές φορές και γιαυτό έχει μάθει αρκετά ελληνικά.

Δύο εκπαιδευόμενοι /-ες καλούνται να υπερασπιστούν την άποψη ότι θα πρέπει να γίνει εισήγηση στον εισαγγελέα να επιτρέψει στα παιδιά να επιστρέψουν στους γονείς τους. Στη μεν κοπέλα Ρομά να γίνει παρακολούθηση και υποστήριξη των γονέων της ώστε να γίνει τακτικότερη η σχολική της φοίτηση και να μην επαναληφθεί η έκθεση της σε κίνδυνο, στο δε νεαρό από την γειτονική χώρα να επιβληθεί η επιστροφή στην χώρα προέλευσης με διαβίβαση ενημέρωσης προς τις εκεί αρχές και υπηρεσίες, προκειμένου να παρακολουθήσουν την υπόθεση. Υποστηρίζουν και οι δύο ότι η απομάκρυνση των παιδιών από τις οικογένειές τους θα τους προκαλέσει πόνο και θα κάνουν έτσι και αλλιώς φυγές και ότι το ίδρυμα δεν είναι κατάλληλος χώρος για να «σωφρονιστούν». Οι υπόλοιποι εκπαιδευόμενοι κάνουν ερωτήσεις ή διατυπώνουν προτάσεις για άλλη μορφή αντιμετώπισης του προβλήματος, προσπαθώντας να πείσουν τα πρόσωπα που υπερασπίζονται την επιστροφή στην οικογένεια ότι αυτό είναι λάθος και δεν θα είναι προς το συμφέρον των παιδιών. Δύο άλλοι εκπαιδευόμενοι/ εκπαιδευόμενες αναλαμβάνουν να καταγράψουν τα επιχειρήματα και να τα παρουσιάσουν στη συνέχεια.

Για τη συζήτηση τίθενται τα ερωτήματα: *Τι είναι τελικά καλύτερο να γίνει για το συμφέρον των δύο παιδιών; Είναι καλύτερο να επιστραφούν στους γονείς και στις οικογένειές τους ή να τοποθετηθούν σε ίδρυμα με στόχο την προστασία τους; Τι άλλο θα μπορούσε να γίνει;*

6.1. Διακίνηση ανηλίκων

Όπως αναφέρθηκε στα εισαγωγικά κεφάλαια της εκπαίδευσης (2.2) η παράνομη διακίνηση των ανηλίκων εντάσσεται είτε αφενός στην κατηγορία της διεθνικής εμπορίας ανθρώπων (**trafficking**), που γίνεται με στόχο την εκμετάλλευσή τους (μέσω της προώθησης στην πορνεία ή σε άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την εξαναγκαστική εργασία, την παροχή υπηρεσιών, τη διαμόρφωση συνθηκών σκλαβιάς, ή τη λήψη σωματικών οργάνων) είτε αφετέρου στη λαθραία διακίνηση (**smuggling**) που αποβλέπει στην υποβοήθηση της παράτυπης εισόδου των προσώπων στο κράτος, με σκοπό την απόκτηση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους.

Μέσα από ένα πλέγμα νόμων προβλέπεται η προστασία των θυμάτων διακίνησης και εμπορίας (με ειδικές ρυθμίσεις για ανηλίκους). Ειδικότερα οι προβλέψεις περιλαμβάνονται στις παρακάτω νομοθετικές ρυθμίσεις:

- Τον νόμο 3064/2002 (ΦΕΚ Α' 248/15-10-2002) «Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών».
- Το Π.Δ. 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/29-8-2003) «Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323^Α, 349, 351 και 351 Α του Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρο 12 του Ν.3064/2002.»
- Τον νόμο 3625/24-12-2007 «Κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις»
- Τον νόμο 3692/2008 «Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Συμβουλίου Υπουργών της Δημοκρατίας της Αλβανίας για την προστασία και αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανηλίκων»
- Τον νόμο 4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις».

Στο πλαίσιο της τελευταίας αναφερθείσας νομοθεσίας περί αλλοδαπών, ως θύμα εμπορίας ανθρώπων χαρακτηρίζεται το πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα ή το οποίο είναι θύμα εγκλήματος κατά της προσωπικής

ελευθερίας, γενετήσιας ελευθερίας ή εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Στην ίδια έννοια περιλαμβάνεται και το θύμα βιασμού, εφόσον είναι ανήλικο.

Τα πρακτικά ζητήματα που ανακύπτουν εν προκειμένω για τους επαγγελματίες της κοινωνικής προστασίας που έρχονται σε επαφή με ανήλικα πρόσωπα που μπορεί να είναι θύματα διακίνησης, είναι μεταξύ άλλων:

α) Πώς θα αναγνωρίσουν εάν ένα ανήλικο πρόσωπο με το οποίο έρχονται σε επαφή μπορεί να είναι θύμα παράνομης διακίνησης, προκειμένου να ζητήσουν την προστασία του από τη δικαιοσύνη;

β) Πώς θα προσδιοριστεί η ανηλικότητα του προσώπου αυτού αν δεν διαθέτει νομιμοποιητικά έγγραφα ή αν αυτά που διαθέτει δηλώνουν ηλικία προφανώς διαφορετική από την αναγραφόμενη (π.χ. διαβατήριο ή υπηρεσιακό σημείωμα που αναγράφει ως ενήλικο το πρόσωπο που φαίνεται προφανώς ως ανήλικο);

γ) Πώς μπορεί να παρασχεθεί το περιβάλλον ασφάλειας, όπου το ανήλικο πρόσωπο θα μπορέσει να εμπιστευθεί τους επαγγελματίες που το προσεγγίζουν, ενώ θα διασφαλιστεί η άμεση προστασία από τους εκμεταλλευτές – διακινητές;

δ) Πώς θα παρασχεθεί δυνατότητα μακρόχρονης προστασίας και κοινωνικής ένταξης στο πρόσωπο αυτό;

ε) Πώς μπορεί να εξεταστεί η δυνατότητα επανένωσης με την οικογένειά του ή επαναπατριsmού του και να διερευνηθεί αν αυτή είναι πραγματοποιήσιμη και προς το απόλυτο συμφέρον του;

Τα παραπάνω ερωτήματα δεν απαντώνται εύκολα, παρόλο που στη νομοθεσία προβλέπεται η υποχρέωση της πολιτείας να ενεργήσει για την προστασία των ανηλικών θυμάτων διακίνησης και παρέχονται δικονομικές εγγυήσεις προστασίας, καθώς οι υπάρχουσες δομές προστασίας-φιλοξενίας είναι πενιχρές και είναι αναγκαία η συνεργασία διαφορετικών υπηρεσιών για την εν τοις πράγμασι προστασία των παιδιών αυτών.

Τα ερωτήματα, όπως και άλλα που μπορεί να προκύψουν, συζητούνται από την ομάδα των εκπαιδευομένων.

6.2. Εργασιακή εκμετάλλευση

Συναφές με το ζήτημα της παράνομης διακίνησης είναι το ζήτημα της εργασιακής εκμετάλλευσης των ανηλίκων, αν και σε αρκετές περιπτώσεις η εκμετάλλευση αφορά παιδιά που δεν διακινούνται. Πολύ συχνά συμβαίνει τα παιδιά να μετακινούνται από χώρα σε χώρα ή από περιοχή σε περιοχή μέσα σε μια χώρα, με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση, συνοδευόμενα από τους γονείς τους ή άλλα συγγενικά τους πρόσωπα.

Το σημαντικότερο νομικό κείμενο για την προστασία των παιδιών από την εργασιακή εκμετάλλευση είναι η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας Νο. 182 «για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους» που έχει κυρωθεί με το νόμο Ν. 2918/2001.

Για τους σκοπούς της Σύμβασης αυτής, η έκφραση «οι χειρότερες μορφές εργασίας των παιδιών» περιλαμβάνει: α) όλες της μορφές δουλείας ή ανάλογες πρακτικές, όπως η πώληση και το δουλεμπόριο των παιδιών, η δέσμευση λόγω χρεών και η αναγκαστική εργασία (και η δουλοπαροικία), καθώς και η αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, περιλαμβανομένης και της υποχρεωτικής ή αναγκαστικής στράτευσης των παιδιών, με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, β) τη χρησιμοποίηση, τη δέσμευση και την προαγωγή παιδιού στην πορνεία και στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού, γ) τη χρησιμοποίηση, τη δέσμευση ή την προαγωγή (προσφορά) παιδιού σε παράνομες δραστηριότητες, κυρίως για την παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, όπως ορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, δ) εργασίες, οι οποίες, από τη φύση τους ή κάτω από τις συνθήκες που εκτελούνται, είναι πιθανό να βλάψουν την υγεία, την ασφάλεια ή την ηθική του παιδιού.

Η ελληνική έννομη τάξη περιλαμβάνει εκτός από τις ρυθμίσεις της παραπάνω Σύμβασης αρκετές προβλέψεις που αναφέρονται στις επιτρεπόμενες και τις απαγορευμένες μορφές και τους όρους εργασίας των ανηλίκων. Ειδικότερα επιτρέπεται η απασχόληση των ανηλίκων πάνω από 15 χρονών, με την προϋπόθεση της έκδοσης βιβλιαρίου εργασίας από την αρμόδια Επιθεώρηση Εργασίας και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (αποκλειόμενων ορισμένων ειδών απασχόλησης), όπως και σε άλλες

ειδικές κατηγορίες για μικρότερες ηλικίες ανηλίκων (σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες, συμμετοχή στην οικογενειακή επιχείρηση υπό όρους, κλπ).

Ιδιαίτερη σημασία για το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχει ο τρόπος με τον οποίο οι προνοιακές υπηρεσίες μπορούν να παρέμβουν υπέρ των ανηλίκων όταν διαπιστώνουν ότι είναι θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης, είτε συμμετέχοντας σε δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται ως απόλυτα απαγορευμένες, «χειρότερες μορφές παιδικής εργασίας», είτε απασχολούνται σε μορφές εργασίας στις οποίες υπό προϋποθέσεις θα μπορούσαν να είναι νόμιμη η απασχόλησή τους, αλλά στην πράξη τυγχάνουν θύματα εκμετάλλευσης (π.χ. ανήλικοι που εργάζονται ανασφάλιστοι, καθ' υπέρβαση του προβλεπόμενου ωραρίου και με ελάχιστη αποζημίωση σε τουριστικές, αγροτικές ή άλλες επιχειρήσεις).

Η διάσταση που χρειάζεται ιδιαίτερα να τονιστεί σχετικά με την εργασιακή εκμετάλλευση των ανηλίκων είναι αυτή της **γονικής ευθύνης**. Σε ποιο βαθμό δηλαδή ο ασκών τη γονική μέριμνα του ανηλίκου γνωρίζει τις συνθήκες απασχόλησης του, συμφωνεί ή συμμετέχει στην εκμετάλλευσή του και μεριμνά ώστε να απολαμβάνει τα δικαιώματα που συνάδουν με την ηλικία του (εκπαίδευση, ψυχαγωγία, υγεία, κλπ). Συνολικά το ζήτημα της εργασιακής εκμετάλλευσης θα πρέπει να τεθεί τόσο στο επίπεδο της αστικής ευθύνης των γονέων (βάσει και της πρόβλεψης της νομοθεσίας στα άρθρα 1530 - 1532 ΑΚ) όσο και σε αυτό της ποινικής, δηλαδή της έκθεσης ανηλίκου σε κίνδυνο (306 ΠΚ) ή της διάπραξης άλλου ποινικού αδικήματος σε βάρος των παιδιών τους.

Ειδική κατηγορία παιδιών που χρειάζεται να αντιμετωπισθούν με προσοχή και τρόπο που ανταποκρίνεται στα πολιτισμικά τους πρότυπα και τον τρόπο ζωής τους είναι τα παιδιά Ρομά που συχνά απασχολούνται μαζί με τους γονείς τους ή μόνα τους σε μη νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες (όπως επαιτεία, πώληση μικροαντικειμένων, καθαρισμός τζαμιών αυτοκινήτων, κ.λπ.), σε ορισμένες δε περιπτώσεις εμπλέκονται με την καθοδήγηση γονέων ή άλλων προσώπων σε διάπραξη αδικημάτων (μικροκλοπές, διακίνηση ουσιών, πορνεία, κ.λπ.). Η αντιμετώπιση των παιδιών αυτών ως παραβατών του νόμου δεν μπορεί να απαντήσει στους σοβαρούς λόγους που τα οδηγούν στην κατάσταση αυτή, αλλά και η ανοχή είναι ενέργεια που μπορεί να επιδεινώνει την κατάσταση τους και να οδηγεί σε περαιτέρω παραβίαση των δικαιωμάτων τους.

Δραστηριότητα:

Ζητείται από τους εκπαιδευόμενους / τις εκπαιδευόμενες να αναφέρουν τυχόν παραδείγματα που γνωρίζουν όπου η παρέμβαση των οργάνων της πολιτείας επέφερε την προστασία του παιδιού που υφίστατο εργασιακή εκμετάλλευση.

6.3. Παραβιάσεις δικαιωμάτων σε χώρους φιλοξενίας

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/92), Άρθρο 20

«1. Κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό, δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους. 2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

3. Αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μία οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Κατά την επιλογή ανάμεσα σ' αυτές τις λύσεις, λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη μιας συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού, καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του.»

Αν και η ΔΣΔΠ ρητά αναφέρει ότι μόνο «σε περίπτωση ανάγκης» τοποθετείται ένα παιδί σε ίδρυμα, στην Ελλάδα στον τομέα της παιδικής προστασίας κυρίαρχο είναι το ιδρυματικό μοντέλο. Υπολογίζεται¹⁵⁹ ότι στην χώρα μας σήμερα υπάρχουν σχεδόν 3.000 παιδιά σε διαφόρων τύπων ιδρύματα/χώρους φιλοξενίας, περιλαμβάνοντας και παιδιά με αναπηρίες, πολλά από τα οποία παραμένουν εφόρου ζωής σε συναφή ιδρύματα. Αντίστοιχα υπολογίζεται ότι υπάρχουν περίπου 300 ανήλικα παιδιά σε ανάδοχες οικογένειες (10% του συνόλου). Κάθε χρόνο εκτιμάται ότι τοποθετούνται περίπου 30-40 παιδιά σε αναδοχή ενώ εισάγονται σε ιδρύματα ή σε χώρους ομαδικής φιλοξενίας (σπίτια, ξενώνες, κ.λπ.) για διάφορους λόγους περίπου 350-400 παιδιά.

Στις μέρες μας, στις ανεπτυγμένες χώρες, τα παραδοσιακά ιδρύματα παιδικής προστασίας έχουν καταργηθεί και αντικατασταθεί από μικρές μονάδες οικογενειακού

---

¹⁵⁹ Βλ. Ειδική Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, «Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας», 2015.

τύπου, ή μονάδες με θεραπευτικό προσανατολισμό για παιδιά και εφήβους με συναισθηματικές ή άλλες διαταραχές. Η εισαγωγή σε ίδρυμα αντιμετωπίζεται ως έσχατη λύση, καθώς πάγια πολιτική είναι η προσπάθεια τοποθέτησης των παιδιών – ιδίως παιδιών μικρής ηλικίας - σε ανάδοχες οικογένειες, ενώ, για τις περιπτώσεις που τα παιδιά εισάγονται σε ίδρυμα, επιδιώκεται ο περιορισμός στο ελάχιστο της διάρκειας παραμονής τους σε αυτό. Οι διεθνώς αποδεκτοί κανόνες για τα παιδιά που διαμένουν σε ιδρύματα υπάρχουν σε διάφορα διεθνή νομικά κείμενα, όπως οι Κατευθύνσεις των Ηνωμένων Εθνών για την Εναλλακτική Φροντίδα των Παιδιών (*UN Guidelines for the Alternative Care of Children, 2009*) και η Σύσταση (2005)⁵ της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλο [«Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας»](#).

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ενιαία νομοθεσία που ρυθμίζει τα ζητήματα της εναλλακτικής φροντίδας, δηλαδή της κατάστασης φροντίδας στην οποία εντάσσεται ένα παιδί που για διάφορους λόγους χρειάζεται να απομακρυνθεί από την οικογένειά του. Η απόφαση για την απομάκρυνση μπορεί να λαμβάνεται είτε από τους ίδιους τους γονείς (λόγω σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, ζητούν την φιλοξενία των τέκνων τους σε άλλο χώρο) ή από τις δικαστικές αρχές (τον/την εισαγγελέα ή το δικαστήριο), όταν υφίσταται πρόβλημα πλημμελούς άσκησης του γονεϊκού ρόλου, αδυναμία φροντίδας, εγκατάλειψη, κακοποίηση, εκμετάλλευση ή παραμέληση του παιδιού, κλπ. Στις περισσότερες περιπτώσεις πλέον τα παιδιά εισάγονται στα ιδρύματα με εισαγγελική διάταξη, βάσει του 1532 ΑΚ.

Οι χώροι φιλοξενίας στους οποίους μπορεί να αποφασιστεί να εισαχθεί ένα παιδί που εγκαταλείπεται ή απομακρύνεται από την φυσική του οικογένεια ποικίλουν. Υπάρχουν δομές φιλοξενίας με μικρό αριθμό παιδιών, που λειτουργούν κοντά στο οικογενειακό πρότυπο και ιδρύματα παραδοσιακού χαρακτήρα με μεγάλο αριθμό παιδιών και εναλλασσόμενο προσωπικό ή/και εθελοντές. Επίσης, υπάρχει ένας αριθμός βρεφών και παιδιών που εισάγονται και παραμένουν για αρκετό χρονικό διάστημα σε νοσοκομεία, χωρίς να υπάρχει λόγος περίθαλψης της υγείας τους, εξ αιτίας της ανυπαρξίας κατάλληλης δομής για τη φιλοξενία τους. Τέλος μια ειδική κατηγορία είναι οι χώροι φιλοξενίας οικογενειών, όπου παιδιά φιλοξενούνται μαζί με τις μητέρες τους (ξενώνες προστασίας κακοποιημένων γυναικών) ή δομές για οικογένειες αιτούντων διεθνή προστασία/προσφύγων.

Οι υπάρχουσες μονάδες παιδικής προστασίας διακρίνονται σε δημόσιες και ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Στις δημόσιες περιλαμβάνονται οι δομές που υπάγονται πλέον στα περιφερειακά Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, όπως και σε άλλους δημόσιους φορείς (π.χ. Δημοτικό Βρεφοκομείο Άγιος Στυλιανός Θεσ/νίκης, Πρότυπο Εθνικό Νηπιοτροφείο Καλλιθέας, Στέγες των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων Αθήνας, Πειραιά και Ηρακλείου Κρήτης που υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, κ.α.). Οι μονάδες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ιδιωτικού δικαίου είναι ποικίλες και σε αυτές περιλαμβάνονται και ορισμένες που ανήκουν σε εκκλησιαστικά σωματεία. Μια ιδιαίτερη μορφή μονάδων παιδικής προστασίας είναι οι υπαγόμενες απ' ευθείας στην ευθύνη της εκκλησίας (π.χ. Ορφανοτροφείο της Αρχιεπισκοπής στη Βουλιαγμένη). Τέλος σημειώνεται ότι στη διοίκηση αρκετών νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου συμμετέχουν εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης Α ή Β βαθμού.

Το ζήτημα της νομικής μορφής της δομής φιλοξενίας συνέχεται με το είδος της **εποπτείας και του ελέγχου** που υφίστανται από τα όργανα της πολιτείας.

Οι μονάδες των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών ελέγχονται απ' ευθείας από το αρμόδιο Υπουργείο και το Σώμα Επιθεωρητών Υγείας και Πρόνοιας, το οποίο έχει αρμοδιότητα για έλεγχο και των ιδιωτικών ιδρυμάτων, αποστολή που όμως μερικώς μόνον έχει επιτελέσει τα τελευταία χρόνια.

Επί πλέον για κάθε ίδρυμα/μονάδα προστασίας ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα προβλέπονται οι παρακάτω διαδικασίες εξωτερικής εποπτείας και ελέγχου:

A) Πιστοποίηση από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (δυστυχώς χωρίς να έχουν ακόμη υιοθετηθεί ποιοτικά κριτήρια)

B) Αδειοδότηση από την αρμόδια Δημοτική Αρχή, χωρίς όμως να υπάρχει σύνδεση με την τήρηση οποιωνδήποτε προδιαγραφών ποιότητας

Γ) Παρακολούθηση ως προς την ποιότητα και την επάρκειά τους, από «κοινωνικό σύμβουλο» της αρμόδιας διεύθυνσης της Περιφέρειας στην οποία υπάγεται η μονάδα.

Αρμοδιότητα ελέγχου με επισκέψεις και επικοινωνία με τα φιλοξενούμενα παιδιά, το προσωπικό και τις διοικήσεις σε όλα τα ιδρύματα έχει και ο Συνήγορος του Πολίτη/Συνήγορος του Παιδιού, ως ανεξάρτητη αρχή στην αποστολή της οποίας

περιλαμβάνεται η προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού. Ο Συνήγορος μάλιστα, το 2015 εξέδωσε Ειδική Έκθεση στην οποία συνοψίζονται οι διαπιστώσεις και προτάσεις του για «Τα δικαιώματα των παιδιών που διαμένουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας»¹⁶⁰. Ο Συνήγορος μεταξύ άλλων τονίζει στην έκθεση αυτή ότι «έχει διαπιστώσει σε πολλές περιπτώσεις σοβαρά προβλήματα όσον αφορά τη στελέχωση των ιδρυμάτων, ιδίως με επιστημονικό προσωπικό, τη συχνή εναλλαγή των εργαζόμενων και την επιμόρφωση, εποπτεία και υποστήριξή τους». Συνέπεια της ελλιπούς στελέχωσης και εποπτείας των ιδρυμάτων είναι η αδυναμία ουσιαστικού ελέγχου τυχόν παραβιάσεων που λαμβάνουν χώρα σε αυτά είτε από μέλη του προσωπικού προς τα παιδιά ή μεταξύ των φιλοξενούμενων ανηλίκων.

Βάσει όλων των παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών που διαμένουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας, και ιδίως της προστασίας τους από διάφορες μορφές κακομεταχείρισης και παραμέλησης είναι συχνά ιδιαίτερα δύσκολο και απαιτεί κυρίως καλή επικοινωνία και διαρκή επιστημονική εποπτεία του προσωπικού.

Ένα επίσης λεπτό ζήτημα το οποίο έχει τεθεί εκ μέρους του Συνηγόρου του Παιδιού με έγγραφό¹⁶¹ του προς όλες τις συναρμόδιες αρχές, είναι το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων των παιδιών που φιλοξενούνται στα ιδρύματα. Για το θέμα αυτό καλούνται οι διοικήσεις των ιδρυμάτων να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές ώστε αφενός να μην επιτρέπουν την δημόσια διάχυση οποιασδήποτε πληροφορίας ή στοιχείου της ιδιωτικής ζωής που αφορά φιλοξενούμενο παιδί, αφετέρου δε να παρεμβαίνουν προς τα ΜΜΕ όταν διαπιστώνουν τέτοιου είδους παραβιάσεις.

Δραστηριότητα

Οι εκπαιδευόμενοι/ες καλούνται να συζητήσουν επί του παρακάτω περιστατικού:

Επιμελητής δημόσιας μονάδας παιδικής προστασίας αγοριών προσεγγίζεται από φιλοξενούμενο 13 ετών που του αναφέρει εμπιστευτικά περιστατικό άσκησης σεξουαλικής βίας (απόπειρα βιασμού) σε βάρος του από άλλο φιλοξενούμενο, ένα χρόνο μεγαλύτερο. Το παιδί λέει ότι είναι αποφασισμένο να πάει να κάνει καταγγελία

---

¹⁶⁰ <http://www.synigoros.gr/resources/docs/575568.pdf>

¹⁶¹ <http://www.synigoros.gr/resources/mme-kai-paidia-se-idrymata-22-11-2011.pdf>

στην αστυνομία ή στον εισαγγελέα, ζητώντας την απομάκρυνση του παιδιού – θύτη από το ίδρυμα. Του ζητάει, όμως, να μην αναφέρει κάτι στην κοινωνική υπηρεσία ή στη διεύθυνση, γιατί μονίμως επιχειρούν να δικαιολογήσουν και να καλύψουν το παιδί – θύτη. Ο επιμελητής πιστεύει ότι είναι πολύ πιθανό να έχει συμβεί το περιστατικό, αλλά προτρέπει τον φιλοξενούμενο να μην κάνει καμία καταγγελία σε εξωτερικούς δικαστικούς φορείς, γιατί αν διαρρεύσει η υπόθεση αυτή, θα αναστατωθεί φοβερά το ίδρυμα και θα αρχίσουν ανακρίσεις, είναι δε πολύ πιθανό να μην αποδειχθεί τίποτα αφού ο καταγγέλλων δεν έχει τραύματα ή άλλα αποδεικτικά στοιχεία για την πράξη.

Ερωτήματα προς συζήτηση: οφείλει ο επιμελητής να καταγράψει την μαρτυρία στο βιβλίο προσωπικού, παρά το ότι ο φιλοξενούμενος του ζήτησε εχεμύθεια; Αν το αναφέρει προφορικά στην κοινωνική υπηρεσία, οφείλουν στη συνέχεια να το αναφέρουν στην αστυνομία και στην εισαγγελία; Πως αλλιώς μπορούν να ενεργήσουν;

6.4. Η προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων

Ο όρος «ασυνόδευτα» παιδιά αναφέρεται στα αλλοδαπά ή ανιθαγενή ανήλικα πρόσωπα, κάτω των 18 ετών, που φτάνουν στην χώρα χωρίς να συνοδεύονται από πρόσωπα που ασκούν κατά νόμο τη γονική τους μέριμνα ή εγκαταλείπονται (από τους ασκούντες τη γονική τους μέριμνα) μετά την είσοδο τους στη χώρα.

Διεθνώς έχει υπάρξει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για την προστασία των δικαιωμάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς τα τελευταία χρόνια το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο είναι πολύ έντονα και μεγάλος αριθμός παιδιών που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία φτάνουν στην Ευρώπη από τρίτες χώρες. Για παράδειγμα το 2015, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, σχεδόν 90.000 αιτήματα ασύλου υποβλήθηκαν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από ασυνόδευτους ανηλίκους ή εκ μέρους τους. 420 από αυτά τα αιτήματα υποβλήθηκαν στην Ελλάδα, ενώ ο αριθμός των καταγραφόμενων ασυνόδευτων ανηλίκων που ζητούν φιλοξενία σε ξενώνα στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια υπερβαίνει τους 2.000 ετησίως (αναλυτικά στοιχεία υπάρχουν στο www.ekka.org.gr).

Οι αναφορές στα θέματα των ασυνόδευτων παιδιών τόσο σε εκθέσεις διεθνών οργανισμών όσο και σε δημοσιεύματα των ΜΜΕ περιλαμβάνουν αρκετές αναφορές στους κινδύνους που διατρέχουν κατά τη διάρκεια της μετακίνησής τους και ειδικά από

πρόσωπα που διακινούν τα παιδιά, τα εκμεταλλεύονται, τα εκβιάζουν και ορισμένες φορές τα κακοποιούν με διάφορους τρόπους. Η αλήθεια είναι ότι τα τελευταία χρόνια ο μεγαλύτερος αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων είναι σε ηλικία 15-18 ετών και προσβλέπει να καταλήξει (μέσω της Ελλάδας) σε μια χώρα της βόρειας ή δυτικής Ευρώπης όπου ελπίζει να βρει μια θέση στην αγορά εργασίας. Παρόλο που παιδιά από γονείς, συγγενείς ή τρίτα πρόσωπα, ο κανόνας που χρειάζεται να ισχύει διαρκώς στην Ελλάδα και σε όλες τις χώρες υποδοχής τους στην Ε.Ε. είναι ότι θα πρέπει πριν από όλα να αντιμετωπίζονται ως παιδιά, να τοποθετούνται σε ξενώνες φιλοξενίας, να γίνεται έρευνα για την κατάστασή τους και το ενδεχόμενο συνένωσης με μέλη της οικογένειάς τους και να τους παρέχεται φιλοξενία, ελεύθερη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης, μέχρι να ληφθεί οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με τη μετακίνησή τους σε άλλη χώρα, προς το απόλυτο συμφέρον τους.

Ειδικό ζήτημα που ακόμη δεν έχει επιλυθεί πλήρως νομοθετικά είναι αυτό της αντικατάστασης της (απούσας) γονικής μέριμνας του ασυνόδευτου παιδιού με τον ορισμό ενός επιτρόπου που σύμφωνα με το δίκαιο θα έχει την ευθύνη προστασίας των συμφερόντων και των δικαιωμάτων του παιδιού. Ειδικά ως προς τα ασυνόδευτα παιδιά από τρίτες χώρες, που οι γονείς τους δεν βρίσκονται στη χώρα ή δεν μπορούν να εντοπισθούν, τίθεται ένα ζήτημα προστασίας τους όσο βρίσκονται στην επικράτεια και για το λόγο αυτό χρειάζεται ειδική νομοθετική ρύθμιση σχετικά με το περιεχόμενο και τον τρόπο άσκησης της επιτροπείας τους.

Τέλος, για αρκετά ασυνόδευτα παιδιά για τα οποία υπάρχουν πληροφορίες ότι μέλη της οικογένειάς τους βρίσκονται σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται διαδικασία οικογενειακής επανένωσης, που απαιτεί ωστόσο διακρατικές ενέργειες συνεργασίας, με τη διαμεσολάβηση των αρμοδίων αρχών, σύμφωνα με το ΠΔ 220/2007 και τον Κανονισμό του Δουβλίνου όπως έχει αναθεωρηθεί (604/2013).

6.5. Τα δικαιώματα του παιδιού σε συνθήκες στέρησης της ελευθερίας τους

Ειδική κατηγορία ανηλίκων για την προστασία των δικαιωμάτων των οποίων χρειάζεται ιδιαίτερη μέριμνα, είναι τα παιδιά που διαβιούν σε συνθήκες στέρησης της ελευθερίας τους.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες παιδιών που στερούνται την ελευθερία τους:

- Τα αλλοδαπά παιδιά (ασυνόδευτα ή μη) που βρίσκονται σε διοικητική κράτηση, μέχρι να τοποθετηθούν σε κατάλληλη δομή φιλοξενίας. Για τα παιδιά αυτά, που δεν έχουν διαπράξει κάποιο αδίκημα, πλην της παράνομης εισόδου στη χώρα, έχει υποστηριχθεί ότι ανεκτός είναι ο περιορισμός της ελευθερίας τους μόνο για μικρό χρονικό διάστημα, ώσπου να καταγραφούν τα στοιχεία τους και να βρεθεί ο κατάλληλος χώρος φιλοξενίας στον οποίο θα παραπεμφθούν. Η παρατεταμένη παραμονή σε χώρους διοικητικής κράτησης, ιδίως των ασυνόδευτων ανηλίκων, συντείνει συχνά στην δημιουργία εντάσεων, στη σοβαρή επιβάρυνση της κατάστασής τους και στην παραβίαση πολλών δικαιωμάτων τους.

- Τα παιδιά στα οποία έχει επιβληθεί αναμορφωτικό μέτρο τοποθέτησης σε ίδρυμα αγωγής ανηλίκων (οπότε πρόκειται κατ' ουσίαν για περιορισμό της ελευθερίας, καθώς προβλέπονται δυνατότητες εξόδου από το ίδρυμα υπό προϋποθέσεις). Στην Ελλάδα λειτουργεί πλέον ένα μόνο ίδρυμα αγωγής (στο Βόλο) για ανήλικα αγόρια. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εκφράσει επανειλημμένα σοβαρούς προβληματισμούς σχετικά με τη λειτουργία του εν λόγω ιδρύματος¹⁶².

- Τα παιδιά στα οποία επιβάλλεται εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα (Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Ανηλίκων). Με βάση τις προβλέψεις της νομοθεσίας και ιδιαίτερα του ν.4322/2015 περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων επιβάλλεται σε ελάχιστες περιπτώσεις ανηλίκων που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους και έχουν διαπράξει πολύ σοβαρά αδικήματα. Ανήλικοι κρατούνται ξεχωριστά από τους νεαρούς ενήλικες. Επί του παρόντος λειτουργεί μόνο ένα κατάστημα για ανήλικους άρρενες κρατούμενους (στην Κόρινθο), ενώ οι ανήλικες κοπέλες κρατούνται σε ειδική πτέρυγα της γυναικείας φυλακής Ελαιώνα Θηβών.

Κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας τους οι ανήλικοι έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν όλα τα υπόλοιπα κατοχυρωμένα δικαιώματά τους, όπως πρόσβαση στην εκπαίδευση, σε υπηρεσίες υγείας, σε ψυχαγωγία και προστασία από κάθε μορφή βίας. Η προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων των παραπάνω κατηγοριών είναι υποχρέωση της πολιτείας και αποτελεί δυνητικά αντικείμενο έρευνας του Συνηγόρου του Πολίτη στο πλαίσιο της άσκησης της αποστολής του ως Συνηγόρου του Παιδιού.

---

¹⁶² <http://www.synigoros.gr/resources/idrymaagogisanilikonvolou.pdf>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτινοπούλου, Β., *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2001.
- Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Α., (επιμ.), *Ομαδική Βία και Επιθετικότητα στα Σχολεία*, Ειδική Επιτροπή Μελέτης των Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας (ΕΕΜΟΕΒ). Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010
- Μακρή – Μπότσαρη, Ε., (επιμ.), *Διαχείριση Προβλημάτων Σχολικής Τάξης*, Τόμος Α'. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2007
- Καραβόλτσου, Α. (2013), *Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*,
http://blogs.sch.gr/kyriakou/files/2013/02/sxolikos_ekfovismos.pdf
- Όλβεους, Ντ., «Εκφοβισμός και Βία στο Σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε», *ΕΨΥΠΕ*, 2009
- Συνήγορος του Πολίτη, Προτάσεις Συνηγόρου του Πολίτη/ Συνηγόρου του Παιδιού: <http://www.0-18.gr/gia-megaloyis/nea/protaseis-synigoroy-toy-paidioy-gia-ti-scholiki-bia>

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

ΦΟΡΕΙΣ, ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΟΜΕΣ: ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι να αποκτήσουν οι συμμετέχοντες/-ουσες στο πρόγραμμα μία κατά το δυνατό πληρέστερη εικόνα, ως προς τους φορείς και τις υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της παιδικής προστασίας. Επιδιώκεται επίσης ο προβληματισμός σε σχέση με τα κενά στην οργάνωση και τη συνεργασία, με απώτερο στόχο την ανάδειξη προτάσεων, καλών πρακτικών και εξελίξεων προς την κατεύθυνση της βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών και της κάλυψης των διαρκώς αυξανόμενων αναγκών.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα περιλαμβάνει χαρτογράφηση των κυριότερων φορέων και υπηρεσιών που ασχολούνται με παιδιά, με κριτήρια τοπικής αρμοδιότητας, είδους παρεχόμενων υπηρεσιών, διάρθρωσης και θεσμικού πλαισίου. Παράλληλα, στην παρούσα ενότητα αναπτύσσεται ο προβληματισμός σε σχέση με τα κενά και τις δυσλειτουργίες του συστήματος παιδικής προστασίας, με έμφαση ιδίως στην απουσία επαρκούς πληροφόρησης, σαφούς περιγραφής αρμοδιοτήτων, προτυποποιημένων κριτηρίων δράσης, συντονισμού και διασύνδεσης. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται η ευκαιρία στους/στις συμμετέχοντες/-ουσες, μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες εμπέδωσης, να επεξεργαστούν πρακτικές βέλτιστου χειρισμού, με αξιοποίηση των υπαρχόντων μηχανισμών και ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση να:

- **Αναγνωρίζουν** τους φορείς και τις υπηρεσίες που είναι αρμόδιοι/ες ανάλογα με το ζήτημα που διαχειρίζονται στην υπηρεσία τους με βασικά διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, μέσω των οποίων αναγνωρίζονται
- **Ενεργοποιούν** τον κατάλληλο φορέα και να **διασυνδέουν** με αποτελεσματικό τρόπο τον πολίτη, με στόχο την αποφυγή ταλαιπωρίας και τη διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού
- **Διασυνδέονται** και να **συνεργάζονται** με τις κατάλληλες υπηρεσίες στο πλαίσιο της άσκησης του δικού τους έργου, με στόχο τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών
- **Απευθύνονται** στον Συνήγορο του Παιδιού ή **να κατευθύνουν τους πολίτες σε αυτόν**, ώστε να υποστηρίζονται στις περιπτώσεις που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του
- **Αξιοποιούν** την Αστυνομία, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και την Εισαγγελία στις περιπτώσεις που ενδείκνυται πραγματικά

Έννοιες - κλειδιά

Εισαγγελία Ανηλίκων, Αστυνομία, Συνήγορος του Πολίτη, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ), Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων (ΟΠΑ), συνεργασίες

7.1. Φορείς, υπηρεσίες και δομές στο πεδίο της παιδικής προστασίας

Διατρέχοντας απλά κανείς το «Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών Διαχείρισης Περιστατικών ΚαΠα-Π»¹⁶³, αντιλαμβάνεται εύκολα την **πληθώρα και**

---

¹⁶³ Πρόκειται για Ευρετήριο που κατήρτησε το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού στο Πλαίσιο της Πράξης «Ολοκληρωμένη Προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης & Παραμέλησης Παιδιών» (MIS 372071), συμπληρώνοντας την εργαλειοθήκη για τον επαγγελματία που καλείται να ανταποκριθεί σε περιστατικά κακοποίησης ή παραμέλησης παιδιών (βλ. παρακάτω)

<http://www.esa-kapa-p.gr/sites/default/files/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF%20%CE%9F%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8E%CE%BD%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A5%CF%80>

ποικιλία υπηρεσιών και φορέων, που φαίνονται να εμπλέκονται στο πεδίο της παιδικής προστασίας και να παρέχουν συχνά συναφείς υπηρεσίες. Εύκολα, επομένως, γίνεται επίσης αντιληπτή η σύγχυση και η ανασφάλεια του/της πολίτη γενικά και του/της επαγγελματία ειδικότερα, που ασχολούμενος/-η με παιδιά αναζητά τον κατάλληλο φορέα για παραπομπή ή υποστήριξη. Ως εκ τούτου, κρίνεται καταρχάς σκόπιμη η χαρτογράφηση –έστω και όχι εξαντλητική- των κυριότερων δομών, υπηρεσιών και φορέων του δημόσιου τομέα, με παράλληλη κατανόηση της θέσης τους στο σύστημα παιδικής προστασίας και των αρμοδιοτήτων τους.

7.1.1. Ο ρόλος του κράτους – Οργανωτικό πλαίσιο

Το πλέγμα των υπηρεσιών που ασχολούνται (και) με παιδιά, εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στο πεδίο της παιδικής προστασίας και υπάγονται στον στενό ή και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα αναπτύσσεται ιδίως γύρω από τους ακόλουθους άξονες:

- ▶ Υπηρεσίες και φορείς πρόνοιας
- ▶ Ιδρύματα παιδικής προστασίας
- ▶ Υπηρεσίες ψυχικής υγείας
- ▶ Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης
- ▶ Εκπαιδευτικό Σύστημα

7.1.1.1. Υπηρεσίες Πρόνοιας

7.1.1.1.1. Τμήματα Κοινωνικής Αρωγής (Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας)

Σε επίπεδο Περιφέρειας η οργάνωση της παιδικής προστασίας περιλαμβάνει εκτός από την κεντρική υπηρεσία (Τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών) δομές παιδικής προστασίας αλλά και πιστοποιημένους φορείς ιδιωτικού δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας φροντίδας.

α) Το **Τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών** είναι αρμόδιο ιδίως για τη **διασύνδεση των κοινωνικών υπηρεσιών και δομών σε επίπεδο Περιφέρειας**, για θέματα κοινωνικής πρόνοιας, την άσκηση αρμοδιοτήτων σχετικών με τον Κοινωνικό Σύμβουλο, κατ' εφαρμογή της παρ. 4 του άρθρου 1 του ν. 2345/1995 (Α'213), καθώς και αρμοδιοτήτων

[%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CF%8E%CE%BD%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD%20%CE%9A%CE%B1%CE%A0%CE%B1-%CE%A0.doc_.pdf](#)

ελέγχου του ιδρύματος ή της Μονάδας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΜΦΗ) και των φορέων παιδικής προστασίας, περιλαμβανομένης της σύνταξης σχετικών εκθέσεων και διατύπωσης αντίστοιχων προτάσεων και τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών για την εφαρμογή των προγραμμάτων πρόνοιας.

β) Δομές παιδικής προστασίας σε επίπεδο Περιφέρειας

- [Μονάδες Φροντίδας Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης](#)
- [Δημοτικοί Παιδικοί & Βρεφονηπιακοί Σταθμοί](#)
- [Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών](#)
- [Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία](#)
- [\(Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας\)](#)

γ) Πιστοποιημένοι φορείς

Πιστοποιημένοι φορείς του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας είναι οι φορείς Ιδιωτικού Δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας (ιδρύματα) κοινωνικής φροντίδας σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και έχουν ελεγχθεί ότι πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για να τους δοθεί η Ειδική Πιστοποίηση (Ν. 2646/98, ΦΕΚ 236/Α/1998 ΚΥΑ ΓΠΠ 2γ/οικ 34029/2012, ΦΕΚ 1163/Β/2012).¹⁶⁴

- Η Πρωτοβάθμια Κοινωνική Φροντίδα έχει αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών ανοιχτής φροντίδας και αποσκοπεί στην πρόληψη αναγκών και στον έγκαιρο εντοπισμό προβλημάτων κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού.

7.1.1.1.2. Διευθύνσεις Πρόνοιας Δήμων (Κοινωνικές Υπηρεσίες)

Οι αρμοδιότητες των δήμων στον τομέα της παιδικής προστασίας και Αλληλεγγύης, σύμφωνα με το άρθρο 75 του Ν. 3463/2006, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 94 του Ν. 3852/2010 και το άρθρο 51 του Ν. 3905/2010, είναι ιδίως:

1. Η εφαρμογή πολιτικών ή η συμμετοχή σε δράσεις που αποσκοπούν στην υποστήριξη και κοινωνική φροντίδα της βρεφικής και παιδικής ηλικίας και της τρίτης

---

¹⁶⁴ Βλ. για παράδειγμα:

http://www.patt.gov.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=13529&Itemid=656,

για λίστες πιστοποιημένων φορέων πρόνοιας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα σε επίπεδο Περιφέρειας Αττικής.

ηλικίας, με την ίδρυση και λειτουργία νομικών προσώπων και ιδρυμάτων όπως παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών, βρεφοκομείων, ορφανοτροφείων, κέντρων ανοικτής περίθαλψης και ημερήσιας φροντίδας, ψυχαγωγίας και αναψυχής ηλικιωμένων, γηροκομείων κ.λπ. και τη μελέτη και εφαρμογή σχετικών κοινωνικών προγραμμάτων.

2. Η εφαρμογή πολιτικών ή η συμμετοχή σε δράσεις και προγράμματα, που στοχεύουν στη μέριμνα, υποστήριξη και φροντίδα ευπαθών κοινωνικών ομάδων με την παροχή υπηρεσιών υγείας και την προαγωγή ψυχικής υγείας, όπως δημιουργία δημοτικών και κοινοτικών ιατρείων, κέντρων αγωγής υγείας, υποστήριξης και αποκατάστασης ατόμων με αναπηρία, κέντρων ψυχικής υγείας, συμβουλευτικής στήριξης των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας και βίας κατά συνοικούντων προσώπων και κέντρων πρόληψης κατά εξαρτησιογόνων ουσιών.

3. Η μέριμνα για τη στήριξη αστέγων και οικονομικά αδύνατων δημοτών, με την παραχώρηση δημοτικών και κοινοτικών οικοπέδων σε αυτούς ή με την παροχή χρηματικών βοηθημάτων, ειδών διαβίωσης και περίθαλψης σε κατοίκους που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα διαβίωσης κατά τις προβλέψεις του Κώδικα των Δήμων.

4. Η προώθηση και ανάπτυξη του εθελοντισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης με τη δημιουργία τοπικών δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης, εθελοντικών οργανώσεων και ομάδων εθελοντών που θα δραστηριοποιούνται για την επίτευξη των στόχων και την υποβοήθηση του έργου της κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης του Δήμου.

5. Η εφαρμογή προγραμμάτων εμβολιασμών και η διενέργειά τους.

6. Η τήρηση κανόνων υγιεινής των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων.

7. Η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας ιδρυμάτων παιδικής πρόνοιας σε ιδιώτες, καθώς και σε συλλόγους ή σωματεία, που επιδιώκουν φιλανθρωπικούς σκοπούς.

8. Η άσκηση ελέγχου και εποπτείας στα ιδρύματα παιδικής προστασίας ιδιωτικού δικαίου (ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί) και η ευθύνη λειτουργίας των παιδικών εξοχών.

9. Η καταβολή επιδομάτων σε απροστάτευτους ανήλικους

10. Η έκδοση αποφάσεων παροχής κοινωνικής προστασίας.

11. Η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας δημοτικών και ιδιωτικών παιδικών ή βρεφονηπιακών σταθμών.

Οι αρμοδιότητες αυτές υλοποιούνται μέσω των διοικητικών υπηρεσιών, των Διευθύνσεων Πρόνοιας αλλά και φορέων που λειτουργούν στο πλαίσιο του ΟΤΑ, όπως:

▶ *Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων*

Το «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων» (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.), που συστάθηκε το 2010 στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ([Κείμενο Ν.3860/2010](#)) και με σκοπό την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων¹⁶⁵, έχει συγκροτήσει σε δήμους της χώρας Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων (ΟΠΑ), σε συνεργασία με Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) Α΄ βαθμού. Οι εν λόγω ομάδες στελεχώνονται από κοινωνικούς λειτουργούς των οικείων Ο.Τ.Α.

Κάθε ΟΠΑ είναι, σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο¹⁶⁶ αρμόδια για την πραγματοποίηση των κοινωνικών ερευνών για θέματα κακοποίησης ανηλίκων, όταν (α) δέχεται σχετική ειδοποίηση από την εθνική γραμμή παιδικής προστασίας του Παιδιού (Γραμμή 1107 του ΕΚΚΑ), (β) δέχεται καταγγελία, έστω και ανώνυμη, για κακοποίηση ανηλίκου στα όρια του Δήμου ή (γ) λαμβάνει εισαγγελική εντολή για τη διεξαγωγή σχετικής έρευνας.

▶ *Συμβουλευτικά Κέντρα Οικογενειών (σε επίπεδο δήμου)*

Τέτοιου είδους Κέντρα έχουν δημιουργηθεί σε ορισμένους δήμους της χώρας (εντασσόμενα σε ν.π. του οικείου ΟΤΑ). Στόχος τους είναι να προσφέρουν ενημέρωση και ψυχολογική υποστήριξη σε οικογένειες και άτομα όλων των ηλικιών που

---

¹⁶⁵ Ειδικότερα, το ανωτέρω Συμβούλιο συντονίζει και οργανώνει δράσεις, εισηγείται προτάσεις και γνωμοδοτεί στον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για θέματα πρόληψης και αντιμετώπισης της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

¹⁶⁶ Υπ' αριθμ.οικ.49540/4-5-2011 ΚΥΑ «Συντονισμός δράσεων και υπηρεσιών παιδικής προστασίας» (ΦΕΚ 877/Β').

αντιμετωπίζουν προσωπικά ή οικογενειακά, ψυχολογικά ή κοινωνικά προβλήματα. Παρέχουν ιδίως υπηρεσίες ατομικής και οικογενειακής συμβουλευτικής, ενώ πραγματοποιούν και ενημερωτικές επισκέψεις σε σχολεία και παιδικούς σταθμούς.

▶ *Συμβουλευτικοί Σταθμοί*

Λειτουργούν υπό τη σκέπη των Διευθύνσεων Κοινωνικής Πολιτικής των Δήμων. Έχουν ως σκοπό τους την πρόληψη, διάγνωση και αντιμετώπιση θεμάτων ψυχικής και κοινωνικής υγείας.

▶ *ΙΑτροκοινωνικά Κέντρα*

Η θέσπιση λειτουργίας των Ιατροκοινωνικών Κέντρων εντάσσεται στο γενικό πλαίσιο ενεργειών που αφορούν την καταπολέμηση του αποκλεισμού που υφίστανται οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, όπως οι Τσιγγάνοι. Στόχος της ενέργειας είναι η λειτουργία δομής, εντός του οικισμού του τσιγγάνικου πληθυσμού μέσω του οποίου θα παρέχεται ιατροκοινωνική φροντίδα, θα προωθείται η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας καθώς και η κοινωνική προστασία της ομάδας στόχου με απώτερο σκοπό την κοινωνική ένταξη. Η λειτουργία των Κέντρων εντάσσεται συνήθως στις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού ή και ΜΚΟ.

▶ *Βρεφονηπιακοί Σταθμοί*

7.1.1.1.3. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης - Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης

Το Ε.Κ.Κ.Α. είναι ν.π.δ.δ. που υπάγεται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας. Στόχος του είναι ο συντονισμός του δικτύου που παρέχει υπηρεσίες σε άτομα, οικογένειες και ομάδες που αντιμετωπίζουν σοβαρή κοινωνικο-συναισθηματική κρίση και έχουν ανάγκη από άμεση ψυχο-κοινωνική υποστήριξη. Ειδικότερα, στις αρμοδιότητές του¹⁶⁷ περιλαμβάνονται:

- συντονισμός δράσεων & υπηρεσιών στον τομέα της Παιδικής Προστασίας
- διαχείριση του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας
- διαχείριση αιτημάτων στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων
- λειτουργία Ξενώνων Υποδοχής & Καταφυγίων Προστατευμένης Φιλοξενίας
- λειτουργία Κέντρων Κοινωνικής Στήριξης

---

¹⁶⁷ Ειδικότερα, για τον συντονιστικό ρόλο του ΕΚΚΑ και τη διαχείριση μέσω αυτού του Μητρώου βλ. παρακάτω, Ενότητα 10.

Τα Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης (Κ.Κ.Σ.), αποκεντρωμένες υπηρεσίες του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ)¹⁶⁸ σε οκτώ αστικές περιοχές των Νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης, αποτελούν τις περιφερειακές πύλες εισόδου στο σύστημα της άμεσης κοινωνικής βοήθειας αυτών των μητροπολιτικών νομών και είναι στελεχωμένα με ειδικούς επιστήμονες (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, κ.ά.). Υποδέχονται και αξιολογούν παραπομπές και αιτήματα, παρέχουν συμβουλευτική, ψυχολογική και κοινωνική στήριξη, παραπέμπουν και διασυνδέουν τους/τις εξυπηρετούμενους/-νες με τις κατάλληλες υπηρεσίες του δικτύου κοινωνικής προστασίας, παρεμβαίνουν επιτόπου σε περιπτώσεις κρίσης και παρέχουν πληροφόρηση για όλα τα θέματα κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης.

7.1.1.2. Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας

Σύμφωνα με σχετική έρευνα που διενεργήθηκε το 2014¹⁶⁹, στη χώρα μας λειτουργεί μεγάλος αριθμός ιδρυμάτων (85 κατά τον χρόνο της έρευνας). Τα ιδρύματα κλειστής παιδικής προστασίας και ιδρύματα προστασίας παιδιών με αναπηρίες είναι κυρίως ιδιωτικής πρωτοβουλίας διοικούμενα από ιδιωτικές οργανώσεις (ποσοστό 39,5%) και μη κυβερνητικές οργανώσεις (13,2%) και σε μικρότερο βαθμό δημόσιας πρωτοβουλίας (36,8%). Ειδικότερα:

7.1.1.2.1. Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας

Πρόκειται για Ν.Π.Δ.Δ. (Ν. 4109/2013), που προέρχονται από συνένωση των πρώην Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας (προνοιακά ιδρύματα περίθαλψης ατόμων με αναπηρία & ηλικιωμένων ατόμων) με σκοπό να συμβάλλουν στην προστασία της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της νεότητας, της τρίτης ηλικίας, των ατόμων με αναπηρία & γενικότερα των ευπαθών ομάδων πληθυσμού. Στη συνέχεια παρατίθεται ενδεικτικά η δομή των δύο μεγαλύτερων Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας, της Αττικής και της Θεσσαλονίκης.

---

¹⁶⁸ Περιγραφή αρμοδιοτήτων του ΕΚΚΑ βλ. παρακάτω, ενότητα 9.

¹⁶⁹ Κατερίνα Νάνου, «Χαρτογράφηση των ιδρυμάτων κλειστής παιδικής προστασίας και ιδρυμάτων που φιλοξενούν παιδιά με αναπηρίες για το έτος 2014», Κέντρο Ερευνών Ρίζες ΑμΚΕ, http://www.slideshare.net/Network_for_Childrens_Rights/ss-56043084

Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής

- ▶ Κεντρική Υπηρεσία
- ▶ Παράρτημα Προστασίας Παιδιού «Η Μητέρα», στο οποίο εντάσσονται και οι ακόλουθες δομές:
  - Παιδόπολη «Άγιος Ανδρέας»
  - Αναρρωτήριο Πεντέλης
  - Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα»
- ▶ Παράρτημα ΑμεΑ Ανατολικής Αθήνας
- ▶ Παράρτημα ΑμεΑ Δυτικής Αθήνας
- ▶ Παράρτημα Αποθεραπείας & Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία Βούλας
- ▶ Παράρτημα Παιδικού Αναπτυξιακού Κέντρου «Μιχαλήνιο»

Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Κεντρικής Μακεδονίας

Στο Κέντρο εντάσσονται οι ακόλουθες δομές που σχετίζονται με το πεδίο της παιδικής προστασίας:

- ▶ Παράρτημα Αποθεραπείας & Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία Θεσσαλονίκης

A1. Παράρτημα Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία Θεσσαλονίκης (ΠΑΑΠΑΘ) «Ο Άγιος Δημήτριος» (παιδιά με νοητική καθυστέρηση/κινητικές δυσκολίες/πολλαπλές αναπηρίες, ηλικίας 2,5 και άνω-παροχή φροντίδας, περίθαλψης, εκπαίδευσης, απασχόλησης, λειτουργική, κοινωνική & επαγγελματική κατάρτιση & αποκατάσταση)

A2. Παράρτημα Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία

(περίθαλψη – εκπαίδευση- απασχόληση ατόμων 5-25 ετών με νοητική καθυστέρηση και διαταραχές συμπεριφοράς που διαθέτουν ικανοποιητικό βαθμό αυτοεξυπηρέτησης)

Ο ρόλος του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Μακεδονίας διευρύνεται και πλέον περιλαμβάνει τη στήριξη & προστασία της οικογένειας & της παιδικής ηλικίας με την υλοποίηση προγράμματος υποκατάστασης της γονεϊκής φροντίδας μέσα από το θεσμό της αναδοχής & την παροχή ψυχοκοινωνικής & εκπαιδευτικής στήριξης ευπαθών παιδιών & νέων καθώς και των οικογενειών τους.

7.1.1.2.2. Λοιπά δημόσια & δημοτικά Ιδρύματα

7.1.1.2.3. Ιδρύματα που λειτουργούν πιστοποιημένοι φορείς του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας

Παρέχουν υπηρεσίες δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και έχουν ελεγχθεί ότι πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για να τους δοθεί η Ειδική Πιστοποίηση (Ν. 2646/98, ΦΕΚ 236/Α/1998 ΚΥΑ ΓΠΠ 2γ/οικ 34029/2012, ΦΕΚ 1163/Β/2012).¹⁷⁰

7.1.1.3. Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας

Σύμφωνα με τον Ν.2716/1999 («Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις»), το κράτος έχει την ευθύνη για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας με σκοπό: α) πρόληψη, β) διάγνωση, γ) θεραπεία, δ) περίθαλψη, ε) ψυχοκοινωνική αποκατάσταση, στ) κοινωνική επανένταξη ενηλίκων, παιδιών και εφήβων με ψυχικές διαταραχές.

Τέτοιου είδους υπηρεσίες παρέχουν κατά κύριο λόγο Μονάδες & Κέντρα των νοσηλευτικών ιδρυμάτων της χώρας αλλά και άλλοι φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Ενδεικτικά, πρόκειται για:

▶ *Μονάδες & φορείς Νοσοκομείων*

Μονάδες Ψυχικής Υγείας

Τμήματα Ψυχιατρικής Παιδών, Εφήβων & Νέων

Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα

Τμήματα Ψυχικής Υγιεινής

Κέντρα Ψυχικής Υγείας

---

¹⁷⁰ Η Δευτεροβάθμια Κοινωνική Φροντίδα έχει αντικείμενο την παροχή φιλοξενίας ή κλειστής φροντίδας και αποσκοπεί στη θεραπεία, αποκατάσταση σωματικής, πνευματικής, ψυχικής νόσου ή αναπηρίας καθώς και στην πρόληψη και αποκατάσταση των συνεπειών του κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού. Η Τριτοβάθμια Κοινωνική Φροντίδα έχει αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών ανοιχτής και κλειστής κοινωνικής φροντίδας που απαιτεί υψηλή εξειδικευμένη τεχνολογία. Βλ. λ.χ.

http://www.patt.gov.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=13529&Itemid=656, για λίστες πιστοποιημένων φορέων πρόνοιας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, σε επίπεδο Περιφέρειας Αττικής.

Υπό τη μορφή παραδείγματος σημειώνονται ορισμένες από τις δομές που παρέχουν Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας στη Θεσσαλονίκη:

- **Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής** (παιδιά & οικογένειες που αντιμετωπίζουν ψυχολογικά ή ψυχοκοινωνικά προβλήματα - ψυχοθεραπεία, εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων, συμβουλευτική, εκπαίδευση επαγγελματιών ψυχικής υγείας)
- **Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής** – Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) Θεσσαλονίκης
- **Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος** – Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης (Ψ.Ν.Θ.) (διάγνωση, θεραπευτική παρέμβαση, λογοθεραπεία σε παιδιά και σε εφήβους & συμβουλευτική γονέων)
- **Ψυχιατρικό Τμήμα Εφήβων και Παιδών** – Γ.Π.Ν. Παπανικολάου

▶ **Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων & Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας**

Τα Κέντρα Πρόληψης¹⁷¹ δημιουργήθηκαν από τον ΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, για την εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης στη χώρα με έμφαση στην προαγωγή της γενικότερης ψυχοκοινωνικής υγείας των νέων (ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, μείωση του συναισθήματος μοναξιάς, ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, αντιστάσεων σε αρνητικές επιρροές, ικανότητας λήψης υπεύθυνων αποφάσεων για τον τρόπο ζωής) μέσω μιας αμιγούς εκπαιδευτικής διαδικασίας βασισμένης σε σύγχρονες μεθόδους ενεργητικής μάθησης. Σήμερα υπάρχουν 75 Κέντρα Πρόληψης, τα οποία καλύπτουν 50 νομούς της χώρας.

7.1.1.4. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης

Δεδομένου ότι το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης είναι σε γενικές γραμμές ευρέως γνωστό, ως προς τη δομή και τις αρμοδιότητες κάθε υπηρεσίας ή λειτουργού, γίνεται αναφορά εδώ μόνο στις υπηρεσίες που ειδικεύονται στον τομέα της παιδικής προστασίας.

➤ **Αστυνομία** (ρόλος για πρόληψη, προστασία ανηλίκων)

- *Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων* που λειτουργεί ωστόσο μόνο στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη

---

¹⁷¹ Με τον Νόμο 3966/2012 (ΦΕΚ Α, τ. 118/24-5-2012) τα Κέντρα Πρόληψης αποκτούν ένα νομοθετημένο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και μετονομάζονται σε "Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας".

*Αρμοδιότητες*¹⁷²:

α. Τμήμα 1^ο Προστασίας Ανηλίκων: Μελέτη κοινωνικών αιτίων εγκλημάτων που διαπράττονται από ανήλικους, συνεργασία με συναρμόδιους φορείς για πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας των ανηλίκων και την επεξεργασία των σχετικών στοιχείων. Αναζήτηση εξαφανισθέντων ανηλίκων σε συνεργασία με το Τμήμα Αναζητήσεων.

β. Τμήμα 2^ο Ειδικής Μεταχείρισης Ανηλίκων: μεταχείριση ανήλικων ποινικών παραβατών κατά την παραμονή τους στις αστυνομικές υπηρεσίες, συνδρομή κατά την έρευνα αξιόποινων πράξεων, στις οποίες εμπλέκονται ανήλικοι (ως θύτες ή θύματα) Ανεξάρτητα πάντως από την περιοριστική αυτή περιγραφή αρμοδιοτήτων, η συγκεκριμένη υποδιεύθυνση αναλαμβάνει την προστατευτική φύλαξη ανηλίκων.

• *Τμήμα Διαδικτυακής Προστασίας Ανηλίκων και Ψηφιακής Διερεύνησης – Διεύθυνση Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος*

Αρμοδιότητες:

α. η εξιχνίαση και δίωξη των εγκλημάτων που διαπράττονται κατά των ανηλίκων με τη χρήση του διαδικτύου και των άλλων μέσων ηλεκτρονικής ή ψηφιακής επικοινωνίας και αποθήκευσης,

β. η διερεύνηση υποθέσεων διαδικτυακής ή ηλεκτρονικής παρενόχλησης (cyber bullying) και ρατσισμού

γ. η παροχή συνδρομής στις αρμόδιες κρατικές Υπηρεσίες για την αποτροπή αυτοκτονιών που αναγγέλλονται μέσω διαδικτύου, καθώς και στις Υπηρεσίες που διερευνούν υποθέσεις για εγκλήματα που τελούνται στο διαδίκτυο σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

➤ **Η Εισαγγελία** (Ανηλίκων)

Εντολή για κοινωνική έρευνα, ιατροδικαστική εξέταση, παιδοψυχιατρική εκτίμηση

Επικοινωνία με γονείς – Συστάσεις

Απόφαση παραπομπής ασυνόδευτων σε ξενώνες φιλοξενίας

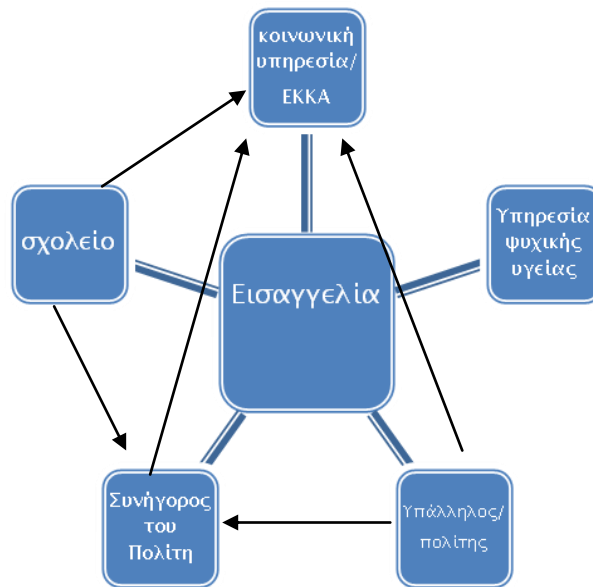
Εντολή απομάκρυνσης από οικογενειακό ή άλλο κακοποιητικό περιβάλλον

Εντολή ιατρικής ή άλλου είδους έκτακτης παρέμβασης, εφόσον δεν συναινούν οι γονείς

---

¹⁷² Π.δ. 1/2001, άρθ. 19.

Άλλου είδους παραγγελίες σε έκτακτες και επείγουσες περιστάσεις

Σχήμα 4: Ενεργοποίηση φορέων & ο κομβικός ρόλος της Εισαγγελίας Ανηλίκων

➤ **(Δωρεάν) Νομική Συμπαράσταση**

Δωρεάν νομική βοήθεια παρέχεται από το δικαστήριο κατ' εφαρμογή του ν. 3226/2004 (άρθ. 2 παρ. 1)

Επίσης η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς παρέχει μέσω προγραμμάτων νομική συνδρομή για εξωδικαστικές ενέργειες ή για συμπαράσταση στο δικαστήριο

➤ **Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων¹⁷³**

Συγκροτούν περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που λειτουργούν στο πλαίσιο του Δικαστηρίου Ανηλίκων στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου. Αποτελούν τον κύριο δημόσιο φορέα εξωϊδρυματικής μεταχείρισης ανηλίκων (8-18 ετών) που έχουν διαπράξει αδίκημα ή διατρέχουν τον κίνδυνο να γίνουν δράστες αξιόποινων πράξεων.

Η Υπηρεσία Ανηλίκων διενεργεί κοινωνική έρευνα τόσο στο πλαίσιο της ποινικής αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων όσο και στο πεδίο της πρόληψης (κατόπιν σχετικής ανάθεσης από αρμόδια δικαστική αρχή) και προτείνει την ενδεικνυόμενη μεταχείριση. Παράλληλα, ασκεί το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας

¹⁷³ Ν. 378/1976, π.δ. 49/1979

υπηρεσίας επιμελητών και παρακολουθεί την εφαρμογή των λοιπόν αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, όπως ορίζονται στα άρθρα 122 και 123 του Ποινικού Κώδικα (π.χ. υπεύθυνης επιμέλειας γονέων, κοινωφελούς εργασίας, παρακολούθησης κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων κ.ά.). Συνοψίζοντας, ο ρόλος της είναι υποστηρικτικός προς τους ανηλίκους και τις οικογένειές τους, μέσω της συμβουλευτικής που παρέχει και των παραπομπών προς φορείς εξειδικευμένων υπηρεσιών, όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων λειτουργούν σε ένα ευρύτερο δίκτυο συνεργασιών με διάφορους φορείς (σχολεία, γραφεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Τοπική Αυτοδιοίκηση (Δήμους), τοπικοί φορείς, Δημόσιοι Οργανισμοί ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις), ανάλογα με τις ανάγκες του ανηλίκου και της οικογένειάς του.

➤ **Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ)**

Αποτελεί ν.π.δ.δ. εποπτευόμενο από το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Κύριος σκοπός της είναι η ενεργός συμβολή της στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων που ενδέχεται λόγω της προσωπικότητας, του οικογενειακού τους περιβάλλοντος ή άλλων συνθηκών και αιτιών να οδηγηθούν σε παραπτωματική συμπεριφορά.

Επίσης, παρέχει υλική και κοινωνική στήριξη σε ανηλίκους, στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα ή έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ανηλίκων ή ειδικό κατάστημα κράτησης ανηλίκων ή κατά των οποίων εκκρεμεί ποινική δίκη για αξιόποινη πράξη, ή διαβιώνουν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων που τελούν καθ' έξη και κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις ή αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Τέλος, στις αρμοδιότητές της εντάσσεται η παροχή επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, πολιτιστικής καλλιέργειας, ψυχαγωγίας και στέγης σε ανηλίκους.

7.1.1.5. Εκπαιδευτικό Σύστημα

- ▶ **Εκπαιδευτικοί**
- ▶ **Σχολικοί σύμβουλοι**
- ▶ **Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων (ΣΣΝ)¹⁷⁴**

Είναι αρμόδιοι για:

- Την ψυχοκοινωνική κάλυψη των αναγκών των σχολικών μονάδων, με τη δυνατότητα εντοπισμού, διαγνωστικής αξιολόγησης, βραχείας ψυχολογικής παρέμβασης και παραπομπής μαθητών/τριών που χρήζουν ιδιαίτερης ψυχολογικής αντιμετώπισης, μετά από προηγούμενη επικοινωνία με τους γονείς ή κηδεμόνες τους.
- Συμβουλευτική γονέων, ατομική ή ομαδική (Σχολές Γονέων), τη στήριξη της οικογένειας και την κινητοποίηση των κοινωνικών φορέων μέσω του σχολείου.
- Ενημέρωση τοπικής κοινότητας και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τα προβλήματα των μαθητών/τριών, ζητήματα ψυχικής υγείας, ανθρωπίνων και διαπροσωπικών σχέσεων
- Δυνατότητα συμμετοχής σε παιδαγωγικές συνεδριάσεις του συλλόγου διδασκόντων, μετά από πρόσκληση του Διευθυντή του Σχολείου και του Συλλόγου διδασκόντων

Σκοπός των ΣΣΝ θεωρείται η διαμόρφωση θετικών σχέσεων και η ανάπτυξη συνεργατικού περιβάλλοντος μεταξύ των τριών καθοριστικών παραγόντων της σχολικής κοινότητας (γονείς-εκπαιδευτικοί-μαθητές) ώστε να αποδυναμώνονται οι αιτιολογικοί παράγοντες ενδεχόμενης παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολικό πλαίσιο. Επίσης ως βασικός σκοπός ορίζεται η πρόληψη παραβατικών συμπεριφορών σε συνεργασία των δύο αλληλοσυσχετιζόμενων συστημάτων, της οικογένειας και του σχολείου.

Για την εφαρμογή των δράσεων και των προγραμμάτων οι ΣΣΝ αναπτύσσουν συνεργασίες με αρμόδιους φορείς, με την τοπική αυτοδιοίκηση, με δημόσιες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, με κοινωφελή ιδρύματα, με τα ΚΕΔΔΥ, τους συλλόγους καθηγητών, τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων και ιδιαίτερα με τον υπεύθυνο σχολικών δραστηριοτήτων.

---

¹⁷⁴ Υπ' αριθμ. Γ2/806/12.2.1993 ΚΥΑ.

▶ **Ψυχολόγοι/κοινωνικοί λειτουργοί σχολείων**

▶ **Κέντρα Διάγνωσης Διαφοροδιάγνωσης Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ, ν. 3699/2008)**

Πρόκειται για αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες που υπάγονται στον Περιφερειακό Διευθυντή Εκπαίδευσης. Σκοπός των ΚΕΔΔΥ είναι η προσφορά υπηρεσιών διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης των μαθητών και κυρίως εκείνων που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και υποστήριξης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας.

7.1.1.6. Συνήγορος του Παιδιού¹⁷⁵

Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι ανεξάρτητη αρχή κατοχυρωμένη στο Σύνταγμα. Αποστολή του Συνηγόρου του Πολίτη είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών για την προστασία των δικαιωμάτων τους, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας. Επίσης, ως Συνήγορος του Παιδιού, έχει ως κύριο αντικείμενο την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού. Ειδικότερα:

- διαμεσολαβεί ύστερα από αναφορές πολιτών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού, επιδιώκοντας την προστασία και την αποκατάστασή τους. Εάν το κρίνει αναγκαίο, σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων, ενεργεί αυτεπάγγελα
- αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής των διεθνών συμβάσεων και της λοιπής εθνικής νομοθεσίας για τα δικαιώματα του παιδιού, την ενημέρωση του κοινού, την ανταλλαγή απόψεων με εκπροσώπους φορέων και την εκπόνηση προτάσεων προς την πολιτεία.

Οι ανήλικοι, που θέλουν να αναφέρουν παραβιάσεις δικαιωμάτων τους, γίνονται δεκτοί από το προσωπικό του Συνηγόρου του Παιδιού σε κατάλληλο

¹⁷⁵ Ίδρυση με τον [Νόμο 3094/2003](#).

περιβάλλον. Επίσης μπορούν να επικοινωνήσουν τηλεφωνικά με εξειδικευμένο προσωπικό στο τηλέφωνο **800.11.32.000** (γραμμή χωρίς χρέωση για ανηλίκους).

Πώς ενεργεί ο Συνήγορος μετά από αναφορές;

- Ο Συνήγορος ερευνά τα περιστατικά που του αναφέρονται και, εφόσον διαπιστώσει παραβίαση δικαιωμάτων του παιδιού από δημόσια υπηρεσία, προτείνει τρόπους άρσης της παραβίασης και επίλυσης του προβλήματος.
- Όταν η αναφορά στρέφεται κατά ιδιωτών -φυσικών ή νομικών προσώπων- προβαίνει σε όλες τις ενδεικνυόμενες ενέργειες και προτείνει κάθε αναγκαίο μέτρο για την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού.
- Σε κάθε περίπτωση, δεν υποκαθιστά και δεν αναλαμβάνει το ρόλο εισαγγελέων, δικαστηρίων, δικηγόρων, νομικών συμβούλων και κοινωνικών υπηρεσιών.
- Για τη διερεύνηση και την επίλυση των εντοπιζόμενων προβλημάτων και την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού, ο Συνήγορος μπορεί να ζητήσει τη συνεργασία δημοσίων υπηρεσιών ή άλλων φορέων (πρόνοιας, ψυχικής υγείας, κ.α.) ή την παρέμβαση της αρμόδιας δικαστικής αρχής.

Προάγοντας τα δικαιώματα των παιδιών

Ακόμη ο Συνήγορος του Παιδιού:

- ελέγχει την εφαρμογή και προωθεί τη διάδοση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και παρακολουθεί την επίδραση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου στη ζωή των παιδιών. Για το σκοπό αυτό μπορεί να διερευνά πεδία τα οποία κρίνει ιδιαίτερα σημαντικά και να συντάσσει ειδικές εκθέσεις που απευθύνει προς τα αρμόδια υπουργεία
- ενημερώνει τα παιδιά για τα δικαιώματά τους και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να τα υπερασπίζονται. Για το σκοπό αυτό διαθέτει έντυπο υλικό, ειδική τηλεφωνική γραμμή και δυναμικό χώρο στο διαδίκτυο
- αναλαμβάνει πρωτοβουλίες ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης γονέων και επαγγελματιών που εργάζονται με το παιδί
- οργανώνει συναντήσεις με ομάδες παιδιών στους χώρους όπου αυτά ζουν, εκπαιδεύονται, συναντιούνται και περνούν την καθημερινότητά τους για να ακούσει τις απόψεις, τα προβλήματα και τις προτάσεις τους
- συνεργάζεται και επικοινωνεί με υπηρεσίες και μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με το παιδί, εκπαιδευτικές κοινότητες, κ.ά.

- συμμετέχει σε συναφείς επιστημονικές συναντήσεις, συνέδρια, επιτροπές και δίκτυα

7.2. Δικτύωση φορέων του δημόσιου τομέα και πλέγμα προστασίας

Η πληθώρα υπηρεσιών και φορέων που εμφανίζονται να δραστηριοποιούνται ή να εμπλέκονται -έστω έμμεσα- στο πεδίο της παιδικής προστασίας θα μπορούσε να συνεπάγεται υπερ-κάλυψη των αναγκών. Ωστόσο, όπως γίνεται γενικά παραδεκτό, η πραγματικότητα απέχει πολύ από τη θεωρητική αυτή εκτίμηση, που στηρίζεται αποκλειστικά σε ποσοτικά δεδομένα. Αποτελεί λοιπόν κοινό τόπο ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από αποσπασματικότητα, κενά, αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ των φορέων και, γενικότερα, αδυναμία ικανοποιητικής ανταπόκρισης στα αιτήματα των πολιτών.

Την εικόνα αυτή επιδεινώνει η σταδιακή **αποδυνάμωση των υπηρεσιών λόγω έλλειψης ανθρώπινων και υλικών πόρων**¹⁷⁶, σε συνδυασμό με την **πολυπλοκότητα της διάρθρωσής τους** αλλά και τις **συχνές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις**, που επηρεάζουν την υπόσταση αλλά και τη λειτουργία τους (ενοποιήσεις υπηρεσιών, συγχωνεύσεις κ.λπ.).

Η έλλειψη εξάλλου, σε ορισμένες περιπτώσεις υπηρεσιών και φορέων, **σαφούς περιγραφής καθηκόντων** και ρόλου, δημιουργεί επίσης φαινόμενα αλληλοεπικαλύψεων ή και άρνησης παροχής υπηρεσίας, με κίνδυνο τελικά την αποθάρρυνση του ενδιαφερόμενου πολίτη και τη συχνή αίσθηση είτε ότι «όλοι κάνουν το ίδιο πράγμα» είτε και ότι «ο ένας με στέλνει στον άλλον».

Παράλληλα, λόγω της **έλλειψης σαφών και, ακόμη περισσότερο, ενιαίων κανόνων και προτυποποιημένων κριτηρίων για τη λήψη σοβαρών αποφάσεων** (λ.χ. για το πώς επιβεβαιώνεται μια υπόνοια κακοποίησης¹⁷⁷, πώς και πότε αποφασίζεται η απομάκρυνση παιδιού από την οικογένεια, σε ποιον παραπέμπουμε και πότε), είναι δυστυχώς σύνηθες το φαινόμενο ένα παιδί, για το οποίο λ.χ. υπάρχει υπόνοια ότι κακοποιείται, «να εξετασθεί από διαφορετικές ειδικότητες επαγγελματιών που διερευνούν

¹⁷⁶ Βλ. σχετικά Γ. Νικολαΐδη, «Πόσα περιστατικά κακοποίησης παιδιών αναφέρθηκαν στις αρχές πέρυσι;», σ. 2, <http://tvxs.gr/egrapsan-eipan/posa-peristatika-kakopoiisis-paidion-anafertikan-stis-arxes-perysi>

¹⁷⁷ Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι διαφορές μεταξύ επαγγελματιών διαφορετικών ειδικοτήτων -που εργάζονται στον ίδιο ή ακόμη περισσότερο σε διαφορετικούς τομείς- διαπιστώνονται ακόμη και ως προς τον ορισμό της κακοποίησης – παραμέλησης των παιδιών. Βλ. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας & Κοινωνικής Πρόνοιας, Κέντρο για την Μελέτη & την Πρόληψη της Κακοποίησης – Παραμέλησης των Παιδιών, *Ενημερωτικό δελτίο CAN-MDS*, Πρόγραμμα Daphne III.

διαφορετικά πράγματα, σε διαφορετικούς χρόνους και με διαφορετικές τεχνικές, ανάλογα με το εάν η αρχική καταγγελία ή υπόνοια έχει κατατεθεί ή δημιουργηθεί σε ένα φορέα υγείας, πρόνοιας, δικαιοσύνης, εκπαίδευσης ή προστασίας του πολίτη αλλά και αναλόγως με τον γεωγραφικό χώρο που θα συμβεί αυτό»¹⁷⁸.

Μέσα από τις παραπάνω διαπιστώσεις αναδεικνύεται ως κομβικής σημασίας¹⁷⁹:

α) η αποσαφήνιση του ρόλου ορισμένων φορέων (λ.χ. ακριβής περιγραφή καθηκόντων κοινωνικών λειτουργών που υπηρετούν σε Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων),

β) η διεύρυνση και εμπέδωση της γνώσης των φορέων του πεδίου της παιδικής προστασίας αλλά και γενικότερα υπηρεσιών και φορέων που ασχολούνται με παιδιά, τόσο σε σχέση με την ύπαρξη των λοιπών φορέων, όσο και με το πλαίσιο λειτουργίας τους, ώστε να μπορούν να απευθύνονται αρμοδίως,

γ) η διαμόρφωση πρωτοκόλλων για τη διαχείριση των περιπτώσεων που ανακύπτουν και

δ) η κατά το δυνατό πληρέστερη και λειτουργικότερη δικτύωση, ώστε να μειωθούν οι απώλειες που οφείλονται στην οικονομική κρίση και να διασφαλιστεί κατά το δυνατό ένα ικανοποιητικό πλαίσιο προστασίας.

ε) Οι συνεργασίες, η δικτύωση και η προσπάθεια αξιοποίησης ποικίλων εμπλεκόμενων στο πεδίο φορέων, ανεξάρτητα από το εάν ανήκουν στον δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα, φαίνεται να επιβάλλονται πλέον πολύ συχνά στην πράξη, με χαρακτηριστική περίπτωση τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος και ειδικότερα τις ενέργειες για την προστασία των ανηλίκων.

Προς την κατεύθυνση της κάλυψης της έντονης -λόγω και της κοινωνικο-οικονομικής συγκυρίας- ανάγκης για βελτίωση της λειτουργικότητας των υπηρεσιών, μέσα από τη συστηματοποίηση και τη δικτύωση, κινείται η δράση ορισμένων φορέων, ιδίως του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) και του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού. Το ΕΚΚΑ, όπως θα αναπτυχθεί εκτενέστερα στην τελευταία

---

¹⁷⁸ Γ. Νικολαΐδης, «Έχει κάθε παιδί που ζει στη χώρα μας ίσα δικαιώματα στην προστασία από την βία;», <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/exei-kathe-paidi-poy-zei-stin-xora-mas-isa-dikaiomata-stin-prostasia-apo-tin-bia>

¹⁷⁹ Πρβλ. συναφείς συστάσεις, βάσει των αποτελεσμάτων επιδημιολογικής έρευνας του Προγράμματος BECAN (Επιδημιολογική Μελέτη της Κακοποίησης & Παραμέλησης Παιδιών στα Βαλκάνια¹⁷⁹) στην Ελλάδα, με στόχο την αναβάθμιση της δυνατότητας πρόληψης & αντιμετώπισης ΚαΠα-Π μέσα από τη συστηματική παρακολούθηση του φαινομένου http://www.becan.eu/sites/default/files/becan_images/GR_GR.pdf

ενότητα, έχει αναλάβει θεσμικό συντονιστικό ρόλο, με στόχο την καταγραφή των υφιστάμενων φορέων που παρέχουν κοινωνική προστασία, αλλά την παραπομπή, τον συντονισμό και τη δικτύωση. Σημειώνεται ωστόσο ότι το έργο αυτό υλοποιείται με προσκόμματα και αργούς ρυθμούς, λόγω της υποστελέχωσης και των γενικότερων προβλημάτων που πηγάζουν σε μεγάλο βαθμό από την παρούσα κοινωνικο-οικονομική συγκυρία. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, το ΕΚΚΑ παραμένει θεσμικά ο φορέας, στον οποίο μπορεί να απευθυνθεί ο/η επαγγελματίας, ζητώντας κατευθύνσεις και διασύνδεση με δομές στο κέντρο ή και στην περιφέρεια, χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει ότι θα περιοριστεί σε αυτή την κίνηση και δεν θα αναζητήσει ο/η ίδιος/α περαιτέρω δικτύωση και συνεργασίες.

Στην προσπάθεια για καλύτερο συντονισμό και δικτύωση αναμφίβολα μπορεί να συμβάλει η εξοικείωση με πρωτόκολλα που θέτουν προτυποποιημένα κριτήρια και διαδικασίες και, γενικότερα, για εργαλεία πρόσφορα να αξιοποιηθούν από τους επαγγελματίες στον χώρο της παιδικής προστασίας, τα οποία έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια και περιγράφονται επίσης στην τελευταία ενότητα (Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης Κακοποίησης & Παραμέλησης Παιδιών του ΙΥΠ¹⁸⁰, Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων – Εργαλείο SESN κ.ά.). Στην ίδια κατεύθυνση κατατείνουν οι προσπάθειες σχεδιασμού, ενεργοποίησης και υιοθέτησης από το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων Εθνικού Συστήματος Αναφοράς (ΙΥΠ) και ηλεκτρονικής πλατφόρμας προσβάσιμης από φορείς και υπηρεσίες πρόνοιας (ΕΚΚΑ), για τα οποία θα γίνει επίσης λόγος αναλυτικότερα στη συνέχεια.

Απαντώντας μάλιστα στο σύνθημα, ως προς το ποιες θα μπορούσαν να είναι οι πρωτοβουλίες που θα μπορούσε ο φορέας, όπου υπηρετεί ο/η κάθε επαγγελματίας, να αναπτύξει διευκολύνοντας το έργο του αλλά και, ιδίως, συμβάλλοντας σε μια πιο αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών παιδικής προστασίας, προτείνεται ως καλή πρακτική: α) η (εκ των προτέρων) διερεύνηση, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της υπηρεσίας συναφών φορέων και υπηρεσιών στην περιοχή αρμοδιότητάς του (με αξιοποίηση ενδεχομένως και των υφιστάμενων ήδη

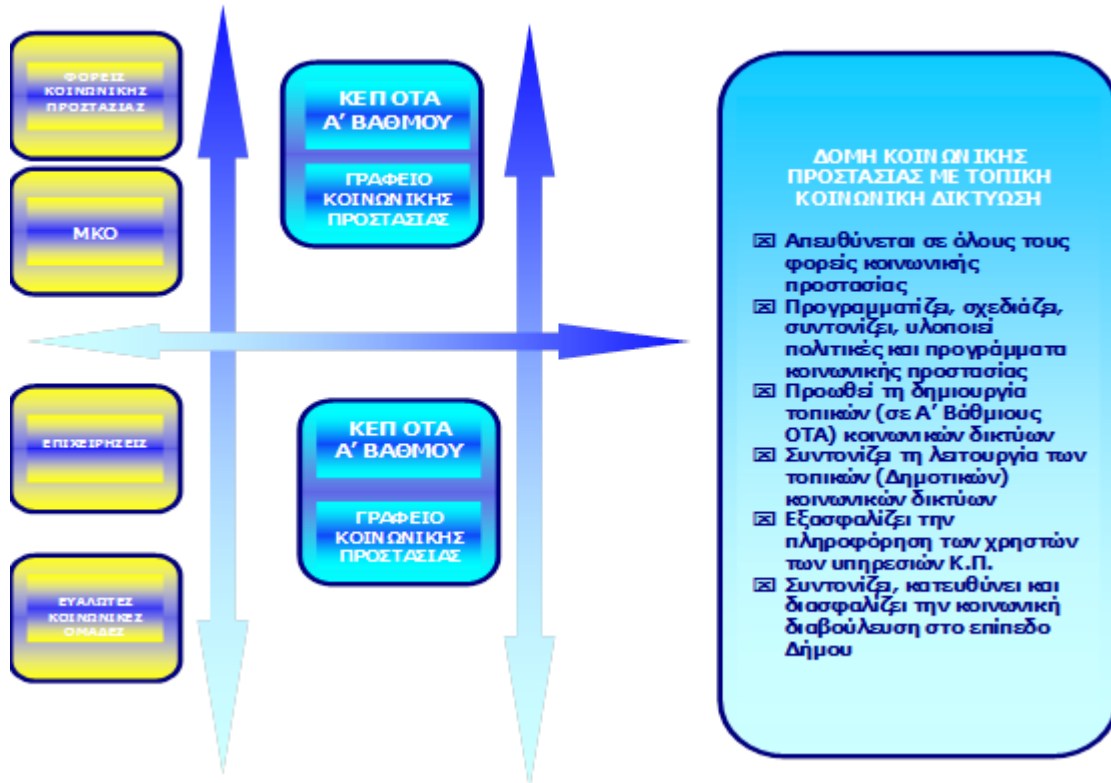
¹⁸⁰ Σημειώνεται μάλιστα ότι, αν και το πρόγραμμα ανάπτυξης του Πρωτοκόλλου έληξε τυπικά, η διάχυσή του και η εκπαίδευση επαγγελματιών συνεχίζεται σε ολόκληρη τη χώρα όπως και η συνεχιζόμενη υποστήριξη επαγγελματιών και υπηρεσιών στην εφαρμογή του από τη Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, στις οποίες την ηλεκτρονική διεύθυνση: ich-mhsw@otenet.gr μπορεί να απευθύνουν ερωτήματα όλοι οι ενδιαφερόμενοι.

ευρετηρίων)¹⁸¹, β) η επικοινωνία με τους φορείς αυτούς, ώστε να αποσαφηνιστεί το αντικείμενο, η διαθεσιμότητα και η σύνθεση του προσωπικού τους, γ) η προσπάθεια ανάπτυξης ενός τοπικού δικτύου, με ορισμό προσώπων επικοινωνίας, τακτική επαφή και συνεργασία, ανταλλαγή τεχνογνωσίας και πληροφόρησης και, πιθανότατα, καταμερισμό έργου, προς αποφυγή αποσπασματικότητας και αλληλοεπικαλύψεων. Προς την κατεύθυνση άλλωστε αυτή θα μπορούσε να διερευνηθεί η δυνατότητα μεγαλύτερης εμπλοκής των ΟΤΑ, οι οποίοι και θεσμικά έχουν, όπως σημειώθηκε στο αντίστοιχο μέρος, την αρμοδιότητα αυτή, συντονισμού και δικτύωσης με φορείς καθώς και με την κοινωνία των πολιτών. Όπως έχει αποδειχθεί στην πράξη, σε περιοχές της χώρας όπου ήδη έχει αναπτυχθεί η πρωτοβουλία αυτή και μάλιστα από πρόσωπα ή φορείς που δεν φέρουν το βάρος της κατεξοχήν παροχής παιδικής προστασίας, αλλά εμπλέκονται σε ορισμένες μόνο πτυχές (λ.χ. Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων), η χαρτογράφηση και η δικτύωση σε επίπεδο κοινότητας, συνέβαλε στον παραμερισμό της επιφυλακτικότητας (και, ενίοτε, καχυποψίας), στην ενδυνάμωση των επαγγελματιών, που αντιμετώπισαν σε μεγάλο βαθμό τις αισθήσεις της «ανεπάρκειας» και της «μοναξιάς», στην επιτάχυνση των διαδικασιών και, τελικά, στην αύξηση της αποτελεσματικότητας.

---

¹⁸¹ Λ.χ. Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών Διαχείρισης Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών, στο οποίο έγινε αναφορά και παραπάνω και το οποίο είναι διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στο: <http://esa-kapa-p.gr>.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
ΔΟΜΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΕ ΠΡΩΘΗΣΗ
ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Σχέδιο 3: Ρόλος ΟΤΑ και δικτύωση στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας (Πηγή www.ypes)

Συνοψίζοντας, επιβάλλεται:

- ▶ Καλύτερη δικτύωση φορέων
- ▶ Διατομεακή προσέγγιση
- ▶ Ευαισθητοποίηση & εκπαίδευση επαγγελματιών σε θέματα ΚαΠα-Π & συγκεκριμένα για την καταγραφή ΚαΠα-Π με κοινή μεθοδολογία & κοινά εργαλεία
- ▶ Καθιέρωση υποχρεωτικής δήλωσης κρουσμάτων & ενιαίου αρχείου.
- ▶ Υιοθέτηση σαφών διαδικασιών αναφοράς & κυρώσεων στις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης
- ▶ Καθιέρωση θεσμικής προστασίας επαγγελματιών για αποτροπή «αμυντικής» άσκησης των καθηκόντων τους

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι να επιχειρηθεί, υπό τύπο ιδίως εναύσματος για περαιτέρω έρευνα, μια συνοπτική και ενδεικτική παρουσίαση οργανώσεων που παρέχουν κάποιου είδους υπηρεσίες παιδικής προστασίας. Επιχειρείται, επίσης, να αναδειχθεί ο προβληματισμός που σχετίζεται με τον ρόλο των οργανώσεων αυτών και του εθελοντισμού, και με τις δυνατότητες συνεργασίας με τον δημόσιο τομέα, προς το συμφέρον του παιδιού.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα περιλαμβάνει καταρχάς μια απλή παράθεση ΜΚΟ και φορέων του ιδιωτικού τομέα που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παιδικής προστασίας, χωρίς η καταγραφή να είναι σε καμία περίπτωση εξαντλητική ή να εμπεριέχει κάποιου είδους ιεράρχηση ή αξιολόγηση (λ.χ. καταγραφή των πιο γνωστών). Ακολουθεί ο προβληματισμός ως προς τον ρόλο που διαδραματίζουν στον χώρο, καθώς και σε σχέση με τις περαιτέρω δυνατότητες αξιοποίησης συνεργασιών με στόχο την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση να:

- **Γνωρίζουν** τις βασικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στον χώρο
- **Διακρίνουν** το πεδίο δράσης των ΜΚΟ της περιοχής όπου απασχολούνται και να **αναζητούν** τη συνδρομή και συνεργασία, με στόχο την εξεύρεση λύσεων που διασφαλίζουν το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού
- **Κατανοούν** γενικά τη συμβολή τους στο πεδίο της φροντίδας ανηλίκων
- **Αναγνωρίζουν** τον αυξημένο ρόλο τους στις συνθήκες της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας

- **Αντιλαμβάνονται** τις δυνατότητες που απορρέουν από τη συνεργασία του δημοσίου με φορείς του τρίτου τομέα στο πεδίο του σχεδιασμού και της παροχής υπηρεσιών σε ανηλίκους (συμπληρωματικών προς τη δράση της δημόσιας διοίκησης, συμβουλευτικών, υποστηρικτικών)

Έννοιες - κλειδιά

Δικτύωση, κοινωνία των πολιτών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, εθελοντισμός, Κοινωνικό Συμβούλιο, πιστοποίηση, αδειοδότηση, εποπτεία

8.1. Μη κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς του ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της παιδικής προστασίας

Στη συνέχεια παρατίθεται ενδεικτικός κατάλογος φορέων και οργανώσεων του ιδιωτικού τομέα¹⁸²:

- ▶ Το Χαμόγελο του Παιδιού
- ▶ Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.)
- ▶ Κιβωτός του Κόσμου-ΜΚΟ Ειδικής Μέριμνας και Προστασίας Μητέρας και Παιδιού
- ▶ Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος
- ▶ Κλίμακα
- ▶ Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός-Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας
- ▶ Μαζί για το παιδί
- ▶ Αποστολή-ΜΚΟ της Εκκλησίας της Ελλάδος
- ▶ Κέντρο Στήριξης Οικογένειας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής (Κ.Ε.Σ.Ο.)
- ▶ Εταιρεία Ψυχοκοινωνικών Μελετών (ΕΨΥΜΕ)
- ▶ Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού
- ▶ Κέντρο Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας–Κοινωνική και Εκπαιδευτική Δράση
- ▶ Όμιλος Εθελοντών «Η Γωνιά του Παιδιού»
- ▶ Μέριμνα-Εταιρεία για τη Φροντίδα Παιδιών και Οικογενειών στην αρρώστια και το θάνατο
- ▶ Ηλιαχτίδα-Σύλλογος για το Παιδί και την Οικογένεια
- ▶ Θεόφιλος-Κοινωνική Φροντίδα για το Παιδί
- ▶ Γιατροί χωρίς Σύνορα
- ▶ Γιατροί του κόσμου

¹⁸² Πηγή: Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών <http://esa-kapa-p.gr>. Επιπλέον Οργανώσεις περιλαμβάνονται στη λίστα μελών του Δικτύου ΜΚΟ για την Παρακολούθηση της Εφαρμογής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, <http://www.0-18.gr/downloads/katalogos-symmetechonton-foreon-sti-2i-synantisi-mko>

- ▶ Ιατρική Παρέμβαση
- ▶ ΑΡΣΙΣ-Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων
- ▶ ΙΡΙΣ-Εταιρεία Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας Παιδιών- Ενηλίκων
- ▶ Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού
- ▶ Διεπιστημονική και Ερευνητική Ψυχοκοινωνική Υποστήριξη Παιδιών και Ενηλίκων (ΔΙΚΕΨΥ)
- ▶ Σύλλογος «Γελαστό Παιδί»
- ▶ Σωματείο «ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ»
- ▶ Σώστε τα Παιδιά
- ▶ ΦΡΟΝΤΙΔΑ-Διεθνής Εταιρία Στήριξης Οικογένειας
- ▶ PRAKSIS
- ▶ Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας
- ▶ ΑΡΩΓΗ-Σωματείο Κοινωνικής Μέριμνας
- ▶ Πανελλήνια Ένωση Φίλων Πολυτέκνων (Π.Ε.ΦΙ.Π.)
- ▶ UNICEF
- ▶ WELFARE ACTION HELLAS–Πρόγραμμα «Αγαπώ τα Παιδιά»
- ▶ ΚΑΡΙΤΑΣ
- ▶ Σύνδεσμος Προστασίας Παιδιών
- ▶ ΟΜΠΡΕΛΑ – Διεπιστημονική Εταιρία Ψυχολογικής Παρέμβασης
- ▶ ΑΝΑΣΑ-Εταιρία Υποστήριξης Ατόμων που πάσχουν από Διατροφικές Διαταραχές
- ▶ Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες
- ▶ ΜΕΤΑδραση
- ▶ Save the Children

Οργανώσεις και φορείς ιδιωτικού τομέα Θεσσαλονίκης (ενδεικτικά)

- ▶ Ελληνικό Παιδικό Χωριό
- ▶ Το χαμόγελο του παιδιού
- ▶ Άσυλο του Παιδιού Εγνατίας
- ▶ ΑΡΣΙΣ - Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων
- ▶ Ελληνική Εταιρεία Προστασίας & Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων Θεσσαλονίκης-(ΕΛΕΠΑΠ)
- ▶ Κέντρο Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία Θεσσαλονίκης (Κ.Α.Α.Π.Α.Θ)
- ▶ PRAKSIS
- ▶ Γιατροί του Κόσμου
- ▶ Γιατροί Χωρίς Σύνορα

8.2. Ο ρόλος του τρίτου τομέα στην παιδική προστασία

Η παρακολούθηση της ανάπτυξης και της δράσης του τρίτου τομέα στο πεδίο της παιδικής προστασίας τα τελευταία χρόνια, οδηγεί σε μια σειρά παρατηρήσεων, που βρίσκονται στη βάση του πάγιου πλέον προβληματισμού, σχετικά με την ανάγκη επανακαθορισμού κριτηρίων, ρόλων και συνεργασιών:

- ▶ Σε μεγάλο βαθμό η δράση των ΜΚΟ στο πεδίο της παιδικής προστασίας επιβλήθηκε από τα κενά στην παροχή υπηρεσιών εκ μέρους της πολιτείας, τόσο σε επιμέρους τομείς, όσο και σε ορισμένες περιοχές της χώρας.
- ▶ Οι συνθήκες κοινωνικο-οικονομικής κρίσης καθιστούν ολοένα και πιο ελλειμματική την παρουσία του κράτους, σ' ένα ευαίσθητο πεδίο που φαίνεται να μην έχει πλέον περιθώρια «έκπτωσης».
- ▶ Ιδιαίτερης αξίας είναι ο ρόλος των ΜΚΟ, σε περιπτώσεις ευάλωτων ομάδων που έχουν στερηθεί το δικαίωμα σε υπηρεσίες ή παροχές του δημόσιου τομέα ή δυσκολεύονται να έχουν πρόσβαση σ' αυτές (λ.χ. ανασφάλιστοι, αλλοδαποί, άστεγοι)
- ▶ Κατά τον παρόντα χρόνο ΜΚΟ καλύπτουν ανάγκες εμβολιασμών, ιατρικής περίθαλψης, αποκατάστασης, ψυχοκοινωνικής φροντίδας, φιλοξενίας, σίτισης, νομικής συμβουλευτικής, συνοδείας, κ.λπ.
- ▶ Η παροχή υπηρεσιών από ΜΚΟ γίνεται σε εθελοντική βάση είτε μέσω θεσμικών συνεργασιών με την πολιτεία

Παράλληλα, εξάλλου, με τον ρόλο της κάλυψης αναγκών σε επίπεδο διαχείρισης περιστατικών και παροχής προστασίας, ο τρίτος τομέας αναλαμβάνει συχνά -θεσμικά ή και μη- πρωτοβουλίες και δράσεις με έμφαση στην προληψη και στην προαγωγή. Ως τέτοιου είδους θετικές δράσεις καταγράφονται ενδεικτικά:

α) Η επεξεργασία με τη συνεργασία του Συνηγόρου του Πολίτη και (επικείμενη στο αμέσως επόμενο διάστημα) δημοσιοποίηση **Οδηγού Εθελοντισμού**, όπου περιλαμβάνονται οι κυριότερες οργανώσεις και φορείς, που εμπλέκονται στο πεδίο της παιδικής προστασίας.

β) Η με πρωτοβουλία του Συνηγόρου του Παιδιού επικοινωνία με εκπροσώπους των ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που ασχολούνται με τα δικαιώματα του παιδιού, προκειμένου να συζητήσουν ένα πλαίσιο διαρκούς συνεργασίας για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ). Από την πρωτοβουλία αυτή προέκυψε το «**Δίκτυο ΜΚΟ**» που επιδιώκει την πραγμάτωση και την προώθηση των σκοπών του με κάθε πρόσφορο μέσο και ειδικότερα με:

- την εκπόνηση εναλλακτικών εκθέσεων για την εφαρμογή της ΔΣΔΠ (αμέσως μετά τη δημοσιοποίηση των εθνικών εκθέσεων)¹⁸³,
- την άσκηση παρεμβάσεων προς την Πολιτεία (Κυβέρνηση και Βουλή) για την τήρηση των υποχρεώσεων της απέναντι στον Ο.Η.Ε., την πληρέστερη εφαρμογή της ΔΣΔΠ και για τη λήψη των αναγκαίων νομοθετικών ή άλλων θεσμικών μέτρων,
- την υποστήριξη της εφαρμογής της υπάρχουσας εθνικής νομοθεσίας για τα παιδιά, όπως π.χ. του ν. 3500/06 για την ενδοοικογενειακή βία, του νόμου για την ειδική αγωγή και εκπαίδευση, κ.α.
- την προώθηση συνεργασίας μεταξύ των ΜΚΟ που εργάζονται για τα παιδιά και με τα παιδιά,
- τη διευκόλυνση ανταλλαγής απόψεων και διάχυση ενημέρωσης μεταξύ των ΜΚΟ, μέσα από τη λειτουργία ιστοχώρου ή blog,
- την ανάδειξη περιπτώσεων παραβιάσεων δικαιωμάτων ανηλίκων, ώστε να αναζητούνται λύσεις ή να προωθούνται θεσμικές αλλαγές, μέσα από την συνεργασία των μελών του Δικτύου,
- τη συγκρότηση ομάδων εργασίας σε θεματικές ενότητες μεταξύ των ΜΚΟ με στόχο τη διερεύνηση ειδικότερων ζητημάτων που αφορούν στα παιδιά, την εξαγωγή συμπερασμάτων και την υποβολή προτάσεων προς τη Διοίκηση για τη βελτίωση της νομοθεσίας, της εθνικής πολιτικής και των θεσμών για το παιδί,
- την ανάληψη δράσεων για την ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση των παιδιών και των πολιτών γενικότερα σε θέματα εφαρμογής των δικαιωμάτων του παιδιού,
- την υποστήριξη καθιέρωσης προτύπων (standards) λειτουργίας ΜΚΟ που εξυπηρετούν ανηλίκους,
- τη στήριξη δράσεων επιμόρφωσης – κατάρτισης στελεχών και εθελοντών των ΜΚΟ,
- τη συνεργασία με τον Συνήγορο του Παιδιού, την Εθνική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και με άλλα συναφή Δίκτυα ΜΚΟ, ή συναφείς Ελληνικές, Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Οργανώσεις, Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, καθώς και με Επιστημονικούς Οργανισμούς εν γένει.

---

¹⁸³ Το Δίκτυο ΜΚΟ για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού απέστειλε στην αρμόδια Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού [Εναλλακτική Έκθεση](#) σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης, ακολουθώντας την υποβολή της 2^{ης} και 3^{ης} περιοδικής εθνικής έκθεσης.

γ) Δημιουργία άλλων δικτύων με στόχο τον καλύτερο συντονισμό και την αύξηση της δυναμικής και της αποτελεσματικότητας των συνεργαζόμενων φορέων. Ενδεικτικά αναφέρονται η Ένωση «**Μαζί με το Παιδί**», που είναι μια ομπρέλα 10 κοινωφελών φορέων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που ιδρύθηκε το 1996 με σκοπό να ενώσει τις προσπάθειές τους για το παιδί σε ανάγκη¹⁸⁴, και το «**Δίκτυο κατά της Σωματικής Τιμωρίας**», που αναπτύσσει δράσεις εστιασμένες στην κατάργηση της σωματικής τιμωρίας.

8.3. Συνεργασία δημόσιου τομέα με ιδιωτικό και εθελοντισμό

Οι ανάγκες στον χώρο της παιδικής προστασίας καλύπτονται εν μέρει (και κάποτε σχεδόν αποκλειστικά) μέσω συνεργασιών του δημόσιου τομέα με τον ιδιωτικό. Ενδεικτικά, ως συνήθεις μορφές συνεργασίας εντοπίζονται:

- Ανάθεση από τη Διοίκηση επιμέρους δράσεων μέσω συμβάσεων με ΜΚΟ (λ.χ. συνοδείες ασυνόδευτων αλλοδαπών ανηλίκων, υπηρεσίες υγείας σε πρόσφυγες, σίτιση, διερμηνεία)
- Λειτουργία ιδρυμάτων και ξενώνων, όπου παραπέμπονται ανήλικοι/ες μέσω ΕΚΚΑ
- Παροχή ψυχοκοινωνικής φροντίδας & ιατρικών υπηρεσιών ή υπηρεσιών αποκατάστασης από συμβεβλημένους με ασφαλιστικούς φορείς ιδιώτες
- Μη θεσμική συνεργασία με παραπομπές & αξιοποίηση υπηρεσιών ΜΚΟ ή και εθελοντών στο πλαίσιο παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας

Παράλληλα, με τις εν λόγω δράσεις, φορείς του ιδιωτικού τομέα συνεργάζονται με δημόσιους φορείς στο πλαίσιο της προαγωγής των δικαιωμάτων του παιδιού, αλλά και από κοινού διεκδίκησης της βελτίωσης του ισχύοντος πλαισίου και των υφιστάμενων συνθηκών. Τέτοιου είδους συνεργασία συνιστούν τα **δίκτυα**, στα οποία συμμετέχουν φορείς τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα (λ.χ. Εθνικό Δίκτυο Κατά της Βίας στο Σχολείο -ΔΚΒΣχ)¹⁸⁵.

Διαφορετικής μορφής πρωτοβουλία και δράση προς την ίδια κατεύθυνση συνιστά η ανταπόκριση μεγάλου αριθμού ΜΚΟ σε πρόσκληση του Συνηγόρου του Παιδιού και του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, για τη συνδιαμόρφωση **Κειμένου**

¹⁸⁴ Η Ένωση προσφέρει υπηρεσίες ψυχολογικής, ηθικής και οικονομικής υποστήριξης, ενώ ενημερώνει το κοινό για θέματα σχετικά με τα παιδιά. Στο πλαίσιο του έργου της λειτουργεί επίσης την «115 25 Γραμμή Μαζί για το Παιδί».

¹⁸⁵ www.antibullyingnetwork.gr

Αρχών Παιδικής Προστασίας¹⁸⁶, προκειμένου να ασκηθεί πίεση στην ελληνική πολιτεία για τη διασφάλιση ελάχιστων εγγυήσεων και τη λήψη μέτρων με στόχο την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Ειδικότερα, εκπρόσωποι δημοσίων και μη κυβερνητικών φορέων παιδικής προστασίας, επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες, που ασχολούνται με την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους, συνυπέγραψαν κείμενο και το έθεσαν στη δημοσιότητα, προσκαλώντας παράλληλα και όλους/ες τους/τις εμπλεκόμενους/ες να προσχωρήσουν (βλ. αμέσως επόμενο πλαίσιο με την πρόσκληση και τον σχετικό ηλεκτρονικό σύνδεσμο), προκειμένου να ζητηθεί με τον πλέον δυναμικό τρόπο από τα αρμόδια όργανα της ελληνικής πολιτείας (Βουλή και αρμόδια υπουργεία) να λάβουν όλα τα αναγκαία νομοθετικά και διοικητικά μέτρα, ώστε οι βασικές αρχές παιδικής προστασίας που περιλαμβάνονται στο κείμενο να μεταφραστούν σε συγκεκριμένα μέτρα με στόχους, χρονοδιάγραμμα, αρμοδιότητες και μηχανισμούς παρακολούθησης, που θα ενταχθούν σε ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Στο ίδιο κείμενο διατυπώνεται η άποψη ότι η υλοποίηση του Σχεδίου αυτού μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων και χρειάζεται να αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας, διαλόγου, διαρκούς παρακολούθησης και αξιολόγησης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, με τη συνδρομή και συνεργασία όλων όσοι/-ες εμπλέκονται με την παιδική προστασία και των επωφελούμενων των υπηρεσιών της, για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των παιδιών συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών με αναπηρίες.

---

¹⁸⁶ http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno_Arxon.pdf

Κατόπιν ολοκλήρωσης της διαδικασίας ανοικτής διαβούλευσης, κατά την οποία δεκάδες επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο χώρο της παιδικής προστασίας συμμετείχαν με σχόλια και παρατηρήσεις,

το "**Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα**" βρίσκεται στη διάθεσή σας προς υπογραφή! Το Κείμενο προέκυψε από την πρωτοβουλία του **Συνηγόρου του Πολίτη/Συνηγόρου του Παιδιού** και

της **Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού**.

Σκοπός μας είναι η ανάπτυξη μιας **εθνικής συμμαχίας** για τη διεκδίκηση και προώθηση της καλύτερης δυνατής θεσμικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του παιδιού από την πολιτεία στον τομέα της παιδικής προστασίας.

Εφόσον επιθυμείτε να λάβετε και εσείς μέρος σε αυτή την πρωτοβουλία, επισκεφθείτε τον ιστοχώρο www.0-18.gr/paidikiprostatia ή www.ich-mhsw.gr,

διαβάστε [το Κείμενο](#), συμπληρώστε και αποστείλετε **τη φόρμα υποστήριξης**, που θα βρείτε στον παραπάνω σύνδεσμο.

Παρουσίαση ενδεικτικής περίπτωσης ανάπτυξης πολλαπλών συνεργασιών ΜΚΟ και δημόσιου τομέα: διαχείριση της προσφυγικής κρίσης

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του ρόλου των ΜΚΟ, όπως αυτός διαμορφώνεται στην πράξη αλλά και όπως θα μπορούσε να εξελιχθεί, είναι η συνεργασία των εθελοντικών οργανώσεων με την πολιτεία για τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης. Ειδικότερα, στο πεδίο αυτό διαπιστώθηκαν: α) αδυναμία επαρκούς διαχείρισης από την πλευρά της πολιτείας, β) δραστηριοποίηση μεγάλου αριθμού οργανώσεων για την κάλυψη κενών, γ) προβλήματα ως προς τα όρια της δράσης κάθε οργάνωσης (νομιμότητα, εποπτεία ρόλου, κατανομή έργου), δ) ανάδειξη καλών και κακών πρακτικών.

Στην Λέσβο ενδεικτικά, όπου το πρόβλημα ανέκυψε με ιδιαίτερη ένταση, λόγω της εγγύτητας προς τα ελληνοτουρκικά σύνορα, καταρχάς μεγάλο βάρος της διαχείρισης έπεσε στις ΜΚΟ, που εμφανίσθηκαν και ανέλαβαν δράση στο νησί. Η ελληνική πολιτεία φάνηκε να μην έχει τα κατάλληλα αντανακλαστικά και επαρκή μέσα να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στον αιφνιδιασμό, αλλά, αργότερα, και στην παγίωση μιας κατάστασης που απαιτούσε διαχείριση.

Η δραστηριοποίηση και η εμπλοκή αφορούσε όλες τις φάσεις της διαχείρισης του φαινομένου: διάσωση, παροχή πρώτων βοηθειών, αρχική φροντίδα, ενημέρωση, συνοδεία στους χώρους υποδοχής, εντοπισμός ευάλωτων ομάδων, παροχή ειδών και σίτισης, ιατρική φροντίδα, νομική συμβουλευτική και εκπροσώπηση, διαμόρφωση χώρων για ανάπαυση, δημιουργική απασχόληση παιδιών, ψυχολογική υποστήριξη, διερμηνεία, συνοδείες ασυνόδευτων, φιλοξενία, κάλυψη έκτακτων δαπανών (λ.χ. ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης), ακόμη και ενταφιασμός.

Μετά το πρώτο διάστημα, καταβλήθηκε προσπάθεια, με πρωτοβουλία της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες να λειτουργήσουν ομάδες με τακτικές συναντήσεις (λ.χ. “Child Protection Group” για τα θέματα παιδικής προστασίας), στις οποίες θα μπορούσαν να συμμετέχουν εκπρόσωποι από όλους τους φορείς και εθελοντικές οργανώσεις, με στόχο τη διασύνδεση και τον καλύτερο σχεδιασμό για την παροχή συνδρομής σε ανηλίκους με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Οι συναντήσεις ωστόσο αυτές (που συνεχίζονται και έχουν ενδιαφέροντα αποτελέσματα από πλευράς καταγραφής αναγκών/προβλημάτων) δεν είχαν την προσδοκώμενη απήχηση, ιδίως στις υπηρεσίες των φορέων του δημοσίου. Ακολούθησε νέα πρωτοβουλία εκ μέρους του Συνηγόρου του Πολίτη, που συγκέντρωσε όλες τους εμπλεκόμενους φορείς και έδωσε την ευκαιρία διαπίστωσης κενών και διατύπωσης προτάσεων, ενθαρρύνοντας περαιτέρω τον συντονισμό και τη συνεργασία.

Ο αριθμός των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στο νησί ήταν ιδιαίτερα μεγάλος και ενίοτε η δράση τους στα όρια της νομιμότητας, με αποτέλεσμα να κριθεί αναγκαία η καταγραφή όσων ιδιωτικών φορέων δραστηριοποιούνταν στο πεδίο του προσφυγικού. Πρωτοβουλία ανέλαβε ο Δήμος Λέσβου, ενώ ακολούθησε προαναφερθείσα πρωτοβουλία του Υπουργείου, η οποία ωστόσο δεν υλοποιήθηκε.

Μορφές συνεργασίας που αναπτύχθηκαν: α) συμβάσεις της πολιτείας με ΜΚΟ για παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών εντός των χώρων υποδοχής και ταυτοποίησης προσφύγων και μεταναστών (διερμηνεία, ιατρική φροντίδα, υπηρεσίες συνοδείας ανηλίκων κ.λπ.), β) συμβάσεις μεταξύ ΜΚΟ (στο πλαίσιο των οποίων μία ΜΚΟ χρηματοδοτείται από άλλη για εκτέλεση συγκεκριμένου έργου στο πλαίσιο ευρύτερης ανάληψης δράσης (λ.χ. λειτουργία δομών βραχείας φιλοξενίας για ασυνόδευτους, συνεργασία περισσότερων ΜΚΟ σε «κατασκήνωση» στον Μανταμάδο όπου προωθήθηκαν μαζικά ανήλικοι ώστε να μην κρατούνται), γ) μη θεσμικές συνεργασίες (με ΜΚΟ και εθελοντές, λ.χ. χορήγηση άδειας εισόδου σε χώρους στέρησης ελευθερίας ασυνόδευτων ανηλίκων ή και ανοικτούς χώρους για δημιουργική απασχόληση παιδιών,

παραχώρηση χώρων δημοσίου από τον Δήμο για λειτουργία δομής φιλοξενίας από ομάδα εθελοντών).

Χαρακτηριστική καλή πρακτική ως προς τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησε υπέρ των επωφελούμενων ευάλωτων πληθυσμών η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, αποτελεί η λειτουργία ανοικτού χώρου φιλοξενίας ευάλωτων ομάδων προσφύγων (ιδίως οικογένειες με μικρά παιδιά) στην περιοχή «Καρά Τεπέ», με ευθύνη και εποπτεύοντα ρόλο του Δήμου. Στον χώρο αυτόν λειτούργησε με υποδειγματικό τρόπο η κατανομή έργου μεταξύ των εμπλεκόμενων ΜΚΟ -ώστε να καλύπτονται όλες οι ανάγκες σε εικοσιτετράωρη βάση- καθώς και ο έλεγχος προς αποφυγή αυθαίρετης δραστηριοποίησης και πρόκλησης έντασης. Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν προσφορές εθελοντών (για παροχές αναγκαίων ειδών υποδομής ή εξοπλισμού). Τελικά, διαμορφώθηκαν οι βέλτιστες δυνατές συνθήκες για τους φιλοξενούμενους ευάλωτους πληθυσμούς, με παροχή υπηρεσιών που κάλυπταν στοιχειώδεις ανάγκες (στέγαση, σίτιση, περίθαλψη, υγιεινή, διαμόρφωση υποτυπώδους «σχολείου», νομική συμβουλευτική, πληροφόρηση, παροχή ειδών, ψυχαγωγία κ.λπ.) με σεβασμό στην αξιοπρέπεια των ατόμων αυτών.

8.4. Προβληματισμοί και προτάσεις

Η παρακολούθηση του ρόλου που καλούνται ή που αναλαμβάνουν να παίζουν στις σύγχρονες συνθήκες φορείς και οργανώσεις του ιδιωτικού τομέα σε συνδυασμό με τη βαθιά συνείδηση ότι το πεδίο της παιδικής προστασίας αποτελεί χώρο αφενός με αυξημένες ανάγκες και αφετέρου με ιδιαίτερη ευαισθησία, δικαιολογούν τη διατύπωση από μεγάλο μέρος της κοινότητας των εμπλεκόμενων επαγγελματιών σειράς **προβληματισμών** που αφορούν ιδίως:

α) *την αδειοδότηση¹⁸⁷ και πιστοποίηση¹⁸⁸:*

✓ Ο τρόπος που γίνονται κατά τον παρόντα χρόνο κρίνεται στείρος: ακολουθούνται μεν τα κριτήρια των σχετικών υπουργικών αποφάσεων (ΥΑ), που

---

¹⁸⁷ Σύμφωνα με το άρθρ. 1 παρ. 1 του Ν. 2345/1995 φορείς μη υπαγόμενοι στον δημόσιο τομέα οι οποίοι παρέχουν οργανωμένες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, που έχουν σχέση μεταξύ άλλων με την προστασία του παιδιού, υποχρεούνται να εκδίδουν σχετική άδεια λειτουργίας. Ο νόμος παραπέμπει στην έκδοση υπουργικών αποφάσεων για τον καθορισμό των προϋποθέσεων ίδρυσης των φορέων αυτών.

¹⁸⁸ ΚΥΑ ΓΠ : Π(2)γ/οικ.34029/22-3-12 (ΦΕΚ 1163 Β' 10-4-2012)

αφορούν ασφαλιστική και οικονομική ενημερότητα, όμως απλά συνεκτιμούνται τα ποιοτικά κριτήρια ουσίας, όπως π.χ. η ύπαρξη εσωτερικού κανονισμού, κ.ά.¹⁸⁹.

✓ Στα ιδρύματα παιδικής προστασίας που ανήκουν στον ιδιωτικό ιδίως τομέα εμφανίζεται έντονη ανομοιογένεια ως προς τον τρόπο λειτουργίας και την ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας, εξαιτίας –μεταξύ άλλων- της απουσίας ενιαίου πλαισίου και προδιαγραφών λειτουργίας.¹⁹⁰

β) τον τρόπο και την παρακολούθηση λειτουργίας:

✓ Ανάλογα κενά διαπιστώνονται σε σχέση με τον προβλεπόμενο εξωτερικό έλεγχο και την εποπτεία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας του ιδιωτικού τομέα. Και τούτο διότι, αν και ο Ν. 2345/1995 (άρθ. 1 παρ. 4) εισάγει για τον σκοπό αυτόν τον θεσμό του Κοινωνικού Συμβουλίου, συνολικά ο θεσμός αυτός δεν εφαρμόζεται με ομοιογένεια και ο ρόλος των κοινωνικών συμβούλων παραμένει σε μεγάλο βαθμό ασαφής.

✓ Η δραστηριοποίηση ορισμένων ΜΚΟ προκαλεί προβληματισμούς ως προς το εάν υπηρετεί το συμφέρον των παιδιών, πληρώντας τις απαραίτητες εγγυήσεις ποιότητας (ακόμη και νομιμότητας), αλλά και, γενικότερα, σεβασμού των δικαιωμάτων του παιδιού, οι οποίες απορρέουν από τη ΔΣΔΠ.

Με βάση τα παραπάνω προτείνεται:

- Θέσπιση ενιαίου και επαρκούς πλαισίου ποιοτικών προδιαγραφών λειτουργίας για τα ιδρύματα παιδικής προστασίας του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου τόσο η αδειοδότηση όσο και η πιστοποίησή τους να έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο, να εγγυώνται δηλαδή την παροχή ποιοτικής φροντίδας με σεβασμό των δικαιωμάτων των ενδιαφερόμενων παιδιών.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Βλ. σχετικά Ειδική Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη με θέμα: *Τα Δικαιώματα των Παιδιών που ζουν σε ιδρύματα* (Μάρτιος 2015) <http://www.synigoros.gr/resources/575568.pdf>

¹⁹⁰ Η προσπάθεια του Υπουργείου να ρυθμίσει νομοθετικά το πεδίο, με την ΥΑ. Υπ' αριθμ. Δ27/οικ.34481/15286/8-10-14 (ΦΕΚ 2792 Β' / 17-10-2014) σχετικά με τις «Προϋποθέσεις Ίδρυσης και Λειτουργίας Μονάδων Προστασίας Παιδιού από Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου, απέτυχε λόγω έντονων προβληματισμών ως προς ορισμένες προβλέψεις που εισάγονταν, με αποτέλεσμα την ανάκληση της εν λόγω απόφασης.

¹⁹¹ Βλ. Ειδική Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, ό.π., σ. 40, όπου διατυπώνεται σχετική πρόταση για Θέσπιση Ελάχιστων Εθνικών Προδιαγραφών για τη λειτουργία όλων των μονάδων παιδικής προστασίας.

- Θέσπιση Κώδικα Δεοντολογίας, που να καθορίζει προδιαγραφές πρακτικής, οι οποίες θα πρέπει να συνάδουν με τη ΔΣΔΠ και τα λοιπά διεθνή κείμενα και κατευθύνσεις για τα δικαιώματα του παιδιού που διαβιούν σε ιδρύματα.
- Επέκταση του θεσμού της πιστοποίησης σε όλους τους φορείς που παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας σε παιδιά.¹⁹²
- Ενίσχυση των μηχανισμών εποπτείας και εξωτερικού ελέγχου (λ.χ. μέσω επέκτασης της αρμοδιότητας του ΣΕΥΥΠ επί των προνοιακών δομών που υπάγονται στο Υπουργείο Εργασίας, ενίσχυση και εξειδίκευση του εποπτικού ρόλου του Κοινωνικού Συμβούλου)
- Δικτύωση και συνεργασία με τοπικούς φορείς (λ.χ. ΚΕΔΔΥ, Ιατροπαιδαγωγικά, Κοινωνικές Υπηρεσίες) για τη μέγιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και υπηρεσιών της κοινότητας προς όφελος των παιδιών.

---

¹⁹² Σχετική προσπάθεια είχε ξεκινήσει στις αρχές του 2016 από τη Γενική γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής σε συνεργασία με τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της χώρας, σε σχέση με τις ιδιωτικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν στο πεδίο της προσφυγικής κρίσης. Στην πράξη ωστόσο η πρωτοβουλία αυτή δεν υλοποιήθηκε, παρά την έκδοση Υ.Α. και τη σύσταση αρμόδιας επιτροπής.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

ΠΤΥΧΕΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Στόχος

Στόχος της ενότητας είναι να προσεγγισθούν επιμέρους ζητήματα παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού, υπό την οπτική του χειρισμού τους από τις υπηρεσίες και τους φορείς παιδικής προστασίας. Μέσω του παραδείγματος του διαμεσολαβητικού ρόλου του Συνηγόρου του Παιδιού και με αξιοποίηση της εμπειρίας της αρχής αυτής, επιχειρείται επίσης η εμπέδωση γνώσεων και η ενδυνάμωση των επαγγελματιών προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης του συμφέροντος του παιδιού, με την ευρύτερη δυνατή αξιοποίηση μηχανισμών και συνεργασιών με ποικίλους φορείς.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Η ενότητα περιλαμβάνει επιμέρους ζητήματα που ανακύπτει κατά τον χειρισμό υποθέσεων από τον Συνήγορο του Παιδιού, στη διάρκεια της λειτουργίας του. Πρόκειται ιδίως για ερωτήματα που απασχολούν συχνά τους/τις επαγγελματίες του χώρου της παιδικής προστασίας (δυνατότητα ανηλίκου να απευθυνθεί μόνος του σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας ή πρόνοιας, υποχρέωση επαγγελματία για αναφορά, απόρρητο επικοινωνίας με ανήλικο κ.λπ.) και συνοδεύονται από περιγραφή χειρισμών εκ μέρους του Συνηγόρου και παραπομπή σε συναφή διαφωτιστικά έγγραφα.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση να:

- **Κατανοήσουν** τον ειδικότερο ρόλο του Συνηγόρου του Πολίτη ως φορέα ελέγχου και διαμεσολάβησης για την προαγωγή και την προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων
- **Αναγνωρίζουν** και να **εφαρμόζουν** καλές πρακτικές

- **Χειρίζονται** συνήθεις περιπτώσεις που άπτονται της αρμοδιότητάς τους, με ευέλικτο τρόπο, προσαρμοσμένο στις εκάστοτε ανάγκες, και με κατάλληλη διασύνδεση με τον λοιπό δημόσιο τομέα ή την κοινότητα

9.1. Παρουσίαση περιπτώσεων παραβίασης μέσα από την εμπειρία και την οπτική του Συνηγόρου του Παιδιού

9.1.1. Επαφή ανηλίκου με υπηρεσίες ψυχικής υγείας & πρόνοιας¹⁹³

Το ζήτημα, εάν ανήλικος/η νομιμοποιείται να απευθυνθεί σε μια υπηρεσία πρόνοιας ή ψυχικής υγείας και να ζητήσει συνάντηση, και, αντίστοιχα, εάν η υπηρεσία αυτή οφείλει και/ή νομιμοποιείται να ικανοποιήσει το αίτημά του και ως ποιο βαθμό, φαίνεται ότι απασχολούσε και απασχολεί έντονα τους/τις περισσότερους/ες επαγγελματίες, που ασχολούνται με παιδιά. Ο Συνήγορος, δέχθηκε μεγάλο αριθμό σχετικών αναφορών από φορείς, σχολεία και παιδιά και κλήθηκε να παρέμβει, προκειμένου να αποσαφηνισθεί το πλαίσιο, με κριτήριο πάντα τη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού.

Η Αρχή, μετά από αναφορές που υποβλήθηκαν από παιδιά, σχολεία και φορείς απηύθυνε έγγραφο στα συναρμόδια υπουργεία (Παιδείας, Υγείας, Εσωτερικών) διευκρίνισε ότι, με βάση το Σύνταγμα, τη διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού και τους Επαγγελματικούς Κώδικες Δεοντολογίας, ο/η ανήλικος/η έχει το δικαίωμα να απευθυνθεί με οποιονδήποτε τρόπο σε μία αρμόδια υπηρεσία ψυχικής

¹⁹³ Επαφή ανηλίκων με υπηρεσίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας—συστάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη:

1) <http://www.synigoros.gr/resources/docs/474806.pdf>

2) <http://www.synigoros.gr/resources/epistolh-synhgoroy-gia-anhlikovs-yphresies-yychikhs-ygeias.pdf>

υγείας ή κοινωνικής πρόνοιας, να συναντήσει τον/την αρμόδιο/α επαγγελματία, στον/στην οποίο/α θα εξηγήσει το πρόβλημα που τον/την απασχολεί, και να ζητήσει πληροφόρηση και, ενδεχομένως, βοήθεια.

Ο αντίστοιχος φορέας νομιμοποιείται και έχει υποχρέωση να ορίσει ειδικευμένο/η επαγγελματία που θα συναντήσει τον/την ανήλικο/η, αν προσέρχεται κατευθείαν στην υπηρεσία, είτε να προγραμματίσει συνάντηση μαζί του/της ύστερα από τηλεφωνικό του/της αίτημα, ακόμη και εφόσον δηλωθεί ότι οι γονείς /κηδεμόνες του/της δεν γνωρίζουν την ενέργειά του/της ή δεν συναινούν σε αυτήν.

Σε συνέχεια της πρόσκλησης που απηύθυνε η Αρχή στα αρμόδια Υπουργεία να προωθήσουν τις παραπάνω θέσεις και να διατυπώσουν τυχόν διευκρινιστικές οδηγίες προς τους φορείς, προς το συμφέρον του παιδιού:

- Το υπουργείο Εσωτερικών προώθησε το έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη σε όλους του ΟΤΑ της χώρας, με αποτέλεσμα να αξιοποιείται ήδη από τις αρμόδιες υπηρεσίες και να λειτουργεί ιδιαίτερα βοηθητικά για επαγγελματίες ψυχικής υγείας και πρόνοιας που υπηρετούν στους αντίστοιχους φορείς.

- Η Ειδική Επιτροπή Ελέγχου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές του υπουργείου Υγείας τάχθηκε υπέρ της σύνταξης και υποστήριξης ενός πλαισίου υποδοχής και αξιολόγησης των αιτημάτων ανηλίκων (ιδίως εφήβων), από τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας/ πρόνοιας, όπως περιγράφεται στο έγγραφο του Συνηγόρου.

Συνοψίζοντας, με βάση τα παραπάνω, **κάθε επαγγελματίας που εργάζεται σε υπηρεσία ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας πρέπει να γνωρίζει ότι:**

- ▶ Ο/η ανήλικος/η έχει το δικαίωμα να απευθύνεται και μόνος/η του/της, χωρίς γνώση και συναίνεση των κηδεμόνων του/της, σε υπηρεσία ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, προκειμένου να αναζητήσει στήριξη. Οι υπηρεσίες αυτές αντίστοιχα νομιμοποιούνται και έχουν υποχρέωση να ορίσουν ειδικευμένο επαγγελματία που θα συναντήσει τον/την ανήλικο/η, ώστε να ακούσει το αίτημά του/της και να το αξιολογήσει. Το στάδιο αυτό μπορεί να περιλαμβάνει και περισσότερες από μία συναντήσεις.
- ▶ Αν ο/η επαγγελματίας έχει συλλέξει ήδη ισχυρά στοιχεία ότι έχει διαπραχθεί αυτεπαγγέλτως διωκόμενο ποινικό αδίκημα εις βάρος του παιδιού, τότε απευθύνεται κατευθείαν/άμεσα στην εισαγγελική αρχή, η οποία μπορεί να δώσει εντολή για περαιτέρω διερεύνηση ή/και να ασκήσει ποινική δίωξη.

- ▶ Αν ο/η επαγγελματίας εκτιμά ότι το περιστατικό απαιτεί περαιτέρω εκτίμηση ή ότι το παιδί χρήζει βοήθειας ή θεραπείας, τότε αναζητείται καταρχάς η συναίνεση και των δύο γονέων, ανεξάρτητα αν είναι διαζευγμένοι ή όχι, εξαιρουμένης της επείγουσας περίπτωσης λόγω κινδύνου για τη ζωή ή τη σωματική ή την ψυχική υγεία του/της ανηλίκου/ης.
- ▶ Σε περίπτωση που οι γονείς, παρότι ενημερώθηκαν, δεν συνεργάζονται (μη προσέλευση ή ρητή άρνηση συνεργασίας) ή σε επείγουσα περίπτωση, κρίνεται αναγκαία η ενημέρωση του αρμόδιου εισαγγελέα για τη λήψη του κατάλληλου μέτρου.

9.1.2. Φοίτηση ανήλικων αλλοδαπών στην υποχρεωτική εκπαίδευση

Ο Συνήγορος του Πολίτη καλείται πολύ συχνά να παρέμβει για τη διασφάλιση του δικαιώματος του παιδιού στην εκπαίδευση. Σε ορισμένες περιπτώσεις η Αρχή διαπίστωσε προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος, καθώς παιδιά στερούνταν τη δυνατότητα παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (λ.χ. παιδιά που κατοικούν σε δυσχερώς προσβάσιμες περιοχές, ανήλικοι/ες ρομά, ανεμβολίαστα). Τέτοιου είδους άρνηση πρόσβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία ανέκυψε (και κατά καιρούς ανακύπτει ακόμη) σε σχέση με ανήλικους αλλοδαπούς, με παράνομη διαμονή στη χώρα και/ή ελλιπή δικαιολογητικά εγγραφής.

Στο πλαίσιο διενέργειας Αυτεπάγγελτης Έρευνας, ο Συνήγορος παρενέβη με σειρά εγγράφων προς το Υπουργείο Παιδείας, έλαβε μέρος σε σχετική συνάντηση και κατέληξε σε σύνταξη **Πορίσματος**¹⁹⁴ με στόχο την άρση της διαπιστωθείσας παραβίασης του δικαιώματος των παιδιών στην εκπαίδευση.

Στο Πόρισμα τονίζεται ότι προέχει η διασφάλιση της πρόσβασης και της άσκησης του θεμελιώδους δικαιώματος στην εκπαίδευση (αναγνωρισμένο τόσο συνταγματικά όσο και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού) έναντι τυχόν ελλείψεων σε πιστοποιητικά εγγραφής. Η μη προαγωγή των μαθητών αυτών πλήττει τον πυρήνα του δικαιώματος στην εκπαίδευση, αντίκειται στον νόμο και εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών.

Ο Συνήγορος ζήτησε την έκδοση εγκυκλίου, στην οποία να διευκρινίζεται ότι η ελλιπής προσκόμιση πιστοποιητικών εγγραφής εκ μέρους των κηδεμόνων δεν πρέπει να αποτελεί λόγο μη προαγωγής του μαθητή και να παρέχονται σαφείς κατευθύνσεις ως

¹⁹⁴ <http://www.synigoros.gr/resources/docs/462193.pdf>

προς τις ενέργειες, στις οποίες οφείλουν να προβαίνουν οι διευθυντές των σχολείων και οι Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που δέχονται αιτήσεις εγγραφής με ελλιπή δικαιολογητικά.

Σημειωτέον ότι οι ελλείψεις οφείλονταν σε ποικίλους λόγους (λ.χ. αρνητική στάση κράτους προέλευσης, το οποίο δεν χορηγούσε τις αναγκαίες βεβαιώσεις φοίτησης, καθυστερήσεις στα ελληνικά προξενεία για την επικύρωση των εγγράφων, αμέλεια γονέων).

Τελικά, μετά την πάροδο 2,5 ετών και επίμονες προσπάθειες του Συνηγόρου, το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε την προσδοκώμενη εγκύκλιο τον Ιούλιο του 2016.¹⁹⁵

9.1.3. Επαναχορήγηση προνοιακού επιδόματος σε ανήλικη με βαριά αναπηρία

Η αξία του περιστατικού που περιγράφεται στη συνέχεια έγκειται ιδίως στην ανάδειξη της ανάγκης προσέγγισης από τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες των ζητημάτων που ανακύπτουν, εντός των ορίων της νομιμότητας με παράλληλη αξιοποίηση των γενικών αρχών που διέπουν τη λειτουργία της διοίκησης και την καθιστούν πιο *ευέλικτη*, καθώς και εκείνων που απορρέουν από τη ΔΣΔΠ, οι οποίοι λειτουργούν ως ερμηνευτικά εργαλεία των ειδικότερων διατάξεων του εσωτερικού δικαίου.

Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου της περιφέρειας απευθύνθηκε στον Συνήγορο με σύμφωνη γνώμη του άμεσα ενδιαφερόμενου γονέα ανήλικης που έπασχε από σοβαρή αναπηρία, προκειμένου να ζητήσει τη συνδρομή της Αρχής για την αποκατάσταση βλάβης που είχε υποστεί το παιδί και η οικογένειά του, λόγω στέρησης επιδόματος αναπηρίας για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς ευθύνη της δικαιούχου. Στην πορεία της διερεύνησης ακολούθησε χωριστή αναφορά εκ μέρους του γονέα, καθώς διαπιστώθηκε σύγκρουση συμφερόντων με την υπηρεσία, λόγω αλλαγής στάσης της τελευταίας.

Ειδικότερα, το πρόβλημα αφορούσε επίδομα βαριάς αναπηρίας που λάμβανε η ανήλικη, αλλά σύμφωνα με τον νόμο η χορήγησή του έπρεπε να διακοπεί κατά τη διάρκεια νοσηλείας της σε κέντρο αποκατάστασης. Όταν, μετά την έξοδο από το κέντρο, ο γονέας ζήτησε από την κοινωνική υπηρεσία τη συνέχιση της χορήγησης, βάσει της προηγούμενης διάγνωσης πιστοποίησης αναπηρίας (με ισχύ εφ' όρου ζωής) από την αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή, αυτό δεν έγινε δεκτό, καθώς θεωρήθηκε

¹⁹⁵ <https://www.alfavita.gr/arhron/egkyklios-shetika-me-tin-eggrafi-allodapon-mathiton-me-ellipi-dikaiologitika-se-sholikes>

εσφαλμένα (κατά την εκτίμηση του Συνηγόρου) από την υπηρεσία ότι το παιδί έπρεπε να υποβληθεί εκ νέου σε όλη τη διαδικασία (και ταλαιπωρία) πιστοποίησης της αναπηρίας μέσω ΚΕΠΑ για να ξαναλάβει το προνοιακό επίδομα, ως νέος δικαιούχος.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση απέρρευε από μια συστατική ερμηνεία της ισχύουσας νομοθεσίας (βάσει της οποίας η υπηρεσία εξομοίωνε εκείνους των οποίων είχε διακοπεί προσωρινά το επίδομα με τους πολίτες που ζητούν για πρώτη φορά χορήγηση), γεγονός που ο Συνήγορος προσπάθησε να καταστήσει σαφές, στην εμπλεκόμενη υπηρεσία, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα αλλά και υποχρέωσή της να ερμηνεύσει τον νόμο με βάση το αληθές του νόημα, που ήταν σύμφωνο με τις αρχές της χρηστής διοίκησης, της επιείκειας προς τον διοικούμενο αλλά και της επιταγής, να λαμβάνεται κατά προτεραιότητα υπόψη το συμφέρον του παιδιού στις αποφάσεις που το αφορούν (άρθ. 3 ΔΣΔΠ). Ειδικότερα, τονίστηκε ότι η σχετική πρόβλεψη έκανε λόγο για «διακοπή» και όχι για «παύση» του επιδόματος και, ως εκ τούτου, η διοίκηση όφειλε στο πλαίσιο της ορθής και ευέλικτης λειτουργίας της, να συνεχίσει απλά τη χορήγηση, με την κατάθεση του εξιτηρίου του παιδιού από το Κέντρο, με δεδομένο φυσικά, ότι σύμφωνα με την αρχική πιστοποίηση, δεν υπήρχε περιθώριο αποκατάστασης του προβλήματος ή βελτίωσης της κατάστασης (γι' αυτό και η χορήγηση της βεβαίωσης ήταν «εφ' όρου ζωής»).

Παρά το γεγονός ότι ο γονέας της ανήλικης συμμορφώθηκε -προς διευκόλυνση της διαδικασίας- με την υπόδειξη της υπηρεσίας και υπέβαλε αίτημα για εκ νέου εξέταση του παιδιού, την αρχική αυτή δυσκαμψία της υπηρεσίας διαδέχθηκε άρνησή της να δεχθεί την κατάθεση της αίτησης επαναχορήγησης του επιδόματος (με προσκόμιση του αιτήματος προς τα ΚΕΠΑ), χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση αποτελέσματος πιστοποίησης αναπηρίας. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια, να στερηθεί η ανήλικη (χωρίς υπαιτιότητα) το αναγκαίο για τη συντήρησή της επίδομα για το διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την έκδοση της πιστοποίησης από τα ΚΕΠΑ και την ξεκινήσει ο χρόνος χορήγησης μετά την ημερομηνία αυτή.

Μετά από την επανειλημμένη παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη και σχετική αλληλογραφία προς το αρμόδιο Υπουργείο, τελικά υποδείχθηκε στην Κοινωνική Υπηρεσία ότι όφειλε να χορηγήσει το επίδομα αναδρομικά, καλύπτοντας και το διάστημα από την έξοδο της ανήλικης από το Κέντρο.

9.1.4. Διαμεσολάβηση για αντιμετώπιση παραμελητικής – κακοποιητικής συμπεριφοράς σε βάρος μαθητή

Η ανάγκη δικτύωσης και συνεργασίας με αρχές και πιστοποιημένες οργανώσεις, με απώτερο στόχο την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Παιδιού και τη μεγιστοποίηση του πεδίου της προστασίας τους σε καθημερινή βάση, αναδεικνύεται στην ακόλουθη ενδεικτική περίπτωση:

Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης απευθύνθηκε στον Συνήγορο με σύμφωνη γνώμη της Διεύθυνσης και του Συλλόγου Διδασκόντων Δημόσιου Δημοτικού Σχολείου, προκειμένου να ζητήσει τη συνδρομή της Αρχής για την εξεύρεση λύσης, αναφορικά με καταγγελία μαθητή για παραμελητική συμπεριφορά, με περιστατικά λεκτικής και σωματικής βίας από τον έφηβο αδερφό του, κατά την απουσία του γονέα στην εργασία του, το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας.

Προγραμματίστηκε και υλοποιήθηκε άμεσα -στο πλαίσιο του έργου της Αρχής για την προαγωγή και προάσπιση των ΔΠ- συνάντηση εργασίας στη σχολική μονάδα, όπου συμμετείχαν οι γονείς (σε διάσταση) του μαθητή, στέλεχος της Αρχής μας, ο εκπαιδευτικός του τμήματος και ο Δ/ντής του σχολείου.

Κατά την συνάντηση αυτή διευκρινίσθηκαν και αναδείχθηκαν οι ρόλοι και οι αρμοδιότητες της εκπαίδευσης και της Ανεξάρτητης Αρχής, οι ευθύνες και υποχρεώσεις των γονέων/κηδεμόνων ανηλίκων, τα πεδία έντασης και κακοδιαχείρισης στην οικογένεια και οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισής τους προς το συμφέρον του εμπλεκόμενου παιδιού.

Περαιτέρω:

- Υποβλήθηκε αναφορά για την παρακολούθηση της υπόθεσης στην Αρχή μας από τη Δ/ση του σχολείου
- Έγινε διασύνδεση των γονέων με φορείς και πιστοποιημένες οργανώσεις, για την σε βάθος χρόνου στήριξη και αντιμετώπιση των θεμάτων και των δυο τέκνων, και για την κατ'εξάιρεση (λόγω χρονικών προθεσμιών) ένταξη του μαθητή σε κατασκηνωτικό πρόγραμμα, με δράσεις κοινωνικοποίησης και ενδυνάμωσης

Επισημαίνεται, ότι η εμπειρία έχει αποδείξει ότι η επιτυχημένες προσπάθειες παρέμβασης για την προστασία των Δ.Π. στηρίζονται στην καλή επικοινωνία, συνεχιζόμενη συνεργασία και ανανεούμενη δικτύωση των εμπλεκόμενων στο πεδίο της παιδικής προστασίας φορέων, αρχών, πιστοποιημένων οργανώσεων και

επαγγελματιών/επιστημόνων σε θέσεις-κλειδιά, χωρίς να εκφεύγει η παρέμβαση της νομιμότητας, αλλά σαφώς υπερβαίνοντας τις παγιωμένες δυσλειτουργίες και καθυστερήσεις, που αναστέλλουν την αναγκαία δημιουργικότητα στην πρακτική εφαρμογή του νόμου και των εργαλείων κοινωνικής πολιτικής.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1) Συνέντευξη

- Οι συμμετέχοντες/ουσες χωρίζονται σε ζευγάρια και ο/η ένας/μία θέτει ερωτήσεις στον/στην άλλο/άλλη, ως προς τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει κατά την άσκηση του έργου του, τα οποία σχετίζονται με το περιεχόμενο της ενότητας (ελλιπής γνώση φορέων στην περιοχή, άγνοια αρμοδιοτήτων κάθε φορά – υπηρεσίας, έλλειψη συνεργασίας κ.λπ.). Η συνέντευξη παρακολουθείται από όλη την ομάδα, η οποία κωδικοποιεί τα ζητήματα που προκύπτουν από όλες τις συνεντεύξεις.
- Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια και προτείνονται λύσεις στα προβλήματα που εντοπίστηκαν, με πρόσκληση για παρουσίαση και τυχόν καλών πρακτικών.

2) Παρουσίαση από τον/την επιμορφωτή/τρια συγκεκριμένων υποθέσεων που αναδεικνύουν καλές ή/και κακές πρακτικές και προτεινόμενους χειρισμούς.

Παράδειγμα:

- Ανήλικη απευθύνεται στον Συνήγορο του Πολίτη, επειδή κινδυνεύει να μείνει στην ίδια τάξη από απουσίες.
- Από την επικοινωνία προκύπτει ότι πρόκειται για πρόσωπο που έχει καταγγείλει σεξουαλική κακοποίηση σε βάρος της από τον σύζυγο της μητέρας και εκκρεμεί εκδίκαση της υπόθεσης.
- Από την επικοινωνία με την ανήλικη και τη μητέρα της, φαίνεται ότι η πρώτη αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας. Η μητέρα, επίσης, δείχνει συναισθηματικά ασταθής και αδύναμη.
- Παράθεση στόχων και συνακόλουθων ενεργειών για παροχή προστασίας, σε συνέχεια του αιτήματος:

α) ενεργοποίηση υπηρεσιών ώστε να εξετασθεί η δυνατότητα ένταξης της μαθήτριας σε καθεστώς κατ' ιδίαν διδασκαλίας, ώστε να μην κριθεί η φοίτησή της ανεπαρκής (συνεργασία με Διευθυντή Σχολείου, Συμβουλευτικό Σταθμό Νέων που συνέταξε σχετική έκθεση, Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που ενημερώθηκε για το περιστατικό και συνεργάστηκε με το σχολείο και το Υπουργείο).

β) Αναζήτηση υπηρεσίας ή φορέα ψυχικής υγείας. Για την επιτυχή περάτωση της διαδικασίας που αφορούσε το σχολείο απαιτείτο ιατρική βεβαίωση σε σχέση με την κατάσταση υγείας του παιδιού. Παράλληλα, κρίθηκε αναγκαία η συστηματική ψυχολογική υποστήριξη της ανήλικης, που φαινόταν να αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα. Ο Συνήγορος πραγματοποίησε σειρά επαφών πριν παραπέμψει το παιδί σε φορέα, ώστε να αποτραπεί η περαιτέρω ταλαιπωρία του. Ανάδειξη προβλημάτων σε φορείς και υπηρεσίες ψυχικής υγείας (άρνηση χειρισμού λόγω καχυποψίας ως προς τον ρόλο της μητέρας στην κακοποίηση του παιδιού, άρνηση και παραπομπή σε άλλη υπηρεσία με το επιχείρημα του υπερβολικού φόρτου εργασίας, διευκρίνιση από Τμήμα Νοσοκομείου ότι οφείλει να αναλάβει λόγω αρμοδιότητας την περίπτωση, αλλά αδυνατεί να παράσχει την αναγκαία υποστήριξη στο παιδί, λόγω υποστελέχωσης, αδυναμία φορέα Δήμου για υποστήριξη του παιδιού με την τακτικότητα που απαιτείτο).

γ) Διασύνδεση και συνεργασία, με τη διαμεσολάβηση του Συνηγόρου του Πολίτη, ώστε να καλυφθεί η ανήλικη από πιστοποιημένο φορέα ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος θα βρισκόταν σε επαφή και θα συνεργαζόταν με το αρμόδιο τμήμα του νοσοκομείου, το οποίο έλαβε εισαγγελική παραγγελία για σύνταξη έκθεσης για την κακοποίηση.

δ) Ασφαλιστική κάλυψη της ανήλικης, ώστε να μπορεί να καλυφθεί η δαπάνη για τη θεραπεία της.

ε) Ο παραπάνω στόχος συναρτήθηκε με το καθεστώς παραμονής του παιδιού στη χώρα, δεδομένου ότι είχε υπηκοότητα τρίτης χώρας και δεν είχε άδεια διαμονής.

στ) Ενεργοποίηση δωρεάν νομικής βοήθειας για εκπροσώπηση του παιδιού στην εκκρεμή δίκη, αλλά και για υποβολή αιτημάτων άδειας διαμονής (ως

θύμα βιασμού), τόσο για την ίδια όσο και για τη μητέρα, ώστε να μπορεί η τελευταία να παρασταθεί στο δικαστήριο και να καταθέσει.

ζ) Επικοινωνία και ευαισθητοποίηση εμπλεκόμενων υπηρεσιών σε κεντρικό επίπεδο (Υπουργείο Εργασίας – Διεύθυνση Πρόνοιας, Υπουργείο Εσωτερικών Διεύθυνση Μετανάστευσης), με ανάδειξη και της νομικής βάσης των αιτημάτων, που δεν ήταν σαφής στο ισχύον πλαίσιο, με αποτέλεσμα οι αποκεντρωμένες υπηρεσίες (λ.χ. στον Δήμο) να απορρίπτουν τα αιτήματα, μη δεχόμενες καν την υποβολή τους.

η) Παραπομπή της μητέρας σε φορέα (ν.π.ι.δ.) για ψυχολογική υποστήριξη, αλλά και υποστήριξη σε επίπεδο κοινωνικής και εργασιακής ένταξης.

Μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης, ακολουθεί συζήτηση και προβληματισμός στα επιμέρους σημεία.

3) Παρουσίαση από συμμετέχοντες/-ουσες περιστατικού προερχόμενου από τους χώρους εργασίας τους

- Εργασία σε ομάδες 4-5 ατόμων.
- Επιλογή περιστατικού ανά ομάδα.
- Πρόταση χειρισμού, στη βάση της διασύνδεσης και συνεργασίας φορέων.
- Παρουσίαση στην ολομέλεια και συζήτηση.
- Περιγραφή χειρισμών που έλαβαν χώρα στην πραγματικότητα (εφόσον πρόκειται για πραγματικό περιστατικό) & συζήτηση.

4) Συζήτηση στο τέλος της 8^{ης} Ενότητας

- Ποια η άποψή σας για τον ρόλο του τρίτου τομέα στο πεδίο της παιδικής προστασίας; Έχετε εμπειρία καλών ή κακών πρακτικών;
- Ποιοι προβληματισμοί, ενδεχομένως, γεννώνται σε σχέση με τον ρόλο των ΜΚΟ και των ιδιωτών;
- Η γνώση ως προϋπόθεση–Δυσχέρειες, ελλείψεις, προκαταλήψεις στη συνεργασία.

- Με ποιον τρόπο, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσαν να αναπτυχθούν λειτουργικές συνεργασίες και δικτυώσεις του δημοσίου με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών;

5) **Επεξεργασία υποθετικών περιπτώσεων ανά ομάδες, με βάση τις περιπτώσεις που συζητήθηκαν στην 9^η ενότητα.**

Επιλογή περιστατικού από τα προτεινόμενα. Παρουσίαση ενδεικνυόμενων χειρισμών στην ολομέλεια. Συζήτηση. Παραδείγματα περιπτώσεων:

- ▶ Σχολείο πληροφορείται από εκπαιδευτικό ότι μαθητής/τρια δηλώνει την επιθυμία του/της ν' αυτοκτονήσει.
- ▶ Έφηβος/η ζητά να συναντήσει επαγγελματία ψυχικής υγείας για να συζητήσει πρόβλημα που τον/την απασχολεί.
- ▶ Αλλοδαπός μαθητής προσέρχεται στο σχολείο με εμφανή τραυματισμό (εκχυμώσεις, πρησμένη μύτη), έπειτα από διαφωνία με τον πατέρα του.
- ▶ Αλλοδαπή μητέρα με δύο ανήλικα παιδιά ενημερώνει τηλεφωνικά ότι βρίσκονται κλειδωμένοι από τον σύζυγό της στο σπίτι & τα παιδιά κακοποιούνται συστηματικά από τον πατέρα.
- ▶ Ανήλικος αλλοδαπός εντοπίζεται ασυνόδευτος μαζί με συμπατριώτες του σε ακτή νησιού και δηλώνει συνοδευόμενος.

Στην εργασία οι συμμετέχοντες/ουσες καλούνται να προτείνουν τη βέλτιστη διαχείριση σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο, με άξονα τις γεν. αρχές της ΔΣΔΠ και αξιοποιώντας τις δυνατότητες συνεργασίας φορέων.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΔΟΜΩΝ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ – ΔΙΚΤΥΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Στόχος

Στην τελευταία αυτή ενότητα του προγράμματος επιχειρείται η εξοικείωση με τους βασικούς φορείς που έχουν αναπτύξει μηχανισμούς και πρωτόκολλα σε σχέση με επιμέρους πτυχές της παιδικής προστασίας. Παράλληλα, επιδιώκεται η αύξηση της ευαισθητοποίησης και η ενδυνάμωση των επαγγελματιών προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης των μηχανισμών αυτών, αλλά και καλών πρακτικών που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια στη χώρα και σε διεθνές επίπεδο.

Σύντομη περιγραφή της ενότητας

Στην 10^η ενότητα περιγράφονται καταρχάς οι αρμοδιότητες και το έργο δύο κομβικών φορέων σε σχέση με την παιδική προστασία, του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης και του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, δεδομένου του ρόλου του πρώτου για τον συντονισμό των υπηρεσιών και την κατάρτιση ενιαίου μητρώου και κοινής πλατφόρμας για την πρόνοια και του δεύτερου στο πεδίο της εκπόνησης πρωτοκόλλων και λοιπών εργαλείων (ευρετήριο νομοθεσίας, ευρετήριο φορέων). Ακολουθεί παρουσίαση των βασικών σημείων των πρωτοκόλλων αυτών, με βάση τους άξονες που αφορούν την ανίχνευση αλλά και τη διαδικασία περαιτέρω χειρισμού (παραπομπή, αναφορά στις αρχές).

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα είναι σε θέση να:

- **Αξιοποιούν εργαλεία** και πλαίσια παρέμβασης, που αναδεικνύονται μέσα από καλές πρακτικές

- **Αντιληφθούν** την αξία της δικτύωσης και των συνεργασιών για τη βέλτιστη διαχείριση περιπτώσεων παραβίασης δικαιωμάτων ανηλίκων
- **Αντιληφθούν** τον ρόλο της διαμεσολάβησης ως αντιπρότασης σε κατασταλτικές πρακτικές

Έννοιες - κλειδιά

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), καλές πρακτικές, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ), συνεργασίες, πρωτόκολλα, Κακοποίηση και Παραμέληση Παιδιών (ΚαΠα-Π), Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης ΚαΠα-Π, Οδηγός Εφαρμογής του Πρωτοκόλλου Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης ΚαΠα- Π για Επαγγελματίες, Εγχειρίδιο για τη λειτουργία και τη χρήση του Εθνικού Συστήματος Αναφοράς (ΕΣΑ) ΚαΠα-Π για Επαγγελματίες, Δράσεις Δικτύωσης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού

10.1. Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών Κακοποίησης-Παραμέλησης Παιδιών (ΚαΠα-Π): πόσο εφικτή και αποτελεσματική είναι;

Από τη μελέτη του πλαισίου των φορέων, των επιμέρους προβλημάτων και των αντίστοιχων αναγκών στις προηγούμενες ενότητες, αναδεικνύεται ως βασικό αίτημα η εστίαση των προσπαθειών της πολιτείας αλλά και των εμπλεκόμενων στην παιδική προστασία φορέων στους ακόλουθους ιδίως στόχους, που σχετίζονται με την πρόληψη καθώς και με τη διαχείριση περιστατικών κακοποίησης - παραμέλησης:

- Αυξημένος συντονισμός και ενημέρωση, για την έγκαιρη και αποτελεσματική κάλυψη αιτημάτων, αναγκών και θεσμικών κενών
- Διαρκής και ανανεούμενη ενημέρωση της δημόσιας διοίκησης, σχετικά με τις αρμοδιότητες και τις δράσεις των λοιπών φορέων της κοινότητας, που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της π.π..
- Δικτύωση των φορέων για βέλτιστη παροχή υπηρεσιών στον χώρο της κοινωνικής πρόνοιας και ανάπτυξη κοινών εργαλείων για ανίχνευση, καταγραφή, αναφορά και διαχείριση περιστατικών παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού (ιδίως κακοποίησης, εμπορικής εκμετάλλευσης κ.λπ.)
- Εξοικείωση με τις σχετικές διαδικασίες, βάσεις δεδομένων και πρωτόκολλα, που θα συμβάλει στην ευρύτερη και ευκολότερη εφαρμογή τους από

εκπαιδευόμενους/ες επαγγελματίες (εθελοντές/ντριες), προς όφελος των εξυπηρετούμενων ανηλίκων

- Έμφαση σε άξονες προτεραιότητας του Δημόσιου Τομέα, όπως η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, οι ευπαθείς/ευάλωτες ομάδες, και οι πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης

10.1.1. Πρόληψη

Ειδικότερα, όσον αφορά την **πρόληψη** αλλά και τον σχεδιασμό πολιτικών που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, είναι σαφής επιπλέον η ανάγκη για:

- Στατιστικά δεδομένα εθνικής εμβέλειας για την κατάσταση της παιδικής προστασίας, ειδικών ομάδων ανηλίκων (ΑμεΑ, Ρομά, ανήλικοι πρόσφυγες, ασυνόδευτοι ανήλικοι, παιδιά φυλακισμένων, κ.ά.)

- Κοινούς και μετρήσιμους δείκτες για την αναγνώριση, καταγραφή και αναφορά περιστατικών ΚαΠα-Π

Μιλώντας για πρόληψη κακοποίησης-παραμέλησης σκόπιμο είναι να διευκρινιστεί ότι αυτή κινείται σε τρία επίπεδα και διακρίνεται σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή.

Η *πρωτογενής πρόληψη* απευθύνεται κυρίως στον γενικό πληθυσμό (φορείς, ιδιώτες, ανήλικοι) με προγράμματα:

- Καλυτέρευσης των συνθηκών διαβίωσης (λ.χ. εξασφάλιση καλύτερων όρων εκπαίδευσης, υγείας, περιορισμός ανεργίας, κοινωνικής απομόνωσης, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού).
- Ευαισθητοποίησης της κοινότητας σχετικά με το φαινόμενο της κακοποίησης, με στόχο την αλλαγή στάσεων, αντιλήψεων και αξιών που προβάλλουν τις ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα, ενθαρρύνουν την επιβολή της σωματικής τιμωρίας και επιβάλλουν τον κανόνα της σιωπής και το «άβατο» της οικογένειας, ακόμα και όταν ένα παιδί βρίσκεται σε κίνδυνο.
- Οικογενειακού προγραμματισμού
- Ενημέρωσης του κοινού για τον τρόπο αντίδρασής του, αν υποπέσει στην αντίληψή του περίπτωση κακοποίησης.

- Ενημέρωσης των ίδιων των παιδιών στα σχολεία, και από τα Μ.Μ.Ε. για το φαινόμενο αλλά και για τα δικαιώματά τους, μέσα από τη διάδοση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού με στόχο την αυτοπροστασία τους (Μπαρλούδος & Φρονίμου, 2011, σελ. 21)

Η *δευτερογενής πρόληψη* στοχεύει στο να εντοπίσει, μέσα από τον γενικό πληθυσμό, τις ευάλωτες εκείνες κοινωνικές ομάδες, οικογένειες ή άτομα, τα οποία υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να αναπτύξουν επικίνδυνες συμπεριφορές («υψηλού κινδύνου») σχετικά με την κακοποίηση των παιδιών. Οι ομάδες αυτές διαθέτουν έναν ή περισσότερους «παράγοντες κινδύνου» (risk factors), οι οποίοι, όπως έχει προκύψει από εμπειρικές έρευνες, πιθανολογούν κάποια προδιάθεση για κακοποίηση-παραμέληση. Μερικοί τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι η πολύ νεαρή ηλικία του ζευγαριού με παιδί, η φτώχεια, τα προβλήματα ψυχικής υγείας, η κατάχρηση ουσιών εκ μέρους των γονέων, τα προβλήματα αναπηρίας του παιδιού, ή η ύπαρξη ιστορικού κακοποίησης που ο ίδιος ο γονιός είχε υποστεί σε μικρή ηλικία.

Με τη *δευτερογενή πρόληψη* επιδιώκεται η έγκαιρη αντιμετώπιση του προβλήματος, πριν ακόμα συμβεί, με ποικίλες παρεμβάσεις μεταξύ των οποίων και προγράμματα:

- Εκπαίδευσης των επαγγελματιών υγείας και των άλλων κοινωνικών υπηρεσιών ώστε να μπορούν να διακρίνουν αυτούς τους παράγοντες κινδύνου
- Υποστήριξης των ζευγαριών μικρής ηλικίας ώστε να μπορούν να αντεπεξέρχονται στο καθημερινό στρες του μεγάλωματος ενός παιδιού.
- Επισκέψεων επαγγελματιών στο σπίτι των νεαρών μητέρων και των μητέρων με νεογέννητα μωρά.
- Δημιουργίας Κέντρων πληροφόρησης και κοινωνικής υποστήριξης για οικογένειες με πολύ χαμηλό εισόδημα

Παράλληλα προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν δημόσιες πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας κ.ά. (Μπαρλούδος & Φρονίμου, 2011, σελ. 22)

Η *τριτογενής πρόληψη* στοχεύει στη θεραπεία του προβλήματος όταν η κακοποίηση έχει ήδη συμβεί και περιλαμβάνει παρεμβάσεις για να μειωθούν οι αρνητικές συνέπειες αυτού του γεγονότος και να διακοπεί η επαναθυματοποίηση. Προβλέπει δε μέτρα, νομικά κ.ά. για:

- Την κατοχύρωση της ασφάλειάς του παιδιού με πιθανή ακόμη και την απομάκρυνσή του από την οικογένεια, σε ξενώνα φιλοξενίας για όσο διαρκεί η κρίση.
- Παροχή θεραπείας και στήριξης στο ίδιο και την οικογένειά του και
- Τελική αποκατάστασή του σύμφωνα με τις εξατομικευμένες ανάγκες και το υπέρτατο συμφέρον του.

Όπως είναι γνωστό στους/στις εμπλεκόμενους/νες στο πεδίο της παιδικής προστασίας φορείς και επαγγελματίες, προγράμματα που στοχεύουν στην πρόληψη της κακοποίησης εκπονούνται σε επίπεδο κοινότητας, ενώ πολλές από τις προαναφερθείσες δράσεις υλοποιούνται μέσω των υπηρεσιών και φορέων της κοινότητας (λ.χ. Κέντρα Πρόληψης). Η επιμόρφωση – ευαισθητοποίηση επαγγελματιών, εξάλλου, υλοποιείται από το ΙΝΕΠ και φορείς όπως το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού. Επίσης ωστόσο γνωστό είναι ότι η διαθεσιμότητα τέτοιου είδους προγραμμάτων και δράσεων, περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό λόγω της έλλειψης αναγκαίων πόρων, ακόμη περισσότερο όταν οι αναγκαίες ενέργειες πρόληψης έχουν σημαντικό κόστος (λ.χ. προγράμματα καταπολέμησης ανεργίας, υποστήριξη οικογένειας στην κοινότητα).

Πέραν των παραπάνω δράσεων, στην πρόληψη συντείνουν αναντίρρητα και προσπάθειες από εξειδικευμένους φορείς για τον συντονισμό, τη δικτύωση, τη συστηματική καταγραφή περιστατικών και τη διάχυση της απαραίτητης πληροφόρησης, με τη διαμόρφωση και διάδοση εργαλείων, που μπορούν να αξιοποιηθούν από όλους στους/στις εμπλεκόμενους/νες, διαμορφώνοντας σταδιακά μια «κοινή γλώσσα», στη βάση προτυποποιημένων κριτηρίων και μηχανισμών. Το κύριο βάρος αυτών των πρωτοβουλιών στη χώρα μας έφεραν και φέρουν κατά τον παρόντα χρόνο το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), που έχει αναλάβει και θεσμικά συντονιστικό ρόλο στο πεδίο της παιδικής προστασίας, και ο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ), που έχει εκπονήσει σειρά χρηστικών εργαλείων, στη διάθεση των επαγγελματιών.

10.1.2. Διαχείριση - Μηχανισμοί δράσης και δομές επί περιστατικών ΚαΠα-Π

Με αφετηρία λοιπόν τη δράση των δύο προαναφερθέντων κομβικής σημασίας για την παιδική προστασία φορέων προσεγγίζονται στη συνέχεια κρίσιμες διαδικασίες, βάσεις δεδομένων και πρωτόκολλα καταγραφής, αναφοράς και συστηματοποίησης δεδομένων για περιστατικά ΚαΠα-Π. Η περιγραφή των εργαλείων συνοδεύεται από την αξιολόγησή τους, δεδομένου μάλιστα ότι τα περισσότερα από αυτά έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και δεν έχουν αξιοποιηθεί πλήρως.

Τα εργαλεία αυτά τίθενται στην υπηρεσία του/της επαγγελματία που απασχολείται στον τομέα της παιδικής προστασίας και εστιάζουν στη διαχείριση περιστατικών ΚαΠαΠ (χωρίς να παραγνωρίζεται η αξία τους για την πρόληψη), με στόχο τη βελτιστοποίηση της παρεχόμενης προστασίας.

Τονίζεται, ωστόσο, στην αρχή της ανάπτυξης που ακολουθεί ότι η χρήση των εργαλείων (μηχανισμών, πρωτοκόλλων κ.λπ.) και, ιδίως των δύο βασικών που έχουν αναπτυχθεί από το ΕΚΚΑ και το ΙΥΠ, δεν θα μπορούσε να επιφέρει τα προδοκώμενα αποτελέσματα (αλλά θα ήταν μάλλον παρακινδυνευμένη) εφόσον δεν συνοδεύεται από την απαραίτητη, παρεχόμενη από τους ίδιους τους υπεύθυνους φορείς, εκπαίδευση. Για τον λόγο αυτόν και δεν επιχειρείται ούτε είναι εφικτή εδώ η ανάλυση του περιεχομένου τους, αλλά η αναφορά σε αυτά έχει τον χαρακτήρα παροχής εναύσματος για περαιτέρω ενεργοποίηση και διασύνδεση, μέσω των προτεινόμενων οδών.

Επιπλέον, εστιάζοντας πάντα στον χειρισμό περιστατικών κακοποίησης – παραμέλησης παιδιού, σκόπιμο είναι να επισημανθούν εδώ ορισμένα βασικά κοινά σημεία προβληματισμού που έχει διατυπωθεί από τους εμπλεκόμενους στο πεδίο επαγγελματίες¹⁹⁶, και είναι χρήσιμο να λαμβάνονται υπόψη και να συγκαθορίζουν τον τρόπο δράσης, αλλά και αξιοποίησης των παρεχόμενων εργαλείων.

- ❖ Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ένα περιστατικό ως ήπιας ή σοβαρής βαρύτητας από έναν επαγγελματία και ενδεχομένως αυτό θα μπορούσε να μείνει στην κρίση του Εισαγγελέα. Ωστόσο, ενδεχομένως να παρουσιαστούν αυξημένες πρακτικές δυσκολίες αν όλα τα περιστατικά στα οποία εγείρεται ακόμα και ασθενής υπόνοια παραπέμπονται στις εισαγγελίες για εκτίμηση της βαρύτητάς

¹⁹⁶ Οι παρατηρήσεις αυτές περιλαμβάνονται στα πορίσματα της συνάντησης Διαβούλευσης για το Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης, Διαχείρισης ΚαΠα-Π & το Εθνικό Σύστημα Αναφοράς ΚαΠα-Π (2014), http://esa-kapa-p.gr/sxetika_synantisi.pdf

τους. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, είναι σημαντικό να γίνεται παρακολούθηση του περιστατικού, ώστε να αποφευχθεί σοβαρότερη βλάβη του παιδιού στο μέλλον.

- ❖ Σε αυτό θα μπορούσε να συμβάλει η χρήση εργαλείων εκτίμησης επικινδυνότητας του περιβάλλοντος του παιδιού υπό διερεύνηση σχετικά με τους προσδιοριστές κινδύνου που μπορούν να εντοπιστούν σε μία οικογένεια και είναι δυνατόν να αναδείξουν παιδιά «σε κίνδυνο» ή αλλιώς «υψηλής προτεραιότητας για παροχή υπηρεσιών».
- ❖ Είναι απαραίτητη η συνεργασία και η επικοινωνία των διαφόρων επαγγελματιών και φορέων μεταξύ τους, ώστε να γίνεται σωστή εκτίμηση του περιστατικού και να μην επαναλαμβάνονται διαδικασίες που μπορούν να επαναθυματοποιήσουν δευτερογενώς το παιδί.
- ❖ Υπάρχει η ανάγκη προσδιορισμού συγκεκριμένων χρονικών πλαισίων για κάθε στάδιο της διερεύνησης περιστατικών κακοποίησης ή παραμέλησης, πχ. παιδοψυχιατρική εκτίμηση, πραγματογνωμοσύνη, κοινωνική έρευνα ή της προστασίας και ασφάλειας του παιδιού πχ. μεταφορά σε πλαίσιο παιδικής προστασίας.
- ❖ Είναι αναγκαία η διαμόρφωση σαφέστερων οδηγιών για τις ενέργειες που πρέπει να ακολουθούν οι κοινωνικοί λειτουργοί, ώστε οι διαδικασίες που ακολουθούνται να μην εναπόκεινται στην προσωπική κρίση του καθενός επαγγελματία ξεχωριστά.
- ❖ Πολύ σημαντική ενέργεια κατά τη διαχείριση περιστατικού κακοποίησης ή παραμέλησης παιδιού είναι η ενημέρωση του παιδιού θύματος και της οικογένειάς του σχετικά με τη διαδικασία που ακολουθείται, τι ακριβώς συμβαίνει, τι θα συμβεί και τι σημαίνουν όλα αυτά για το παιδί. Πρόκειται για έναν ρόλο που συχνά κατ' ανάγκη παίρνει το προσωπικό φροντίδας στα πλαίσια παιδικής προστασίας και πρέπει πλέον να προβλεφθεί ξεκάθαρα.
- ❖ Η οικονομική κρίση οδήγησε στην παρουσία περισσότερων προσδιοριστών επικινδυνότητας στην οικογένεια. Ωστόσο, αυτό δεν πρέπει να συνδέεται αυτόματα με πιθανή κακοποίηση ή παραμέληση παιδιών στην οικογένεια αυτή, καθώς οι προσδιοριστές επικινδυνότητας δεν αποτελούν αντικειμενικές

ενδείξεις κακοποίησης ή παραμέλησης. Ειδικότερα, η παραμέληση σχετίζεται με την αποστέρηση υφιστάμενων πόρων και όχι με την ένδεια πόρων γενικότερα.

- ❖ Κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία ενός σώματος πραγματογνωμόνων που θα είναι ειδικευμένοι/ες σε ζητήματα κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών, ώστε να μπορούν απρόσκοπτα και αντικειμενικά να ασχολούνται με τέτοια περιστατικά.
- ❖ Οι επαγγελματίες θα πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένοι/ες και ως προς το πολιτισμικό υπόβαθρο του παιδιού και της οικογένειάς του, ώστε να αξιολογούν καλύτερα το περιστατικό.
- ❖ Θα έπρεπε να υπάρχει περισσότερη ευαισθητοποίηση των επαγγελματιών σωματικής υγείας ως προς τη σοβαρότητα του ρόλου τους στην ανίχνευση μιας πιθανής κακοποίησης ή παραμέλησης και την ανάγκη να αναφέρουν ένα τέτοιο περιστατικό. Σε πρώτο στάδιο η ενημέρωση πάνω στο υφιστάμενο νομικό πλαίσιο θα βοηθούσε προς αυτή την κατεύθυνση, και σε επόμενο στάδιο θα πρέπει να εξασφαλιστεί η νομική ασυλία του καταγγέλλοντος επαγγελματία.
- ❖ Προτείνεται η παροχή ενός είδους εποπτείας ή ανοιχτής συμβουλευτικής γραμμής ενδεχομένως από το προσωπικό της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού για επαγγελματίες ανά την Ελλάδα που καλούνται να διαχειριστούν περιστατικά πιθανής κακοποίησης ή παραμέλησης και δεν γνωρίζουν τι βήματα πρέπει να ακολουθήσουν.
- ❖ Να υπάρξει ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών σε θέματα κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών, καθώς είναι πρόσωπα με σχεδόν καθημερινή παρουσία στη ζωή των παιδιών και ο ρόλος τους στην ανίχνευση και την αναφορά των περιστατικών στις αρχές είναι ιδιαίτερα σημαντικός.
- ❖ Σημειώνεται η ανάγκη για δικτύωση της κοινότητας προκειμένου να διασφαλιστεί μια σωστή και ολοκληρωμένη διαχείριση περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών. Η πρακτική κατά την οποία διάφοροι θεσμοί επικοινωνούν, συνδιαλέγονται και συνδιαμορφώνουν την παρέμβασή τους κατά περιστατικό (π.χ. εκκλησία, σχολείο, κοινωνικές υπηρεσίες,

αστυνομία, οικογένεια) έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική σε πολλές περιπτώσεις.

10.1.2.1. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης - Επιχειρησιακή Συντονιστική Υπηρεσία Δράσεων Παιδικής Προστασίας¹⁹⁷

Η Επιχειρησιακή Συντονιστική Υπηρεσία Δράσεων Παιδικής Προστασίας του ΕΚΚΑ συστήθηκε στις 26-6-2012, με αντικείμενο τον **συντονισμό των δράσεων και των υπηρεσιών στον τομέα της Παιδικής Προστασίας στη χώρα μας**. Η Υπηρεσία αναλαμβάνει την ενίσχυση και στήριξη του Δικτύου των Ομάδων Παιδικής Προστασίας (ΟΠΑ), τη διαχείριση του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας, την εκπόνηση ερευνών, εκθέσεων και προτάσεων για την παιδική προστασία και κάθε άλλη δράση που δύναται να προωθήσει και να ενισχύσει τη συνεργασία των Φορέων Παιδικής Προστασίας, με απώτερο στόχο την βέλτιστη κάλυψη των αναγκών των παιδιών στη χώρα μας.

Αναλυτικότερα οι αρμοδιότητες του ΕΚΚΑ, περιγράφονται ως εξής:

α) Συντονισμός του Δικτύου Ομάδων Προστασίας Ανηλίκων (Δίκτυο Ορέστης)

- συνεργασία με τους Δήμους, ώστε να ενταχθούν και να λειτουργούν ως μέλη/φορείς του Δικτύου
- αποστολή ενημερωτικού- επιστημονικού υλικού (π.χ. εκθέσεις Συνηγόρου του Παιδιού, βιβλία, εκθέσεις Ο.Η.Ε., νομοθετικά κείμενα, κ.λπ.)
- παροχή κατευθύνσεων, πληροφοριών, κ.λπ.
- διαμόρφωση εντύπου για την προτυποποιημένη μορφή συγγραφής Εκθέσεων Κοινωνικής Έρευνας και διερεύνησης των συνθηκών διαβίωσης των ανηλίκων κατόπιν αναφορών/καταγγελιών
- διαμόρφωση και αποστολή καταλόγων/οδηγών με στοιχεία κρατικών φορέων & Μ.Κ.Ο.
- καταγραφή των αναγκών και των προβλημάτων των Ο.Π.Α.
- διοργάνωση Επιστημονικών Συναντήσεων Συνεργασίας με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς του Δικτύου

---

¹⁹⁷ <http://www.ekka.org.gr/EKKA!show.action?type=services>

- Συνεργασία με φορείς και υπηρεσίες για την προώθηση ζητημάτων παιδικής προστασίας (Ο.Π.Α., Περιφερειακές Ενότητες, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Συνήγορος του Παιδιού, Εισαγγελίες κ.λπ.)

β) Διαχείριση και λειτουργία του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας με τα επιμέρους Μητρώα

α') Εθνικό Μητρώο Παιδιών σε Κίνδυνο (Ξεκίνησε η πιλοτική εφαρμογή και οργάνωση)

β') Εθνικό Μητρώο Υιοθεσιών (ΦΕΚ 965/28-05-2004), τα στοιχεία συγκεντρώνονται από τα Πρωτοδικεία της χώρας, και μετά από επεξεργασία αποστέλλονται από το ΕΚΚΑ στην Ελληνική Στατιστική Αρχή, το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ.λπ.

γ') Εθνικό Μητρώο Αναδόχων Ανηλίκων, το οποίο βρίσκεται σε εκκρεμότητα λόγω μη ολοκλήρωσης του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου για το περιεχόμενο και τις διαδικασίες.¹⁹⁸

δ') Μητρώο Παιδιών σε Κλειστή Φροντίδα: Ξεκίνησε η πιλοτική εφαρμογή, για την καταγραφή των παιδιών που φιλοξενούνται στις Ν.Π.Ι.Δ. Δομές παιδικής προστασίας, στα πλαίσια υλοποίησης της ΥΑ Αριθμ. Δ27/οικ.34481/1526 (ΦΕΚ 2792/17-10-2014), άρθρο 2, παραγ.6.

Στο **Εθνικό Μητρώο Παιδικής Προστασίας** θα καταχωρούνται (βάσει του α.8, ν.3961/2011) τα στοιχεία των ανηλίκων, σύμφωνα με διάφορα χαρακτηριστικά τους, που σχετίζονται με τα αιτήματα για κοινωνική φροντίδα, προστασία ή αρωγή, τις

¹⁹⁸Σε ό,τι αφορά στο Εθνικό Μητρώο Αναδόχων Ανηλίκων, το Ε.Κ.Κ.Α. απέστειλε τον 8^ο/2012 προς το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σχετική πρόταση/σχέδιο υπουργικής απόφασης για τον καθορισμό των στοιχείων που απαιτείται να τηρούνται στο Μητρώο. Αναμένεται η υπογραφή και η δημοσίευση της Υπουργικής Απόφασης, ώστε το Ε.Κ.Κ.Α να προχωρήσει στην τήρηση του εν λόγω Μητρώου. Στην πράξη, το Μητρώο Αναδοχής, ξεκινά να λειτουργεί τώρα σε έντυπη μορφή, με πληροφορίες για Αναδοχές που λαμβάνουν χώρα από όλα τα κρατικά ιδρύματα σε όλες τις περιφέρειες. Για τον σκοπό αυτό έχουν σταλεί 4 έντυπα του ΕΚΚΑ, για την σχετική καταγραφή, ανάλογα με το στάδιο (φόρμες αναδοχής στο σχετικό site: www.ekka.org.gr). Εν συνεχεία, οι αρμόδιοι φορείς αποστέλλουν τη σχετική πληροφόρηση στο ΕΚΚΑ, μόνο με συστημένη αλληλογραφία, όχι ηλεκτρονικά για την αποφυγή χακαρίσματος από κακόβουλους τρίτους. Το ΕΚΚΑ, φυσικά, διαθέτει κλειστό ηλεκτρονικό τρόπο αποτύπωσης, χωρίς διαδικτυακές προσβάσεις, για τήρηση των αρχείων και δεδομένων και προστασία του απορρήτου. Βλ. σχετικά: <http://www.ekka.org.gr/EKKA!show.action?type=records>

αναφορές, τις εισαγγελικές εντολές, τα πορίσματα διερεύνησης συμβάντων έκθεσης ανηλίκων σε κίνδυνο ή διάπραξης παράνομων πράξεων (ΚαΠα, εμπορία, εκμετάλλευση, κ.ά.), των προστατευομένων ανηλίκων από τις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, προστασίας και αλληλεγγύης (ιδρυματική φροντίδα, αναδοχή, κ.ά.) και των επωφελούμενων ανηλίκων από τις παροχές πρόνοιας.

Επίσης, μέσω του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας, το ΕΚΚΑ, υποχρεούται να παρακολουθεί τις μεταβολές που αφορούν την κοινωνική προστασία και φροντίδα για τα παιδιά σε κίνδυνο, ή υπό κοινωνική προστασία έως την ενηλικίωσή τους, ή τη διακοπή του καθεστώτος παροχής υπηρεσιών, ή παροχών, ή προστασίας.

Η λειτουργία του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας αναμένεται να υποστηριχθεί, μέσω του έργου «**e-pronoia για τον πολίτη**» και, ειδικότερα, του Υποσυστήματος «Εθνικό Κέντρο Αναφοράς και Παρακολούθησης Δραστηριοτήτων Κοινωνικής Αλληλεγγύης για το Παιδί» (Ε.Κ.Α.Π.). Μέσω του Ε.Κ.Α.Π. προβλέπεται ουσιαστικά η λειτουργία ηλεκτρονικού φακέλου παιδιού με καταγραφή στοιχείων από την 1^η επαφή ενός παιδιού με μια προνοιακή υπηρεσία, την πορεία του παιδιού στο προνοιακό σύστημα, τις μεταβολές που αφορούν την κοινωνική προστασία και φροντίδα των παιδιών σε κίνδυνο ή υπό κοινωνική προστασία.

Το **Εθνικό Μητρώο Υιοθεσιών** τηρείται πλήρως από το ΕΚΚΑ, καθώς τα Πρωτοδικεία της χώρας, αποστέλλουν, ως οφείλουν, τα οριζόμενα από το νόμο στοιχεία για τις υιοθεσίες, κατά το 1^ο εξάμηνο του έτους, και αφορά τις υιοθεσίες που πραγματοποιήθηκαν το προηγούμενο έτος. Τα στοιχεία αυτά επεξεργάζονται στατιστικά, και ενημερώνεται (μόνο για τα αριθμητικά δεδομένα) η Εθνική Στατιστική Αρχή, το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και άλλοι ενδιαφερόμενοι προνοιακοί φορείς, κατόπιν υποβολής έγγραφου αιτήματος προς το ΕΚΚΑ. Το ΕΚΚΑ έχει ήδη προτείνει συμπληρωματική νομοθετική ρύθμιση, που να προβλέπει την καταγραφή στο Μητρώο περαιτέρω στοιχείων, όπως: τύπος υιοθεσίας (ιδιωτική ή μέσω φορέων), Μονάδα Κοινωνικής Φροντίδας, που έχει την επιμέλεια του υιοθετούμενου, κ.λπ.

Σε ό,τι αφορά το **Μητρώο των παιδιών που φιλοξενούνται** στα ΝΠΙΔ-Δομές παιδικής προστασίας, στο πλαίσιο υλοποίησης της ΚΥΑ αριθμ.Δ27/οικ.34481/1526 (ΦΕΚ2792/17-10-2014) αναγράφεται ότι (α.2, παρ.6) «κάθε Μονάδα τηρεί Μητρώο και ατομικό φάκελο για κάθε προστατευόμενο παιδί, στο οποίο αναγράφονται όλα τα

στοιχεία του παιδιού, παράλληλα δίνονται τα στοιχεία του παιδιού στο ΕΚΚΑ για εγγραφή τους στο e-προνοία». Το ΕΚΚΑ, σε συνεργασία με την αρμόδια Δ/νση του υπουργείου, αποστέλλει στις Δομές έντυπο-φόρμα για την καταγραφή των παραπάνω στοιχείων πριν ακόμη την πλήρη ενεργοποίηση του έργου e-προνοία (το έργο τυπικά ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο 2015).¹⁹⁹

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Το Εθνικό Μητρώο Παιδικής Προστασίας και τα Ειδικά Υπο-μητρώα που περιλαμβάνει, εξακολουθούν να λειτουργούν σε κάποιο βαθμό πιλοτικά. Αυτό συμβαίνει, μάλιστα, παρά το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο οι φορείς που χορηγούν παροχές πρόνοιας και παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας, φροντίδας, αλληλεγγύης και προστασίας *υποχρεούνται* να συνδέονται με το παραπάνω σύστημα τήρησης και παρακολούθησης, και παρά τις συνεχείς προσπάθειες του ΕΚΚΑ. Ο βασικός λόγος είναι ότι οι φορείς δεν τροφοδοτούν με στοιχεία τα Μητρώα και απαιτείται περαιτέρω προσπάθεια και συστηματική συνεργασία για την πλήρη υλοποίηση των θεσμικών αποφάσεων. Στο πιλοτικό στάδιο λειτουργίας, καταχωρούνται στοιχεία αναφορικά με κοινωνικές έρευνες που έγιναν από το Δίκτυο των ΟΠΑ, με στόχο την προστασία ανηλίκων.

γ) Ανοικτό Κέντρο Ενημέρωσης Πρόνοιας

Το Ε.Κ.Κ.Α., στο πλαίσιο του ρόλου του ως συντονιστής του δικτύου υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, ξεκίνησε να λειτουργεί το 2012 μια νέα Υπηρεσία Ενημέρωσης του Πολίτη με το διακριτικό τίτλο *Ανοικτό Κέντρο Ενημέρωσης Πρόνοιας* (Α.Κ.Ε.Π.), με σκοπό την προώθηση της ενημέρωσης και ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των πολιτών, των κοινωνικών επιστημόνων, των ερευνητών και των φορέων πρόνοιας.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Βλ. <http://www.ekka.org.gr/files/mitroa291214.pdf> και

<http://www.ekka.org.gr/EKKA!show.action?type=records>. Σημειωτέον ότι οι υπεύθυνοι τήρησης, πρόσβασης και διαχείρισης των στοιχείων του Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας και των Ειδικών Μητρώων του δεσμεύονται με το απόρρητο των στοιχείων, σύμφωνα με τις ισχύουσες σχετικές διατάξεις, τις κατευθύνσεις της ΑΠΔΠΧ και τον Κώδικα Δεοντολογίας του ΕΚΚΑ.

²⁰⁰ Ανοικτό Κέντρο Ενημέρωσης Πρόνοιας Διεύθυνση: Τσόχα 5 Τ.Κ. 11521 Αθήνα, τηλ. 2132017710, e-mail: axiologisi.zamouridou@ekka.org.gr.

δ) Εθνική Γραμμή Παιδικής Προστασίας

Η Εθνική Γραμμή Παιδικής Προστασίας «1107» παρέχει -μέσω ειδικά εκπαιδευμένων κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων- κάθε ημέρα και όλο το 24ωρο, επείγουσα συμβουλευτική, ψυχολογική και κοινωνική στήριξη στα παιδιά και τους εφήβους, που βρίσκονται σε κίνδυνο ή βιώνουν καταστάσεις κρίσης. Όταν απαιτείται, κινητοποιεί τους κατάλληλους μηχανισμούς επείγουσας κοινωνικής παρέμβασης και προστασίας των ανηλίκων ή φροντίζει τη διασύνδεσή τους με τις κατάλληλες Υπηρεσίες Παιδικής Προστασίας (Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων των οικείων Δήμων, Κέντρα Προστασίας του Παιδιού, Εξειδικευμένα Συμβουλευτικά Κέντρα, Εισαγγελικές Αρχές, Υπηρεσίες Επιμελητές Ανηλίκων, Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, κ.ά).

Η Εθνική Γραμμή Παιδικής Προστασίας «1107» απευθύνεται, επίσης, σε γονείς, αδέρφια, συγγενείς και ενδιαφερόμενους για θέματα που αφορούν παιδιά και εφήβους, ή σε όποιον θέλει να αναφέρει κακοποίηση, παραμέληση, ή καταστάσεις παιδιών σε κίνδυνο. Τέλος, απευθύνεται σε φορείς (σχολεία, υγειονομικές μονάδες, ιδρύματα, κ.α.), και στους επαγγελματίες που ασχολούνται με παιδιά και εφήβους (εκπαιδευτικούς, παιδιάτρους, υγειονομικούς, κοινωνικούς επιστήμονες, κ.ά.).²⁰¹

ε) Καταγραφή, αξιολόγηση, μελέτη των προβλημάτων και των αναγκών του τομέα παιδικής προστασίας στη χώρα μας - Διενέργεια μελετών

στ) Συμμετοχή στη διαμόρφωση των νέων μέτρων και πολιτικών σε συνεργασία με Υπουργείο και επιτελικούς Φορείς - Υποβολή προτάσεων

(πρόταση συμπλήρωσης θεσμικού πλαισίου αναδοχής, σχέδιο Υ.Α. για τα Μητρώα Αναδοχών και Υιοθεσιών, σχέδιο ΚΥΑ σχετικά με τον ηλεκτρονικό φάκελο παιδιού - «e-προνοία για τον πολίτη», πρόταση για τροποποίηση ΚΥΑ ως προς τις προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Προστασίας Παιδιού κ.λπ.)

ζ) Συμμετοχή σε Δίκτυα Συνεργασίας

(Δίκτυο Συνεργασίας για την Υποστήριξη των Νέων -ΔΙΣΥΝ, Εθνικό Δίκτυο για την Πρόληψη της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών κλπ.)

---

²⁰¹ Βλ. <http://www.ekka.org.gr/files/1107.pdf>

η) Συμμετοχή στον σχεδιασμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης (και εποπτείας) του έργου «e-pronoia για τον πολίτη»²⁰²

Σκοπός έργου: Το εν λόγω έργο, στο οποίο έγινε αναφορά και παραπάνω, είναι κομβικής σημασίας, εφόσον μπορεί να ενεργοποιηθεί πλήρως. Πρόκειται για ένα σύγχρονο ηλεκτρονικό σύστημα διασύνδεσης των υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης της χώρας μας και on line ηλεκτρονικής ενημέρωσης και εξυπηρέτησης, το οποίο έχει σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών που χρήζουν των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και την υποστήριξη της επιτελικής λειτουργίας (ηλεκτρονική διακυβέρνηση) του τομέα Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Επίσης, στοχεύει στην αναβάθμιση της λειτουργίας των υπηρεσιών πρόνοιας (μέσα από την ενδυνάμωση του ρόλου τους, την απλούστευση των διαδικασιών, τον περιορισμό της γραφειοκρατίας, την εξοικονόμηση χρόνου, τη διευκόλυνση των επαγγελματιών, τον συντονισμό, τη συνεργασία και την οριζόντια διασύνδεσή τους, τη διάχυση καινοτόμων καλών πρακτικών κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης, την εφαρμογή ενιαίων επιστημονικών πρωτοκόλλων και προδιαγραφών κ.ά.) και στη βελτίωση της λειτουργίας των παρεχόμενων υπηρεσιών των φορέων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας της χώρας μας (σε συνέχεια όλων των ανωτέρω, αλλά και με την ενιαία, προσβάσιμη, έγκαιρη, έγκυρη ενημέρωση και άμεση εξυπηρέτηση των πολιτών).

Περιεχόμενο Έργου: Περιλαμβάνει τρεις άξονες εφαρμογών:

(1) Ηλεκτρονική Πλατφόρμα Διασύνδεσης & Διαδραστικότητας των Υπηρεσιών Πρόνοιας: (α) αναλυτική-συστηματική καταγραφή και ηλεκτρονική διασύνδεση όλων Ν.Π.Δ.Δ. και Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (ν.2646/98), β) εισροή on line στοιχείων και πληροφοριών των φορέων για τις ανάγκες παρακολούθησης, εποπτείας, ελέγχου και αξιολόγησης από τις αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και τις ανάγκες πληροφόρησης και εξυπηρέτησης των πολιτών που χρήζουν κοινωνικής φροντίδας, γ) προβολή των δράσεων των φορέων πρόνοιας για την μεταξύ τους οριζόντια διασύνδεση και ενημέρωση).

²⁰² Βλ. <https://www.e-pronoia.gr/?page=2>, Δ/ση Συντονισμού και Οργάνωσης, Γραφείο e-pronoia για τον πολίτη: e-mail: grafeio.e-pronoia@ekka.org.gr, (βλ. <http://www.ekka.org.gr/files/pronia26514.pdf> και http://www.ekka.org.gr/EKKA!show.action?type=quick_search).

(2) **Διαδικτυακή Πύλη Πρόνοιας:** (α) λειτουργία Ηλεκτρονικής Διαδικτυακής Πύλης με όλες τις πληροφορίες σχετικά με τις παροχές, τα μέτρα και τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και όλους τους φορείς παροχής υπηρεσιών πρόνοιας που είναι καταχωρημένοι στην προαναφερόμενη Ηλεκτρονική Πλατφόρμα Διασύνδεσης και Διαδραστικότητας των Υπηρεσιών Πρόνοιας, β) ενημέρωση και εξυπηρέτηση των πολιτών μέσω μηχανών αναζήτησης με προσβάσιμο τρόπο από το διαδίκτυο, με γεωγραφική ή θεματική αναφορά, των πληροφοριών, των διαδικασιών, των παροχών και των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, γ) εξυπηρέτηση των πολιτών on line για υποβολή ορισμένων αιτημάτων προς τους φορείς και ικανοποίηση αυτών, δ) δημοσιότητα των δράσεων των προνοιακών φορέων και δημοσιοποίηση εκθέσεων, δεικτών, ερευνών και στατιστικών για την ενημέρωση των πολιτών και των ενδιαφερομένων στο πλαίσιο της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της διάχυσης των πληροφοριών, ε) λειτουργίες κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ πολιτών, επωφελούμενων των υπηρεσιών, επιστημονικής κοινότητας και προνοιακών υπηρεσιών).

(3) **Σύστημα Ηλεκτρονικής Αναφοράς, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Δράσεων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης:** (α) συγκέντρωση και επεξεργασία στοιχείων από τους φορείς κοινωνικής πρόνοιας και άλλες πηγές για τις ανάγκες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης των αρμοδίων Διευθύνσεων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και των Διοικήσεων των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών, για σχετικές μελέτες και για την παραγωγή των δεικτών πρόνοιας με σκοπό την κάλυψη των σχετικών εθνικών αναγκών και των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας, β) τήρηση Εθνικών Μητρώων, Κέντρων Αναφοράς, Πιστοποίησης, Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης για τις παροχές κ.λπ., γ) υπηρεσίες και δράσεις πρόνοιας και τους επωφελούμενους σύμφωνα με το ισχύον σχετικό θεσμικό πλαίσιο, δ) ενιαία Κεντρική Βάση Δεδομένων των δράσεων κοινωνικής πρόνοιας με αυστηρή εφαρμογή των μέτρων διασφάλισης της εμπιστευτικότητας και του απορρήτου και ανάπτυξη υποσυστήματος διαλειτουργικότητας αυτής της Κεντρικής Βάσης Δεδομένων με άλλα Ολοκληρωμένα Πληροφοριακά Συστήματα (ΟΠΣ), ε) ψηφιακή αρχειοθέτηση των ατομικών φακέλων παιδιών των Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας και εφαρμογή ενιαίου ψηφιακού συστήματος αρχειοθέτησης και διαχείρισης των φακέλων τους (τυποποίηση ενιαίου φακέλου και συστήματος διαχείρισης, εκπαίδευση των στελεχών τους, εγκατάσταση

αναγκαίου εξοπλισμού και τεχνική υποστήριξη ψηφιοποίησης), στ) εφαρμογή ενιαίου συστήματος διαρκούς αξιολόγησης της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών και των δράσεων των φορέων του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και των φορέων παροχής υπηρεσιών πρόνοιας.

Αξιολόγηση Προγράμματος – Πορεία εφαρμογής

- Η πλατφόρμα e-προνοία θεωρητικά (πειραματικά μπορεί να) λειτουργεί σε επίπεδο Δήμων ανά την Ελλάδα, αλλά ακόμα η εστίαση ενεργειών έγκειται στον τρόπο εκπαίδευσης των στελεχών των υπηρεσιών, που θα είναι αρμόδια και κατάλληλα για την καταγραφή των δεδομένων.
- Όπως αναφέρθηκε ήδη, η πλατφόρμα e-προνοία προς το παρόν βρίσκεται στη φάση της σταδιακής καταγραφής φορέων και οργανώσεων, που θα εντάξουν δεδομένα παιδικής προστασίας σε αυτό, και δεν έχει προχωρήσει η πλήρης εφαρμογή της αν και το στήσιμό της ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 2015.
- Χρειάζεται να προγραμματιστούν συστηματικές συναντήσεις με Δήμους, νοσοκομεία, πιστοποιημένες ΜΚΟ και κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά χρονοβόρο, και κινείται με αργούς ρυθμούς.
- Πρόσφατα έλαβε χώρα συνάντηση με ΜΚΟ και οργανώσεις, για την καταγραφή των πρώτων απαραίτητων στοιχείων τους, δηλαδή ποιες είναι και τι ακριβώς κάνουν.
- Επίσης, έχει ολοκληρωθεί η αποστολή των εντύπων καταγραφής, ώστε να γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι φορείς τι αφορά η πλατφόρμα e-προνοία, προκειμένου εν συνεχεία οι εκπρόσωποί τους να εκπαιδεύονται ανά ομάδες στο ΚΕΚ (στην περιοχή του Άγιου Σώστη στην Αθήνα), για το πώς να περνούν τα απαραίτητα στοιχεία στην ανοιχτή εφαρμογή.
- Το e-προνοία σχεδιάστηκε να περιλαμβάνει 3 πεδία: Μητρώο φορέων, Μητρώο παιδιών και Portal με ενημερώσεις, ανακοινώσεις νομοθεσία κ.λπ.
- Το Μητρώο Παιδικής Προστασίας:

- ✓ Όλο το μητρώο παιδικής προστασίας του e-pronoia έχει τη δυνατότητα να εξάγει χρήσιμα στατιστικά στοιχεία, σε όλες τις πιθανές μεταβλητές, και συνδυαστικά μεταξύ μεταβλητών.
- ✓ Γνωστοποίηση των δεδομένων αυτών (θα) γίνεται μέσα από το portal e-pronoia του ΕΚΚΑ, με σχετικές ενημερώσεις και αναρτήσεις.
- ✓ Σχετικά με το portal του «e-pronoia για τον πολίτη»: <https://www.e-pronoia.gr/?page=2>. ΣΗΜΕΙΩΣΗ: όταν ενεργοποιηθεί στο portal ο σύνδεσμος ΑΙΤΗΜΑΤΑ (η υποδομή υφίσταται ήδη), θα δίνει τη δυνατότητα στον πολίτη να υποβάλει ηλεκτρονικό αίτημα, ακόμα και εάν δεν γνωρίζει ακριβώς τον αρμόδιο φορέα, που ασχολείται με τη θεματική. Εν συνεχεία, το ΕΚΚΑ αποδελτιώνει τα αιτήματα των πολιτών, και προωθεί υπηρεσιακά/ηλεκτρονικά το καθένα στον αρμόδιο φορέα/ υπηρεσία/ διεύθυνση ή τμήμα, και ο πολίτης λαμβάνει πλέον ενημερωτικό μήνυμα στο κινητό του, ότι θα επικοινωνήσει μαζί του αρμόδιο στέλεχος/επαγγελματίας

10.1.2.2. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού-Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας

Το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ)²⁰³ είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου που ανήκει στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας και εποπτεύεται από αυτό. Η λειτουργία του διέπεται από το Π.Δ. 867/1979. Ειδικότερα, η Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας εφαρμόζει προγράμματα έρευνας, έρευνας – δράσης, εκπαίδευσης επαγγελματιών και παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών με σκοπό τη μελέτη της ενδο-οικογενειακής βίας (ενεργητικής και παθητικής) απέναντι στα παιδιά καθώς και την πρόληψη της θυματοποίησής τους. Λόγω της εξειδίκευσής της, η Διεύθυνση από το 1988 λειτουργεί και ως Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των

²⁰³ (ΙΥΠ-ΔΨΥΚΠ, για τον ιστοχώρο του βλ. www.ich-mhsw.gr, και για το αρχείο προγραμμάτων της Δ/σης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του ΙΥΠ βλ. <http://www.ich-mhsw.gr/el/content/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD>

Παιδιών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 2350/14-11-88 Απόφαση του Υφυπουργού Υγείας και Πρόνοιας.

Στη συνέχεια εκτίθενται τα βασικότερα προγράμματα που εκπόνησε στο πεδίο το ΙΥΠ, οι καρποί των οποίων τίθενται στη διάθεση των επαγγελματιών, με στόχο τη βελτιστοποίηση του έργου τους.

Α) Πρόγραμμα: «Ολοκληρωμένη Προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών»

Το Πρόγραμμα «Ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών»²⁰⁴ υλοποιήθηκε από το Κέντρο για τη Μελέτη και την Πρόληψη της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου και συγχρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο και το Υπουργείο Υγείας.

Στο πλαίσιο του προγράμματος σχεδιάστηκε ένα *Εθνικό Πρωτόκολλο για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών ΚαΠα-Π*, το οποίο περιλαμβάνει σαφώς διατυπωμένες οδηγίες σχετικά με τις ενέργειες που θα πρέπει να ακολουθούνται σε περιπτώσεις ΚαΠα-Π από όλους τους επαγγελματίες που ενδέχεται να εμπλακούν στη διαχείρισή τους. Στο ίδιο πλαίσιο προβλέπεται επίσης να συσταθεί *Εθνικό Σύστημα Αναφοράς (ΕΣΑ) ΚαΠα-Π*, το οποίο θα λειτουργήσει ως επιδημιολογικό εργαλείο διαρκούς επιτήρησης της επίπτωσης κρουσμάτων ΚαΠα-Π.

Η κατάρτιση του Πρωτοκόλλου και η δημιουργία του ΕΣΑ ΚαΠα-Π αποτελούν το πρώτο βήμα για την ολοκληρωμένη προσέγγιση της ΚαΠα-Π, από το στάδιο της διάγνωσης μέχρι την αντιμετώπιση και την παρακολούθηση κάθε περιστατικού, αλλά και συνολικά.

Το δεύτερο βήμα στοχεύει στην αποτελεσματική χρήση του Πρωτοκόλλου και του ΕΣΑ ΚαΠα-Π μέσα από τη διασύνδεση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των επαγγελματιών που διαχειρίζονται περιπτώσεις ΚαΠα-Π. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της δικτύωσης των εμπλεκόμενων φορέων και υπηρεσιών και της υλοποίησης

---

²⁰⁴ Βλ. www.esa-kapa-p.gr

εκπαιδεύσεων των απασχολούμενων επαγγελματιών, που θα συμφωνήσουν στην υιοθέτηση και εφαρμογή του Πρωτοκόλλου και στη χρήση του ΕΣΑ ΚαΠα-Π.²⁰⁵

α) Αναγκαιότητα και στόχοι του Προγράμματος

Στη χώρα μας μέχρι σήμερα η διάγνωση των περιστατικών ΚαΠα-Π πραγματοποιείται, όπως αναφέρθηκε ήδη στην προηγούμενη ενότητα, σε μεγάλο βαθμό εμπειρικά και στη βάση ιδιαιτεροτήτων των εμπλεκόμενων φορέων, επαγγελματιών και υπηρεσιών, που σημειωτέον ανήκουν σε πλειάδα διαφορετικών συστημάτων, διακριτής νομικής μορφής, διαφορετικής εμβέλειας αλλά και στελέχωσης. Επιπλέον, η έλλειψη ενιαίων κριτηρίων και κοινής μεθοδολογίας διερεύνησης, διάγνωσης και πιστοποίησης των περιπτώσεων ΚαΠα-Π, οι ελλείψεις στο θεσμικό πλαίσιο, (παρά τη θετική εξέλιξη με τη θέσπιση του Ν. 3500/2006), η έλλειψη συντονισμού των εμπλεκόμενων ανομοιογενών μεταξύ τους φορέων (Κοινωνικές Υπηρεσίες & δομές Υγείας-Πρόνοιας, Εισαγγελικές,-Δικαστικές Αρχές, Αστυνομικές Αρχές και Εκπαιδευτικές Δομές) και οι υστερήσεις στο επίπεδο χαρτογράφησης, παρακολούθησης και καταγραφής της έκτασης των μορφών και των χαρακτηριστικών της ΚαΠα-Π, οδηγούν σε πρόδηλες αδυναμίες στη χάραξη πολιτικών παρεμβάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου, στη μη τεκμηριωμένη ιεράρχηση της διάθεσης των πόρων (υλικών και ανθρώπινων), σε δευτερογενή θυματοποίηση των ανήλικων χρηστών των παροχών στους τομείς της Υγείας, της Πρόνοιας και του Συστήματος Ποινικής και Αστικής Δικαιοσύνης και, τελικά, στην μείωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων δράσεων και πολιτικών.

Σε αυτά τα διαπιστωθέντα κενά αλλά και τις επιταγές που πηγάζουν από τα διεθνή πρότυπα και επιβάλλουν διαφοροποιημένη διερεύνηση των αναφορών ΚαΠα-Π σε διακριτές υποπεριπτώσεις της τυπολογίας της βίας, έρχεται να απαντήσει το Πρόγραμμα. *Αποσκοπεί καταρχάς στο να αποτελέσει μία επαρκή συνθήκη για την εφαρμογή και υιοθέτηση κοινής μεθοδολογίας και εργαλείων συνολικής διαχείρισης περιστατικών ΚαΠα-Π. Περαιτέρω, θα διασφαλίσει την τήρηση ενός Εθνικού Αρχείου Κρουσμάτων ΚαΠα-Π, που θα αναβαθμίσει τις παρεχόμενες υπηρεσίες ψυχικής υγείας, διότι θα διευκολύνει τα κέντρα λήψης αποφάσεων πολιτικής και πρόνοιας, τους επαγγελματίες και, επομένως, τους τελικούς χρήστες. Κατά συνέπεια, η καθιέρωση ενός Πρωτοκόλλου Διερεύνησης, Διάγνωσης και Διαχείρισης ΚαΠα-Π και η συνακόλουθη*

---

²⁰⁵ Μέχρι σήμερα υλοποιήθηκαν 16 εκπαιδεύσεις (4 στην Αττική και 1 σε καθεμιά από τις υπόλοιπες περιφέρειες), στις οποίες συμμετείχαν συνολικά 400 επαγγελματίες που δήλωσαν διαθεσιμότητα.

τήρηση του Εθνικού Συστήματος Αναφοράς ΕΣΑ ΚαΠα-Π, σε συνδυασμό με τη δικτύωση και εκπαίδευση των εμπλεκόμενων επαγγελματιών (στους τομείς της Πρόνοιας, Υγείας, Δικαιοσύνης, Δημόσιας τάξης και Εκπαίδευσης) αναμένεται να επιφέρει τη συστηματική παρακολούθηση και καταγραφή των κρουσμάτων βίας κατά των ανηλίκων καθώς και των επιδημιολογικών χαρακτηριστικών του φαινομένου της Κακοποίησης-Παραμέλησης των παιδιών. Επιπλέον, θα συμβάλει στη χάραξη πολιτικών παρεμβάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου και θα συντελέσει στην αύξηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων δράσεων και πολιτικών.

β) Περιεχόμενο του Προγράμματος

Το πρόγραμμα υλοποιείται στη βάση τριών (3) διακριτών αλλά άμεσα αλληλοσυνδεόμενων Υποέργων και συγκεκριμένα:

Υπόεργο 1: Συντονισμένες ενέργειες (ΕΝ) για την ολοκληρωμένη προσέγγιση της ΚαΠα-Π. Οι ενέργειες που αποτελούν το παραπάνω υποέργο είναι οι ακόλουθες:

1. Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης ΚαΠα-Π,
2. Προετοιμασία Σύστασης ΕΣΑ ΚαΠα-Π,
3. Δράσεις Δικτύωσης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού, 4. Δράσεις Διάδοσης και Ενίσχυσης της Βιωσιμότητας,
5. Επιστημονική Επίβλεψη και Παρακολούθηση Προόδου Υλοποίησης

Υπόεργο 2: Κατασκευή, Ανάρτηση και Τεχνική Υποστήριξη ΕΣΑ ΚαΠα-Π

Υπόεργο 3: Προμήθεια εξοπλισμού

Στο πλαίσιο του Υποέργου 1 του εκπονήθηκαν από το Ινστιτούτο:

1) Πρωτόκολλο διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης ΚαΠα-Π²⁰⁶

Το Πρωτόκολλο έχει στόχο την προώθηση υιοθέτησης και εφαρμογής κοινής μεθοδολογίας για τη διαχείριση περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης (ΚαΠα-Π) από όλους τους εμπλεκόμενους επαγγελματίες, υπηρεσίες και οργανισμούς

---

²⁰⁶Βλ. <http://www.esa-kapa-p.gr/?q=node/91> & http://www.0-18.gr/downloads/protokollo-eyretirio-kakopoiisis/Protocol_ICH_06.2015.pdf ή <http://www.ichmhs.gr/sites/default/files/%CE%A0%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%BF%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%9A%CE%B1%CE%A0%CE%B1-%CE%A0.pdf>

2) Οδηγός εφαρμογής του πρωτοκόλλου διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης ΚαΠα-Π²⁰⁷

Ο Οδηγός αποτελεί το έγγραφο αναφοράς κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης των επαγγελματιών. Περιλαμβάνει τις βήμα προς βήμα οδηγίες προς τους επαγγελματίες, αναφορικά με την ΚαΠα-Π, βάσει του πρωτοκόλλου.

3) Εγχειρίδιο για τη λειτουργία και χρήση του ΕΣΑ ΚαΠα-Π²⁰⁸

Το Εγχειρίδιο λειτουργίας και χρήσης του ΕΣΑ ΚαΠα-Π για Επαγγελματίες, το οποίο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Ενέργειας 2 με τίτλο “Προετοιμασία Σύστασης Εθνικού Συστήματος Αναφοράς ΚαΠα-Π”. Περιγράφει βήμα προς βήμα όλες τις απαραίτητες διαδικασίες για τους επαγγελματίες, ως τελικούς χρήστες της ηλεκτρονικής εφαρμογής του ΕΣΑ ΚαΠα-Π.

4) Εθνικό Σύστημα αναφοράς περιστατικών ΚαΠα-Π (ΕΣΑ ΚαΠα-Π)

(Βλ. εισήγηση επιστήμονα ΙΥΠ-ΔΨΥΚΠ: <http://esa-kapa-p.gr/2tsana.pdf>)

5) Ευρετήριο Ισχύουσας Νομοθεσίας για την ΚαΠα-Π

Το Ευρετήριο δημιουργήθηκε από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού σε συνεργασία με τον Συνήγορο του Παιδιού. Δημιουργήθηκε για να παρέχει μια σύντομη αλλά πλήρη εικόνα του νομοθετικού πλαισίου και των προβλέψεων²⁰⁹ σχετικά με την ΚαΠα-Π σε κάθε επαγγελματία που ενδέχεται να εμπλακεί στη διαχείριση τέτοιων περιστατικών. Ειδικότερα, περιλαμβάνει τις θεματικές ενότητες:

- Χρήσιμη Ορολογία για την ΚαΠα-Π
- Γονείς & Παιδί (γονική μέριμνα, επιμέλεια, ευθύνη γονέων κ.λπ.)
- Ο Ανήλικος & η Δικαιοπρακτική του Ικανότητα
- Τα Ποινικά Αδικήματα της ΚαΠα-Π
- Ενδεικτικά Εγκλήματα Κακοποίησης-Παραμέλησης

²⁰⁷ Βλ. http://www.0-18.gr/downloads/protokollo-eyretirio-kakopoiisis/Guide%20to%20Protocol%20use_ICH_6.2015.pdf

²⁰⁸ βλ. <http://www.esa-kapa-p.gr/?q=node/105>

²⁰⁹ Οι πληροφορίες που παρέχονται βασίζονται στην ισχύουσα, έως τον Ιούλιο του 2014 νομοθεσία.

- ο Παιδική Εργασία
- ο Υποχρέωση Αναφοράς
- ο Άρση Επαγγελματικού Απορρήτου
- ο Έγκληση από Ανήλικο
- ο Προστασία της Ιδιωτικής Ζωής του Ανήλικου Θύματος ΚαΠα
- ο Ποινική Δίκη & Υποστήριξη του Ανήλικου Θύματος ΚαΠα

6) Ενημερωτικό φυλλάδιο για τις ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΒΗΜΑ ενέργειες των επαγγελματιών σε περιστατικά ΚαΠα-Π²¹⁰

7) Ηλεκτρονικό Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών διαχείρισης περιστατικών ΚαΠα-Π²¹¹

γ) Αξιολόγηση του Προγράμματος

Όπως αναφέρθηκε ήδη, το έργο αποτελεί μια απόπειρα συστηματοποίησης της καταγραφής περιστατικών ΚαΠα-Π, μέσω μιας ολοκληρωμένης *εργαλειοθήκης* για τον επαγγελματία, που καλείται να ανταποκριθεί σε περιστατικά κακοποίησης ή παραμέλησης παιδιών, με τη συμβουλευτική συμμετοχή του θεσμού του Συνηγόρου του Παιδιού. Αναγκαία κρίνεται προς την κατεύθυνση αυτή, περαιτέρω πιλοτική εφαρμογή του Πρωτοκόλλου για ένα 6μηνο και ακολούθως έκδοση εγκυκλίων εκ μέρους των εμπλεκόμενων υπουργείων σχετικά με την αξιοποίησή του από τους επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με ανηλίκους.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά το Εθνικό Σύστημα Αναφοράς Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών – ΕΣΑ ΚαΠα-Π (και την ηλεκτρονική εφαρμογή του), εκτιμάται ότι αποτελεί πολύτιμο εργαλείο στην κατεύθυνση μιας επιστημονικά συστηματοποιημένης κοινής καταγραφής για το φαινόμενο και μια σε βάθος χρόνου απόκτησης κοινής γλώσσας από την επιστημονική κοινότητα, με απώτερο στόχο την ανάδειξη επιδημιολογικών δεδομένων για την αποτελεσματικότερη ανίχνευση, διερεύνηση, διάγνωση και διαχείριση περιστατικών παιδικής θυματοποίησης. Εκτιμάται ωστόσο ότι χρήζει περαιτέρω διαπιστωτικής/πιλοτικής εφαρμογής, με πιθανό

²¹⁰ Βλ. <http://www.0-18.gr/gia-megalouys/nea/systimatopoiisi-tis-epidimiologikis-katagrafis-peristatikon-kakopoiisis-paramelisis-paidion-apo-foreis-kai-organoseis>). Επίσης, http://www.0-18.gr/downloads/protokollo-eyretirio-kakopoiisis/Easy-to-use-Guide-for-professionals_re.handling%20cases%20of%20child%20abuse_ICH_6.2015.pdf

²¹¹ Βλ. <http://www.0-18.gr/downloads/protokollo-eyretirio-kakopoiisis/EthnikoEvretirio.pdf>

εμπλουτισμό του αρχικού Πρωτοκόλλου, στη βάση των σχολίων των εμπλεκόμενων στην 30ημερη πιλοτική του εφαρμογή επαγγελματιών, πριν διαχυθεί στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα.²¹² Επιπλέον, η εφαρμογή του προϋποθέτει ενδεδειγμένη εκπαίδευση του συνόλου και των μελλοντικών επαγγελματιών που θα το χρησιμοποιήσουν, με στόχο την εξοικείωση με το περιεχόμενό του στην πράξη, και την υπέρβαση των τυχόν αναστολών τους, σε σχέση με τη χρησιμότητά του. Προς τον σκοπό αυτόν απαιτείται περαιτέρω σχεδιασμός και υλοποίηση της επικοινωνιακής μεθοδολογίας προσέλευσης στη χρήση του προς τους επαγγελματίες και τους υπεύθυνους φορέων και υπηρεσιών, με έμφαση στα άμεσα και ιδίως μακροπρόθεσμα λειτουργικά και επιδημιολογικά οφέλη του, για τον επιστήμονα, τον εξυπηρετούμενο, τους φορείς και τις σχεδιαζόμενες εθνικές κοινωνικές πολιτικές.

δ) Συγκριτικός σχολιασμός, σχετικά με πλατφόρμα e-rgonoia (ΕΚΚΑ) και ΕΣΑ ΚαΠΑ-Π (ΙΥΠ)

Σε συνέχεια της κατάστρωσης των δύο πλατφορμών προέκυψε προβληματισμός που αφορά το πώς μπορεί να συναντηθούν λειτουργικά οι δυο αυτές (ψηφιοποιημένες) εφαρμογές, όπως και άλλες υφιστάμενες ή σχεδιαζόμενες.

Το ΕΣΑ ΚαΠΑ-Π αποτελεί μια εφαρμογή με ερευνητικό-επιδημιολογικό χαρακτήρα, όπου καταγράφονται περιστατικά, ενώ η εφαρμογή της πλατφόρμας e-rgonoia.gr καταγράφει πληροφορίες κατά πρόσωπο-υποκείμενο. Για τον λόγο αυτόν έχει ήδη προταθεί η συνάντηση των στελεχών πληροφορικής των 2 φορέων, ώστε να αρθεί το πρόβλημα λειτουργικής (δια)σύνδεσης και ενημέρωσης, ανταλλαγής και διασταύρωσης δεδομένων, χωρίς να παραβιάζεται φυσικά η τήρηση του απορρήτου.

---

²¹²Έχει προταθεί επίσης η διασύνδεση του Εθνικού Συστήματος Αναφορών με άλλες βάσεις δεδομένων, καθώς και η συμπλήρωση του Πρωτοκόλλου με μικρότερα υπο-πρωτόκολλα, που να αφορούν σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, ενδεχομένως πιο ευπαθείς.

B) Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Προστασίας Βρεφών και Νηπίων από την Ενδο-οικογενειακή Βία: Σχεδιασμός Διαγνωστικού Πρωτοκόλλου για την Κακοποίηση και Παραμέληση (ΚαΠα) Βρεφών και Νηπίων, και η εφαρμογή του στο σύστημα Δημόσιας Υγείας²¹³

Σκοπός του προγράμματος intovian είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας των ευρωπαϊκών υπηρεσιών υγείας παιδιού στην πρόληψη και πρόωμη ανίχνευση βρεφικής και νηπιακής ΚαΠα. Για τον λόγο αυτόν αναπτύχθηκε ένα ανιχνευτικό εργαλείο για αναγνώριση οικογενειών με βρέφη και νήπια έως 3 ετών, με αυξημένη επικινδυνότητα ή με ήδη υπάρχοντα προβλήματα ΚαΠα. Το εργαλείο αυτό είναι εύχρηστο, ώστε να χρησιμοποιείται/ εφαρμόζεται από επαγγελματίες υγείας, κατά τη διάρκεια των εξετάσεων ρουτίνας των βρεφών και των νηπίων. Βοηθητικά έχει εκδοθεί «Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου intovian για την ανίχνευση οικογενειών με βρέφη και νήπια σε πιθανό κίνδυνο για Κακοποίηση ή/και Παραμέληση, (Φεβρουάριος 2015)».

Γ) Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN (2015)²¹⁴

Πρόκειται για έρευνα-δράση με τίτλο «*Νοτιοανατολικό Δίκτυ Προστασίας (Southeast Safe Net/SESN): Έρευνα-δράση για την πρόληψη της εμπορίας παιδιών και την προστασία ασυνόδετων ανηλίκων μεταναστών και προσφύγων στα ελληνοτουρκικά σύνορα*», η οποία χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων της Ε.Ε. στα πλαίσια του χρηματοδοτικού προγράμματος ISEC. Το πρόγραμμα ασχολείται με ένα ιδιαίτερα επίκαιρο θέμα, όπως είναι η προστασία των ασυνόδετων ανηλίκων μεταναστών και προσφύγων από την εμπορία ανθρώπων. Προκειμένου να επιτευχθεί ο κεντρικός στόχος του προγράμματος, αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν δραστηριότητες στους εξής τρεις άξονες εργασίας: α) προώθηση του συντονισμού, της συνεργασίας και της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ κρατικών φορέων, ΜΚΟ και διεθνών οργανισμών αρμόδιων για την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων και την

²¹³ Βλ. www.intovian.eu/ και για περισσότερες πληροφορίες στο ΙΥΠ-ΔΨΥΚΠ.

²¹⁴ Βλ. <https://issuu.com/sesn4/docs/> ή <http://docplayer.gr/10980856-Odigos-gia-tin-anihneysi-anilikon-thymaton-emporias-anthropon.html> ή <http://ikee.lib.auth.gr/record/276850?ln=el> ή https://www.researchgate.net/publication/281834672_Odegos_gia_tin_anichneuse_anelikon_thymaton_emporias_a_nthropon_Encheiridio_chreses_tou_ergaleiou_SESN

προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα, β) ανασκόπηση βέλτιστων πρακτικών για την πρόληψη της εμπορίας ανηλίκων στον Ευρωπαϊκό και στον διεθνή χώρο, ανάπτυξη δύο εργαλείων για την πρόληψη της εμπορίας ανηλίκων και εκπαίδευση επαγγελματιών στην εφαρμογή των εργαλείων αυτών και γ) ανάπτυξη ενός πιλοτικού προγράμματος ενδυνάμωσης και υποστήριξης ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών και προσφύγων που διαμένουν σε στέγες φιλοξενίας για ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ελλάδα.²¹⁵ Καρπό του προγράμματος αποτελεί το Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN.

Στόχοι Προγράμματος

Στόχοι του εγχειριδίου SESN και του προγράμματος, γενικότερα, είναι:

- ❖ η ευαισθητοποίηση και η επιμόρφωση των επαγγελματιών -που έρχονται σε επαφή με ανηλίκους, πιθανά θύματα εμπορίας ανθρώπων- σε σχέση με το φαινόμενο²¹⁶
- ❖ η ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης, η συνεργασία, ο συντονισμός, και η δημιουργία Δικτύου για την πρόληψη και αντιμετώπιση της εμπορίας παιδιών
- ❖ η προστασία ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών στα ελληνοτουρκικά σύνορα, δεδομένου ότι οι ανήλικοι αυτοί θεωρούνται ομάδα υψηλού κινδύνου σε ό,τι αφορά την εμπορία ανθρώπων
- ❖ η προώθηση και ανάπτυξη συντονισμού, συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των αρμόδιων κρατικών φορέων και λοιπών εθνικών αρχών, και σχετικών φορέων της Ε.Ε.
- ❖ η προώθηση και ανάπτυξη βέλτιστων πρακτικών για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών ή/και θυμάτων εμπορίας, οι οποίοι περνούν παράτυπα από τα ελληνικά-τουρκικά σύνορα

---

²¹⁵ Βλ. σχετικά με τις προαναφερθείσες δραστηριότητες και τα σχέδια βιωσιμότητας του προγράμματος (Κορίνα Χατζηνικολάου, κ.ά.

https://www.researchgate.net/publication/295084124_Notioanatoliko_Dichty_Prostasias_Southeast_Safe_NetSESN_Ereuna_draxe_gia_ten_prolepse_tes_emporias_paidion_kai_ten_prostasia_asynodeuton_anelikon_metanaston_kai_prosphygon)

²¹⁶Κ.Χατζηνικολάου κ.ά., https://www.researchgate.net/profile/Kornilia_Hatzinikolaou/publication/281834672_Odegos_gia_ten_anichneuse_anelikon_thymaton_emporias_anthropou_Encheiridio_chreses_tou_ergaleiou_SESN/inks/55fa69c508ae07629dff61a7.pdf/download?version=vrp

Περιεχόμενο Εγχειριδίου SESN:

Στο εγχειρίδιο περιλαμβάνονται καταρχάς ορισμοί, περιγραφή της γνωστικής, γλωσσικής, μνημονικής και αντιληπτικής ανάπτυξης του παιδιού, ανά αναπτυξιακό στάδιο και ανάπτυξη των τραυματικών συνεπειών της εμπορίας ανθρώπων στην ανάπτυξη ανηλίκων.

Ακολουθεί αποτύπωση της διαδικασίας και περιγραφή του εργαλείου ανίχνευσης ανηλίκων-πιθανών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Η διαδικασία ανίχνευσης αφορά κυρίως τη στιγμή της πρώτης επαφής με ένα ανήλικο, πιθανό θύμα εμπορίας ανθρώπων, και αναφέρεται σε μια σειρά ενδείξεων εμπορίας ανθρώπων, αλλά και στις πρώτες ερωτήσεις που χρειάζεται να θέσει ένας επαγγελματίας σε μια τέτοια περίπτωση. Συνεπώς, δίνονται βασικές οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να απευθύνεται κανείς σε έναν/μία ανήλικο/η, αλλά και τι χρειάζεται να λάβει υπόψη του, όταν διενεργεί μια πρώτη συνέντευξη διερεύνησης με ένα πιθανό θύμα εμπορίας ανθρώπων. Τονίζεται ότι η πρώτη συνέντευξη διερεύνησης δεν υποκαθιστά την ανακριτική διαδικασία, και πραγματοποιείται ώστε να αξιολογηθεί η ανάγκη για παραπομπή στους αρμόδιους φορείς (π.χ. εισαγγελικές αρχές, ομάδα anti-trafficking της Ελληνικής Αστυνομίας).

Δ) Πρόγραμμα Συντονισμένης Προσέγγισης στην Παιδική Κακοποίηση και Παραμέληση, μέσω Ελάχιστου Συνόλου Δεδομένων (Coordinated response to Child Abuse & Neglect, via a Minimum Data Set)²¹⁷

Η τεκμηρίωση δεδομένων, η οποία στηρίζεται σε υποθέσεις παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης, ανά την Ευρωπαϊκή Ένωση, προκύπτει από μια ποικιλία διατομεακών πηγών που έχουν συλλεχθεί έπειτα από την εφαρμογή διαφορετικών μεθοδολογιών. Συνεπώς, η παρακολούθηση των θυμάτων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο δεν είναι επαρκώς συντονισμένη μεταξύ των εμπλεκόμενων υπηρεσιών. Σε διεθνές επίπεδο, δεδομένου ότι τα υφιστάμενα συστήματα επιδημιολογικής επιτήρησης διαφέρουν σημαντικά, οι συγκρίσεις δεν είναι εφικτές. Επιπρόσθετα

---

²¹⁷Βλ. www.can-via-mds.eu/ και http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs//CAND_MDS_ABSTRACT_Greek.pdf

εμπόδια στην αποτελεσματική παρακολούθηση της ΚαΠαΠ αποτελούν η έλλειψη κοινών λειτουργικών ορισμών και οι διαδικασίες σχετικά με την καταχώριση.

Στόχοι Έργου

Το παρόν Έργο αποσκοπεί στη δημιουργία της επιστημονικής βάσης, των απαραίτητων εργαλείων και συνεργιών για τη θέσπιση εθνικών συστημάτων παρακολούθησης της ΚαΠαΠ μέσω της χρήσης ενός Ελάχιστου Συνόλου Δεδομένων (ΕΣΔ). Τα εν λόγω συστήματα θα παρέχουν πλήρεις, αξιόπιστες και συγκρίσιμες πληροφορίες βάσει υποθέσεων, σε εθνικό επίπεδο, για παιδιά που έχουν χρησιμοποιήσει υπηρεσίες προστασίας του παιδιού (κοινωνικές, υγειονομικές, εκπαιδευτικές, δικαστικής και δημόσιας τάξης, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες των χωρών).

Δημιουργήθηκε για τον λόγο αυτόν ένα *Εγχειρίδιο Πολιτικής και Διαδικασιών*, το οποίο απευθύνεται σε φορείς χάραξης πολιτικής καθώς και σε άλλους συναφείς με το αντικείμενο ενδιαφερόμενους φορείς, και περιλαμβάνει εργαλεία έτοιμα προς χρήση, καθώς και επιχειρηματολογία για την άσκηση πίεσης με στόχο μια ενιαία συστηματική καταγραφή μητρώου και παρακολούθηση των κακοποιημένων παιδιών, σε τοπικά και εθνικά επίπεδα, διευκολύνοντας τη σύγκριση μεταξύ των εθνών.

Ένας τέτοιος μηχανισμός καταγραφής, σε εθνικό επίπεδο, θα μπορούσε να αποτελεί μέρος της πάγιας διοικητικής διαδικασίας, η οποία να ακολουθείται σε όλες τις υπηρεσίες προστασίας του παιδιού. Το ΕΣΔ θα μπορούσε να «μεταφερθεί» ηλεκτρονικά σε μια και μοναδική βάση δεδομένων, η οποία θα λειτουργεί σε ηλεκτρονικό δίκτυο με αυστηρά περιορισμένη πρόσβαση. Στο πλαίσιο αυτό, οι εταίροι θα έχουν ρόλο εθνικών «κομβικών σημείων» και αναλαμβάνουν να προσαρμόσουν το εργαλείο στα δεδομένα της χώρας τους, να δημιουργήσουν και να εκπαιδεύσουν τους εθνικούς "πυρήνες" των ομάδων των λειτουργών τους, καθώς και να προσαρμόσουν και να προωθήσουν το Εγχειρίδιο Πολιτικής για την καθιέρωση εθνικών συστημάτων ΚαΠαΠ-ΕΣΔ.

Για τον σκοπό αυτόν, αναπτύχθηκε ένα εργαλείο, το οποίο (θα) αποτελείται από τα απαραίτητα πρωτόκολλα, εργαλεία, μια ενότητα σύντομης κατάρτισης και έναν Οδηγό για τους πιθανούς λειτουργούς του συστήματος ΚαΠαΠ-ΕΣΔ, κυρίως για τους

επαγγελματίες οι οποίοι θα είναι υπεύθυνοι για τη συλλογή και καταγραφή των δεδομένων (επισυνάπτεται στο Εγχειρίδιο Πολιτικής).

Τα προτεινόμενα εργαλεία άλλωστε θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη Εθνικών Μηχανισμών Επιτήρησης του ΚαΠαΠ- ΕΣΔ (όπου αυτοί οι μηχανισμοί δεν είναι διαθέσιμοι) ή τη βελτίωση των υπαρχόντων μηχανισμών.

Τα δεδομένα τα οποία (θα) περιέχονται στην ΚαΠαΠ-ΕΣΔ θα προέρχονται από συγκεκριμένες μεταβλητές με βάση 4 άξονες: παιδί, περιστατικό, οικογένεια και τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Μπορούν να αξιοποιηθούν με ποικίλους τρόπους: για την ανάπτυξη ετήσιων προφίλ της χώρας, τα οποία θα υποδεικνύουν τις τρέχουσες ανάγκες των σχετικών υπηρεσιών, τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ συγκεκριμένων παραγόντων και των τύπων παιδικής κακοποίησης και ως ένα σημείο αναφοράς το οποίο θα καθορίζει τις προτεραιότητες που προκύπτουν σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (benchmarking). Επιπλέον, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφετηρία για την αξιολόγηση εκ μέρους των υπηρεσιών της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων, τον καθορισμό ορθών πρακτικών και τον σχεδιασμό των μελλοντικών πολιτικών και της σχετικής νομοθεσίας.

Το ΚαΠαΠ-ΕΣΔ απευθύνεται σε επαγγελματίες οι οποίοι απασχολούνται με κοινωνικά θέματα, επαγγελματίες υγείας ή άλλου είδους επαγγελματίες από τον τομέα της παιδικής προστασίας ή οι οποίοι εργάζονται με παιδιά-θύματα.

Περιεχόμενο

Στον σχεδιασμό του έργου περιλαμβάνεται η ανάπτυξη της μεθοδολογίας για τον καθορισμό ενός Ελάχιστου Συνόλου Δεδομένων για την Κακοποίηση και Παραμέληση των Παιδιών (ΚαΠαΠ-ΕΣΔ) και η χαρτογράφηση των εθνικών υπηρεσιών, οι οποίες σχετίζονται με την προστασία των παιδιών, την παρακολούθηση με βάση τη μελέτη περιπτώσεων και των μηχανισμών παρακολούθησης του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ. Ειδικότερα, προβλέπονται:

- Ανάπτυξη ενός εργαλείου ΚαΠαΠ-ΕΣΔ (πρωτόκολλο, εργαλεία, Οδηγός επαγγελματιών συμπεριλαμβανομένης μίας ειδικής ενότητας σχετικής με Ηθικά ζητήματα) και Ποιοτική Αξιολόγησή της.

- Συγκρότηση εθνικών ομάδων-πυρήνων των επαγγελματιών-δυσνητικών λειτουργών του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ.
- Ανάπτυξη των δεξιοτήτων των επαγγελματιών, οι οποίοι εργάζονται στον τομέα της παιδικής προστασίας και των υπηρεσιών πρόληψης της ΚαΠαΠ. με στόχο τη συλλογή και διάχυση του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ μέσω μιας ενότητας σύντομης κατάρτισης, το οποίο θα διεξαχθεί από εκπαιδευμένους συντονιστές και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης αυτής.
- Δημιουργία ενός Εγχειριδίου Πολιτικής και Διαδικασιών, το οποίο θα απευθύνεται σε φορείς χάραξης πολιτικής καθώς και σε άλλους συναφείς με το αντικείμενο ενδιαφερόμενους φορείς με στόχο την καθιέρωση ενός εθνικού ΚαΠαΠ-ΕΣΔ και την προσαρμογή του Εγχειριδίου σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε χώρας.
- Υλοποίηση δράσεων διάδοσης και δικτύωσης για την υιοθέτηση του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ στις συμμετέχουσες χώρες.

Το υλικό που έχει διαμορφωθεί στο πλαίσιο του προγράμματος αποτελείται από:

- Πρωτόκολλο συλλογής δεδομένων CAN-MDS: επιδημιολογική επιτήρηση «αναγκαία συνθήκη για αποτελεσματική διαχείριση και πρόληψη της ΚαΠαΠ (πρόγραμμα Coordinated response to Child Abuse & Neglect, via a Minimum Data Set)²¹⁸:
- Εγχειρίδιο πολιτικών και διαδικασιών του CAN-MDS (πρόγραμμα Coordinated response to Child Abuse & Neglect, via a Minimum Data Set)²¹⁹

Αξιολόγηση Έργου

- Η πρώτη καινοτομία του έργου αφορά στην προσαρμογή και μεταφορά των αρχών και πρακτικών του Ελάχιστου Συνόλου Δεδομένων (ΕΣΔ) από τομείς, όπως η ακούσια καταγραφή τραύματος σε νοσοκομειακά τμήματα επειγόντων

²¹⁸ βλ. <http://docplayer.gr/9124250-Can-mds-protokollo-syllogis-dedomenon-coordinated-response-to-child-abuse-neglect-via-minimum-data-set-just-2012-dap-ag-3250.html> και http://can-via-mds.eu/sites/default/files/WS.5.D2.4%20CAN-%20MDS%20Informational%20Leaflet_GR.pdf

²¹⁹ http://www.can-via-mds.eu/sites/default/files/WS%202_D3_CAN-MDS%20Toolkit_Operator's%20Manual_GR.pdf

περιστατικών και η κοινοτική φροντίδα, στο πλαίσιο της πρόληψης, παρακολούθησης και διαχείρισης της ΚαΠαΠ.

- Η δεύτερη καινοτομία του έργου αφορά στα είδη των περιπτώσεων κακοποίησης των παιδιών που πρέπει να αντιμετωπιστούν.
- Ειδικότερα, εκτός από τις περιπτώσεις οι οποίες εμπλέκουν τις δημόσιες αρχές (δικαστική, δημόσια τάξη), η προτεινόμενη μεθοδολογία της ΚαΠαΠ-ΕΣΔ στοχεύει στην συμπερίληψη στους επιδημιολογικούς μηχανισμούς καταγραφής και περιπτώσεων τις οποίες χειρίστηκαν υπηρεσίες από τους τομείς της υγείας, της πρόνοιας και της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι τα στοιχεία φανερώνουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων ΚαΠαΠ συνήθως δεν εισέρχονται στο δικαστικό σύστημα.
- Συνεπώς, το παρόν Έργο (θα) παρέχει τα απαραίτητα εργαλεία και δεδομένα για την ανάληψη πρωτοβουλιών με επίκεντρο την εναρμόνιση των τεχνικών καταγραφής των περιπτώσεων ΚαΠαΠ, οι οποίες εξετάζονται από τις δημόσιες αρχές, όπως άλλωστε επιχειρεί να κάνει και ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Fundamental Rights' Agency – F.R.A.), πράγμα το οποίο θα καταστήσει δυνατή την απόδοση μιας σαφέστερης εικόνας για το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της ΚαΠαΠ ανά την Ευρώπη.
- Το σύνολο του έργου αποτελεί μια συστηματική προσπάθεια για την ανάπτυξη κοινής εθνικής παρακολούθησης των συστημάτων επιτήρησης των περιπτώσεων της ΚαΠαΠ στην ΕΕ, μέσω της μεταφοράς καλών πρακτικών από άλλους τομείς σε πρακτικές πρόληψης της ΚαΠαΠ: η ανάπτυξη του εργαλείου του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ και η εκπαίδευση του πυρήνα των εθνικών ομάδων ως πιθανών λειτουργών (οι οποίοι θα μπορούσαν να λειτουργήσουν στο μέλλον ως πολλαπλασιαστές), βάσει της αντίστοιχης ενότητας κατάρτισης, αποσκοπούν στο να αποτελέσουν τη βάση για τα συστήματα ΚαΠαΠ-ΕΣΔ.
- Το *Εγχειρίδιο Πολιτικής & Διαδικασιών*, το οποίο απευθύνεται σε εθνικές αρχές, και η διοργάνωση συνεδρίων στοχεύουν επιπροσθέτως στην υποστήριξη της ανάληψης πολιτικών πρωτοβουλιών για τη συστηματική παρακολούθηση της ΚαΠαΠ σε επίπεδο περίπτωσης.

- Ακόμα και οι οργανισμοί-εταίροι, οι οποίοι δεν θα έχουν τη δυνατότητα να στηρίξουν τη λειτουργία των συστημάτων ΚαΠαΠ-ΕΣΔ, θα μπορούσαν να συνεχίσουν με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των επαγγελματιών μέσω της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και on the job κατάρτισης, σε περίπτωση που τελικώς κάποια εθνική αρχή λάβει την απόφαση να προχωρήσει με την ανάπτυξη ενός συστήματος επιδημιολογικής παρακολούθησης- επιτήρησης του φαινομένου της ΚαΠαΠ.
- Όλοι οι Οργανισμοί & οι Ειδικοί, οι οποίοι προτίθενται να συμμετάσχουν στο παρόν έργο κατέχουν εμπειρία σε θέματα τα οποία σχετίζονται με τη διαχείριση και παρακολούθηση της ΚαΠαΠ, ήτοι:
- Εκτός από τους ίδιους τους φορείς και τους φορείς χάραξης πολιτικής, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη στρατηγικών για την πρόληψη του ΚαΠαΠ-ΕΣΔ, τα αποτελέσματα αναμένεται να ωφελήσουν τον γενικό πληθυσμό των ανηλίκων και ειδικότερα, τα κακοποιημένα παιδιά και τα παιδιά, τα οποία επίσης βρίσκονται σε κίνδυνο.

Ε) Πρόγραμμα DAPHNE «Μεγαλώνοντας ένα παιδί μέσα από τα κάγκελα της φυλακής»²²⁰

Στη βάση του προγράμματος βρίσκονται σύγχρονα ερευνητικά ευρήματα, τα οποία δείχνουν ότι: α) η φυλάκιση του γονέα προσθέτει μια τραυματική ρήξη των ρόλων, σχέσεων και δεσμών στη ζωή των παιδιών, ιδιαίτερα όταν ο γονιός που φυλακίζεται είναι η μητέρα και β) η πλειονότητα των φυλακισμένων γυναικών είναι μητέρες (Dünkel, Kestermann & Zolondek, 2005), στη συντριπτική πλειοψηφία τους αποτελούν το μοναδικό πρόσωπο φροντίδας των παιδιών τους, ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου, έχουν βιώσει ήδη πριν τον εγκλεισμό τους πολλαπλές μορφές κοινωνικού αποκλεισμού (π.χ. μετανάστριες, χαμηλού μορφωτικού, κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου, χρήστριες ουσιών), ενώ έχουν αυξημένη πιθανότητα, συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό των γυναικών, να έχουν βιώσει εμπειρίες

---

²²⁰ www.mothers-in-prison.eu

σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής κακοποίησης κατά την παιδική τους ηλικία και/ή την ενήλικη ζωή τους.²²¹

Συντονιστικός φορέας του προγράμματος ΔΑΦΝΗ ΙΙΙ της Ε.Ε. είναι το ΙΥΠ (ΔΨΥΚΠ), ο οποίος συνεργάζεται με αριθμό αξιόλογων φορέων – εταίρων.²²²

Στόχοι Προγράμματος:

Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα DAPHNE ΙΙΙ «**Μεγαλώνοντας ένα Παιδί μέσα από τα Κάγκελα της Φυλακής**», υλοποιήθηκε στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία και είχε ως στόχο να συμβάλει:

- ❖ στην υποστήριξη και ενδυνάμωση των φυλακισμένων μητέρων και εγκύων ως προς τη διαχείριση των προσωπικών τους εμπειριών βίας καθώς και στην ενίσχυση του γονεϊκού τους ρόλου
- ❖ στην παροχή υποστήριξης στα παιδιά των φυλακισμένων γονιών, έτσι ώστε να διακοπεί ο κύκλος της βίας και να ενισχυθεί η ψυχική ανθεκτικότητα (resilience) των παιδιών.

Περιεχόμενο Προγράμματος

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει:

- ✓ Εγχειρίδιο για επαγγελματίες
- ✓ Ομάδες συζήτησης για μητέρες
- ✓ Θεατρικό εργαστήριο «Ωραία Όρια: δεν μπορούμε να μεταμορφώσουμε τον κόσμο... αν δεν μεταμορφώσουμε τον ίδιο μας τον εαυτό»

Ειδικότερα, για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν (Δεκέμβριος 2009 - Φεβρουάριος 2012) οι παρακάτω δράσεις, ορισμένες εκ των οποίων σε Βουλγαρία, Ελλάδα και Ρουμανία:

---

²²¹ <https://socwork.gr/item/555-megalonontas-ena-paidi-mesa-apo-ta-kagkela-tis-fylakis>

²²² Πανεπιστήμιο Babes-Bolyai, Ρουμανία, Πανεπιστήμιο SWU - South-West "Neofit Rilski", Βουλγαρία, Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας, Ελλάδα, Association of Young Psychologists in Bulgaria "4th April", Βουλγαρία, AWAV-ARTEMIS: Association of Women Against Violence, Ρουμανία.

- Διεξαγωγή Έρευνας σε πληθυσμό κρατούμενων μητέρων και παιδιών κρατούμενων γονιών & Έρευνας Αναγκών (σε κρατούμενες μητέρες & το επιστημονικό προσωπικό των γυναικείων φυλακών)
- Ομάδες Στήριξης Μητέρων & Δράσεις για την Ενίσχυση των Οικογενειακών Δεσμών, συνολικά σε πέντε γυναικείες φυλακές στις τρεις Βαλκανικές χώρες (σε μία γυναικεία φυλακή στη Βουλγαρία, σε δυο στην Ελλάδα και στη Ρουμανία αντίστοιχα),
- Ομάδες Στήριξης Παιδιών κρατούμενων γονιών μέσω θεατρικού παιχνιδιού,
- Σεμινάρια Ευαισθητοποίησης του σωφρονιστικού προσωπικού και Εκπαίδευσης του επιστημονικού προσωπικού των γυναικείων φυλακών και
  - Υποστηρικτικό Υλικό (φυλλάδια²²³ και εγχειρίδια για επαγγελματίες²²⁴)
  - Σχεδιασμός και συγγραφή του Εγχειριδίου για την Υλοποίηση Ομάδων Στήριξης Παιδιών Φυλακισμένων Γονιών²²⁵

ΣΤ) «Σχέδιο συνολικής ψυχο-κοινωνικής παρέμβασης στην πόλη του Ρεθύμνου με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης ανηλίκων»²²⁶

Η Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού υλοποίησε την Πράξη, [ΕΣΠΑ MIS 375809], με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το επικοινωνιακό μήνυμα της Πράξης φέρει τον τίτλο: «Γνωρίζω, Μιλάω, Αλλάζω». Βασικό στόχο του προγράμματος, η υλοποίηση του οποίου ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2013, αποτελεί η συνολική ψυχοκοινωνική παρέμβαση και ενίσχυση της κοινωνίας του Ρεθύμνου μέσα από πολύμορφες και πολυεπίπεδες δράσεις και πρωτοβουλίες.

Στο πλαίσιο του προγράμματος υλοποιήθηκαν δράσεις πρόληψης στον χώρο του σχολείου και ευαισθητοποίησης της ευρύτερης κοινωνίας, εκπαίδευση

²²³ Για φυλακισμένες μητέρες με τίτλο: «[Το να Μεγαλώνεις ένα παιδί μέσα από τα Κάγκελα της Φυλακής... δεν είναι εύκολο αλλά... δεν είναι και αδύνατον!](#)» και για παιδιά φυλακισμένων μητέρων («[Η μητέρα μου είναι στη φυλακή... τι θα ήθελα να ξέρω...](#)»).

²²⁴ Διαθέσιμα σε 5 γλώσσες: Αγγλικά, Ελληνικά, Βουλγάρικα, Ρουμάνικα και Ουγγρικά, [Μεγαλώνοντας ένα Παιδί μέσα από τα Κάγκελα της Φυλακής: Εγχειρίδιο για Επαγγελματίες](#), [Βήμα-προς-Βήμα Οδηγός για την Υλοποίηση Ομάδων Στήριξης Μητέρων στη Φυλακή](#), [«Ομάδες Συζήτησης για Μητέρες»](#), [Βήμα-προς-Βήμα Οδηγός για την Υλοποίηση Ομάδων Στήριξης Παιδιών](#). Θεατρικό Εργαστήριο: «[Ωραία Ορια](#)».

²²⁵ Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.), σε συνεργασία με την Θεατρολόγο-Ηθοποιό, Τζωρτζίνα Κακουδάκη. Βλ. επίσης και link: http://www.antiviolence-net.eu/projects_RaCtPB_gr.htm.

²²⁶ www.gma-ich.gr

επαγγελματιών, παρασχέθηκαν κλινικές και διαγνωστικές υπηρεσίες ψυχικής υγείας για παιδιά και εφήβους, ενώ έγιναν συμβουλευτικές παρεμβάσεις σε γονείς και εκπαιδευτικούς στη Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης Παιδιού και Εφήβου.

Z) Επιδημιολογική μελέτη για την κακοποίηση και παραμέληση παιδιού στα Βαλκάνια (B.E.C.A.N.)²²⁷

Το ερευνητικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε από το ΙΥΠΙ-ΔΨΥΚΠ, την περίοδο 2009-2012. Μελέτησε το μέγεθος του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών σε εννέα (9) Βαλκανικά κράτη (Ελλάδα, Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Αλβανία, Βουλγαρία, Τουρκία, Π.Γ.Δ.Μ. και Ρουμανία), με στόχο την ανάδειξη των σύγχρονων ζητημάτων που προκύπτουν όσον αφορά την έρευνα, πρόληψη, καταγραφή και αντιμετώπιση του φαινομένου. Αποτελεί τη μεγαλύτερη ερευνητική δράση στην Ευρώπη αναφορικά με την αποτύπωση της έκτασης και των χαρακτηριστικών του φαινομένου της βίας κατά ανηλίκων, με ερευνητικό δείγμα άνω των 60.000 παιδιών και 60.000 γονέων, αλλά και την καταγραφή αναφορών κακοποίησης παιδιών από πάνω από 1.000 φορείς υγείας, πρόνοιας, δικαιοσύνης και δημόσιας τάξης σε όλες τις συμμετέχουσες χώρες.²²⁸

Ορισμένα από τα ενδιαφέροντα ευρήματα του προγράμματος ήταν τα ακόλουθα:

- Ένα στα δύο παιδιά που φοιτούν σε Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την Κρήτη, έχει υποστεί σωματική βία, ενώ ένα στα δέκα παιδιά σεξουαλική βία.
- 76,8% των παιδιών ανέφερε ότι έπεσε θύμα σωματικής βίας κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας του, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό που ανέφερε σεξουαλική βία είναι 16,2%.
- Η αναφορά κακοποίησης ή παραμέλησης ανηλίκων στις Αρχές λαμβάνει χώρα σε ποσοστό χαμηλότερο του 1%, γεγονός που αναδεικνύει το ύψος του σκοτεινού αριθμού.

---

²²⁷ <http://becan.eu> και http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs/BECAN_Newsletter_Issue1.pdf

²²⁸ Στο πρόγραμμα συμμετείχαν πανεπιστήμια και μη κυβερνητικές οργανώσεις βαλκανικών χωρών.

10.1.4. Προτοβουλίες υπηρεσιών, φορέων και οργανώσεων

α) Το παράδειγμα του «Quality 4Children»: ποιοτικά standards για την εξω-οικογενειακή φροντίδα

Πρόκειται για ευρωπαϊκό σχέδιο που δημιουργήθηκε από τρεις ευρωπαϊκούς φορείς. Η υποστήριξη του εξασφαλίζεται μέσω ενός ευρωπαϊκού δικτύου καθοδηγούμενου από τους τρεις φορείς, οι οποίοι θα διασφαλίσουν την προώθηση των standards και την ανάπτυξη της συνεργασίας, με σκοπό να υποστηρίξουν τη βελτίωση της κατάστασης και την ανάπτυξη των ευκαιριών των παιδιών στην εξω-οικογενειακή φροντίδα.

Η αποστολή του Quality4Children είναι να βελτιώσει την κατάσταση και τις ευκαιρίες ανάπτυξης των παιδιών που εντάσσονται στην εξω-οικογενειακή φροντίδα, δημιουργώντας ένα ευρωπαϊκό δίκτυο συμμετόχων, που υπερασπίζονται τα Δικαιώματα των Παιδιών εξω-οικογενειακής φροντίδας, αναπτύσσοντας Ευρωπαϊκά standards βασισμένα στις εμπειρίες και πρακτικές των άμεσα ενδιαφερομένων, και προωθώντας την υιοθεσία, υλοποίηση και παρακολούθηση των standards για τα παιδιά εξω-οικογενειακής φροντίδας σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η βάση για τα standards του Q4C είναι οι πληροφορίες που συλλέγονται από τις αφηγήσεις των ανθρώπων που έχουν βιώματα εξω-οικογενειακής φροντίδας (storytellers). Τα Standards διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο εργασίας της Διεθνούς Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών (UN CRC). Κάθε standard του Q4C αντανακλά μία ή περισσότερες αρχές της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών: μη-διάκριση, αφοσίωση στο μεγαλύτερο συμφέρον του παιδιού, δικαίωμα στη ζωή, επιβίωση και πρόοδος και σεβασμός στις απόψεις των παιδιών.

Για να επιτευχθεί η αποστολή του Q4C στη βάση των συνδυασμένων αρχών της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής, αναγνωρίστηκαν οι δύο παρακάτω στόχοι:

- Να υποστηριχθεί η υιοθέτηση των standards για την εξω-οικογενειακή φροντίδα των παιδιών σε εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο
- Να προωθηθούν τα ποιοτικά standards του Q4C, η μεθοδολογία και η φιλοσοφία τους σε εθνικό, Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο

Πεδίο standards 1: Λήψη αποφάσεων και διαδικασία εισαγωγής:

Standard 1: Το παιδί και η βιολογική του οικογένεια λαμβάνουν υποστήριξη κατά τη διάρκεια της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων. Το παιδί και η βιολογική του οικογένεια έχουν το δικαίωμα παρέμβασης, αν εκφράσουν την επιθυμία να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους ή όταν το απαιτεί η κατάσταση. Η ασφάλεια του παιδιού και το μεγαλύτερο συμφέρον του βρίσκονται σε πρώτη προτεραιότητα. Το παιδί και η βιολογική του οικογένεια ακούγονται πάντα και είναι σεβαστά.

Standard 2: Το παιδί ενθαρρύνεται στο να συμμετέχει στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων. Όλα τα εμπλεκόμενα μέλη ακούν και σέβονται το παιδί. Το παιδί πληροφορείται επαρκώς για την κατάσταση του, ενθαρρύνεται να εκφράσει τις απόψεις του και να συμμετέχει στη διαδικασία ανάλογα με το επίπεδο κατανόησης.

Standard 3: Μία επαγγελματική διαδικασία λήψης αποφάσεων εξασφαλίζει την καλύτερη δυνατή φροντίδα για το παιδί. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων περιλαμβάνει δύο ερωτήματα: ποιά λύση ικανοποιεί το μεγαλύτερο συμφέρον του παιδιού; Εάν αναγνωριστεί η ανάγκη για εξω-οικογενειακή φροντίδα, ποιά είναι η καλύτερη δυνατή τοποθέτηση για το παιδί; Όλα τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη στην παιδική ανάπτυξη συνεργάζονται χρησιμοποιώντας την αντίστοιχη επιστημονική γνώση. Λαμβάνουν και μοιράζονται τις αντίστοιχες πληροφορίες, σχετικές με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Όταν πρόκειται να εισαχθούν στη διαδικασία άτομα με αναπηρία, οι ειδικές ανάγκες τους λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψιν.

Standard 4: Τα φυσικά αδέρφια φροντίζονται μαζί. Κατά τη διάρκεια της εξω-οικογενειακής φροντίδας, τα φυσικά αδέρφια φροντίζονται μαζί. Τα αδέρφια τοποθετούνται σε διαφορετικά πλαίσια μόνο όταν το απαιτεί η ευημερία τους. Σε αυτήν την περίπτωση, εξασφαλίζεται η επαφή μεταξύ τους, εκτός αν αυτό τα επηρεάζει αρνητικά.

Standard 5: Η μετάβαση στο νέο σπίτι είναι καλά προετοιμασμένη και εφαρμόζεται με ευαισθησία. Αφού έχει αποφασιστεί ο τρόπος εφαρμογής της φροντίδας, ο μελλοντικός φορέας παροχής φροντίδας προετοιμάζει λεπτομερώς την εισαγωγή του παιδιού. Η υποδοχή και τα ποιοτικά standards για την εξω-οικογενειακή φροντίδα πρέπει να είναι βαθμιαία, ώστε να προκαλέσουν τη μικρότερη δυνατή αναστάτωση στο παιδί. Η μεταφορά στο νέο πλαίσιο κανονίζεται ως διαδικασία με βασικό σκοπό να εξασφαλίσει το μεγαλύτερο συμφέρον του παιδιού και την ευημερία όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Standard 6: Η διαδικασία της εξω-οικογενειακής φροντίδας καθοδηγείται από ένα εξατομικευμένο πλάνο φροντίδας. Ένα εξατομικευμένο πλάνο φροντίδας δημιουργείται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, για να εξελιχθεί περαιτέρω και να εφαρμοστεί κατά τη διάρκεια της πλήρους εξω-οικογενειακής διαδικασίας φροντίδας. Γενικά, το πλάνο φροντίδας καθορίζει την αναπτυξιακή κατάσταση του παιδιού, θέτει αντικειμενικούς στόχους και όρια και διευκρινίζει τους πόρους που απαιτούνται για την υποστήριξη της συνολικής ανάπτυξης του παιδιού. Κάθε σχετική απόφαση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της εξω-οικογενειακής φροντίδας καθοδηγείται από αυτό το πλάνο.

Πεδίο standards 2: Διαδικασία φροντίδας:

Standard 7: Η τοποθέτηση του παιδιού σε ένα πλαίσιο ταιριάζει με τις ανάγκες, την κατάσταση διαβίωσης και το κοινωνικό του περιβάλλον. Το παιδί μεγαλώνει σε ένα ενταξιακό, υποστηρικτικό, προστατευτικό και στοργικό περιβάλλον. Δίνεται, έτσι, η δυνατότητα στο παιδί να μεγαλώσει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον το οποίο εκπληρώνει αυτά τα περιβαλλοντικά κριτήρια. Στο νέο πλαίσιο το παιδί έχει την ευκαιρία να χτίσει μία σταθερή σχέση με το φροντιστή του και να διατηρήσει επαφή με το κοινωνικό του περιβάλλον.

Standard 8: Το παιδί διατηρεί επαφή με τη βιολογική του οικογένεια. Η σχέση του παιδιού με τη βιολογική του οικογένεια ενθαρρύνεται, διατηρείται και υποστηρίζεται αν αυτό είναι για το καλύτερο συμφέρον του παιδιού.

Standard 9: Οι φροντιστές (πρόσωπα φροντίδας) έχουν όλα τα απαιτούμενα προσόντα και έχουν ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας. Οι φροντιστές αξιολογούνται, επιλέγονται και εκπαιδεύονται με προσοχή πριν πάρουν την ευθύνη για τη φροντίδα

κάποιου παιδιού. Δέχονται συνεχή εκπαίδευση και επαγγελματική υποστήριξη προκειμένου να εξασφαλιστεί η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού.

Standard 10: Η σχέση των φροντιστών με τα παιδιά βασίζεται στην κατανόηση και το σεβασμό. Ο φροντιστής δίνει εξατομικευμένη προσοχή σε κάθε παιδί και κάνει συνειδητή προσπάθεια να αναπτύξει σχέσεις εμπιστοσύνης και κατανόησης με το παιδί. Ο φροντιστής επικοινωνεί πάντα ανοιχτά, ειλικρινά και με σεβασμό με το παιδί.

Standard 11: Το παιδί ενθαρρύνεται να συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή του. Το παιδί αναγνωρίζεται ως ο πλέον ειδικός για τη ζωή του. Το παιδί ενημερώνεται, ακούγεται, λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν και η ικανότητα προσαρμογής του αναγνωρίζεται ως μια ισχυρή προοπτική. Ενθαρρύνεται να εκφράζει τα συναισθήματα και τις εμπειρίες του.

Standard 12: Το παιδί φροντίζεται σε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης. Οι συνθήκες διαβίωσης και η υποδομή του φορέα ικανοποιεί τις ανάγκες του παιδιού με σεβασμό στην άνεση, ασφάλεια, υγιεινές συνθήκες διαβίωσης καθώς και στην απεριόριστη πρόσβαση στη μόρφωση και στην κοινότητα.

Standard 13: Τα παιδιά με αναπηρία δέχονται την κατάλληλη φροντίδα. Οι φροντιστές εκπαιδεύονται συνεχώς και ειδικά για να ικανοποιήσουν τις ειδικές ανάγκες των παιδιών.

Standard 14: Το παιδί/νέος ενήλικας προετοιμάζεται συνεχώς για την αυτονόμηση του. Το παιδί/νέος ενήλικας υποστηρίζεται στη διαμόρφωση του μέλλοντός του καθώς αναπτύσσεται σε αυτοδύναμο, αυτόνομο και ενεργό μέλος της κοινωνίας. Το παιδί έχει πρόσβαση στην εκπαίδευση και του δίνεται η ευκαιρία να αποκτήσει ικανότητες διαβίωσης και να υιοθετήσει αξίες. Το παιδί/νέος ενήλικας υποστηρίζεται στην ανάπτυξη του αυτοσεβασμού του. Αυτό του επιτρέπει να νιώσει δυνατός άνθρωπος, ασφαλής και ικανός να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες.

Πεδίο standards 3: Διαδικασία ανεξαρτητοποίησης:

Standard 15: Η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης σχεδιάζεται και εφαρμόζεται επιμελώς. Η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης είναι ένα σημαντικό στάδιο στην εξω-οικογενειακή φροντίδα το οποίο σχεδιάζεται και εφαρμόζεται με προσοχή. Βασίζεται κυρίως στο ατομικό πλάνο φροντίδας του παιδιού/εφήβου. Το παιδί/νέος ενήλικας αναγνωρίζεται

ως ειδικός σχετικά με την ποιότητα της φροντίδας του. Οι αντιδράσεις του είναι σημαντικές για τη μετέπειτα ανάπτυξη της ποιότητας του συστήματος φροντίδας και του αντίστοιχου μοντέλου φροντίδας. Ποιοτικά standards για την εξω-οικογενειακή φροντίδα

Standard 16: Η επικοινωνία στη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης διεξάγεται με εποικοδομητικό και κατάλληλο τρόπο. Όλα τα μέρη που συμμετέχουν στη διαδικασία εφοδιάζονται με όλες τις σχετικές πληροφορίες ανάλογα με το ρόλο τους. Την ίδια στιγμή, το παιδί/νέος ενήλικας και η βιολογική του οικογένεια έχουν δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και ασφάλεια. Όλες οι πληροφορίες μεταδίδονται με τρόπο κατανοητό και κατάλληλο για το παιδί/νέος ενήλικα και τη βιολογική του οικογένεια.

Standard 17: Το παιδί/νέος ενήλικας ενθαρρύνεται να συμμετέχει στη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης. Η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης βασίζεται στο εξατομικευμένο πλάνο φροντίδας. Το παιδί/νέος ενήλικας ενθαρρύνεται να εκφράσει τη γνώμη του και τις προτιμήσεις του για την τρέχουσα κατάσταση του και τη μελλοντική ζωή του. Συμμετέχει στη διαμόρφωση και εφαρμογή της διαδικασίας ανεξαρτητοποίησης.

Standard 18: Διασφαλίζονται η συνέχεια, η διαρκής υποστήριξη και η ευκαιρία για επικοινωνία. Μετά την αποχώρηση από την εξω-οικογενειακή φροντίδα, το παιδί/νέος ενήλικας έχει την ευκαιρία να δέχεται βοήθεια και υποστήριξη. Ο φορέας προσπαθεί να εξασφαλίσει ότι το παιδί/νέος ενήλικας δεν αντιλαμβάνεται τη διαδικασία φροντίδας ως μία νέα μεγάλη αναστάτωση. Αν ο νέος έχει φτάσει στην ηλικία ωριμότητας, ο φορέας θα πρέπει να συνεχίσει να προσφέρει υποστήριξη και τη δυνατότητα διατήρησης επικοινωνίας.

B) Λοιπές ενδεικτικές πρωτοβουλίες και δράσεις

- Πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών: καλές πρακτικές (Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας και Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα- Απρίλιος 2011)²²⁹
- Οδηγός δικαιωμάτων και παροχών για ευάλωτες ομάδες (Συνήγορος του Πολίτη, 2015)²³⁰

---

²²⁹ <http://www.sos-villages.gr/content/multimedia/.../66-quality-for-children> και http://www.ekke.gr/images_/PDF/EKKE_SOS_ELISA_Kales_Praktikes.pdf

- Σχέδιο δράσης για την οριζόντια δικτύωση και το συντονισμό υπηρεσιών και φορέων κοινωνικής αλληλεγγύης για το παιδί: ολοκληρωμένη μελέτη (Ανάδοχος έργου: Χαμόγελο του Παιδιού, 2009)²³¹

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

Σενάρια πιθανών περιστατικών ΚαΠα-Π: πώς τα χειριζόμαστε μέχρι τώρα, και πώς θα τα χειριζόμασταν σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο παιδικής προστασίας (π.π.)

Σενάριο 1^ο:

Καταγγελία από σχολική μονάδα, σχετικά με σοβαρές υπόνοιες ενδο-οικογενειακής βίας 8χρονης μαθήτριας. Πώς εξελίσσεται η διερεύνηση, διάγνωση, αναγνώριση, παρέμβαση, διαχείριση της υπόθεσης από συν-αρμόδιους (εμπλεκόμενους) φορείς και υπηρεσίες;

Σενάριο 2^ο:

Καταγγελία από 15χρονο, σχετικά με σεξουαλική παρενόχληση από συμμαθητές στο σχολείο. Πώς εξελίσσεται η διερεύνηση, διάγνωση, αναγνώριση, παρέμβαση, διαχείριση της υπόθεσης από συν-αρμόδιους (εμπλεκόμενους) φορείς και υπηρεσίες;

Σενάριο 3^ο:

Καταγγελία από ομάδα ανήλικων φιλοξενούμενων σε εκκλησιαστικό ίδρυμα φροντίδας, σχετικά με συνθήκες διαβίωσης. Πώς εξελίσσεται η διερεύνηση, διάγνωση, αναγνώριση, παρέμβαση, διαχείριση της υπόθεσης από συν-αρμόδιους (εμπλεκόμενους) φορείς και υπηρεσίες;

Σενάριο 4^ο:

Καταγγελία από παιδαγωγό σε παιδικό σταθμό, σχετικά με αντιπαιδαγωγική/κακοποιητική συμπεριφορά, από συνάδελφο με ψυχιατρικά

---

²³⁰ <http://www.synigoros-solidarity.gr/solidarity/assets/uploads/2016/02/odigos-dikaimatwn-paroxwn-gia-eyalotes-omades-2015.pdf>

²³¹ http://www.elemedu.upatras.gr/english/images/stamelos/announcements/xamogelo_tou_paidiou_meleti_orizonti_a_diadiktiosh.pdf

προβλήματα. Πώς εξελίσσεται η διερεύνηση, διάγνωση, αναγνώριση, παρέμβαση, διαχείριση της υπόθεσης από συν-αρμόδιους (εμπλεκόμενους) φορείς και υπηρεσίες;

Σενάριο 5^ο:

Καταγγελία από ιατρό κέντρου υγείας της περιφέρειας, σχετικά με ευρήματα πιθανής ασέλγειας σε νήπιο. Πώς εξελίσσεται η διερεύνηση, διάγνωση, αναγνώριση, παρέμβαση, διαχείριση της υπόθεσης από συν-αρμόδιους (εμπλεκόμενους) φορείς και υπηρεσίες;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) Ελληνική

- Αμίτσης, Γ., *Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας: Το Ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η Ευρωπαϊκή εμπειρία*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001,
- Ζηλίδης, Χ., «Η κοινωνική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα», *Κοινωνική Εργασία*, 1990, 2, σσ. 221-241
- Νάνου, Κ., «Χαρτογράφηση των ιδρυμάτων κλειστής παιδικής προστασίας και ιδρυμάτων που φιλοξενούν παιδιά με αναπηρίες για το έτος 2014», Κέντρο Ερευνών Ρίζες ΑμΚΕ, <http://www.slideshare.net/NetworkforChildrensRights/ss-56043084>
- Νικολαΐδης, Γ., «Πόσα περιστατικά κακοποίησης παιδιών αναφέρθηκαν στις αρχές πέρυσι;», σ. 2, <http://tvxs.gr/egrapsan-eipan/posa-peristatika-kakopoiisis-paidion-anafarthikan-stis-arxes-perysi>
- Νικολαΐδης, Γ., «Έχει κάθε παιδί που ζει στη χώρα μας ίσα δικαιώματα στην προστασία από την βία;», <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/exei-kathe-paidi-poy-zei-stin-xora-mas-isa-dikaiomata-stin-prostasia-apo-tin-bia>
- Νικολαΐδης, Γ., «Η πρόκληση της φιλικής προς το παιδί δικαιοσύνης», <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-proklisi-tis-filikis-pros-to-paidi-dikaiosynis>

- Νικολαΐδης, Γ., «Προστασία για ‘κακοποιημένα παιδιά’ ή για όλα τα παιδιά;», <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/prostasia-gia-kakopoiimena-paidia-i-gia-ola-ta-paidia>
- Νικολαΐδης, Γ., «Στόχοι της επόμενης περιόδου για την προστασία των παιδιών στην Ελλάδα», <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/stoxoi-tis-epomenis-periodoy-gia-tin-prostasia-ton-paidion-stin-ellada>
- Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), *Βελτίωση της Ποιότητας των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας*, έκδοση της Δ/σης Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Αθήνα, 2005
- Συνήγορος του Πολίτη, Ειδική Έκθεση με θέμα: «Τα Δικαιώματα των Παιδιών που ζουν σε ιδρύματα» (Μάρτιος 2015), <http://www.synigoros.gr/resources/575568.pdf>
- Συνήγορος του Πολίτη, *Κείμενο Αρχών για την παιδική προστασία στην Ελλάδα* http://www.018.gr/downloads/Keimeno%20%20Archon_gia_tin_Paidiki_Prostasi_a.pdf
- Τσάγκαρη, Μ. & Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε., «Παιδί, παιδική ηλικία και δικαιώματα», *Κοινωνική Εργασία*, 55, 1999, σελ. 155-164

B) Ξενόγλωσση

- Tsiantis, J., Caldwell, B., Dragonas, T., Jegede, R.O., Lambidi, A., Banaag, C., Orley, J. (1991), «Development of a WHO Child Care Facility Schedule (CCFS): a pilot collaborative study», *Bulletin of the World Health Organization*, 69 (1): 51-57.
- WHO, *Child Care Facility Schedule (CCFS) with user's manual*, WHO/MNH/92.5, Geneva, 1992.

γ) Ηλεκτρονικοί Σύνδεσμοι

- Εθνικό Δίκτυο Κατά της Βίας στο Σχολείο (ΔΚΒΣχ), www.antibullyingnetwork.gr
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης,

- 1) <http://www.ekka.org.gr/EKKA!show.action?type=services>
  - 2) www.ekka.org.gr
  - 3) portal του «e-pronoia για τον πολίτη»: <https://www.e-pronoia.gr/?page=2>
- Επιδημιολογική μελέτη για την κακοποίηση και παραμέληση παιδιού στα Βαλκάνια (B.E.C.A.N.), <http://becan.eu> και http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs/BECAN_Newsletter_Issue1.pdf
  - Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Πρωτόκολλο Διερεύνησης Διάγνωσης και Διαχείρισης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών*, <http://docplayer.gr/1636631-Protokollo-diereynisis-diagnosis-kai-diaheirisis.html>
  - Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών Διεχείρισης Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών*, http://www.esa-kapa-p.gr/sites/default/files/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF%20%CE%9F%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8E%CE%BD%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A5%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CF%8E%CE%BD%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD%20%CE%9A%CE%B1%CE%A0%CE%B1-%CE%A0.doc_.pdf
  - Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Ενημερωτικό φυλλάδιο για τις ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΒΗΜΑ ενέργειες των επαγγελματιών σε περιστατικά ΚαΠα-Π*,
    - 1) <http://www.0-18.gr/gia-megaloyis/nea/systimatopoiisi-tis-epidimiologikis-katagrafis-peristatikon-kakopoiisis-paramelisis-paidion-apo-foreis-kai-organoseis>).
    - 2) http://www.0-18.gr/downloads/protokollo-eyretirio-kakopoiisis/Easy-to-use-Guide-for-professionals_re.handling%20cases%20of%20child%20abuse_ICH_6.2015.pdf
  - Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN (2015)

<https://issuu.com/sesn4/docs/> ή <http://docplayer.gr/10980856-Odigos-gia-tin-anihneysi-anilikon-thymaton-emporias-anthropon.html> ή
<http://ikee.lib.auth.gr/record/276850?ln=el> ή
<https://www.researchgate.net/publication/281834672> Odegos gia ten anichneus e anelikon thymaton emporias anthropon Encheiridio chreses tou ergaleiou S ESN

- Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Εγχειρίδια – Φυλλάδια, Πρόγραμμα Δάφνη ΙΙΙ, *Μεγαλώνοντας ένα παιδί μέσα από τα κάγκελα της φυλακής*
www.mothers-in-prison.eu
Μεγαλώνοντας ένα Παιδί μέσα από τα Κάγκελα της Φυλακής: Εγχειρίδιο για Επαγγελματίες,
Βήμα-προς-Βήμα Οδηγός για την Υλοποίηση Ομάδων Στήριξης Μητέρων στη Φυλακή
«Ομάδες Συζήτησης για Μητέρες»,
Βήμα-προς-Βήμα Οδηγός για την Υλοποίηση Ομάδων Στήριξης Παιδιών
Θεατρικό Εργαστήριο: «Ωραία Όρια».
- Λίστα Μελών Δικτύου ΜΚΟ για την Παρακολούθηση της Εφαρμογής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, <http://www.0-18.gr/downloads/katalogos-symmetechonton-foreon-sti-2i-synantisi-mko>
- Παιδικά Χωριά SOS, (Καλές Πρακτικές) <http://www.sos-villages.gr/content/multimedia/.../66-quality-for-children> και
http://www.ekke.gr/images/PDF/EKKE_SOS_ELISA_Kales_Praktikes.pdf
- Περιφέρεια Αττικής, Λίστες πιστοποιημένων φορέων πρόνοιας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα σε επίπεδο Περιφέρειας,
http://www.patt.gov.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=13529&Itemid=656
- Πρόγραμμα Συντονισμένης Προσέγγισης στην Παιδική Κακοποίηση και Παραμέληση, μέσω Ελάχιστου Συνόλου Δεδομένων (Coordinated response to Child Abuse & Neglect, via a Minimum Data Set)²³²

---

²³²Βλ. www.can-via-mds.eu/ και http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs/CAND_MDS_ABSTRACT_Greek.pdf

- Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα με θέμα τη σχολική φοίτηση και προαγωγή αλλοδαπών ανηλίκων με ελλιπή δικαιολογητικά
<http://www.synigoros.gr/resources/docs/462193.pdf>
και σχετική εγκύκλιος Υπουργείου Παιδείας:
<https://www.alfavita.gr/arthron/egkyklios-shetika-me-tin-eggrafi-allodapon-mathiton-me-ellipi-dikaiologitika-se-sholikes>
- Συνήγορος του Πολίτη, Οδηγός Δικαιωμάτων και Παροχών για Ευάλωτες Ομάδες,
<http://www.synigoros-solidarity.gr/solidarity/assets/uploads/2016/02/odigos-dikaiwmatwn-paroxwn-gia-eyalotes-omades-2015.pdf>
- Συνήγορος του Πολίτη, «Επαφή ανηλίκων με υπηρεσίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας – συστάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη»,
  - 1) <http://www.synigoros.gr/resources/docs/474806.pdf>
  - 2) <http://www.synigoros.gr/resources/epistolh-synhgoroy-gia-anhlikoys-yphresies-yyxikhs-ygeias.pdf>
  - 3) <http://www.synigoros.gr/resources/eggrafo-epitropis-ypourgeioy-ygeias.pdf>
- Χαμόγελο του Παιδιού,
http://www.elemedu.upatras.gr/english/images/stamelos/announcements/xamogel_o_tou_paidiou_meleti_orizontia_diadiktiosh.pdf

δ) Νομοθεσία

- Κ.Υ.Α. υπ' αριθμ.οικ. 49540/4-5-2011 (ΦΕΚ 877/Β') «Συντονισμός δράσεων και υπηρεσιών παιδικής προστασίας»
- ΚΥΑ Υπ' αριθμ. Γ2/806/12.2.1993, Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων
- [Κείμενο Ν.3860/2010](#), σχετικά με την ίδρυση «Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας Ανηλίκων»
- [Νόμος 3094/2003](#), «Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις»
- Νόμος 3226/2004 (άρθ. 2 παρ. 1), Δωρεάν Νομική Βοήθεια
- Νόμος 378/1976, σχετικά με τη σύσταση και λειτουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων

- Νόμος 3966/2012 (ΦΕΚ Α, τ. 118/24-5-2012), με τον οποίο τα Κέντρα Πρόληψης αποκτούν ένα νομοθετημένο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και μετονομάζονται σε "Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας"
- Νόμος 3699/2008, Κέντρα Διάγνωσης Διαφοροδιάγνωσης Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ)
- Π.Δ. 49/1979, σχετικά με τη σύσταση και λειτουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων
- Π.Δ. 1/2001 (άρθ. 19), Αρμοδιότητες Υπηρεσίας Προστασίας Ανηλίκων της ΕΛ.ΑΣ.
- ΥΑ. υπ' αριθμ. Δ27/οικ.34481/15286/8-10-14 (ΦΕΚ 2792 Β' / 17-10-2014) σχετικά με τις «Προϋποθέσεις Ίδρυσης και Λειτουργίας Μονάδων Προστασίας Παιδιού από Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου»